

618
+

BUDAPESTI KIR. ÜGYÉSZSÉG
1924. JAN. 31.
ÁTVETTE

AKADÉMIAI

É R T E S Í T Ő

A MAGYAR TUD. AKADÉMIA MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

BALOGH JENŐ

FŐTITKÁR.

XXXIV. KÖTET.

397—408. FÜZET. 1923. JAN.—DECEMBER.

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

1924

TARTALOM.

	Oldal
I. Az Akadémia belső tagjai	141
II. <i>Berzeviczy A.</i> elnöki megnyitó beszéde id. gróf Andrássy Gyula ig. és t. t. születésének centenáriuma alkalmából	145
III. Ünnepi ülés Madách Imre emlékezetére 1923 október 7-én.	
1. Elnöki megnyitóbeszéd <i>Berzeviczy Albert</i> ig. és t. t., akadémiai elnöktől	146
2. Egyetemesség, magyarság és egyéniség Az Ember tragédiájában, <i>Négyesy László</i> r. tagtól	151
IV. Ünnepi ülés Ipolyi Arnold r. és ig. tag emlékezetére 1923. október 15-én.	
1. Elnöki megnyitóbeszéd <i>Berzeviczy Albert</i> ig. és t. t., akadémiai elnöktől	151
2. Ipolyi Arnold emlékezete <i>Fraknói Vilmos</i> ig. és t. tagtól	153
V. <i>Berzeviczy Albert</i> ig. és t. t., elnök megemlékezése Csokonai Vitéz Mihály születésének másfélszázados évfordulójáról 1923 november 26-án	160
VI. A bemutatott értekezések kivonatai: 1. <i>Szentpétery Imre</i>	
1. t.: IV. László király pecsétváltoztatásai	161
2. <i>Zsivny Viktor</i> vendég: Újabb ásványtani megfigyelések Recskről	163
3. <i>Szádeczky Lajos</i> r. t.: Gr. Bethlen Miklós, erdélyi kancellárius rabságában írt ismeretlen történelmi műveiről	163
4. <i>Bernát István</i> l. t.: A nyugati államok agrárpolitikája	164
5. <i>Szinnyei Ferenc</i> l. t.: Kármán József és az Uránia névtelenjei	167
6. <i>Kolosváry Bálint</i> l. t.: A birtokreform és magánjogunk	169
7. <i>Császár Elemér</i> r. t.: Az irodalmi kritika	175
8. <i>Hankiss János</i> vendég: Az intervokális mássalhangzók gyöngülése a román nyelvekben	180
9. <i>Pauler Ákos</i> l. t.: A rendszer fogalma	182
10. <i>Hóman Bálint</i> l. t.: A székely eredetkérdéshez	184
VII. Bizottsági jelentések: 1. Jelentés az 1922. évi Gróf Teleki József-jutalomról, <i>Szinnyei Ferenc</i> l. tagtól	186
2. Jelentés a Péczely-jutalomról, <i>Szinnyei Ferenc</i> l. t.-tól	187
3. Jelentés a Kóczán-pályázatról, <i>Horváth János</i> l. t.-tól	193

50024

TARTALOMMUTATÓ A XXXIV. KÖTETHEZ.

*A *-gal jelölt számok a jegyzőkönyvben foglaltakra utalnak.*

I. Előadások és cikkek.

- BERNÁT ISTVÁN I. t.: A nyugati államok agrárpolitikája 164.
 BERZEVICZY A.: Petőfi Sándorról 4.
 — elnök úr beszéde a Madách-émlék-
 ünnepen 146.
 CSÁSZAR ELEMÉR R. t.: Az irodalmi kri-
 tika 175.
 FERENCZI ZOLTÁN: Petőfi az ember 18.
 PRAKNÓI VILMOS: Ipolyi Arnold emlé-
 keze 153.
 HANKISS JÁNOS, vendég: Az intervokális
 mássalhangzók gyöngülése a román
 nyelvekben 180.
 HÓMAN BALINT I. t.: A székely eredet-
 kérdéséhez 184.
 KOLOSVÁRY BALINT I. t.: A birtokreform
 és magánjogunk 169.
 KOZMA ANDOR: Petőfi-szimfónia 11.
 PAULER ÁKOS I. t.: A rendszer fogalma
 182.
 Szádeczky KARDOS LAJOS R. t.: Gróf
 Bethlen Miklós ismeretlen történelmi
 műveiről 163.
 SZENTPÉTERY IMRE I. t.: IV. László ki-
 rály pecsétváltoztatásai 161.
 SZINNYEI FERENC I. t.: Kármán József és
 az Uránia névtelenjei 167.
 VOINOVICH GÉZA: Petőfi, magyarsága 32.
 ZSIVNY VIKTOR, vendég: Újabb ásvány-
 tani megfigyelések Recskről 163.
- II. Jelentés a pályázatokról.
- Eckhart Ferenc munkájáról (DOMANOVSKY
 SÁNDOR) (83).
 Farkas-Raskó-pályázat (SOLYMOSSY SÁN-
 DOR) 67.
 Halmos Izor-pályázat (DEKÁNY ISTVÁN) 80.
 Kóczán-pályázat (1922) (CSÁSZAR ELE-
 MÉR) 54.
 Kóczán-pályázat (1923) (HORVÁTH JÁN-
 OS) 194.
 Körösy-pályázat (BUDAY LÁSZLÓ) 78.
 Lechner Károly hátrahagyott székfoglaló-
 járól (SCHAFPER KAROLY) 84.
 Lukács Krisztina-jutalom (KORNIS GYULA)
 77.
 Nagyjutalom és Marczibányi-mellékjuta-
 lom (NÉGYESY LÁSZLÓ) 47.
 Ordódy-jutalom (CSÁSZAR ELEMÉR) 196.
 Ormódy Amelie-jutalom (VOINOVICH GÉZA)
 69.
 Pauler Ákos: Jelentés a CI de CI párizsi
 ülésszakáról 197.
 Peczély-jutalom (SZINNYEI FERENC) 187.
 Sámuel-díj (GOMBÓCZ ZOLTÁN) 73.
 Sztrokay-díj (MAGYARY GÉZA) 80.

Gr. Teleki-jutalomról (SZINNYEI FERENC
 I. t.) 186.
 Ullmann-pályázat (HELLER FARKAS) 74.
 Vojnits-jutalom (CSÁSZAR ELEMÉR) 63.
 Meddő pályázatok jegyzéke *203

III. Akadémiai ügyek.

Akadémia belső tagjainak névsora 141.
 Az Akadémia belső tagjainak irodalmi
 munkássága 216.
 Akadémia LXXXIII. ünnepélyes közlése 4.
 Az 1923. évi nagygyűlés jegyzőkönyve
 201.
 Adományok 123.
 Akad. adományok jegyzéke 243–244.
 Új alapítványok ügyrendje 125.
 Akad. pénztári számadása 1922-ről 101.
 Akad. költségvetése 1923. I. felére 113.
 — II. felére 117.
 Akad. jutalomtétellei (86).
 Pályázási szabályok 99.
 Jutalomdíjak 242.
 Akad. újabb kiadványai 121.
 Akadémia újabb kiadványai 242.

IV. Alkalmi beszédek, nekro- logok.

BALOGH JENŐ főtitkár beszéde Kölcsey
 sirjánál 135
 BERZEVICZY A. elnök úr év megnyitó be-
 széde 1.
 — beszéde id. gróf Andrássy Gyula szü-
 letésének centenáriuma alkalmából
 145.
 — beszéde az Ipolyi-émlékünnepen 151.
 — megemlékezése Csokonai Vitéz Mihály
 születésének másfélszázados évfordu-
 lójáról. 160.
 — gr. Zichy Géza t. t. ravatalánál 215.
 CONCHA GYÖZÖ másodelnök üdvözlő be-
 széde Berzeviczy A. elnök úr 70. szü-
 letésnapja alkalmából 127.
 CSÁNKI DEZSŐ Fejérváthy László rava-
 talánál 207.
 HORVÁTH GÉZA R. t. Kertész Kálmán I. t.
 ravatalánál 137.
 — Semsey Andor ig. és t. t. ravatalá-
 nál 211.
 ILLOSVAY LAJOS id. Pekár Imre ravatalá-
 nál 209.
 MIKOLA SÁNDOR Hankó Vilmos I. t. ra-
 vatalánál 214.
 NÉMETHY GÉZA osztályelnök üdvözlő be-
 szédei az I. osztályban tartott szék-
 foglalók alkalmával:
 Gombóc Z. r. taghoz 128.

NÉMETHY GÉZA Kmoskó M. l. taghoz 129.
Császár E. r. taghoz 131.
Husztí I. l. taghoz 132.
Németh Gy. l. taghoz 133.
— Pecz Vilmos r. t. ravatalánál 213.
PAULER ÁKOS l. t. Posch Jenő l. t. ravatalánál 139.

Tárgymutató.

Adományok 241 (?).
Gróf Andrásy Gyula születésének centenariuma 145.
ANGYAL PÁL irodalmi munkássága 217.

BADICS FERENC irodalmi munkássága 217.
BALLA Mária egyet. hallgatók könyvtulajdonában részesül *205.
BALOGH JENŐ főtthár Kölcsey sírjánál 135.
— irodalmi munkássága 217.
BERDE Mária az Ormódy-jutalmat kapja 73.
BERNÁT ISTVÁN: A nyugati államok agrárpolitikája 164.
BERZEVICZY ALBERT elnök úr évmegnyitó beszéde 1.
— Petőfi Sándorról 4.
— 70. születésnapja 127.
— id. gróf Andrásy Gyula születésének centenariuma alkalmából 145.
— Madách Imre emlékezete 146.
— Ipolyi Arnold emlékezete 151.
— Csokonai Vitéz Mihály emlékezete 160.
— gr. Zichy G. ravatalánál 215.
— irodalmi munkássága 218.
Gr. BETHLEN MARGIT az Ormódy-jutalmat kapja 73.
BÓKAY JÁNOS lev. taggá vál. *207.
BUDAY LÁSZLÓ irodalmi munkássága 218.
Budapest Szív. Egyes. Takarékpénztár jutalma Eckhart Ferencnek kiadatik 84.

Commission Internationale de Coopération Intellectuelle párizsi ülészakáról jelentés 197.
CONCHA Győző másodelnök üdvözlő beszéde Berzeviczy A. elnök úr 70. születésnapja alkalmából 127.
CHOLNOKY JENŐ irodalmi munkássága 219.
CSÁNKI DEZSŐ: Fejérpataky L. ravatalánál 207.
CSÁSZÁR ELEMÉR-hez osztályelnöki üdvözlő 131.
— : Az irodalmi kritika 175.
— irodalmi munkássága 239.
Csokonai Vitéz Mihály születésének másfél százados évfordulója 160.
CZETTLER JENŐ irodalmi munkássága 230.
DEGEN ÁRPÁD irodalmi munkássága 220.
DEVICH Mária egyet. hallgatók könyvtulajdonában részesül *205.
DEZSI LAJOS r. taggá vál. *206.
— irodalmi munkássága 221.

Egyetemi hallgatók könyvtulajalma *204.
ECKHART FERENC megkapja a Bp. Szív. Takpt. jutalmát 84, *202.
Európai Árú- és Pógyászbiztosító Rt. Rákosi-alapítványának ügyrendje 125.
FARKAS—RASKO-pályázat jelentés 67.
nem adatik ki 69.

Fejérpataky László ravatalánál CSÁNKI D. 207.
FELLNER FRIGYES irodalmi munkássága 221.
FERENCZI ZOLTÁN: Petőfi az ember 18.
— irodalmi munkássága 221.
FILARSZKY NÁNDOR irodalmi munkássága 222.
FINÁCZY E. r. t. a II. oszt. titkárára *206.
FINKAY FERENC irodalmi munkássága 222.
Flór Gyula-jutalom ZSINKA FERENC-nek adatik ki *203.
FÖLDES BÉLA irodalmi munkássága 222.
FRANKÓI VILMOS: Ipolyi Arnold emlékezete 153.

GELEI JÓZSEF lev. taggá vál. *207.
GOMBOCZ ZOLTÁN-hoz osztályelnöki üdvözlő 128.
GYOMLAY GYULA irodalmi munkássága 223.

HALMOS IZOR-pályázat eredménytelen 80, *202.
HANKISS JÁNOS: Az intervokális mássalhangzók 180.
Hankó Vilmos ravatalánál MIKOLA S. 214.
B. HARKÁNYI BÉLA irodalmi munkássága 224.
HEKLER ANTAL irodalmi munkássága 225.
HELLER FARKAS a Sztrókay-díjat kapja 82, *202.
HERCZEG FERENC irodalmi munkássága 225.
HOLUB JÓZSEF lev. taggá vál. *207.
HÓMAN BALINT: A székely eredetkérdéshez 184.
— irodalmi munkássága 225.
HORVÁTH GÉZA Kertész Kálmán ravatalánál 137.
— Semsey A. ravatalánál 211.
— irodalmi munkássága 225.
HORVÁTH JÁNOS a nagyjutalmat kapja 53, *201.
— irodalmi munkássága 226.
HUSZTI JÓZSEF-hez osztályelnöki üdvözlő 132.
— irodalmi munkássága 226.
HUTYRA FERENC irodalmi munkássága 227.

ILOSVAY LAJOS Pekár I. ravatalánál 209.
IPOLYI ARNOLD emlékezete Berzeviczy A. elnöktől 151.
Fraknoi Vilmostól 153.

JAKABHÁZY ZSIGMOND lev. taggá vál. *207
Jutalomdíjak 242.

KERTÉSZ KÁLMÁN ravatalánál Horváth Géza 137.
Kiadványok 242.
Kmoskó MIHÁLY-hoz osztályelnöki üdvözlő 128.
KÓCZÁN-jutalom (1922) jelentés 54.
nem adatik ki 63.
— (1923) jelentés 194.
nem adatik ki 195.
KOLOSVÁRY BALINT a birtokreform és magánjogunk 169.
KOSZTOLÁNYI DEZSŐ A véres költő c. regénye a Péczely-jutalmat kapja 193.

KOVÁCS ALAJOS megbízatik a Körösy-jutalomtétel kidolgozásával 80. *202.
 KOVÁTS FERENC lev. taggá vál. *207.
 KOZMA ANDOR Petőfi-szimfónia 11.
 KÖLCSEY FERENC sirjánál Balogh Jenő fötítkár beszéde 137.
 KÖRÖSY-pályázat kidolgozással Kovács Alajos bizatik meg 80. *202.
 KUGLER-testvérek Rákosi alapítványának 1924. évi kamata 124.
 KUNOS IGNÁC irodalmi munkássága 227.

LECHNER KÁROLY hátrahagyott széktog-lalójáról jelentés 84.
 LEHR ALBERT tiszt. taggá vál. *206.
 LUKÁCS KRISZTINA-pályázat kidolgozással Somogyi József bizatik meg 78. *202.
 LUKÁCS LAURA egyet. hallgatók könyv-jutalmában részesül *205.

Madách Imre emlékeztetőre ünnepi ülés 146.
 MÁGOCSEY-DIETZ SÁNDOR irodalmi munkássága 229.
 MARCZIBÁNYI-mellékjutalomról jelentés 47.
 — Váczy Jánosnak ítéltetik 53. *201.
 MÁRK JÓZSEF irodalmi munkássága 229.
 MAURITZ BÉLA r. taggá vál. *207.
 MIKOLA SÁNDOR Hankó V. ravatalánál 214

Nagyjutalomról jelentés 47.
 — Horváth János kapja 53. *201.
 NÉMETH GYULA-hoz osztályelnöki üdvözlő 133.
 NÉMETHY GÉZA osztályelnöki beszédei az I. osztályban tartott széktog-lalók alkalmából 128.
 — Pecz V. ravatalánál 213.
 — irodalmi munkássága 230.
 Névtelen alapító alapítványának ügyrendje 126.

ORDÓDY ISTVÁN-jutalom jelentés 198.
 — Zolnai Bélának ítéltetik oda 197.
 ORMÓDY AMELIE-jutalom jelentés 69.
 — Berde Mária és gr. Bethlen Margit kapja 73.

PAULER ÁKOS Posch Jenő ravatalánál 138.
 — : Jelentés a C. I. de C. I. párizsi ülés-zsakáról 197.
 — : A rendszer fogalma 182.
 — irodalmi munkássága 230.
 Pecz Vilmos ravatalánál NÉMETHY G. 213.
 PÉCZELY-jutalom jelentés 187.
 — Kosztolányi Dezsőnek ítéltetik oda 193.
 PEKÁR GYULA irodalmi munkássága 230.
 Pekár Imre ravatalánál ILOSVAY L. 209.
 Pesti Tőzsde adományából hirdetett pályázatok 242.
 PÉTER ZOLTÁN egyet. hallgatók könyv-jutalmában részesül *205.
 PINTÉR JENŐ irodalmi munkássága 231.
 PLATE LAJOS külső taggá vál. *207.
 PLEIDELL AMBRUS egyet. hallgatók könyv-jutalmában részesül *204.
 PLOSZ SÁNDOR irodalmi munkássága 232.
 Posch Jenő ravatalánál PAULER ÁKOS 138.
 PREISZ HUGÓ r. taggá vál. *207.
 — irodalmi munkássága 232.

RÁKOSI JENŐ-alapítványok 124. 125.
 REJTŐ SÁNDOR r. taggá vál. *207.
 — irodalmi munkássága 232.

SÁMUEL-díj Zsrai Miklós kapja 73. *202.
 SCHAEFFER KÁROLY jelentése Lechner Károly hátrahagyott széktog-lalójáról 184.
 — irodalmi munkássága 232.
 SCHMIDT HENRIK lev. taggá vál. *206.
 Semsey Andor ravatalánál HORVÁTH G. 211.
 'SIGMOND ELEK irodalmi munkássága 232.
 SOMOGYI JÓZSEF megbízatik a Phaenomenologia c. tétel kidolgozásával 78. *202.
 SZABADI BÉLA egyet. hallgatók könyv-jutalmában részesül *204.
 SZABÓ PÁL ZOLTÁN egyet. hallgatók könyv-jutalmában részesül *205.
 Szádeczky KARDOSS LAJOS: Gr. Bethlen Miklós ismeretlen művei 163.
 SZENTPÉTERY IMRE: IV. László király pecsétváltoztatásai 161.
 SZINNYEI FERENC: Kármán és az Uránia névtelenjel 167.
 — irodalmi munkássága 233.
 SZINNYEI JÓZSEF irodalmi munkássága 233.
 SZTROKAY-díj Heller Farkasnak ítéltetik 82. *202.
 TELEKI-jutalom jelentés 186.
 — nem adatik ki 187.
 THIENEMANN TIVADAR lev. taggá vál. *207.
 TOLNAI VILMOS irodalmi munkássága 233.

Új tagok *206.
 ÜLLMANN-jutalom nem adatik ki 77. *202.
 Ünnepélyes közlés programja *201.

VÁCZY JÁNOS a Marczibányi-mellékjutalmat kapja 53. *201.
 VARGHA GYULA tiszt. taggá vál. *206.
 VEREBÉLY TIBOR irodalmi munkássága 235.
 VOJNITS-jutalom jelentés 63.
 Voinovloh Géza kapja 67.
 VOINOVICH GÉZA Petőfi magyarsága 32.
 a Vojnits-jutalmat kapja 67.
 VOINOVICH GÉZA r. taggá vál. *206.

B. WLASSICS GYULA irodalmi munkássága 235.

ZEMPLÉN GÉZA lev. taggá vál. *207.
 GE. ZICHY GÉZA ravatalánál Berzeviczy A. 215.
 ZIMMERMANN ÁGOSTON irodalmi munkássága 236.
 ZOLNAI BÉLA Mikes és a francia szellemi élet c. dolgozata az Ordódy jutalmat kapja 197.

ZSINKA FERENC Flór Gyula jutalmat kapja *203.
 ZSRAI MIKLÓS a Sámuel-díjat kapja 73. *202.
 ZSIVNY VIKTOR újabb ásványtani megfigyelések Recskről 163.

AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ

SZERKESZTI
BALOGH JENŐ.

XXXIV. KÖTET. 1923. január—augusztus 1—8: FÜZET.

Berzeviczy Albert akadémiai elnök úr beszéde
a M. Tud. Akadémia 1923. január 29-én tartott
összes ülésén.

Tekintetes Akadémia!

Nemzetünket mostani súlyos megpróbáltatása idejében a sors legalább abban a kedvezésben részesíti, hogy egész sorsát a lélekemelő visszaemlékezéseknek hozza az év fordulása reánk. A jelen évre virradó éjszaka volt száz éves fordulója a Petőfi születésének s a legközelebbi múlt napokban ismét kettős centennáriumot éltünk át: a Madách születését és a Kölcsey Hymnusának keletkezését.

A Petőfi-évforduló egészen gondviselésszerűen esett mostani napjainkra. Soha még oly nagy szüksége nem volt a magyarnak a Petőfi szellemére mint ma: az ő minden poklokkal szembeszálló szilaj bátorságára és dacára, az ő halhatatlanná vált fiatalságára, a csüggedőket, bátortalanokat ostromozó lángszavára s lelke minden háborgásából kivillanó hitére a jövőben. Petőfiben nemzetünk gényusa testesült meg, s a míg a nemzet hű ahhoz a gényushoz, amelynek kifejezője a nagy költő volt, addig nem lehet sorsa sülyedés, elzúllás vagy halál, addig van számára jövő, van fel-támadás és élet.

Ezért siet, buzog a magyar ösztönszerűen vallomást tenni Petőfi mellett, hirdetni hitét Petőfiben, mert tudja hogy ez egyúttal a saját életébe, jövőjébe vetett hit vallomása.

Akadémiánk, mely megfelelően a költő életében kifejezett várakozásának, amint az elnyomatás alól felszabadult, mindjárt első nagygyűlésében sietett nagyjutalmával megkoszoruzni a Petőfi költeményeit, az emlékére rendezett s mindjárt az első terv szerint hosszú sorozatba osztott ünnepélyekben eddig is lelkes részt vett s a maga kegyeletét úgy véli legméltóbban leróhatni, hogy — mint az ez évi üléssorban már decemberben elhatároztuk, — ez idei ünnepélyes közülését május 13-án egészen a halhatatlan költő emlékének szenteli.

A bennünket méltatlanul ért megaláztatásokkal szemben nagy elégtételt nyújt nekünk az a tény, hogy éppen most újul meg az emléke két oly költőnknek, akinek alkotásai az egész művelt világ elismerésében részesültek. Ilyen Petőfi és Madách Imre is.

Madách költői pályája egészen sajátos jelenség; egyszerre, váratlanul jelent meg egy világgraszoló alkotással s azután nemsokára letűnt, mintegy érezve, hogy az elsőhöz fogható nagyot alkotni többé nem fog neki megadatni. De ezzel az eggyel is a legnagyobbak között foglal helyet és — úgy mint Petőfi — ő is képviselője lett a magyar költői lángelmének a világ előtt; míg amaz a szerelem, a szabadság és haza költője volt, ez bölcsészeti elmélyedéssel s a világot átfogó conceptionnal az emberiség nagy, közös problémái megfejtésében kelt nemes versenyre a nyugat nagy költői szellemeivel. Madáchot Akadémiánk, melynek élete utolsó éveiben munkás tagja volt, külön megemlékezéssel fogja ünnepelni, melynek idejét későbben fogjuk kitűzni.

E két centennáriumhoz egy harmadik is járul most, egy belső, szinte családi ünnepe a magyarságnak: századik évfordulója annak a történetileg igazolt napnak, melyen Kölcsey Ferenc Hymnusát megírta. Ő ez ódáját címében „a magyar nép zivataros századaiból“ valónak mondta. Tulajdonképpen a reformkorszak küszöbén keletkezett, de nem annyira ennek bátor tettekkészségét fejezi ki, mint inkább a múlt romjai fölötti kesergést, a jelen gyötrelmes kétélyeit és a hívő buzgó felfoházkodását Istenhez. Azonban vannak

költői művek, melyek egyszer megszületve önálló életet élnek, tartalmuk, jelentőségük változik a korrall és érzelmek s gondolatok kifejezőivé lesznek, melyeknek legfeljebb prófétái sejtelmével birhatott szerzőjük.

Ilyen a Kölcsey Hymnusa is. Mióta, több évvel a költő halála után Erkel megzenésítette, nemzetünk ünneplő dalává lett, mely egyforma ihlettel hangzik fel a gyász és az öröm, a bánat és a remény ünnepein. Az elnyomatás utáni ébredés és föllendülés mozgalmas napjaiban talán legnagyobb lelkesedéssel énekelte e dalt a magyar. Most ismét a honfűi fájdalom keresi benne megnyilatkozását, óh mert mikor volt igazabb mint most, hogy a magyar:

„Szerte nézett s nem lelé
Honját a hazában.“

És mily boldog csalódás mondhatta már 100 év előtt a költővel, hogy:

„Megbűnhődte már e nép
A múltat s jövődöt.“

Mikor azt látjuk, hogy emléknapiaink alkalmából szívesen és méltón emlékeznek meg más nemzetek is, illendő, hogy mi se mulasszuk el az ő nagy szellemeik emlékének megújítását. Ezt annál könnyebben megtehetjük, mert mi soha, a legvérengzőbb háború napjaiban s a legnagyobb igazságtalanságok elszenvedésekor sem szüntünk meg egy percig sem elfogulatlanul méltatni a szellemi értékeket, melyeket az emberiség a velünk ellenséges lábon állott nemzeteknek köszönhet.

Igy most is kegyeletesen emlékezünk meg a megbecsülhetetlen szolgálatokról, melyeket a tudománynak és a szenvedő emberiségnek a francia nemzet száz év előtt született nagy fia, Louis Pasteur tett s megértő rokonszenvvel nyújtjuk szerény babérunkat a koszorúhoz, mellyel sirját az egész művelt világ feldíszíti. Harmadik osztályunk határozatából Akadémiánk külön emlékbeszédben fog a nagy tudós, — egykor külső tagtársunk — érdemeiről megemlékezni.

A M. T. Akadémia LXXXIII. ünnepélyes közlése.

I.

Petőfi Sándorról.

(Elnöki megnyitó-beszéd).

Bersenyi Albert akadémiai elnöktől.

Tisztelt Ünneplő Gyülekezet!

Az Akadémia a Petőfi-év előhaladott szakában rója le a kegyelet adóját legnagyobb lírai költőnk emléke iránt, mert évi működésének legfontosabb mozzanata, nagygyűlése keretében ohajtott e kötelességének megfelelni, ez idei ünnepi közlését egészen e kegyeletes emlékek szentelve.

Akadémiánk a Petőfi-centennarium alkalmával joggal hivatkozhatik arra, hogy mihelyt szabad mozgását és önrendelkezését visszanyerte, sietett a maga hatáskörében megkoszorúzni az akkor már tíz év óta eltűnt költő szellemi örökét. Első nagygyűlése alkalmával, melyet az elnyomatás hosszú korszaka után 1859 december hó 15-én tartott, Czuczor Gergely jelentése alapján azon évi nagyjutalmát Petőfi 1847-iki Összes Köteményeinek ítélte oda s azt a költő fiának, Petőfi Zoltánnak ki is szolgáltatta. Az Akadémia ez elhatározása — bizvást mondhatjuk, — a halhatatlan költőnek még életében nyilvánított kívánságával megegyezett; mert Petőfi Arany János előtt, emített kötete megjelenésekor odanyilatkozott, hogy „most már remélem, hogy a jövő évben enyém lesz az akadémiai nagyjutalom“. Ez egyike volt tehát a Petőfi kevés, igaz, hogy csak a síron túl teljesedett reményeinek.

A nemzet rajongó hálája, csodálata, szeretete a rövid lobogás után immár hetvennégy év előtt kihamvadt bámulatos költői lángész iránt, mely az önfeláldozó hazafiság iránti hódolat érzelmével vegyül, az idei évforduló alkalmából azzal a magható bensőséggel és mélységgel nyilatkozott meg,

amelyet épen az a körülmény tesz érthetővé, hogy bennünket a Petőfi földi pályájára és hátrahagyott alkotásaira való büszke visszaemlékezés legnagyobb nemzeti szerencsétlenségünk sötét mélyeiből emel föl. Ezért sietett és siet mindenki, ki magát magyarnak érzi, kivenni részét a kegyeletos ünneplésből, nemcsak megmaradt hazánk területén, hanem tőlünk erőszakosan elszakított véreink körében s a külföldön élő magyarok között is.

Sőt az ünneplés vágya kiterjedt a nemzeti kötelékünkön kívül állókra is. Idegen nemzetek körében is megható megértéssel és együttérzéssel karolták föl a Petőfi-ünneplés eszméjét, bizonysgot téve róla, hogy nagy nemzeti költőnk dalai az ő nemes eszményeiért buzgó népek közjavává lettek s a világnak majdnem minden nyelven fölcsendülve hirdetik ma, épen legmélyebb letiportatásában, imádott nemzetének elmulthatatlan dicsőségét.

A Petőfi megértésének és ünneplésének ez az egyetemessége annál csodálatosabb, mert hiszen nincs költőnk, ki teljesebb kifejezője volna mindenben nemzeti sajátosságainknak s így az ő költői egyéniségének ez az általános megértése és befogadása a legidegenebb nemzetek eszme- és érzelmvilágába, tulajdonképen nemzeti egyéniségünk oly megértését és méltánylását jelenti, minővel máskülönbön találkozni vajmi ritkán szoktunk.

Azonban a Petőfi-kultusz elterjedésének okát nem szabad csak a benne megtestesült nemzeti sajátosságok vonzóerejének tulajdonítanunk. Emberi egyénisége is, — amennyiben azt lehet a nemzeti, faji vonásoktól különválasztanunk, — oly érdekes, eredeti, magában teljes és lezárt, mely szükségkép megragadja a figyelmet s talán korunkban még inkább mint az övében, vonz és lebilíncsel.

A Petőfi emberi egyénisége mai közülésünk folyamában még hivatott és szakavatott méltatás tárgya lesz; nem akarok ezért e probléma egészével foglalkozni; csak korunk talaján mozogva, főleg a költő sokat vitatott pesszimizmusa vagy optimizmusának kérdéséhez kívánok néhány észrevétellel és megállapítással hozzászólni.

Napjainkban a pesszimizmus a költészetben — mondhatnám talán a művészetben is — annyira uralkodóvá lett, hogy annak ellenkezőjét majdnem megszoktuk a költőietlenséggel azonosítani. Optimisztikus világszemlélet — úgy véljük, — csak valami nekünk már ismeretlen robusztus egészség, vagy a gyermekies tapasztalatlanság, vagy a nyárspolgári egykedvűség és érzéketlenség talajából fakadhat. És ezzel az uralkodó áramlattal szemben, mely abban is pesszimista, hogy önmagával elégedetlen, én a Petőfi épen most mutatkozó, megújuló s növekvő költői hatásának titkát épen abban keresem, hogy ő nem pesszimista költő, sőt annak ellenkezője s így azt nyújtja nekünk költészetében, aminek legnagyobb hiányát érezzük.

Tudom, hogy már ez állításom alapja, a Petőfi költői optimizmusa, vitás, bizonyítást igényel, de bizonyítást találhat is.

Hogyan, a Shelley és Byron csodálója, a „Felhők“, „Az Örült“, a „Mért vagyok én még a világon“, az „Utolsó alamizsna“ a „Világosságot!“ az „Élő halott“ költője, az az érzékeny ember, akivel a sors oly méltatlan mostohasággal bánt, nem lett volna mint költő is pesszimista?

A pesszimizmus lehet csak hangulat, mely megsűrűsödhetik világszemléletté; mint ilyen filozófiai igazolást kereshet a maga számára s ekkor bölcséleti elméletté lesz, vagy egy neki megfelelő metafizikai elmélettel azonosul. Petőfi egy lelkes rajongója, Meltzl Hugó, költőjének különösen „Felhők“ című versgyűjteményében a filozófiai mélységet csodálja s azt találja, hogy Petőfi tulajdonképen legteljesebb költői kifejezője a Schopenhauer bölcséletének; mint politikai költő — naív optimista, amire nézve nem akarok vitázni Meltzllel, ellenben mint érzelmi költő, pesszimizmusával a világirodalom legnagyobb metafizikai lírikusa, Goethét sem véve ki.

Ezzel a felfogásával Meltzl meglehetősen egyedül maradt; Fötvösre való hivatkozása is ingatag alapon nyugszik. Azt hiszem, Petőfi maga tiltakoznék ellene leghevesebben, hogy őt valaki mint költőt, egy bölcséleti doktrína szolgál-

latába állítsa. E tekintetben saját vallomásai semmi kétséget sem hagynak fenn.

Ő, „a korlátatlan természet vadvirága“, költőileg akart „végigrohanni“ az életúton. Érzeményei „jönnek-mennek, Mint felhők a nyári égen, Majd fehérén, majd sötéten . . .“ Szíve „Elhervad minden ősszel, ámde Minden tavasszal kivirít“. Teljes szívből akar „Szeretni és gyűlölni“. Joggal kérdezi:

„Isten, alkottál-e
Több ily szívet is már,
Mint az én szívem?
Volt-e másban is már
Ily sokféle és ily
Forró érzelem?“

És csodálatosan tárgyilagos meghatározását adja az „Apostol“-ban az optimista és pesszimista történet-bölcséleti felfogásnak anélkül, hogy itt állást foglalna bármelyik mellett:

„Világtörténet! mily csodálatos könyv!
Mindenki mást olvas belőle.
Egyiknek üdv, másíknak kárhozat,
Egyiknek élet, másíknak halál,
Egyiknek így szól s kardot ad kezébe:
„„Eredj és küzdj! nem küzdesz hasztalan,
Az emberiségen segítve lesz.““
Másíkhöz így szól: „„tedd le kardodat,
Hiába küzdenél,
Mindig boldogtalan lesz a világ,
Mint ezredévek óta az.““

Nem, Petőfi nem akart a Schopenhauer bölcséletének s egyáltalán semmiféle filozófiai tannak lantosa lenni. Teljesen osztom a Gyulai Pál és Horváth János nézetét, hogy ő — különösen a „Felhők“-ben „az élményt anticipáló művész-akaratot, a nagy ihletekre áhító fikciót“ „valódivá erőlteti“, s hogy nála az „embermegvetés egy rossz pillanat rögtöni megnyilatkozása, s még korántsem elv, még nem állandósult hangulat, nem „irodalom“. Erre különben ő maga is bőven szolgáltatja a bizonyítékot.

„Világgyűlölet“ című költeményében irgalmatlan gúny-nyal ront rá a „világfalók“-ra, az „embergyűlölőkre.“

„Nincs bennetek szív, nincsl csak zsebetek
 És gyomrotok van, s mert ez nincs tele,
 Azért rút a világ elöttetek,
 Azért keltek ki rútul ellene.
 Én is gyűlöltem . . . volt okom reá;
 De a mióta e bitangokat
 Láttam, mint vágnak Byronképeket,
 Azóta gyűlölségem megszakadt.“

Sőt tovább megy, megbékülő jobbát nyújtja a világnak, mely „nem volna rossz, ha nem volna boldogtalan“,

„Boldogtalan vagy — úgymond, — s én sajnállak tégedet,
 S akit sajnálunk, azt gyűlölnünk nem lehet.“

Ki is mondja nyíltan, hogy:

„Legbölcsebb, sőt csak az a bölcs,
 Ki soha sem bölcsekedik.“

A „Világosságot“ című versében még küzd a kétellyel, még nem hisz a világ, az emberiség jobb sorsában. „Az Ítélet“-ben már sikerült legyőznie a pesszimizmust; látni véli a közeledő „rettenetes napokat“, borzad, iszonyodik, de egyszersmind kedvre derül, mert:

„Győzni fog itt a jó. De legelső nagy diadalma
 Vértengerbe kerül. Mindegy. Ez lesz az ítélet,
 — — — — —

Ez lesz az ítélet s ezután kezdődik az élet,
 Az örök üdvösség; s érette a mennybe röpdünk
 Nem lesz szükség, mert a menny fog a földre leszállni.“

A Petőfi saját, legbelsőbb lelki világát feltáró költemények, keletkezésök sorrendje szerint olvasva, támogatni látszanak azt a felfogást, hogy ő pesszimista is volt, költői fejlődése első szakában, azután optimista is lett; azzá lett olyan mértékben, aminőben „a pesszimista Petőfi kezéből a politikai költő, a világboldogító apostol veszi át a lantot“, még mielőtt sejtene az erdői kertben reá váró szerelmi boldogságot.

Megvallom, e felfogást sem tudom egészen magamévá tenni; ellenkezik az a Petőfi költői lelkének rendkívüli érzékenységevel s hangulatainak ebből eredő változékonyságá-

val, mely kizárja azt, hogy ő lantját időszak szerint egészen az egyik vagy másik világszemlélet tolmácsává tette volna. És megmagyarázatlanul hagyja e felfogás azt a körülményt, hogy Petőfi korábbi verseiben is fölhársan koronkint a boldogság vagy legalább a boldogság sejtelmének hangja, mint ahogy utolsó költeményeiben is vissza-visszatér a keserűség és marcangoló kétség panaszszava.

Én az ellentét áthidalását inkább abban látom, hogy Petőfit mint embert és mint költőt a gondviselés boldogságra teremtette, de az élet a valóságban a boldogságból csak későn és csak keveset nyújtott neki.

A boldogságra is születni kell, a boldogsághoz is tehetség szükséges. Valaki a sors legpazarabb kényeztetései közt is lehet boldogtalan, míg mászt legyszerényebb vágyának teljesülése is boldoggá tesz. Csak az a rendkívüli képessége az élet örömeinek mély átérzésére és ragyogó kifejezésére hozhatta magával, hogy Petőfi azok alatt a gyér szünetek alatt, melyeket a sorscsapások és sanyarúságok rövid életében fennhagytak, a világirodalmat a tiszta boldogság valódi dythirambusaival gazdagította s el se képzelhetjük, hogy mivel gazdagította volna még, ha életfolyása hosszabb és kedvezőbb lett volna.

Mint a fiatalság, a szerelem, a szabadság romlatlan lelkű dalnoka, Petőfi arra született, hogy az optimista világszemlélet, a boldogság ellenállhatatlan szavú hirdetője legyen. De — jól mondja Voinovich — ő nagy szív volt, magába tudta zárni az egész világot. El nem zárkozhatott a fájdalom-érzések elől sem, annál kevésbbé, mert a sors kegyetlen következetességgel üldözte és sujtotta őt. Lelkének egyensúlyát fenntartotta mégis egyrészt már nagyon korán megállapodott, rendíthetetlen híte költői hivatásában és ép oly erős hite abban, hogy sorsa jobbra is fog fordulni. A Bolond Istók humorja a szív mélyéből fakadt nála:

„Minél többet éhezem és fádom,
Annál több az örömem,
Mert annál szebb lesz jövőndöm,
Minél rútabb jelenem.”

Már húsz éves korában így jellemzi önmagát:

„Tiszta e kebelnek mélye;
Égi kéz lövelt beléje
Lángokat.
És a lángok szűzen égnek
Szent oltárul az erénynek
El nem romlott szív alatt.“

Mikor még meg sem izlelhetette a házasság, a családi életet, már rajong érte, hogy később annak birtokában igazolva lássa minden boldog sejtelmét. Ekkor már, a „Tarka élet“-ben csak jóízűen tréfálkozni tud életének változatos viszontagságai fölött. És képzelhető-e annál nagyobb szerelmi boldogság, mint amelyet Petőfi mint kérő, mint vőlegény, mint férj megénekelte szerelmi dalaiban, különösen a „Minek nevezzetek“ . . . „Szerelemnek rózsafája“, „Ilyen asszony való nekem“ . . . és „Tudod, midőn először ültünk“ címűekben.

De költői optimizmusának legmegkapóbb megnyilatkozása, valóságos credo-ja az, amelyet a „Mily szép világ!“ elnevezésű kedves versébe foglalt:

„Én hittem-e egykor	Vad ifjukoromnak
Átoknak az életet?	Szélvésze kitombolt,
Én bolygtam a földön,	Kék, tiszta szemével
Mint éji kísértet?	Mosolyg le a mennybolt,
Elégeti arcom	Mint gyermekeikre
A szégyeni láng! —	Az édes anyák —
Mily édes az élet,	Mily édes az élet,
Mily szép a világ!	Mily szép a világ!“

Nincs kétség felőle: Petőfi boldogságra volt teremtvé s a boldogság hangjai szíve legmélyéből fakadtak. Költői és hősi nagyságát teljessé életének az a tragikumuma teszi, hogy élete tavaszán, egy rettentő végzet súlya alatt összeomlott egyszerre minden: élet, boldogság, szerelem, haza és szabadság, mindazért, amiért élt és küzdött, meg is kellett halnia, és meg kellett halnia — hiába! Forrón szeretett hitvese be se várva özvegysége bizonyosságát, másé lett, a szabadság le volt igazva, a haza szétszaggatva és nemzeti jellegétől megfosztva.

De Petőfi fejedelmi pazarsággal fizetett a sorsnak, mely

oly mostohán bánt vele. Költészete glóriát vont a nő feje fölé, ki „könnyeden elfeledé hívét“, hazafiságának, szabadságszeretetének hymnusai túléltek az elnyomás és idegen uralom sötét korszakát, s fölzendültek új nemzedékek ajkain az ismét szabaddá lett régi haza virányain és élete múlt boldog percei lantján dalokat termettek, melyek, a míg érző emberek lesznek, visszhangot fognak találni a föld minden népében.

Az ő megdicsőülésének legragyogóbb tünete épen az, hogy ő, a sorsüldözött, a boldogtalan, az élete virágában pusztulásra kárhoztatott ember lett minden idők számára az élet derűjének, a boldogságnak varázserejű dalnoka.

A dicső szelleme iránti hódolatban egyesül az Akadémia magyar közönségünkkel, mikor nyolcvanharmadik ünnepélyes közülésünket, egyúttal Petőfi-emlékünnepegyűntet ezennel megnyitom.

II.

PETŐFI-SZIMFÓNIA.

Kozma Andor t. tagtól.

Petőfi! . . . csak esengve, halkán,
Varázsigtűl súgja ajkam
S csodát tesz ez a név velem.
Már mintha messze síkon állnék:
Körülem az alföldi tájék,
Nagy, néma végtelen.
Nyugaton, égő tűzpokolba,
Véres haraggal haldokolva,
Most sülyed föld alá a nap —
S titokzatos, mély, álmag
Est szó felettem fátylakat.
A fátylak hullnak, rám borulnak,
Sűrűdik egyre a sötét,
De a pásztortüzek kigyulnak,
Áttörve a nagy messzeség
Fekete köntösét.
Szépek e földön szertehintett

Bizalmas, kedves csillagok —
S amint az égre feltekintek
Ott millió még szebb ragyog . . .
Ó, mily magasztos, szent ez éj! . . .

E kétszer csillagos határon
Kiáltva karjaim' kitárom:
Nagy, néma végtelen beszélj!
Most itt az ünnepélyes óra,
Petőfiről most kelj te szóra!
Hisz anyja voltál s ő neked,
Bár tőled messze elcsapongó,
Szerelmes, lantos, hű, rajongó,
Szelid, szilaj, derűs, borongó,
Hős, halhatatlan gyermeked.

És hallga! hallga! . . . megcsendülnek,
Nem hallhatóan emberi fülnek,
Szívemmel hallott zengzetek;
Ős szólamok szép mennyei árja,
Csodálatos szimfóniája —
S gyönyörűségtől reszketek.
A földnek, tűznek, víznek, szélnek
Lelkei élnek és zenélnek
S maguk a szférák, az egek
Dalolnak, zengenek.
Mínthogyha mind ritmusra lelne
Az egész mindenség rejtelve,
Hogy dallá oldva könnyeden,
Költői drága kincs legyen:
Az ég s föld közötti öserők itt
Mind együtt ünneplik Petőfit.

Hangjai ifju életörömnek
Boldog-ujongva magasba törnek —
S emlékszem: egy kóbor diák volt,
Ki egykor ily vigat kiáltott:

Ő volt, kire ha bárki hallgat,
 Míg boldog nem volt, meg nem halhat;
 S ő volt az éhező, szegény,
 Bátran didergő vándorlegény,
 Ki így kacagott a szél szemébe,
 Annak dühét nem sokba véve,
 S remélve törhetlen, híven,
 Hogy a borúra újra nap kél
 S hogy akkor a szél, a cudar szél
 Megpukkad végre mérgiben.
 Ó! aki életharcra száll ki
 Ily ifju kedvben gazdagon,
 Lehet akármi rongy azon,
 Rongyában is tündérkirályfi!
 S ez a szegénynek öltözött
 Tündérkirályfi jár a nép között —
 És mindenütt megáll, ahol
 Az ős magyar nép él s dalol.
 És kedves minden hang neki,
 Boldog, ha visszazöngheti.
 S hej, amit ő zeng, az ám az ének!
 Bódulnak attól ifjak és vének,
 A gazda, zsellér, lány, menyecske,
 Eped, mosolyg, sir szíve-repesve,
 Deli legénynek s szegény legénynek
 Termete illeg,
 Kalapja billeg . . .
 „Korcsmárosné, aranyvirág,
 Ide a legjobbkik borát!”
 Csikós, gulyás, juhász, zsvány
 Hol könnyben ázik,
 Hol hahotázik —
 „Húzd rá cigány! . . .”
 Ki-ki bokázik,
 Már azt a nótát mindenki tudja,
 Mindenki fujja, mindenki rugja,
 Belé nyilal már minden betyárba,

Dübörg a csárda,
Mindenki járja —
S megesküszik akárki rája,
Hogy ez a nóta a nép nótája.

Dalos tündérkirályfi aztán
Népének a kincsrészt kiosztván,
Megint dalolva megy tovább —
S másutt szerez más szép csodát.

És lágyan kelnek s rám lehelnek
Más, mélyebb, gyöngéd hangzatok —
S kimondhatatlan meghatott
Szívemben visszhangokra lelnek.
És látok, álmokép gyanánt,
Valahol a nagy Duna mellett
Valami ködlő kis lakot,
Abban egy édes jó anyát,
Kinek nyomorgó fia üzenget,
Hogy érte könnyeit ne öntse,
Hogy néki kedvez a szerencse! . . .
Ó! mily magasztos nem igaz,
Mert szeretet, mert szent vigasz.
Az őserők e legnagyobbja,
Mely a világot összefogja,
Mely nélkül az rút romba mállnék.
— Ha szeretet nincs, nincs nagy ének! —
Ez a legistenibb ajándék
Igazi nagy költő szívének.

S zeng újra más hang! . . . ismerem;
Egy lanton mennyi változat!
Mind vallomás, mind rejtelem,
Gyönyör, kín, üdv és kárhozat —
Világfenntartó szerelem!
S már zöngnek, élnek és kíhalnak
Ömlő zenéi szerelmi dalnak,

Előbb csak játszin, mint amikor
 Madárka száll rá s reszket a bokor;
 De amint már a szívkohóban
 Szenvedelem gyúl lángolóan
 S kitör, — mint tűzvész a viharban —
 Hatalmas, égő szerelmi dalban:
 Hangja kevély, bús, kinos, kesergő —
 Nem bokor reszket! — már zúg az erdő,
 Melyben a féltés mint haramja áll,
 Minden döfése százszoros halál . . .

De im, a vihar tova vágat —
 S megújra hallok édes dalokat,
 Minőket boldog szerelem sugal:
 A győzedelmes legyőzött férfi
 Ajkán úgy árad, hogy alig fér ki
 Szép hitveséről a szerelmi dal.
 Mint rózsabokor a domboldalon,
 Keblén úgy megsímúl a szépe
 S ő úgy öleli, hogy nincs hatalom,
 Nincs! nincs! ő, nincs ki letépje . . .
 S ah! mégis itt szeptember vége,
 Még bájolóbb tán, mint a nyár volt
 S ah! mégis bús dal száll a légbe,
 Mely forró könnyeket fakaszt:
 „Ha elveted egykor az özvegyi fátyolt,
 A siri világba leviszem azt.“

De hah! . . . Mi ez? . . . Riadás, rohanás,
 Égszakadás, földindulás,
 Belévesz minden szerelmi ének . . .
 A nagy dalosnak gondja más:
 Országok égneek,
 Alapja ing a mindenségnek,
 Világok rengnek,
 Tűzcsovás csillagok kerengnek,
 Itt az időknek teljessége! . . .

Lobog a lantos lázban égve:
Egy gondolat, amítől remeg:
Agyban, párnák közt halni meg.
Ne ily halált! Ne ily halált!...
Érzi szelét vad vérzivatarinak,
Harsog a hangja a „Talpra magyar“-nak —
S a magyar talpra állt.
Világsszabadság!... ez a kezdet;
De változik a szó hamar:
Mi a világ, ha nincs magyar!
Magyar szabadság, magyar nemzet —
Hitvány, ki mást akar!
Hi a haza! — Isten veled,
Szép ifju hitves!... Félre lant!...
Kardot ragadt, repült, rohant,
A háromszínű szent jelet
Követte hősül ott, ahol
Acéli zörejben
Ágyúdörejben
Füstöl, tüzel, zúg, zakatol
A harci pokol.
Dobok peregnek, kürtök rivalnak...
Hallom a hangját a csatadalnak:
Előre!
Ha veszni kell, — ez az ő szava —
Vesszünk mi el, ne a haza!...
Előre!...
Forr vére, mint tűzár,
A vér s füst részegíti már...
Hallani vélem,
Ott zengi az élen:
„Előre rontok s — meghalok!
Utánam, magyarok!...“

Ó, milyen szép volt!
S milyen rég volt!
S még hallom élő hang gyanánt

S még látom a tűnő látományt:
Nem halt meg ő! . . . Megnyílt az égbolt,
Az őt magába ölelé . . .
S megtel a menny az ő dalával,
Mig mind magasb egekbe szárnyal,
Mindig dicsőbben, fölfelé! . . .

Vakúlok . . . eltűnt látományom,
Állok a nagy alföldi tájon,
Sötét van, csillag nincs az égen,
Sem pásztortűz a messzeségen,
Nem látok . . . ő! de hallom egyre
A láthatatlan zenekart;
Vad izgalomban megremegve
Hallom a bús, dühödt víhart:
Orkán süvölti keseregve,
Az ég dübörgi mennydörögve,
A földnek mélye bújja rengve,
Hogy megalázták a magyart!
Ezer harang zúg félreverte,
Zápor zokogja megeredve:
Hiába zengett az a lant!
Hiába csengett az a kard!
Az ezeréves temetőben
Lázongva hánykodik a hant
S a mélyből sir fel dermesztően:
„Kik szabadon éltek haltak,
Szolgaföldben nem nyughatnak“ —
Ez jajdul, sóhajt fent, alant . . .
Ezt hallom mindig ébren, alva,
Ez kinom élve, ez poklom halva —
S kiáltani, felrázni akarok:
Ez a Petőfi szimfóniája!
Méltón kell visszazengni rája!
Vagy elveszünk mi, magyarok!

III.

Petőfi az ember.

Ferenczi Zoltán r. tagtól.

T. Akadémia! T. Közönség!

A nagy emlékezés óráját éljük. Egy rendkívüli lángész emléket újítjuk fel, kinek szelleme bejárta a világot s kinek lángeszét annyi ünnepen méltatták, mint a csak valaha élt legnagyobbakét. Akadémiánk hódolata egyike a legkésőbbieknek, de ezt csak a szabályok természete hozta magával; mert egyébként Akadémiánk mindig ott volt a költő születése századik évfordulójának ünnepein és soha egy pillanatig sem szűnt meg e nagy szellemet szívében hordani. Most különösen arról van szó, hogy ne költészete magas lényegéről szóljunk, hanem magáról az emberről, az egyénről. S itt egyszerre az a kérdés áll elő: nem mindegy ez? Hiszen soha még egyéniség jobban nem volt összeforrvá költészetével és tetteivel, mint Petőfié; nála ez éppen oly szoros kapcsolat, mint a nagy vallásalapítóknál, a vallásos élet szentjeinél, a hit és eszmék martirjainál. Ezért egyik legfontosabb esztétikai nézete: a költő és műve egymástól nem különbözhetnek.

Ebből fakad legnevezetesebb költői elve, hogy tehát a költő és műve egy; tehát nagy költészet csak nagy egyéniség és nagy jellem műve lehet. Erről sokat tárgyalt egykor az esztétika és irodalomtörténet; de a kérdés nem lehet vitás. Csak oly szellemi munka igazán nagy, mely éppen olyan nagy hitből, meggyőződésből, elhatározásból pattan ki, melyben a gondolat és érzés tette válik. Mi következik ebből? Természetesen az, hogy Petőfit, a költőt és embert, nem azokból az adatokból kell megismerni, melyeket, gyakran öt félreértve, sőt kicsinyelve, kortársai ránk hagytak, hanem műveiből, melyek egyéniségének oly hű tükrői, mint csak valaha voltak művek egy férfi lelkületének. Ezek a művek pedig oly kimeríthetetlen források, melyekből meríteni egyenes kötelesség; de kimeríteni őket éppen oly lehetetlen egy ily rövid előadásban, mint bármely kiterjedt, nagy dolgot egy pár szóban minden oldalról kifejezni.

Első sorban is feltűnik e művekből a lángész egyenes és biztos tudata, mely a koraérettség minden jeleivel egész prófétai öntudattal jelentkezik már a serdülő korban. Másik a hivatás, sőt égi elhivatás rendíthetetlen meggyőződése, mely egyenes összeköttetésben áll egy magasztos Istenhittel és isteni

előrelátás tudatával, mely meg van győződve róla, hogy az ő útja ki van jelölve; ő egy égi hatalom megbízottja és eszköze hirdetni és megvalósítani a nemzetszabadság és felszabadítás eszméit írásban és tettben s e hit rányomja pecsétét úgy magánélete, mint közcselekvése minden tetteire. Elhagyja az iskolát? a szülei házat? a nyomor és szenvedés terheit veszi magára? Mindig egy belső ihlet vezeti, hogy keresnie kell valamit és meg fogja találni. Szabadsághősök példája lebeg előtte? katona lett? a hazáért kell küzdenie? a csatatéren kell meghalnia? semmi sem természetesebb. Ő az Isten kiválasztottja s mindennek úgy kell történnie, mint a magasabb törvény meg nem változtathatón eldöntötte; mert a mint a test a lélek eszköze, akként a lélek Isten eszköze. Szerelmes lesz? mohó életvággyal és felgyúlt szenvedéllyel keresi a szép, művelt lánykát, ki őt, mint szellemének eszményi osztályrészese, kíséri útján, kit épp oly magas, felsőbb erkölcsi erők lelkesítenek? Meg fogja kapni s itt e földön élni fogja a mennyei életet; mert senki sem élhet úgy, hogy legalább egy időre boldog ne legyen. Ez a felekezeti fény felülemelkedő hit, mint aranyfonál vonul végig életén s egyik legnagyobb tanulság, melyet műveiből nyerhetünk. Az ő költészete szösz szerint közvetítő Isten és saját lelke közt.

Ebből megértjük, hogy őt éppen úgy a jellemsszilárdság, az eszmék és cívkekhez való törhetetlen hűség jellemzik, mint az érzelmek, a szív forrósága. Éppen oly nagvszerű ész, mint a mily mélyérvizű szív. De ez a kettő is nála egybeolvad. Az ész a legtöbb emberben gyakran kompromittálja a szívet; nála sohasem. Gondolatai és eszméi éppen azért oly mélyek, mert szívében keresztül gondolkozik. Az ész maga még nem sokat ér, ha a szív középszerű vagy éppen gyarló. Ezért nem üres szólam, midőn ezt mondja, hogy vajon Isten alkotott-e még oly szívet, mint az övé; volt-e másban is már oly sokféle és oly forró érzelm? Ez az ő szíve a nemesebb barátság hű tanyája, elaggott szülei lágy párnája, kert, melyben a szerelem legillatosabb virágai nyílnak, bányá, hol a szabadság számára kardvas terem. „És mi szép, mi jó van a kerek világon, melyet nem ölel, melyhez imádása nem hajolna le vagy nem röpülne fel? . . .“

Igen, ez szösz szerint igaz. Ime, már itt kitűnik egyéniségének egy másik nemes vonása: a szívnek nemcsak forrósága, hanem teljes tisztasága. Valóságos szűzi jellem, mely egyszersmind oly csodálatosan naív, gyermeteg, minők csak a lángeszű művészek bírnak lenni. Ő különben is a legnagyobbra tartotta az elveíhez ragaszkodás mellett a lélek-

tisztaságot, a feddhetetlen becsületességet, egy szóval az erényt. Már ifjúsága kezdetén, 1843-ban, írja magáról: „Tiszta e kebelnek mélye, égi kéz lövelt beléje lángokat. És e lángok szüzen égnék szent oltárul az erénynek el nem romlott sziv alatt. Mint a róma, hol születtem, lelkem útja tetteimben egyenes; szavaimmal egy az érzet, célra jutni álbeszédet tétovázva nem keres.” Es jellemző, hogy annyi támadás után, melyek őt az ezt követő három év alatt igaztalanul érték, 1847 elején majdnem szószertint leírja ugyanezeket ki nem adott, nevezetes előszavában: „Bátran ki merem lelkiismeretem ítélőszéke előtt mondani: hogy nálam nemesebb gondolkozásu és érzésü embert nem ismerek, s én mindig úgy irtam és irok, a mint gondolkodtam és éreztem.” Ezt a költő azok vádja ellen írta, akik könnyelműen vagy rosszakaratú gonoszságból költészetében aljasságot, pörüsságot, nyersséget vetettek szemére, holott tisztább s minden anyagiasságtól és érzékiségtől, a XIX. század megvesztegető Byronismusától mentesebb költészet, emelkedetebb érzés és gondolkozás nem lehetne, mint az övé s ezért is összes műveit bátran lehet kezébe adni a gyermekifjúnak és leánynak egyaránt. Belőlük a szépen kívül egyebet, mint jót és igazat nem fog tanulni. Már pedig igazság és költészet lényegében ugyanaz.

Altalában tehát az erkölcsöt, egyenességet, az erényt mindenek fölé helyezi. Ezért ő maga sohasem tett olyat, amit utóbb bánnia kellett volna. Ebből jellemző rá nézve, hogy ő nemcsak azért republikánus, mert meggyőződése, hogy a szabadság jótékony hatásai, maga az ember boldogsága csak republikában érhetőek el; hanem mert ez az erényen, a tiszta becsületen alapul. Ez egyébaránt Montesquieu s a francia forradalom ideális rajongóinak is elve volt, mely különben végigkísérte az emberi gondolkozást a római republika virágkora óta s hogy a gyakorlat még épp oly kevésbé váltotta be, mint a Krisztusi szeretetet, erről e magasztos emberi gondolat nem tehet.

* * *

Mint említettük, tehát elveiben és elhatározásaiban megingathatatlan volt s még a bukás biztos tudata vagy az elérhetetlenség sem birták rá, hogy belőlök engedjen. Kortársai s ezek nyomán az utódok is, gyakran kárhoztatták, hogy ezek nevében nem egyszer volt igaztalan és itt kivált a *Vörösmarttyhoz* írt költeményére szoktak hivatkozni, melyhez, a mint nála ritka eset, jegyzetet is írt. A kérdés azonban csak látszik kényesnek. Oly erős meggyőződés, mint az övé,

nem alkudhatott meg. A kompromisszum a mindennapi élet melegágya s az átlagember kenyere. Ő a kompromisszumok nemzetében intransigens maradt. Említett jegyzetében azt mondja, hogy ő érzi a legnagyobb fájdalmat, hogy e költeményt megírnia kényszerült, „mert — mond — én szerettem, én tiszteltem legjobban Vörösmartyt mindazok között, kik őt valaha szerették és tisztelték, de, elveimet még jobban szeretem és tiszteltem mint őt.“ „Hogy Vörösmartyt elítélem, nagy áldozat, melyet szívem tett elveimért; de bármily nagy ez áldozat, kész vagyok és mindenkor kész leszek sokkal nagyobbakat is tenni értetek, szentséges elveim.“ Már most igaz, hogy korábban bizonyára kevesen voltak, akik a költő eljárását helyeselték; de mi csak akkor mondhatnánk róla rosszaló nézetet, ha máskor valamely elvét akármilyen okból megváltoztatta volna. Ilyenről azonban nem tudunk. Következessége, megingathatlansága mindig egy és ugyanaz. Vegyünk csak egyet. Tudjuk, hogy a költő rendíthetetlen népbarát volt. A népfőszabadtás életének egyik, még pedig fő programmpontja volt. Midőn 1848. júniusában a szabadszállási követválasztáson maga a nép, még pedig éppen a szeretett kis-kunsági nép üzte el életét veszélyeztető fenyegetésekkel s ezeknek csak azért engedett, mert felesége is vele volt, mások bizonyára megtagadták volna a népet s kitört volna belőlük a csalódás érzése. A költő ennek sohasem engedett; nem még annak elgondolására sem, hogy ez az eset éppen június 15-ikén történt, március 15-ike után három hónappal. „De én — teszi hozzá — azért nem a népet kárhoztatom, hanem ámitóit, félrevezetőit, kiket egykor a törvény és az Isten egyaránt meglakoltat . . . a nép én előttem szent, annyiival inkább szent, mert gyöngé, mint az asszony s mint a gyermek. — Dicsértessék a nép neve most és mindörökké.“ Idézzük emlékünkből még csak azt, hogy 1848-ban főképen republikánus elvei miatt vesztette el népszerűségét. Ehhez járult az akkori „nagy“ kormány elleni föllépése, melyet az időkhöz mérve ő elég erélyesnek nem tartott. Ezt az utóbbit ma a történelem is elismeri. Más, megalkuvó ember s mi ismerjük a politikai megalkuvásnak számtalan esetét, változtatott volna elvein és mentette volna nézetváltoztatását. De a költő minden nyilatkozata egy újabb vallomás elvei mellett, mert ő ennek az egyszerű, de mély tannak volt híve: „én magammal akarok békében élni, nem a világgal.“ Ezért életének minden fontosabb pillanatában elvei nevében mindig levonta a végső következtetést.

Természetes, hogy az ily jellem nem ismeri a hízélgést.

Ha volt valaha szókimondó ember, ő az volt. Különben is az volt alapelve, hogy a költő műve annyit ér, a mennyi benne az igaznak érzése. Tehát költő csak az lehet, ki maga is az igazság föltétlen apostola. Ezért sohasem hagyott kétséget az iránt, miként vélekedett, s ezt oly tisztán mondta ki, mint a hogy Shakespeare mondja: „szíve harang volt s nyelve hozzá az ütő.” Ő, ha kellett, a mint mondja is, mindig „bátran és kérlelhetlenül kimondott meggyőződésének marttyrja” volt inkább, „hogysen gyávasággal vádolhassa enmagát.”

Ezért mindig tisztában volt önmagával. A töprengést nem ismerte. Különben is már említettük, hogy mint minden magyar ember, hitt egy isteni előrevégzésben, mely mindent intéz. A minek meg kell történnie, úgyis megtörténik, akár akarjuk, akár nem. Eppen ezért elszántan ment előre. A célt világosan látta maga előtt. Ez épúgy vezette, mint korlátozta, a mennyiben, mint minden erős jellem, oly határozottan és koncentráltan nézett maga elé, hogy mellékutakat nem látott, csak azt, melyen haladnia lelkének törvénye és kényszere, vagy mondjuk inkább, égből nyert világossága volt.

* * *

E nagyszabású határozottságot egy épp oly erős akarat vezette; az akarat, mely nem más, mint állandóság az erőfeszítésben. Ha a gondviselés nem áldotta volna meg e nagyszerű kitartással és akaraterővel: élete nem egy krízisében elbukott volna. Első ifjúsága tele volt nehéz életküzdelmekkel, sorscsapásokkal, végig járta a nyomor iskoláját. Mig keresztül-kasul járta az országot, bizonyára sok kísértésnek volt kitéve. Más, gyöngébb akarat elbukott volna. Ő már mint gyermekifjú férfi volt. Ingadozás nélkül maradt az a tiszta jellem, hófehér lélek, melyet meg nem fog semmi szenny. Ez a lelki arckép mindig egy maradt, melyen tükröződött a nyíltság, tiszta becsület, a szilárdság, akaraterő, a dicsőség biztos kivívásának hite, a használni akarás a hazának és emberiségnek, a nagy érzelmeknek és nagy gondolatoknak lelkében lakozó, ki nem merithető forrása. Ez az akaraterő s ennek céltudatos vezetése benne olyan, mintha egy csomó szétszórt energiát gyűjtött volna össze, melyek őt korának nemcsak lángeszű költőjévé tették, a mi végre más tulajdonokból fakadt; hanem azzá a hőssé, azzá a reprezentatív emberré, a kivé lett, a ki a saját férfiassága programját ezekben foglalta össze: nem szabad engednie a sorsnak, ne szó, hanem tett hirdesse művét s aztán róla néma hallgatás; legyen elve, hite s ezt mondja ki s próbálja élővé tenni akár

élte árán; legyen független, jelszavául válassza ezt: „Koldusbot és függetlenség!” Röviden legyen erős, bátor, szilárd, legyen mint a tölgy, melyet a fergeteg kidönthet, „de méltóságos derekát meg nem görbitheti.”

Ily erős akarat nélkül, ily kitartó energia hiánya mellett nem lehetett volna az az ember, a kivé lett; az a költő, ki lángeszével, de egyszersmind szorgalmával akkora kincset hagyott nemzetének és a világnak; az a férfi, a ki kibirta vivni a szeretett nőt és boldoggá tette a hitvest; az a hazaimádó, a ki a nemzet- és népszabadság ígéit beoltotta a népbe; az a hős, a ki mindent feláldozott eszményeiért, életét és boldogságát is és a legnagyobb tettel pecsételte meg érzelmeit, hitét, eszméit, ifjú élete föláldozásával. Jól mondja Emerson: „A mi nekünk kell, azok nem tettek, hanem maga az ember; nem egy mesterségesen létrehozott vízcsepp, hanem az eső kell, a szellem, aki terjeszt, aki esőzi a tetteket, a tetteket számtalanul és végtelenül.” Ilyen akaratú férfi volt a költő, a ki örök példája marad, hogy mint kell a nagy pillanatokban tenni és áldozni. Hogy egy formulával fejezzem ki: az ily emberekben egy belső logika van, mely éppúgy nyilatkozik tetteikben, mint szavaikban. Ez a költőre mindkét oldalon áll. Vegyük elő bármely művét: meglep az érzelmek és gondolatok egysége és következetessége. Mint gyöngyszemek sorakoznak egymás után, egyik a másikból foly, mint Goethe mondja: „arany vedreket kínálnak egymásnak”; tetteiben ugyanez tündöklék; az az energia, mely éppúgy mennyiségileg, mint minőségileg nagy, melyet egy belső intuíció vezet minden esetlegességen át és föléjük, ki megtartja, s teljesíti, a mit ígér és fogad, egész az utolsó betűig.

* * *

A költő kedély-életének legfeltűnőbb jellemvonása két véglet: a majdnem abszolút nyugalom és a viharzó lélek-állapot, mint a szenvedély, a harag, a felindulás legmagasabb foka. Olyan volt ő, mint amilyennek a *Tisza*-t rajzolja hasonló című költeményében. Abszolút nyugalomában olyan volt ő is, mint kedvelt magyar folyama, mely a hazában születik és magyar földön hal meg. Mikor nyugodt, szelíd, tükre síma, folyása zajtalan, „síma tükrén a piros sugarok, mint megannyi tündér, táncot járnak”; de – hirtelen, mint egy átmenet nélkül, rettentő árvízzé változik, mely „zúgva, bögeve töri át a gátat s el akarja nyelni a világot.” Ő is ilyen volt. Nézzük költeményeiben a csend és nyugalom, a pihenés és enyhesség rajzát. Páratlanul tudja eltálatni a hangot.

A szenvedélyt viszont a legmagasabb fokán, mint egyszerű elemi erőt bírja visszaadni. Ő is a természet egyik hatalmas ereje volt, melyek mindenre inkább, mint mérsékletre vannak berendezve. Sőt jellemző, hogy legkitünőbb költeményei, melyek rendesen monológ-szerűek, csöndesen és egy pár tény jelzésével, nyugodtan kezdődnek; a mint halad, egyszerre képzelete felgyúl s látomásokról látomásokra száll, röpül egész az emberileg elérhető legmagasabbig s ott végzi, hol már tovább menni nem lehet.

Éppen ily jellemző az öröm és bánat végleteiben, mint ezt *Búm és örömem* költeményében mondja. Nincs oly bú, mint az övé. Oh, ha ő búsul, keble oroszlanbarlang s szive benne bárány. „Szaggatják az éhes oroszlanok fogaikkal, körmeikkel; vérét isszák, csontját rágják és velőjét szívják.” De olyan öröm sincs, milyen az övé. Oh, mikor ő örül, „keble egy édeni kert, s rózsá e kertbe” szive. Napsugarakkal, tarka lepekkel játszik e rózsá, s zeng körülötte a csalogány. És jön egy angyal és leszakítja e rózsát, s illeti csókkal, s keblire tüzi, s vele az égbe röpül!”

Valóban kortársai, akik mint Arany és páran mások, jobban ismerték, mondják, hogy páratlanul kedves, szeretetreméltó, sőt derűlten, jókedvűen vidám birt lenni, ott és a mikor jól érezte magát. Az otthonosság, szerető, egyszerű környezet meghódította, a kedves, szelíd családayák, akik anyjára emlékeztették, egyszerre megnyerték, lefegyverezték s ő is kedves és nyájas volt, mint egy családtag; mert hiszen természetében volt a gyöngédség és mély érzelem s mindkettőnek csak alkalmat kell adni, hogy nyilatkozzék. Ezzel egyenes ellentétben állt az, hogy nem volt könnyű hozzáférti s kivált nem a tehetségtelennek, fontoskodónak és tolatkodónak. Az elsőt lenézte, a második fajtát kigúnyolta, a harmadiknak hátat fordított, mint a ki a társadalmi külső formákat és hazugságait megvetette. Mint egy barátja mondja: „egyes volt, mint a nyílvevő s hajthatatlan, mint az acél.” Soha nem alkudott és nem hátrált meg. Ezért volt eset, hogy kivált ha kétségbe vonták valamely nyilatkozatát, bármily veszélyes túlzásra is kész volt, csak hogy bizonyítsa, hogy a mit állít: úgy van. Ilyen esetet többet tudunk éltéből. Gyermekkorából beszél, hogy egyszer azt állította, hogy ő szabad szemmel is végig tudja nézni a napfogyatkozást. Kétségbe vonták s bárha egy nehéz szembajjal fizette meg, mégis megtette, csak hogy bizonyítsa állítása igazságát. Ez megfontolás hiányának, makacsságnak tetszik; de ugyan miként maradhatson ily jellem hazugságnak? És ennek az

esetnek igaznak kell lenni, mert több költeményében hivatkozik rá. A nappal és a halállal rendesen nem lehet szembe nézni: ő tudott. És ily jeleneteket egész életpályájáról ismerünk, melyeket itt föl nem sorolhatunk.

* * *

Amde, mint egyébként éppen ez adatok is mutatják, széles jókedvű nagyon ritkán volt. Egész lénye komolyságot, sőt komorságot tükrözött. Arcának jellege is ezt tanúsítja. Nagy hivatásának érzése, meggyőződése, gondjai meglátzottak egész lényén. Mikor föllépett, mindenki tudott róla valami adomát; csínyeiről, u. n. könnyelmű tetteiről, tréfáiról mesék jártak s mint valami karakán ifjúról beszéltek róla. Semmisem tévesebb. Komolyabb embert nem lehet gondolni sem. Mint az egyetlen ránk maradt Daguerre-képe is mutatja, mélyen el- és magába merült volt, mint a ki nagy eszméssel él együtt s az élet felületességei nem is érdekelhetik. Jókai beszéli, hogy valami elszánt komolyság nem csak jellemezte, hanem ez legjobban is illett neki s arcának egész jellegét nemcsak megszépítette, hanem valódi lelki élete tükrévé tette. Ezt mutatja csakugyan a Daguerre-kép is, melyről kortársa és barátja, Berecz, találón írja: „reám megdöbbentő hatást tön, mintha a nyomtalanul eltűnt a maga eredeti alakjában lépett volna előm. E bánatosan lehajtott fő szemlélésével, tekintetével, melyben egész lelke ki van fejezve, nem győztem betelni. Igen, ez ő, az az egyenes, férfias, magasan szárnyaló, az élettel kemény harcot vívott, de meg nem tört költői lélek, mely csodaszép termékeivel az egész világot elárasztotta.“ Ebben Berecznek igaza van. Ezért nem lehet hibásabb felfogás, mint az elterjedt Petőfi-szobrok és képek, melyek őt valami szavaló pózban ábrázolják. Az igazi Petőfi-képmás csak az lehet, mely nekünk a komoly, a nagyra hivatott, elmélyedő lángészt mutatja be, homlokán az égből kapott sugár fényével, szemeiben a nagy lélek lángjával és varázsával, az ifjú tűz exaltációjával, magas hivatása önbecsérzetével és mély meggyőződésével. Erről is szól egyik költeményében: „Magyar vagyok. Természetem komoly, mint hegedünk első hangjai; ajkamra fel-felröppen a mosoly, de nevetésem ritkán hallani. Ha az öröm legjobban festi képem: magas kedvemben sirva fakadok; de arcom vig a bánat idejében, mert nem akarom, hogy sajnáljatok.“

E jellemvonására nézve igen tanulságos Tompával váltott költői levele. Tompa addig soha sem látta a költőt; de sokat hallott róla és 1844 nyarán egy költői levelet intézett hozzá, melyben bizonyos diákos hetyke vonásokkal ruházza

fel őt és egészben félreérti, a minthogy utóbb sem bírta megérteni. Petőfi hasonlóan költői levélben válaszolt s minthogy nem akart éppen To.npától félreértetni, válaszában helyreigazítja a róla mende-mondákon alapuló lelkiképet, melyben megmondja, hogy bizony nem valami „vad fickó“ ő, „csendesén mulat“, a meghitt beszélgetést szereti komoly dolgokról s a saját múltjáról. Majd neki is elmondja szenvedéseit, a bajokat, melyeken keresztültörte magát s csodálkozni fog, hogy ezek őt sirba tenni nem bírták. De hát nem azért volt ő rendkívüli ember, hogy könnyen megértse. A zseni már természeténél fogva nagy egyedüliség, mint a hogy a Biblia is beszél egy helyt Krisztus egyedüliségéről. Általában a lángeszűek ritkán akadnak kortársaik közt congeniális szellemre, aki őket megértse. Az ily szellem azokkal a lángeszűekkel él, kik mint egyenlők, őket megelőzték. Petőfinek mégis megadott, hogy valaki őt korában is megértse, aki vele csakugyan congeniális volt. Ez Arany János. A két nagy költő barátsága az ily viszonyok közt a legszebbek egyike, melyeket a történelem csak ismer. Éppen mert mindketten nagyok voltak, ezt a barátságot soha semmi sem zavarta meg s bizonyára nem is bontotta volna meg az idő, ha két év helyett az évek nagy számaig tartott volna. A költőt azonban lángesze gyakran ítélte egyedüliségre, sőt száműzetésre. Ilyenkor a lélek, mint Krisztusról olvassuk a Bibliában, a pusztára ragadta. Ez egészen természetes. Neki elmélyedni kellett, mint hivatása kívánta. Ezt csak magányban lehet tenni. Az ilyen embernek kevés az ideje, akármennyi is másnak. Ezért sietnie kell, mert sok a tennivalója. „Száműztem magamat az emberek közül, magányba mentem és mélyen rejtőztem el“, vagy: „Elhagytam én a várost“, — mondja ismételve magáról. Más alkalmakkor meg, mint kortársai beszélik, néha pár hétig nem látták. Vagy elvonult Pestről egy szomszéd faluba, vagy otthon maradt s alig járt ki. Ilyenkor nagy gondolatok, érzések, elhatározások töltötték el s mindig egy-egy nagyobb művel tért vissza, minők: *János vitéz*, *Salgó*, *Szerelem gyöngyei*, *Felhők*. Ilyest más művei előállításáról is ki lehetett mutatni. Ilyenkor visszatérve az emberek közé, nem a magány pihentető, felvillanyozó hatását lehetett rajta látni, hanem a kiismerültségét. Majdnem átszellemült volt s egész lényé az átvirrasztott éjek, munkába ölt napok képét mutatta.

Mindez megegyezik azzal, a mint különösen két nagy elbeszélő művében rajzolja magát, t. i. a *Bolond Istók*-ban és *Az apostol*-ban. Amabban vidám, gondtalannak látszó én-jét rajzolja, ki azonban mélyen komoly s mint férj és apa oly

méltó e fontos helyzethez, mint csak lehet. E mellett mindenhez ért, a mihez akar. Gondos gazda, munkás s a vidám külső alatt egy igazi férfi rejtőzik. Ugyanitt fejt ki magasrendű Isten-hitét, mely különösen abban tetőződik, hogy Istennek mindenkre gondja van s míg valaki boldog nem volt, meg nem halhat. Az *apostol*-ban a magas, égi hivatású lángészt rajzolja, a kit Isten akarata vezet tövises útján a martírság felé; a kinek nem szabad, hogy más gondja legyen, mint amit az ég beléje oltott és végig is megy a kijelölt úton, mint nagy hivatásának vértanúja. De mily jellemző: a vallásos hit, az Isteni gondviselésben és előrelátásban való meggyőződés mindkettőben ugyanaz. Ő tudja magáról, hogy elhivatást nyert az égi végzéstől végig menni nehéz, elhagyott útján. Főladata nem magaért, hanem embertársai boldogságáért küzdeni, melynek egyetlen eszköze a szabadság. Tehát arra kell törekednie, hogy e szabadságszeretetet beoltsa embertársaiba, még pedig nem mint tant, hanem mint oly meggyőződést, mely küzdelemre, áldozatra és halálra vezet. Komor elszántsággal megy tehát útján, feláldozva életörömeit, családot, jólétet, meg nem alkudva semmi csábító vagy csak könnyítő körülménnyel. Ilyen volt ő, mint két hőse; de vidám, derült ritkán, apostol pedig állandón s a végsőig elszánva, hogy valami nagyot, rendkívülit tegyen, nem hirért vagy haszonvágyból, hanem hivatásos önzetlenségből és egyedül.

* * *

Az a rengeteg szellemi munka, mely a költőnek mindössze hét évi és pár havi működése után ránk maradt, melynek párja ez időhöz mérve mennyiségben, de főleg értékben, nincs az egész világirodalomban: már magában véve, mint *tett*, óriási. Azonban ez a munkásság távolról sem meríti ki életének művét. Hozzá kell vennünk más irányú tevékenységeit. Ide tartozik szokatlan nagy olvasottsága, tanultsága, tudása. Műveiben az egyes vonatkozások, ha nem tudnók is más oldalról, tanuskodnának kiterjedt ismereteiről, tapasztalatai bőségéről, sokoldalúságáról, melyek nála éppen oly feltűnőek, mint Shakespeare annyira csodált tudása. Ha aztán az ismeretek közül főleg a magyar és külföldi nagy költői irodalmi művek, a hazai és világtörténelem, ebben kivált a forradalmak tanulmányozása, állanak első helyen, ez csak azt mutatja, hogy főképen ezek feleltek meg szelleme alaptermészetének. De pl. a mit a természetről, ennek jelenségeiről, növényeiről, állatairól stb. mond, mind feltűnően helyes és ezt Arany egy levelében találóan jellemzi. És e

megfigyelései sohasem tévesek. Ezért csak természetes, hogy egyebek közt felolvasás volt tartható a költő növényismertéről és történelmi, sőt nemzetgazdasági felfogásáról. Lehetne egyébről is. Nyelvismerete szokatlanul kiterjedt volt. Tudott anyanyelvén kívül (és hogy tudta ezt!) németül, latinul, franciául, angolul. Ez öt nyelv s ezeket nem házi nevelőktől tanulta, hanem magánszorgalommal küzdte át magát rajtuk s így be lehet könnyen bizonyítani, hogy fordításai mind, egészen *Coriolanus*-ig, az eredetiből valók. De e mellett kétféle tanulás van: egyik a könyvekből, másik a tapasztalásból. Nehéz megmondani, melyik fontosabb. Mindenesetre a kettő együtt adja a lényegét s ő mindkettőt tanulta. Az írott tudást és az élet nehéz iskoláját egyaránt végezte s hogy az utóbbit mily szorgalommal és szenvedésekkel, minő eredménnyel és minő mély megfigyeléssel, azt művei mutatják, melyekbe a tapasztalatok bámulatos eredményei vannak letéve. Az élet általi nevelés, mely megrontja a gyöngét, őt, a nagy gondolkozót, még nagyobbá tette.

Egyébaránt maga is hangsúlyozza, hogy azoknak, a kik hivatta vannak, mint a költők, az emberiséget vezetni, nagyon sokat kell tudniok s ezért az ő apostola, kiből önmagát rajzolja, éppen mert hivatását tudja, egyszersmind a legtanultabb fők egyike, aki mindenben, mi erre vezet, megelőzi társait. Mert neki bírni kell a tudáson kívül a szó hatalmát, az ige erejét is, még pedig úgy bírnia, hogy elérje a hatást, az emberiség fölvilágosítását. Ez a fölvilágosítás, tanítás volt az ő egyik nagy célja is. Ezért mondta büszkén 1849-ben, hogy a szabadság tanait ő oltotta be nemzete lelkébe s hogy költeményeit tanulság végett írja.

Amde ez csak félmunka, a másik fele a tett. Mint minden nagy képzeletű ember s volt-e valaha nagyobb, mint ő? — entuziasta volt és minden ilyen ember tettevágó és bátor. Senki sem lehet nagyobb, mint eszméi és érzelmei. De ezeket nem elég hirdetni, ezeket képviselni is kell életben és működésben. Minden más gondolat, eszme és érzelem csak papír-eszme, papír-érezlem. Ő sohasem választotta el érzelmeit, eszméit, látomásait életétől. Hiszen másként nem is lett volna, az, aki volt s aki lesz nekünk örökre. A művész műve csak annyit ér, amennyi benne az igaznak felfogása és tisztelete s amennyi ennek megvalósítására való törekvése. Petőfi, mint igazi szenvedéllyel és képzelettel megáldott, nem félt a küzdelemtől, sőt kereste és provokálta. Egész életének meg-megújuló sóvárgása, hogy tegyen valamit, valami rendkívülit az emberiség vagy hazája javára.

Olvasunk tőle ily felkiáltásokat élete minden szakából: „Miért nem születtem ezer év előtt? midőn születtek Árpád daliái, s ragadva kardot, a vérkedvelőt, a nagy világgal szembeszállni.“ Ekkor kívánt volna mondani csataéneket, rohant volna hazát teremő harcok viharába. (1844.) „Sors, nyiss nekem tért, hadd tehessek az emberiségért valamit! Ne hamvadjon ki haszon nélkül e nemes láng, a mely úgy hevít.“ Láng van szívében, égből-eredt láng, minden szív-ütése egy imádság a világ boldogságáért. Ezért tenni akar, „meghalni az emberiség javáért“ s ez a legboldogabb halál. (1846.) „Véres napokról álmodom, mik a világot romba döntik“ . . . , a csatajelt, a csatajelt zajongó lelkem alig várja! Örömmel vágom én magam föl paripámra a nyeregbe! A bajnokok sorába én szílj jó kedvvel nyargalok be! (1846.) Csodálatos látomásokkal telt költeménye, az *Egy gondolat bánt engemet*, egészen e tettvágnak csodálatos kifejezése. Magának a költőnek egyenes hivatása, hogy népét vezesse lángoszlop gyanánt a boldogság Kanaánja felé s míg oda nem érünk, „addig folyvást küzködni kell.“ (1846.) „Háború volt mindig éltém legszebb gondolatja, háború, hol vérét a szív szabadságért ontja!“ (1847.) Magát katonának mondja, ki verseivel csatázik, minden költeménye a század rongyos, de vitéz katonája. (1847.) „Oda való vagyok én a csatára.“ „Véglegheletemig nem hagyom a helyet, ott essem el bármily sárosan, véresen.“ (1847.) „Eddig csak írtam, hol van még a tett? Piros betűk az ünnep napjai, s így életemnek nincs még ünnepe, hogy az legyen, vérem kell ontani.“ „Miért zárjátok el utamat? Bocsássatok! Előre vonnak vágyaim, de én használni s nem ragyogni akarok . . . A tettek vágya, tettek ereje, mint vad patak, foly rajtam át, a melynek habjai szílj morajjal mélybe omlanak . . . Nem várok én dicsőséget s díjat munkáimért . . . Kötelességet ingyen tenni kell, s kötelesség munkálni a honért.“ (1848.)

Ilyen nyilatkozatokat tehát tett élete minden szakában. Érezte, tudta élete minden percében, hogy fiatalon kell meghalnia azokért az eszmékért és érzelmekért, melyek sugalmait égi hatalomtól nyerte s követte e sugalmakat, mint belső ösztönzőket azzal az egyenes egyszerűséggel, mint csak a gyermeknek s a művelődéstől át nem formált embernek birtoka, kiknek ösztönei őseréjük, egészségesek és hatalmasok.

* * *

Ez az őseredeti, naiv ösztön vezette nemcsak hazafiúi és szabadságérzelmeiben, hanem minden másban. Így semmi sem természetesebb, mint szülői, testvére, szülőföldje iránti

szeretete és semmi sem természetesebb, mint az az örök férfiúi érzelem, mely a nőhöz, mint eszménye tárgyához vonzotta, mely éppoly kapcsolatos volt magas erkölcsi érzelmével, mint ez minden másban nyilatkozik. Kétségtelen, hogy szabadságszereteten kívül másodsorban ez a legfőbb, a mi műveiben és életében lelkesítette. Az előbbiekből foly, hogy a nő iránti felfogása is teljesen tiszta és eszményi volt. Ha a megénekelte leánykák sorát tekintjük, a költő az első benyomásra állhatatlannak tűnhetik föl; de ő arról nem tehet, hogy csak egynél, Juliánál, talált meghallgatásra. Mert ő sohasem valami nőhódító vággyal vagy merészséggel közeledett az eszményül választott leánykához, hanem a házaselet nemes érzelmével. De aztán, midőn Juliában feltalálni vélte s hite szerint megtalálta a keresett eszményt, nem volt kitartóbb, mint ő, hogy a szeretett leánykát kivívja s midőn kivívta, nem gondolható hübb férj és gondosabb férfi, hogy nejét boldoggá tegye és gondjait magára vegye. Viszont volt-e valaha lant, mely a lírai költés minden fájában szebben, magasztosabban dicsőítette volna a szeretett nőt, mint tette ő ezt a Julia-költeményekben? Ezek minden e nemű lírai költéshez mérve hasonlíthatatlanul nagyobbak s egy sincs tisztább, csak az mérhető hozzájuk, a mint Dante Beatricét magasztalta föl és emelte minden nők fölé. E mellett jellemző egészséges fölfogása a nőről, a kit nem kívánt, mint a közélet szereplőjét látni. Ezért nem szerette George Sandot és ezért nejét, a ki közszerepre és föltűnésre vágyott, nem egyszer intette, hogy maradjon el a csaták teréről. Szerelme, mert igazi volt, házaseletében még nagyobbá vált. Mert az igazi szerelem nem a testé, hanem a léleké s ezért nem is vénülhet meg, mert a lélek nem vénül, csak fejlődik és mélyebb lesz. Ezért ki bírta fejezni a szerelem ragyogását, a szerelem hanyatthomlok-rohanó szenvedélyét, a szerelem transzcendentális elragadtatását, a szerelem végső fokát. De egyszersmind a nő iránt érzett szerelme felajzotta összes lelki képességeit, melynek ott kell lenni minden nagy műalkotásban. Maga a szerelem nem alkotó erő, hanem erőnevelő s nélküle az alkotás mindig merev és hideg. Ez a szerelem lehet nemcsak nő iránti, hanem lehet fanatikus hit és szeretet a vallás, a haza iránt; de ha ez is hiányzik, létrejöhet nagy, pompázkodó alkotás, mely technikailag tökéletes; de a lélek hiányozni fog belőle s hidegen hat.

* * *

Sokszor mondták már, hogy Petőfi és költészete bármily csodálatos és nagyszerű, mégis csak torso. Ennek a

megjegyzésnek nem sok az értelme, mert a mint élete előttünk áll, befejezett egész, egy befejezett, tökéletes ifjúság. Minden ifjúság elmúlik, az övé örök marad. De egyszerűsmind örök, befejezett, tökéletes minta minden ifjú számára. Mert ha valaki lángeszét nem bírhatja is; de erkölcsi nagyságát követheti s meg is közelítheti. A XIX. század az egyéniség százada volt s bizonyos tekintetben minden kor az marad; tehát minden kor alkalmas az egyéniség minél tökéletesebb önkifejtésére és lehet-e a jellemalkotásra tökéletesebb példa az övénél? Nem önkénytelenül kiáltunk-e fel Linnével, midőn őt nézzük: Numen adest!

Mindazok, a kiket az életben ambíció vezet, valamit akarnak. Egyik gazdagságot akar. Ez mindenesetre az ambíció legalsó foka. Aztán jönnek azok, kik *valamit* akarnak lenni, tehát hatalomra törekesznek. Főntebb áll az, aki *valaki* akar lenni, mert ez igazi ember kíván lenni. Legfelül állanak azok a kevesek, akik apostolságra hivatottak. Ezek elfeledkeznek önmagukról s mindig másokra gondolnak. Szenvedéllyel szeretnek valami nagyot: hazát, hitet, nagy eszmét, nagy ügyet, akik rendesen tehát a hit, az eszme, a tudomány, a kötelesség martírjai lesznek, a mi a valódi apostolság mindenkori föltétele.

Ilyen volt Petöfi. Valóságos csodaember. Az élet összes szenvedései közt fönn tartotta és vezette szellemének belső ereje, lelkének hite, misztikus meggyőződése, hivatásának tudata, a szabadságért égő tüzének közvetlen revelációja. Midőn ennek kivívására, nagy életcéljára gondolt, minden kételye szétoszlott, természetfölötti világosság áradt belsejében, minő van a választott, a hívő lelkében, midőn belőle az Isten beszél vagy Istent látja. Ez az ő lelkének boldogsága, reménye, földi életének célja. Mikor róla szól, egy nagyszerű képzelet rajongó nyelven, bibliai vallásos eszmék mélységeivel nyilatkozik: letérdel előtte, életét adja érte, mint szimbolumért, mint szentségért, melyet nem megérteni, hanem benne hinni kell, mint legfőbb revelációban. Ő ennek az eszmének leg-hűbb, legdicsebb, legönzetlenebb, szüriesen tiszta katonája és martírja volt. Ez az, a mit követni kell; csodálni nem elég. Ez nagy föladat, de nem lehetetlen. Tudjuk, hogy a lelkek temperamentúrája rendkívüli esetek kivételével kisebb, mint az övé. Az emberek legnagyobb része a kényelmes síkságon él s a merész magasságok ködeit kerüli józanságból. Amde a józanok nem fognak nagy dolgokat sem sugalmazni, sem ezek élére állni. Azonban az emberiség és mi, főképen ma, rá vagyunk utalva, hogy a nagy látókhoz forduljunk, meg-

kérdezzük erejük forrásának titkát; hogy tanuljunk abból a csodálatos és pazar szellemi energiából, mely az ilyenek életét oly rendkívülivé teszi, melynek oly belső dynamismusa van, mely mindent magának köszön, nem keresve egyebet, mint álmainak, eszméinek, érzéseinek érdeknélküli megvalósítását; a kik tudnak megállani azon a bibliai hegyfokon, hol villámok és mennydörgések közt jelentetik ki a törvény táblája, a kik tudják, hogy a martírok vére foglalja össze azokat a köveket, melyekből a haza temploma épül. Ilyen példára ugyan a nemzeteknek mindig szüksége van, de nekünk ma százszorosán szükséges ő. Ezért hálánk emléke iránt ne csak elragadtatott és meggazdagított képzeletünk adója legyen; hanem példáján való lelkesedés, a ki a síron túlról beszélve hazafiúi kötelességünkre tanít hittel és bizalommal a jövő iránt. Tanuljuk el az ő páratlan energiáját; mert az energia az élet lényege. De egyszerűs mind legyünk kemények és szilárdak, mint ő volt, mint Isten kapujának oszlopai s akkor a jövő még mindig a miénk. Legyünk gyötrelmeink közt is merészek s igyekezzünk nagyok lenni a szenvedésben, mert ez egyedül méltó a bátorhoz és nemes lélekhez. Küzdjünk reménnyel a haza halhatatlan céljaiért és ha Róma hálás volt a cannaei csatavesztés után a megvert hadvezérnek, hogy nem esett kétségbe a haza jövője iránt: nekünk egy költő-hadvezér síron túli, örökre élő hangja szól hasonlíthatatlan hangokon: „Félre kislelkűek.“ „Tűz vagyok s csak egy szót olvashat a nemzet a sors könyvéből fényemnél, de ez az egy szó a remény!“

IV.

Petőfi magyarsága.

Volnovich Géza r. tagtól.

Petőfi magyarságáról beszélni annyi, mint méccsel világitani meg a napot. Pedig bármily természetesnek lássék Petőfiben és Aranyban a magyarság költői kinyilatkozása: mégis sok százados fejlődés eredménye az. A faji vonások kezdettől valók, de az öröktől való csillagoknak is csak idők során akadnak fölfedezőik.

A népek költészetben is sokat tanulnak egymástól, mint szavak és betűvetés dolgában. A hódítások korában a költői szellem s a nyelv is hol hódító, hol zsákmány. A normann uralom idején az angolszász úr normann minstrelek énekét hallgatja; a frank a Bretagneba menekült britektől tanulja

az ős mondát a kerek-asztal hőseiről, mely aztán fölékesítve kerül vissza hazájába; az angol bárd csak a nép mulatságain zengi szájhagyomány őrzötte énekeit s a frank nép is maga költi magának egyszerű dalait. A germánoknál a jövevény lovagi költészet alakjai közt ott van vas vértjében a Nibelung-monda.

Nálunk Arany János szeme már a névtelen jegyző latin krónikájában meglátta a *magyar mondai tárgyat*, a korhatag fán az üde rügyet, melyről tudhatni, hogy gyökere valahol televény földbe ér, szem-nem-látta versvirulat avarjába, hol a süppedékből fel-felcsillan a dús nedvesség, mint valami rejtelines láb nyomán: — ott valaha a monda tündére járt.

Azóta irodalmunkból soha nem veszett ki a magyar tárgy, magyar érzés. Az idegen széphistóriák már a *magyar nyelv* köntöseiben vándorolnak be, egyik-másik egészen magyarosan veti vállára, mint Árgirus királyfi, s odaáll meséink alakjai közé. Szilágyi és Hajmási mondája már a *magyar életből* való; török rabságból szabaduló hősről szól, kiben Thury József és Fraknói Vilmos Szilágyi Mihályra, Hunyadi János sógorára ösmernek. A vándor lantosok históriás énekei a nemzet küzdelmeinek verses krónikái; Zrinyinél az énekmondás az epopeia magasába emelkedik, s a vallásos eszme helyébe a nemzetért való önfeláldozás példáját iktatva, a nemzeti hősök típusát a fenség körébe emeli. Balassi Bálint énekeiből a tüzes *magyar természet* csap ki. Nincs a világon még egy irodalom, melyben a hazafi érzés oly hatalmas és oly állandó lüktető erő volna, mint nálunk. Költőink mind hasonlítanak Kazinczyhoz, aki börtönében tulajdon vérével írt. De a faji vonások erősen s állandóan csak lassan vernek gyökeret a költészetben és irodalomban. Még a XIX. század küszöbén is van nálunk deákos, franciás, németes iskola, — a magyaros csak egyik irány a többi közt, a legszegényesebb irány. Még a XIX. század nagy ébredésének megnyitó éneke is, *Zalán futása*, magyar hangja s hő magyar érzése mellett, idegen mintára, idegen ritmusban zeng.

Pedig az írott irodalom mellett folyvást ott csereg a népköltés patakja; sekély vize alól kitetszenek a magyar jellemnek csiszolódó, de el nem porló kövei. Utját hosszan kivehetni, amint fel-felcsillan, harsogása a Rákóczi-korból, e valódi magyar és népi mozgalomból, erősen idehallik. A költészet árja így két ágba kerül a századokat, de csak a múlt században torkoltnak egybe. Erdélyi megállapította, hogy „a nemzet irodalma rendszerint akkor fordul egész szeretettel

önnépi költészetéhez, mikor már félreismerhetetlen jeleit adá művelődésének.“ Vagyis, mikor kijárta az idegen minták iskoláit, érzi erejét s természetesség után sovárog. Percy 1765-ben adta ki az ó-angol és skót költői maradványokat, Herder 1778-ban a *Stimmen der Völker*-t, jórészt Percy után, a népköltésben keresve a népek szellemét s költészetük ősforrását. Percy nyitott utat Burns megértésének, Herder ihlette a balladában Bürgert, a dalban Goethét, s világszerte példát adtak az irodalom népies és nemzeti megújódására.

Nálunk már a XVIII. század végén ébredsz a nemzeti öntudat, de költőinkre még áll, amit Petőfi mondott Szász Károlynak: „csak úgy voltak a népiessel, mint a fecske, mikor érinti a vizet, s tüstént megint felnyilalja magát“. A XIX. század elején végig áramlik Európán a nemzeti eszme. 43-ban avatja nálunk az országgyűlés a közélet nyelvét a magyart. Becsülete van mindennek, a mi nemzeti, az irodalomtól a színjátszáson át a védegyelet iparcikkeiig. Az elbeszélésekben népies alakok tűnedeznek fel, a színpadon az első népszínművek. Vértelen lyránkba már Csokonai kezdte átönteneni a népnyelv és naiv érzés éltető erejét. Kisfaludy Károlyt az Auróra-kör népdalok írására buzdítja, Bajza a művészi népdalért lelkesül, ami nem más, mint a specifikus magyar dal. Czuczor a 1830-iki Auróra óta adogatja ki népdalait, valódi népi sorokat szöve közébe; több dala át is száll a nép ajkára. 1841-ben a Kisfaludy-Társaság pályakérdésül tüzi: „Mit értünk a nemzetiség és népiesség alatt a költészetben?“ Erdélyi János gyűjtögetni kezdi elhullt kalászeit a népköltésnek, mely addig együtt virult és hervadt a mezők virágaival; Petőfi is a gyűjtők között van. Erdélyi vizsgálhatja is a népköltést s fejtegetései elé Kölcseynek Herder-i ígéit tüzi: „A valódi nemzeti poésis szíkráját a köznépi dalokban kell keresni.“¹⁾ És azt hirdeti: „...Tanulni kell a népet, az életet, beállni e tengerbe, mint Jézus, midőn a lélek kegyelmét venné, a Jordánba, — ez a mai költő hivatása, nemes kötelessége.“²⁾

E készülődések egyengették Petőfi és Arany eljövendő Múzsájának útját, virágot szórtak elébök, megnyitották előttök a szíveket.

A föllépés elsősége a Petőfié.

A Kis-Kunság öleiben született, szegény családból, melyet csak rövid időre emelt jobb módba a sors. Bölcsődala a nép-

¹⁾ A magyar népdalok. — Gyűjteménye II. kötetében és Kisebb prózáj, I.

²⁾ Népköltésről. Kisebb prózáj, I.

dal, ifjúkorának állomásai: az iskolák, hol néha megpihent, a vándorszínész-csapat, mellyel bebarangolta a fél-országot, mind a magyar érzés örállomásai; még a kaszánya is, honnan Tírolba vitték, csak fokozta benne a szabadság szeretetét és a honvágyat. Élete a Csokonai-féle vándor költő-typusé: végig járja az országot, magába szívja egész lelkét. Mindenütt a magyar dal kísérté, az zsongott fülében, az szólalt meg ajakán.

Igy hat közre a népnemzeti költészet kialakulásában a faj ereje, a kor szelleme és az egyéni körülmények.

Emerson azt mondja: minden keresve keresi, aki hírt adjon róla, akiben megszólalhat: az elem a chemikust, a lélek a költőt. A magyar pusztá századokon át néma volt, nyelvét Petőfi oldotta meg. A természetet s az embert meg látni egyaránt a művészet tanít, s az eredetét csak eredeti szellem fedezheti fel. A magyar földön sokáig idegen költői szellem ködfátyola lebeg. Még Kisfaludy Károly „sötét olajfák illatos hűsére” gondol vissza; a versekben nem a pusztá, hanem a dombok élnek; ezek olyanok, mint, Tempe vidámjai. Berzsenyi hatalmas, érzésben tösgyökeresen magyar költészetében is Dunántúl lankáin zephyr lebeg, Ceres koszorúja illatoz, philomela zeng Badacsonyan. — Petőfi a jege nyék alá heveredik, melyek fölött az őszi égen vándor daruknak V betűje száll; elnézi „a róna száraz tengerén” a szélmalom forgó vitorláját, a mint „hányja, egyre hányja a cigánykereket.” Egy ütött-kopott csárda láttán hangulatba jön, elérzékenyül. A Tiszában egész jellemrajzot lát, mely a magyar jellemmel s az övével rokon, amint csendes nyugalmból hirtelen szilajjá árad.

Minden szép, minden lelkes neki az alföldi természetben. Kölcsey, önéletrajza szerint, 1820 körül „a paraszt-dal tónját tanulgatá”, de „megnemesítette.” Így támadtak az ily dalok és sorok: „Hallék zúgni darvat — Rőptébe fenn” — ahol bő szóval is csak ki van mondva a darvak repülése, szárny-csapásuk nem ér el sem a költő szívéig, sem hozzánk. Petőfi szépnek és képnek látja, jellemző vonásukban, a mint ék alakban szállanak. Nála ez kész alföldi tájkép. Már katonakori egyik zsengejében bizalmas ösmerősei, szóba ered velök, mint a népdal: „Hová, háová a légi úton — Darúsereg?” (*Vándordalok, II.*) Ilyen közel vannak öhozá.

Meghitt ösmerősei az alföld jellegzetes állatai; kedvence a ló, meg a gólya, mindkettő ősi alakja a magyar népköltésnek. A gólya ott kelepel már az Atilla mondában, Aquiléja tornyán; ott van minden faluban, tavasszal hazavárják, el-

szállta jelenti az ősz; a költői „triumviratus” minden tagja megénekelte: Arany plastikusan, mégis lyrai tartalommal, Tompa vonatkozással, beleérezve; Petőfi a madár egész életrajzát leírja, gyermekkori emlékein át hozzáfűzi tulajdon életéhez. — A lónak helye volt az ősvallásban, onnan jött át a népmesékbe, mint táltos-paripa; népdalainkban is érti a szót; Petőfi úgy szereti a lovat, mint a népdal legénye; később Koltón sokat lovagol, négyest hajt s egy elveszett versében megénekelte Teleki kocsisát; Pegazusát is valóságos paripának írja le, s úgy elsimogatja, mint huszár a lovát. Ennyire a nép szemével, lelkével ismeri a pusztát.

Mint a nép, eleinte ő is csak szülőföldjét, az alföldet nézi hazájának. Honvágya, katona-korában, csak az „aranykalász hazája, boldog róna” felé repül (*Honvágy; a Két vándor*-ban is), a nevével megjelent első költemény is az „aranykalással ékes rónaságot” festi, s a vers címe: *Hazámban*. Úgy értelmezi e szót, mint a nép.

A bérceket szinte kirekeszti szeretetéből.

Mit nekem te, zordon Karpatoknak
Fenyvesekkel vadregényes tájal

Szívének kedvesebb a törpe nyárfa-erdő, a király-dínnyes homok, a nádas. Mikor felvidéki útjából Ungvárnál ismét az alföldre ér, fölkiált: „Csak addig szeretnék madár lenni, míg ez óriási rónát végig repülném.” Gondolatban végig is repüli; oly messze képek tárulnak elébe, hova szeme már nem, csak a lélek láthat. A Hortobágyon „nem győzi kibámulni magát”, „égő arccal, ragyogó szemekkel néz körül”, s mint *Az alföld* versében, uti levelében (III.) is azt kívánja: „puszták közepén temessenek el.”

Igy forr össze egész lelke a magyar alfölddel.

A pusztával együtt népe is ott van költészetében. Addig az irodalomban, mint a közeletben, a nemesség uralkodott. A történelmi nevek közé egyszerre odatoppan a szerelmes kisbéres, a búsuló juhász, a vágató betyár. A nép és egész élete költőivé válik Petőfinél; az egyszerű szívekben szép érzéseket talál, mint a ki aranyat mos a fővenyből.

A szerelmi dalokból addig Chloék és Lollók loknis feje bukkán elő, vagy inkább csak neveik, mert arcuk az összetévesztésig hasonlít egymáshoz. Petőfinél a lányt Zsuzsikának hívják, s egy kancsó borral nyit be a költő szobájába Duna-Vecsén. Ez mozgó, eleven alak, hazai, sőt alföldi. Az emberek költői pose nélkül lépnek elébünk. Petőfi versében a lány a zápor elől a zöld leveles fehér virágos akácfa alá húzódik s ő hívogatja a szobába: üljön a ládára, vagy azzal

legyeskedik körülte: Anyád soká szedi össze a tojást, — Addig akár agyon csókoljuk egymást. (*Ide, kis lány . . .*)

Ez egyszerű alakokban és helyzetekben megvannak a néplélek, a magyar élet és néprajz vonásai, természetes módon, nem kérkedőn. Senki sem találja így el a naív érzést, naív hangot, mint ő, a kinek ez természete, sem a naív alakok rajzát, a kiket tökéletesen ismer.

A népi alakok közül azok szólalnak meg dalaiban, a kik a népdalban.¹⁾ Sokat szerepel ott a juhász: Petőfi is legtöbbször juhász-szűrt kanyarit vállára. „Őrizi az apja nyáját”, (*A szerelem, a szerelem . . .*) temetői szomorú-fűz ágról vágott furulyával ballag a nyáj után (*Kis furulyám . . .*); legszebb két genre-képében, a *Megy a juhász számaron kezdetűben* s az *Alku*-ban, juhász-legény szólal meg. *János vitéz* is a nyáj mellől indul hetedhét ország ellen.

A nép körében sok a betyár-ének; Petőfinél is, egészen népi felfogással. Salamon Ferenc szemére is veti, hogy nem kárhoztatja a szegény-legényt, hanem természetesnek látja „erkölcsi ítéletet nem mond.” Lólopásnál a kárvallott gazdán mosolyog; a betyárban csak az alföld tipikus alakját, népdalok hőseit látja.

Maga is egy kissé a szegény-legény egykedvűségével viseli az élet terhet, bízva a szerencsében s jobb holnapot remélve. A kaszárnyai „országba meztelen faágyán” dicsőségről álmodik: 44 telén gyalog megy Debrecenből Pestre, „kopott ruhában, egy pár huszassal és egy kötet verssel. E kötet versben volt minden reményem: ha eladhatom, jó, ha el nem adhatom, az is jó . . . mert akkor vagy éhen halok, vagy megfagyok, s vége lesz minden szenvedésnek.” Azóta jobbfele vándorlegénynek nézi magát, s ez a tipikus alak, önnön multjának kísértete, sokszor visszajár verseiben, míg végre e vándorlegény, aki a költő maga, révbe ér, a költő házassága idején, Bolond Istók házi tűzhelyénél.²⁾ Így van benne népi alakjaiban egy kissé ő maga, így szól a pásztor, a betyár szájával, dalos kedvének telhetetlenségében, mintha az egész magyar nép helyett ő akarna dalolni. Ez még sem szoba-költészet, nem úgy áll ki, mint egy népszínműenes; csak a suba a másé, a szív Petőfié. A *Pusztai találkozás* románcában a szemérmes szegénylegény, az *Alku* szerelmes juhásza, a ki a világért sem adná kedvesét, — egy kissé lelki rokonai. Nem csak magát érzi hozzájuk hasonlóknak, hanem ezeket is magához: ezzel szépíti meg őket.

¹⁾ Vadász-, halász népdalunk nincs, Petőfinél sincs.

²⁾ A vándorlegény, *Egykor és most, Őszi éj.*

E beöltözés átmegegy genre-alakok rajzába. Ezek is rögtön kiszólnak a képből. Csak megmutatja a lóköötöt, s az már maga szól hátra a kárvallott gazdához. A nép mondja el így okoskodás nélkül, ami történt, a nép adja így annak a szájába a szót, aki helyett beszél, még közbeszédben is. — Mindennapi tipusokat rajzol, minőkön a nép s a gyermek nevet: a mindig szomjas embert, a hősködő részegget, a „ráérünk még” Pató Pálját. Egy szójárással, egy mozdulattal jellemzi őket, mint a nép, aki ilyenek nyomán osztja gúny-neveit. Ily magyaros genre-alakokat Vörösmarty is rajzolt (*Gábor diák, Laboda, Becskereki, Bánkódó férj*), csakhogy inkább kívülről; Petőfi lelkükbe világít. A juhász, a mint busultában a szamar fejére sújt s tehetetlen fájdalmát ez oktalán, tragikómikái mozdulattal fejezi ki: lelki harcát árulja el, s viselkedése ép annyira magyar, mint emberi. A faluban magát utcahosszat muzsikáltató legény, aki a hűtlen kedves ablaka alatt vigat húzat, hogy bánatát palástolja, egy népi dráma hőse, melyben több érzés és lélektan van, mint sok népszínműben; a legény büszkesége, szégyene, hetyke daca a magyar érzés típusa. A faluvégi kurta kocsmajelenetében benne van a magyar nép dacos és lágy természeté, s a költő büszke fajszeretete sugárzik a képről. E vonások megvannak az ő jellemében is: szerelmében e hév és szemérem, lelkében e szenvedély és gyöngédség, e büszkeség és dac, mely fellobban értetlen kritikusi ellen, s őrnagy korában csaknem leoldatja vele alig felkötött kardját: mindezek egyszersmind a magyar természet alapvonásai.

Igy válik nála költészetünk magyarrá tárgyban, alakok és színezet dolgában, sőt felfogásban is, mert versein ott a népszellem ihletése.

Egész költészete egy töröl hajt a népköltéssel.

Arany azt tartotta: „a mely népnek... nincsen gazdag népköltészete: annak nem lesz önálló nemzeti költészete (Pákh-hoz, 53. feb. 6.) Petőfi első levelében azt írja Aranynak: „...a népköltészet az igazi költészet. Legyünk rajta, hogy azt tegyük uralkodóvá.” De a népdal szépségeit megszépítette, s másrészt „népdalainak szellemét önté el legtöbb költeményén” (Gyulai). A népdal alapján fejtett egész költészete.

Költői nyelve a nép előbeszéde, mint Horváth János megfigyelte: nem csupán népies költeményeiben.

A fülnek, a szálló dalnak írt s eltalálta a magyar zene és tánc ütemét, mielőtt Arany elvonta a hangsúlyos vers elméletét; ezzel élt későbbi verseinek nagy részében is;

Négyesy megállapította, hogy összes verseinek sor szerint egy harmada magyar rhythmusban zeng.

A rimelésen is tágitott, sokszor beérte asszonánccal, itt is előre élve a móddal, mely a népnél gyakori, s melyet szintén csak Arany vizsgált tüzetesen.

Gyakori nála a gondolat-rhythmus, úgy kifejelesztve, hogy az egész vers e tengelyen fordul. (*Arvalányhaj..., Paripámnak az ő színe fakó, Befordultam; Még alig volt reggel.*)

Eltanulta a népdal rövidségét. Toldy kézikönyvében Arany azt írta oda Csokonai *Szegény Zsuzsija* mellé: *hosszas elbeszélés*; Salamon pedig azért hibáztatta, mert a nép nem múlt időben mondaná el. Petőfit ily gáncs nem érheti. Dala csak addig tart, míg a sóhajtás; a pillanathoz hasonló, mikor a virág kicsattan. Odatoppan egy tárgyhoz, egyet pöndörít rajta, mint a táncoló legény a párján, s már másfelé tekint. Műköltményeiben is egy érzés, egy hangulat uralkodik; ódái ép oly rövidek s egységesek, mint dalai. Minden verse egy pont körül fut, mint a gyűrű, kereken perdül.

A népköltészet természetességre, a valóság őszinte ki-mondására, realitásra tanít, kifejezésben egyszerűsége. Petőfi mindig beéri való helyzetének egyszerű rajzával; nincs nála őszintébb, igazabb költő. Ki nem ismeri életét költeményeiből? Népdalaiból állandó vonása marad az érzés egyszerűsége s később is ép oly kevéssé vannak nála költött helyzetek, akár a népnél. Ha verse azt mondja, hogy Mednyánszky Bertától bokrétát kapott: az a csokor ma, 80 esztendő múltán is megvan. Irt-e költő egyszerűbb verset, mint a *Távolból, Fekete kenyér, Anyám tyukja*.

Kifejezés dolgában: néha szinte tömondatokban beszél. Lehet-e érzés egyszerűbb, egyszerűbben kifejezve, mint ez a pár szó:

Érik a gabona,
Melegek a napok,
Hétfőn virradóra
Aratásba kapok.

Érik szerelmem is,
Mert forró a szívem,
Légy te aratója,
Édes egyetlenem.

(1843.)

Nincs az a legény, a ki ezt el ne mondhatná. Az egész egy nagy eleven hasonlat: amit a legény a szeme előtt lát, azzal mondja ki azt, ami szívét nyomja. Ez az egyszerű kép is alkalmoszerűen merül föl, aratás idején: a valóságból fejlődik, nem az érzéki képet keresi a belső tartalomhoz, mint a legtöbb hasonlat. Oly egyszerű kép, hogy

szakasztott párja megvan a népnél is (Erdélyi, t. 75. sz. Megj. 1846.):

Meg kell a búzának érni,
Mert a nap hősege éri,
Meg kell arcomnak hervadni,
Mert azt a búbánat éri.

Hogyha megéri a buza,
Szegény ember learatja,
Megért szívem búbánatja,
A halál lekaszálhatja.

Ki nem látja, hogy a két kép közül Petőfié az egyszerűbb, természetesebb? A népdal zavarosabb: a buza érik a naptól, az arc hervad a bánattól, mégis a bánatot vágja le a halál, mint kaszás a termést. A hasonlat itt megbotlik.

Képeiben sűrűn találkozik a néppel, nem-népies költeményeiben is. Az *Örök ölelkezés*-ben a szeretők sirján ült két bokor a Kádár Kataék sirvirágainak párja; de ritkábbakban is, ami eszejárásának természetességét mutatja, még akkor is, ha talán a nép vette át tőle, mint a *Boldog éjjel* gondolatát egy, a *Vadrózsák* közt nyíló népdal:

Csillag sem szeretnék — Az égen lenni,
Nálad nélkül, rózsám, — Odafenn lenni.
Nálad nélkül rózsám — Mit ér mennyország,
Éjjel- nappal járnék — Szárnyon le hozzád.
(Kriza, 167. l. 339. sz.)

Különösen kezdeni szereti dalát a nép természeti képpel, mintha a valóság segítségét keresné, hogy kifejezhesse belső világát, s a földről lendülne neki, mikor az érzések országába röppen. Petőfi mindenben a maga érzését látja. A szálló felhő távoli kedvesére viszi gondolatát, — a ,rózsabokor a domboldalon' mintha vállára borulna. Ezek népdalbeli képek, csak szebbek s szorosabb a lélektani kapcsolatuk. Az ily kép a hangulat és kép-gazdaság mellett ki is tágitja az érzést, mintha az egész természet részt venne benne. — Rokonsága a természettel nem szakad meg soha, csak-hogy futó képek helyett később mély hangulatú festményekkel találkozunk; Riedl a *Szeptember végén* őszi tájképét a népies kezdő-kép művészi kifejlésének nézi.

Képeiben a haza földje él. Ha azt mondja: „nem akarok elrohadni Mint a fűzfa a mocsárban, El akarok égni, mint a Tölgy a fellegek lángjában“ ebben a mocsár szélén korhadó fűz s a viharban feketén felmeredő tölgy: két tipikus alföldi tájkép.

Neki a természet ép oly élő, akár a népnek, vele érez s emberi módon érez. „A merre én járok, még a fák is

sírnak“ -- mondja a népdal. Petőfi azzal fejezi ki kedvét: „Csillagos ég az életem.“ Érzéseit a természethez, ezt újra az emberhez hasonlítja: estére a nap is fáradt, a téli napnak le kell hajolnia, hogy valamit lásson. — A nép üzen felhövel, madárral; Petőfi szülei tyukjával is szóba áll. Nincs nála elevenitőbb költő. Holt tárgyak életre kapnak, ha ő rájuk pillant. A csárdában vállára ereszti fejét a pufók kemence, szülei sirján a kereszt két karja ölelésre nyílik. Vajda-Hunyad kövei megszólítják Bemet.

Egy percig sincs magában, folyvást beszél valakihez. Ha megőrül a tavasz nyíltának, azt is azon kezdi: „Tedd le, bojtár, a subádat!“ s egyszeriben előtűnik a zsendülő mező, a nyáj, a bojtárlegény, s a tájkép folyvást népesedik: megszólítja a cinegét: honnan jön, a kis lányt, hogy minek megy a boltba, szebb a virág a pántlikánál. Ez a mindennel szóba állás naív népi vonás, rokon a népmese elevenítő szellemével. — Petőfi naívsága nem fogy ki, mert természete.

Későbbi verseiben is megőrzi a népdal mozgalmasságát. Kedves költőjét, Bérangert is azzal dicséri Lanson, hogy minden csupa élet, csupa mozgás nála, akár Lafontaine-nél. Petőfi a márciusi napokban azzal nyit be hitveséhez: „Varrd meg ezt a zászlot, feleségem!“ Még emlékezni is úgy akar: „Játsszuk el a multnak jelenéseit.“

Mindig maga van előtűnik. Csak maga van magának a világon, akár a nép. Nincs a föld kerekén lyraibb lyrikus nála. Mások néha csak szócsövei egy szinte személytelen érzésnek; ő mindig ott van verseiben, maga élteti azokat. Összes verseinek egy alanya van: én; az ige nála szinte csak jelen időben él; amit mond, tiszta valóság; jelzője alig van, a *ha* és *mint* mankóit elhajtja.

Rég elhúzták az esteli harangot... kezdetű versében alkonyati falusi képet rajzol; élesen látni a holdfényben ásitó házakat, a földre lomhán fekvő árnyékokat, mintha már azok is álomra dőltek volna; minden csöndes: a golyafészek a kéményen, az ölelkező leány-legény a kapuban — s egyszerre ott megy el mellettök maga, s egész szívét kitárja egy sohajban: nem irigyli őket, de jobb szeretné, ha ő volna a legény helyében. Az egész kép, az egész falu megéled, attól, hogy a költő arra megy s a leírason az érzés hulláma ömlik végig e sohajtással.

Ez a közvetlenség lelke a népdalnak: s lelke a Petőfi költészetének. Felfogása is sokszor rokon a néppel, népmészes költeményeiben is. Ujság volt nála, hogy verseiben kirajzolódik az édes anya alakja; — a nép fia gyakran szó-

litja dalában, neki panaszkodik. — A katonáskodásról ép úgy gondolkozik, akár a nép; ezt a múlt század elején idegen járomnak, rabságnak érezték; Petőfit is, balvégzete száműzte katonának, ott „a sors rabbilincset” viseli (*Kupis Vilmoshoz*), *Katona-élet* versében is szenvedésnek írja, — csak később tréfálkozik róla, mint obszitosok szoktak.

Tárgyai szerint a dalon kezdve végig röpköd a népköltés egész mezején. Az alföldi népballadák hatnak hang és forma dolgában balladáira; *Szilaj Pistában* a nép verses ponyva históriáit nemesíti meg; a népmesét, emeli művésze *János vitézben*, csinált mythologia helyett a népi képzetet sárkányait, boszorkányait, tündereit avatva költőivé. Toldy Ferenc mindjárt akkoriban elismerte hogy, „a népi jellemet . . . gondolatban, érzésmódban . . . egy hosszabb magyar költemény sem tünteti így elé.”

Ennyire áthatották költészetét a népdal hangja, sajátágai, felfogása. Ezért találták első kritikussai pöriasnak. Eötvös József rá is mutatott e tévedés okára, hogy „kritikánk eddig minden művet idegen szempontokból s szabályok szerint ítélte meg”, Petőfi pedig „kiválólólag magyar, . . . hibái s tökélyei mintegy nemzetiségünk kifolyásának látszanak.”

Petőfi nem is maradt végig népies költőnek, de *nemzetibbet* nála képzelni sem lehet. A népiesben a nemzetit szerette, de mint Arany, feljebb kívánt emelkedni, „a legfensőbb költői szépségeket a népnek élvezhető alakban adni elő.” (Arany Szilágyi Istvánhoz, 47. nagypéntek.) Nagyobb volt, hogy sem földig hajolt volna ez ősforrásnál, csak kezével meritett belőle, s midőn fölemelte, az alápergő ezüst gyöngyök szivárványszínre gyúltak a napsugáron. Szerelmi lyrája a daltól az elegiáig, ódáig repül; a pusztaszeretete hatalmas festő-költeményeken ömlik el, minőket a nép nem ösmer: egyéni érzései helyett a nemzet szíve dobogását fejezi ki.

A nemzeti költészet, mint a nemzet, megőrzi saját jellegét, de nem oly ősi egyszerűségében, mint szokásait, viselkedését a nép. Beilleszkedik a világirodalomba, mint a nemzet a politikába, hatásokat fogad el, nem áll ellent a korok fuvallatának, divatának sem, másrészt változatosabb, tágabb körű, érzéseiben árnyalóbb s eszmékkel bővül. Szóval: egyénibb és korszerűbb.

Petőfi szerelmi lyrája idővel egyénibbé és változatosabbá fejlődik. Más hatásokat is érez, mint a népdalét. De a népköltéstől ekkor sem szakad el: érzését sokszor nép-

dalokba önti, vagy legalább népi egyszerűséggel tárja fel, s az egész természet vele érez, mint a nép fiával. Lélektani-
lag is felüti fejét verseiben egy népies vonás. A nép fia könnyen szakít, hetykén búcsúzik, legalább úgy tesz, dacból, mint az utcahosszat nótázó legény.

„Köszönöm hivséged, Hozzám szivességed.“

„Köszönöm galambom, hogy eddig szerettél.“ Máskor hetykébben: „Adjon Isten jobb szerelmet.“ — „Élj kedvedre, nem bánom.“

Petőfinek egy 44-ből való dala szakasztott, úgy mentegőzik, akár a nép: Te hagytál el, nem én téged, s azzal hetykélkedik: Találtam már mást magamnak, Találj te is mást magadnak. (*Nem ver meg engem az Isten.*)

Még Juliának is ily könnyedén mondja a félreértések idején:

Hogyha már nem szeretsz,
Az Isten áldjon meg,

— de szerelme búcsú közben fellobban s a búcsú áldássá válik:

De ha még szeretsz, úgy
Ezerszer áldjon meg.

A népiesből így bukkan elő egyénisége.

Ez őszinteség, ez élethűség új meg új mozzanatokkal gazdagítja költészetét. Erzését nemcsak általánosságban dalolja ki, mint a nép, hanem átéli, megfigyeli, versbe önti minden mozzanatát, röpke hangulatait, benső küzdelmét, a félreértéseket, tiltó apai szót, a hónapokig tartó elszakadást, szerelmök győzelmét, egész regényöket. Ily elemzést, lelki arcképeket, az érzés ily történetét a népdal nem ismeri, csak műköltő, csak egyéniség sajátja. A kedves után a hitvest is bele öleli költészetébe, amit már Toldy kiemelt; ott a barát is, mire Négyesy mutatott rá; ott egész családi élete: az évforduló, fia születése, minden, ami műköltésztünkben is csupa újság.

Másfelől beleszövődik egyéni életébe minden, ami szívét megilleti: a kor érzése, eszméi, eseményei, s lyrája, mint a nép képzeletében a tó vize, átmelegszik, felforr, a mint e tüzes meteorkövek behullanak.

Erdélyi épen abban látja a fő különbséget, hogy a népköltészet „a tisztán emberi felé irányul, míg a nemzeti költészet jelleme időszerinti“, benne „a kor lelkét elfoglaló nézletek jönnek elő“.

A kor uralkodó eszméje, a nemzeti eszme, gyakorla-

tian két alakban nyilvánul, egyik inkább népi, a másik nemzetibb: egyik a demokratikus érzés, mely a polgárság felszabadításában üli diadalát, másik a szabadság vágya, a magyarság sok százados küzdelmeinek célja.

Petőfinek ezek gyökeres érzései, most csak egyéniből nemzetibb, s egyszersmind gyakorlatibb, politikai irányba hajtanak.

A nép szeretete nála nem irodalmi vagy politikai divat, hanem veleszületett érzés. A faluhoz, a néphez való vonzódása nem gyöngül soha. Nem egy versének vezérigéje ez: „a világtól elvonulva élni”. Sokszor sóhajtja: „Vólnék földműves vagy vólnék juhász”; ezek egyszerű életét nézi boldogságnak.

A néphez nem csupán subiectiv szálak kötik. Oly büszke népi származására, mint címerére a lovag. Öntudattal vallja magát a nép költőjének. Midőn az „alant régiók”-ért gáncsolták, azt válaszolta: a költészet „szentegyház, a hová belépni Bocskorban, sőt mezitláb is szabad” (*A költészet*, és a 47-iki előszó.) Arany János szalontai lakásáról azt írja Kerényinek: „Mínthogy a század jelszava: éljen a nép! a műsák is leszállottak az aristokratikus Heliconról s a kunyhókban telepedtek meg. Boldog én, hogy szinte kunyhóban születtem.”

A kunyhóval szembe állítja a palotát. Ez a korral járt; Eötvös is megtette a *Vár- és kunyhó*-ban, de nála egy öröm és egy gyász éri mindeniket, s az ellentéteket kibékíti a szerelem és halál; ebben a francia forradalom egyenlőségi eszméi, az emberi jogok elmélete, Rousseau hatása érzik; Petőfinél az ellentét uralkodik, ő a kunyhóhoz pártol, lakóihoz tartozónak érzi magát, s térdhajtva kéri áldásukat. Még Homér és Ossian egymás mellé állításában is van ilyeszerű vonás: szemlátomást a „koldusok őséhez”, Homérhoz vonzódik. A nép nála politikai cél, a népies költészet — eszköze. Azt írja Aranyinak: „Ha a nép uralkodni fog a költészetben, közel áll ahhoz, hogy a politikában is uralkodjék, s ez a század föladata, ezt kivívni célja minden nemes kebelnek” *A XIX. század költői*-nek hivatásaul nézi, hogy a nép szószólói legyenek.

Csatázok verseimmel, egy-egy

Harcos legény minden dalom.

(*Rongyos uttérzek.*)

47-ben már *A nép* nevében követelődzik, Dózsát emlegeti.

Semmi sem mutatja jobban ez érzés s ez eszmék általánosságát, mint hogy a heves Petőfi ebben a higgadt

Eötvössel találkozók, kinek szemében a költészet szintén „kedves játékká süllyed, ha elválnak a kor nagy érdekeitől.” A *Falu jegyzője*, kiáltó szózat volt a régi intézmények visszaélései ellen’ — úgymond Csengery, — másik regénye „jeles történeti írányecik a jobbágyság felszabadítása mellett”, s Dózsa fenyegető példájában is találkozók Petőfivel.

Erzése oly erős, hogy tettvágyra ösztönzi; „munkás hazaszeretet” sarkallja, s még a boldogság csúcsán is, mikor „elérte, a mit ember érhet el”, himnuszából kicseng önfeláldozó fogadalma. „Érted teszek majd, hogyha tenni kell!” Fellép a követválasztáson, s kimaradva fölkiált: „Szegény nép, legfánatikusabb barátod csak úgy a távolból fogja hallgatni, mit határoznak sorsodról.”

E forrongó érzések idővel a szabadság vágyában lobognak föl. A két eszmény össze van forrva: a nép szabadsága a nemzetet erősíti, a nemzet szabadsága a népet védelmezi; ezért hatja úgy át az egész népet, mint csak a Rákóczi-korban.

Petőfiben, aki eddig a nép jellemét, egyéni érzéseit fejezte ki, most az egész nemzet közérzése, vágya, akarata szólal meg. Büszkén nevezi magát „százada hű gyermekének.”

Egyénisége sohasem tűrt korlátot. Ez sodorta ifjú korában egy kalandos utakra. Ezért szerette az alföld határtalan síkját:

Börtönéből szabadult sas lelkem,
Ha a rónák végtelenjét látom.

A szabadság jelképévé emeli a pusztát:

Pusztá, pusztá, te vagy a szabadság képe,
És szabadság, te vagy lelkem istensége.

Az alföld képét is azért szereti, mert ott „az emberméltóság a legalacsonyabb kunyhóban is magasra tartja büszke fejét.”

A juhász-élet azért kedves neki, mert a juhász méltán mondja magáról: „Szolgálatba szabadságért állok” (Erdélyi, I. 270.); a betyárt is úgy nézi, mint a nép: a puszták hőseinek, a szabadság fiának. Az erdei lak szegénysége is szép neki, mert „nincsen itten rabság, nincsen itten úrkény.” Ezt a jellemző érzését visszavetíti gyermekkorába: aszodi diák-éveinek első kalandját, mikor színésznek akar állni, erre magyarázza, s utóbb úgy érzi, már akkor a zsarnokság ellen esküdött (*Első esküm*).

A rabságtól való irtózás üldözi a munkácsi várban; A kard és láncz-ról egész allegorikus mesét költ, ami máskor nem szokása.

Érzése a korszellem hatása alatt egyéniből nemzetivé nő. Átértzi a rab haza fiának kinjait (*Rabházának fia*). *Magyar vagyok* versében a jelent gyaláztatnak tudja, s nemzetétől azt kérdezi: mikor ébred önérzetre? (*A magyar nemzet*). Arca a jelentől a múlt s jövő felé fordul, ami nem a nép, csak a nemzet vonása: Rákóczit idézi, a majthényi sikot, a rodostói sirt, mintegy példaképül egy új szabadságharcnak, melyet előre érez, mint sirály a víhart, vagy a maga szavával: mint kutya a földindulást. Így emelkedik a nép szeretetétől a nemzet szeretetéig, melyben minden kort és osztályt összefoglal.

A költők is, akikért lelkesül, mind a szabadság költői: Heine, a lázongó Byron, a szabadságimádó Shelley, s főkép Béranger, kit a szabadság apostolának nevez, megszólaltatja magyarul, s egyik fordítása alá azt írja: „A júliusi revolúció ágyúdörgése Béranger dalainak visszhangja volt. Mindenki tisztelettel említse az ő szent nevét.”

A francia hatás a világszabadság eszméje felé ragadja. E szó 47-iki nagy kötetének utolsó szava, az *Egy gondolat bánt engemet* végsorában. Örömujjongva üdvözli Európa népeinek megmozdulását, a világeseményeket figyeli, hazája sorsa és jövődjö egybekapcsolódik szemében a többi nemzetekével, mint a Szózat-ban.

A legnagyobb szellemek módján a kor eszméit és érzéseit örökkévalóságukban tekinti, sub specie aeternitatis. Népi költeményeiben a magyar faj örök vonásait fejezte ki; szerelmi dalaiban az örök szerelem énekét zengi; szabadságrajongásában az örök szabadság-vágyat szólaltatja meg.

De ez általános eszme nála honvéd-atíllát visel, a nép javát, a nemzet életét védelmezi. Most már nem csak az alföld a hazája; Erdély, Vajda-Hunyad, Segesvár is az. A katonáskodásról most lelkesülten énekel. *Csatadalát* felajánlja az országgyűlésnek, a francia példára hivatkozva, midőn egy tábornok segédsereget kért, — vagy egy kiadást a Marsellaise-ből. A *honvéd* verséből huszonötezret osztanak szét a katonák közt. Maga is kardot köt s jelmondata szerint feláldozza a szabadságért szerelmét, életét.

Szerelmének, életének utolsó éve s halála egybeforrtak a nemzet történetével, költészete a magyarság lényével.

A mint Burns-ről mondta Carlyle: dalaí már az anyanyelv egy része. Nincs óra, hogy verseiben ne lapozna kéz, hogy dala ne zengene valahol e hazában. Benne reszket a levegőben, irástudatlan emberek szívében leszáll a földbe. És ha majd Magyarországnak a feltámadás harsonái szólnak: — abból az ő riadói fognak kihallatszani.

Jelentések a pályázatok eldöntéséről.

I.

Jelentés az 1923. évi Nagyjutalomról és a Marczibányi-mellékjutalomról.

Az 1915-től 1922-ig terjedő évkör széptudományi munkássága a világháború, az összeomlás, a forradalmak és a gazdasági vergődés válságai közt folyt. A bizottság elégtellel állapítja meg, hogy e munkásság a rendkívül súlyos válságokhoz képest mennyiség és minőség tekintetében megnyugtató, részben örvendetes is. A háborús évek haladtával a tudományos termelés fokozatosan csökkent, a forradalmak idején majdnem szünetelt ugyan, de a belső rend helyreállta után, annak ellenére, hogy a szellemi munka anyagi értékelése aránytalanul lehanyatlott, a könyvek előállításának nehézségei hihetetlenül megnövekedtek, a legjobb fogyasztó közönség: a művelt magyar középosztály zöme elszegényedett, — mégis új, erős lendület érezhető, kutatóinkban az alkotó kedv szinte fokozott eréllyel keres érvényesülést, sőt az olvasóközönség felvevőképessége is, még a komoly, szakszerű olvasmányok iránt is, részben pótlódott. A megújult, mondhatni megfiatalodott munkásságnak széptudományi irodalmunk máris számos értékes művet köszönhet.

Szemlénkben a viszonyok lehető rövidsége szorítanak bennünket. Le kell mondanunk a behatóbb részletezésről. A lefolyt nyolc év közül négynek (1915–1918) széptudományi termelését e bizottság előadója elég tüzetesen ismertette egy másik munkálatában, a Kisfaludy-Társaság 1919. évi Greguss-jutalmáról, illetőleg e jutalom kritikai évköréről (1912–1918.) szóló előadói jelentésében, mely irodalmilag közzé van téve és két helyen is hozzáférhető (A Kisfaludy-Társ. Évlapjai 52. kötetében és *Hét év kritikai irodalma* cím alatt a Budapesti Szemle CLXXXI. kötetében. 1920). Mivel a jelentés a „kritika” műszói jelentését általánosabb értelme szerint vette, körülbelül ugyanarra az elméleti körre volt tekintettel, amely a jelen ítékezés tárgyát teszi, azért kiegészítésképp bizvást utalhatunk az ott előadottakra.

Szemléinkben megilletődéssel haladunk el azok emléke előtt, akik e cyclusban utoljára gyarapították új alkotásokkal széptudományi irodalmunkat. Elvesztettük a szakirodalom jelesei közt Szilády Aront, Riedl Frigyeszt, Harashti Gyulát, Bayer Józsefet, Jánosí Bélát, Váczy Jánost és nemcsak a

széptudománynak, hanem az egész magyar szellemi életnek olyan vezéralakjait, mint Beöthy Zsolt, Heinrich Gusztáv, Thewrewk Emil és Goldziher Ignác. Ők már csak hatások által vesznek részt ezutáni szellemi munkánkban, de ez a hatás sokáig termékenyítő marad. Heinrich Gusztáv a legutolsó széptudományi díjosztáskor, nyolc évvel ezelőtt, a nagyjuttalom jelöltje volt; azóta jelent meg új kiadásban német irodalomtörténetének I. kötete, mely mint egy élet gazdag készületének összefoglalása a legteljesebb elismerésre tarthat számot, ha szabályzatunknál fogva a jutalomra nem jelölhetjük is. Beöthy Zsolt, a formának minden újabb magyar tudós közt legkitünőbb művésze, s e tekintetben Kólcsey, Gyulai és Greguss klasszikus hagyományainak folytatója, egy közkedveltségben álló műve, *A magyar irodalom kis tükré* új kiadásával ez időszakban nyerte el az 1912—18-iki műkritikai évkör Greguss-jutalmát. Jól esik a bizottságnak kifejezni tiszteletét e korszakos hatású férfiak működése iránt. Riedl Frigyesnek *Shakespeare és a magyar irodalom* c. essayje kis terjedelme ellenére egyik gyöngye a magyar Shakespeare-irodalomnak. A költő-óriásnak velős és önálló értékű jellemzését adja, irodalmunkra tett hatását is lélektani és történeti módszerrel igen szellemesen és magvasan állapítja meg. Tömören és csiszoltan fogalmazott eredményei mintegy szentenciákképpen hatnak, láthatólag évtizedeken át gyűltek össze és alakultak ki az író szellemében, s az ő jellemző stílművészetével vannak előadva. Haraszi Gyula nagy irodalomtörténeti és kritikai műveltségének eredményeit újabban főleg francia nyelvű munkáiban értékesítette. Utolsó könyvét, Lafontaine-ról, a proletárdiktatura idején fejezte be s előszavában a fiát és hazáját sirató apa és magyar ember fájdalomának minden emberi szívet megindító kifejezést ad.

Az elhunytak közül Váczy János volt az, aki élete művének ebben az évkörben mintegy a koszorúünnepét tartotta *Kazinczy Ferenc és kora* c. két nagy kötetre tervezett műve I. kötetének közrebocsátásával. Ez a zajtalanul, de lelkiismeretesen és buzgón működő kutatónk, Gyulai Pál hú tanítványa, négy évtized alatt számos irodalomtörténeti kérdéssel foglalkozott, de legállandóbban és legemlékezetesebben Akadémiánk megbízásából Kazinczy Ferenc levelezésének 1890-ben megindult és a 21-ik testes kötettel 1911-ben befejezett kiadásával. Ez a nagy utánjárással szerkesztett, alapos bevezetésekkel és jegyzetekkel fölszerelt gyűjtemény a magyar irodalomtörténetnek eddig legnagyobb méretű forráskiadása. Kazinczy életének tervvázlatával a szerkesztő megnyervén

az Akadémia 1908. évi 1000 K-ás Lévy-jutalmát, megbízást kapott a mű kidolgozására. Kiadásunkban az első 639 nagy 8-r. lapra terjedő kötet 1915-ben jelent meg, s a szerző a II. befejező kötet kidolgozásához látott. Fájdalom, a Kazinczy-életrajzokkal eddig nem volt szerencsénk; kitünő kezdetek befejezetlenül maradtak. Így Toldy Ferenc *Kazinczy és kora* című 1859-ben kiadott műve, mely Toldynak lelegelevenebben írt, korrajzi tekintetben is legkiválóbb munkája. A lelkes Toldyt sokféle más irodalomtörténeti feladat vonta el attól, hogy bevégezze a szépen indult művet. Váczy kezéből a második kötet nagyobb részének megírása után a halál vette ki a tollat. Ő végső lehelleltéig őrhelyén, a Kazinczy-kultusz szolgálatában maradt. De a nagyszabású életrajz megjelent első kötete is önálló becsű mű. 1806-ig halad, mikor Kazinczy nősülése után Széphalmon végleg megtelepedik. E kötet Kazinczy életének változatosabb és fejlődése szempontjából érdekesebb felét foglalja magában. A nagy irodalmi szervező pályájának rajzában tökéletes biztossággal mozog, e pálya egyes szakaszaihoz a kortörténeti háttérrel is széles vonásokkal megrajzolja, néhol szinte hőse plaszticitásának rovására is, s amiket pl. a József korabeli oktatásügyről, a Martinovics-összeesküvésekről, az akkori szabadkőművességről mond, igen tanulságos. Kazinczy lelkiségét pszichológiai megértéssel tünteti fel. Előadása is, minden tárgyias józansága ellenére, ahol szükséges, meleg, s pl. Kazinczy fogságának elbeszélésében, Hírgeist Ninonhoz való viszonya festésében megható. Világosan fogja és tünteti fel Kazinczy törekvéseinek irodalomtörténeti és esztétikai jelentőségét. Egészben véve a mű megfelel címének s Kazinczy és kora történetének mindenestre hosszú időn át idézendő képét nyújtja. Váczy különben írt egy rövidebb, befejezett Kazinczy-életrajzot is, a Költők és Irók vállalatában; ez némiképp pótolja a nagyobb mű csonkaságát.

Egyébként az irodalomtörténetírók, zenei, képzőművészeti, esztétikai és kritikai írók egész gárdája, régibb és újabb tagjainak mindegyike ott szerepel ez évkör munkásai közt, részint kisebb tanulmányokkal, részint önálló kötetekkel. Így Berzeviczy Albert, Ambrus Zoltán, Baros Gyula, Binder Jenő, Birkás Géza, Bleyer Jakab, Brisits Frigyes, Concha Győző, Csengery János, Czeizel János, Divald Kornél, Eckhardt Sándor, Ferenczi Zoltán, Fest Sándor, Fieber Henrik, Galamb Sándor, Gálos Rezső, Gerevich Tibor, Gragger Róbert, Gyomlay Gyula, Gyulai Ágost, Hegedüs István, Hekler Antal, Heller Bernát, Hevesi Sándor, Hornyánszky Gyula,

Járosy Dezső, Kacziányi Géza, Kastner Jenő, Kádár Jolán, Kéky Lajos, Kozma Andor, Lyka Károly, Marót Károly, Mészöly Gedeon, Mitrovics Gyula, Molnár Antal, Perényi József, Pitroff Pál, Salgó Ernő, Schoen Arnold, Schöpflin Aladár, Szabó László, Szinnyei Ferenc, Térey Gábor, Thienemann Tivadar, Toldy László, Várdai Béla, Zolnai Béla, Zoltvány Irén, Zsigmond Ferenc és számosan mások is, részben jelentős dolgozatokkal. (A bizottság tagjainak munkálatait egész szemlénkben mellőzzük.)

A nagyobb műveknek is elég tekintélyes számával találkozunk. Dézsi Lajos megírta Jósika Miklós terjedelmes életrajzát (451. l.) a Történeti Életrajzok sorozatában 1916-ban, először használva fel a Jósika-levéltár gazdag anyagát, ismeretve Jósika regényeit és forrásait.

Voinovich Géza összegyűjtötte s Regényírók címmel (1921) egy kötetben kiadta a Klasszikus Regénytár kötetei elé írt, nagy világirodalmi műveltségről és iskolázott ízlésről tanuskodó, eleven tollal írt tanulmányait.

Igen jelentős irodalmi esemény a Régi Magyar Költők Tára I. (középkori) kötetének új kiadása, melyet Horváth Cyrill avatott keze rostált meg és szerelt föl jegyzetekkel. Harsányi István és Gulyás József érdeme Csokonai költeményeinek 5 kötetes új, teljes kiadása.

Altalán új fölemelkedésünk örvendetes jelensége néhány nagyobb összefoglaló irodalomtörténeti mű megjelenése. Császár Elemér, aki 1917-ben *Shakespeare és a magyar költészet* címmel egy önálló felfogású, szabatosan fogalmazott eredményeket felmutató könyvecskét adott ki, mely egyike a hazai Shakespeare-irodalom leghasznosabb termékeinek, s aki 1919-ben a Magyar Könyvtár egy füzeteként *A magyar irodalom fejlődése*-t is közrebocsátotta, 1921-ben *A magyar regény története* című monographiával gazdagította irodalomtörténetünket. Alapos tárgyismeret, a fejlődési mozzanatok biztos kiemelése, vonzó és érdekes előadás teszi becsessé e munkát, mely a maga tárgyáról írt dolgozatok közt eddig a legbelsőbb és legösszefoglalóbb, s ha szempontjai és megállapításai egyben-másban módosulásra vagy kiegészítésre fognak is szorulni, a műfaj történetével foglalkozók számára sokáig kiinduló alapul fog a könyv szolgálni.

Alszeghy Zsolt 1921-ben *Magyar lírikusok* című kötetében Vörösmartyról, Komjáthyról, Harsányi Kálmánról és Ady Endréről írt négy tanulmányát foglalta egybe, 1922-ben *A XIX. század magyar irodalma* című kötetét adta ki a Szent István Könyvek sorozatában. Ez a könyv a maga nemében

szintén úttörő munka, tárgyalásával belenyúl új századunkba is, számos írot és áramlatot először von be történeti és esztétikai rendszerezés keretébe, szempontjai sokban eredetiek, sőt néhol mintha az eredetiség keresését éreztetnék, s mintha a szerző kezdené régibb, sokatigérő dolgozatainak szolid tudományos felfogását és tárgyilagos módszerét merészebb és alanyibb írói sajátosságokkal felcserélni, s ezért a munka hatása minden figyelemreméltó újszerűsége mellett sem egészen megnyugtató.

Igen szép feladatot tűzött maga elé Tolnai Vilmos, *Irodalomtudomány* c. 1922-ben megjelent könyvével, mely az irodalomelmélet (a prózai és költői műfajok elmélete, irodalomtörténet, verstan, stilisztika, kritika) rendszertanát és módszertanát adja bevezetésül a tudományszak kezdő művelőinek. Főjelessége nem a rendszer, mely kifogásolható, hanem az illusztráló példák és adatok ügyes alkalmazása, s mindenképp méltánylandó a bátor kezdemény. Érdekes, hogy a megnehezült viszonyok ellenére verstani tárgyú kiadványok is jelentek meg, minő Radó Antalnak *A magyar rímről* írt derék munkája a Kisfaludy-Társaság kiadásában 1921, és Horváth Jánosnak *Magyar ritmus, jövevény versidom* című kis könyve az Olcsó Könyvtárban (1921), mely a magyar verstechnikára sok új világot vet, a magyar verselméletet előbbre viszi, az irodalmunkba telepített nyugateurópai versformák magyarosodását, a magyar hangsúlynak a jambus lüktetéséhez való viszonyát eredeti felfogással megvilágítja.

Évtizedes speciális kutatások és tanulmányok eredményeinek összefoglaló alkotása indult meg Papp Ferencnek *Báró Kemény Zsigmond* című munkája I. kötetével, mely Akadémiánk könyvkiadó vállalatában 1922-es évszámmal csak most jelent meg. Minden szakember ismeri azt az alapos és avatott buzgalmat, melyet Papp Ferenc Kemény Zsigmond élete és művei ismeretének szentelt, méltó örömmel fogadja a most megjelent kötetet, mely Keményhez méltó pszichológiai elmélyedésével, korrajzának szabadságával és eleven-ségével, esztétikai értékelésével és jeles előadásával zálogul szolgál arra, hogy ha a mű be lesz fejezve, Akadémiánknak kellemes alkalma lesz még a szerző képességei és érdemei iránt kifejezni elismerését.

Méltánylást érdemel Révai Mór Jánosnak *Írók, könyvek, kiadók* című kétkötetes nagy munkája, mely igen értékes adatokat tartalmaz az utolsó félszázad művelődéstörténetéhez, a magyar könyvkereskedelem és kiadás fejlődéséhez, de egy-

úttal az irodalom történetéhez is, Jókai, Mikszáth és számos más író működéséhez; írva is jól van.

A magyar alkotó erőnek és alkotó szellemnek még két emlékszerű termékéről kell megemlékeznünk: Pintér Jenő irodalomtörténeti kézikönyvéről és Horváth János Petőfijéről. Mind a kettő nagy koncepciójú, több évtizedes munkásság megérlelt gyümölcse, bár célja és jellege szerint egymástól teljesen elütő. A magyar irodalomtörténet kézikönyve két hatalmas nagy nyolcadrét kötetben számbaveszi és rendszerezi a magyar irodalom anyagát egész napjainkig, összeállítja minden íróra, korra, minden problémára nézve az irodalmat és a vita főbb pontjait, még pedig nem másodkézből, hanem az autopsia ellenőrzésével. Ez a lelkiismeretesség rendkívüli mértékben fokozza a mű hitelét. Igen becsesek a művelődéstörténeti szempontok, adatok és fejezetek is. Lehet kifogásokat tenni a rendszerezés, egyes korszakok elnevezése, az esztétikai értékelések ellen, sőt maga a történeti vonalvezetés ellen, amely szakadozott és nem láttat egységes szerves fejlődést, nem tünteti fel az irodalomban élő nemzeti szellem evolúcióját; de Pintérnek nagyobb, hatkötetes irodalomtörténete és ez a kétkötetes „kézikönyv“ Toldy Ferenc óta a legnagyobb szabású összefoglaló ismertetése a magyar irodalom történetének, azzal a különbséggel, hogy Toldy csekély előmunkálatok után maga végezte a részletmunkát is, és az összefoglaló feldolgozást is, és a megkezdett nagy arányokban csak a XVI. század elejéig folytathatta művét, Pintér ellenben a Toldy alaprajza nyomán nekilendült hét évtizedes irodalomtörténeti munkásság eredményeit összegezte és ellenőrizte, és művét be is fejezte. Rendkívül nagy a szolgálat, melyet ezzel a hazai irodalomtörténetírásnak is, a tudósképzésnek is tett, és előrelátható, hogy az irodalomtörténetírás új lendületének e munka kiváló eszköze, részben kiinduló alapja lesz.

Horváth János közel 600 lapra terjedő nagy munkája, *Petőfi Sándor* (1922) nem Petőfi-monográfia, nincs benne életrajz, — hanem Petőfi költészetének tüzetes fejlődésrajzi jellemzése. A könyv Petőfi lelkiségének és költészetének belső történetét adja. Az összes előmunkálatok ismeretével, de új átgondolásával és eredeti szempontok szerint, kiváló irodalompsychologiai, esztétikai, stilisztikai és verstani készüllettel, biztos ítélettel, ízléssel és ami nem utolsó: tősgyökeres magyar lélekkel lát feladatához. A mű egyik eredménye Petőfi költői fejlődése szakaszainak az eddigieknél részletesebb, okadatozóbb megállapítása és e fázisok sajátos vonásainak megha-

tározása, továbbá a fejlődés tényezőinek pontos számontartása, megkülönböztetése és összehatásuk biztos feltüntetése. Új átgondolással és bő kiegészítéssel tárgyalja Petőfinek mintáihoz és mestereihez való viszonyát is; Shakespeare hatását Petőfire ő vizsgálja először tüzetesen. Kiváló értéket adnak a könyvnek a szintén új átgondolással adott költeményelemzések is; voltaképp ez a legnagyobb és legteljesebb analízis-gyűjtemény eddig Petőfi költeményeire nézve. A költeményeket mintegy biológiai környezetükbe állítja be s ihletcsirájuktól fogva művészi megjelenésükig mutatja meg alkotásuk menetét s a bennük rejlő szépségeket. Teljes philológiai apparátusánál még tiszteletreméltóbb a szerző esztétikai fogékonysága és kritikai ítélete. A fejtegetések mindig önállóak, tanulságosak és sokszor maguk is művésziek. Megállapításai, megfigyelései igen becses anyagot szolgáltatnak egy inductív poétika számára. A tárgyalás egynemű aránytalanságát teljesen kimentik azok a körülmények, melyek közt ez a mű készült. A szerző munkájának folytonosságát megzavarták a háborús évek, miközben ő maga is a harctéren küzdött és mint hős csapattiszt szerzett a haza védelmében érdemeket. A könyv műnyelve mondanivalóinak újszerűségéhez igazodik és magyar alapon egyéni és újszerű. Kiváló a könyvet befejező rövid synthesis Petőfi emberi és költői egyéniségének uralkodó jegyeiről s a költőnek költészetünk fejlődésében elfoglalt helyéről. A könyv bizonyosan korszakos jelentőségű lesz a Petőfi-irodalomban.

A bizottság egyhangú véleménye szerint Horváth János Petőfi-könyve az évkör összes széptudományi termékei közt új eredményekben leggazdagabb, a széptudományok haladásában legnagyobb lépést jelentő mű. Ezért a bizottság a nagyjutalomra *Horváth János-nak Petőfi Sándor* című munkáját ajánlja.

A Marczibányi-mellékjutalomra pedig ajánlja *Váczy János-nak Kazinczy Ferenc és kora* című munkáját, illetőleg e munka megjelent I. kötetét, mely egy, ismereteinket szintén nagymértékben előbbrevívó kutató életmunkának nagyszabású eredménye. (Jutalmazva a Lévy-díjjal 1909-ben nem ez a kész mű, hanem csak a tervvázlat volt; jutalmazott tervvázlat alapján készült mű már több ízben részesült más jutalomban, sőt nagyjutalomban is.)

Budapest, 1923. április 16.

Némethy Géza r. t.
a bizottság elnöke.

Négyesy László r. t.
előadó.

Badics Ferenc r. t.

Petz Gedeon r. t.

Solymossy Sándor 1. t.

II.

Jelentés a Kóczán Ferenc-jutalomról.

A M. T. Akadémia 1922. november 27-én tartott ülésén felolvasta
Császár Elemér r. tag.

A Kóczán-jutalomért az alapító levél értelmében magyar történeti tárgyú színművek pályázhatnak. Egyéb korlátozás nincs; a versenyzők meríthetnek a közelmúltból vagy nemzetünknek a mondák kódéba vesző őstörténetéből, adhatják anyagukat prózában vagy versben, s az irodalmi értéket is csak újabban követeli meg az Akadémia a jutalomra érdemesnek ítélt drámától.

Az 1922-iki Kóczán-jutalomért 11 dráma versenyez; elbírálásukra s javaslattételre az I. osztály Négyesy László r., Horváth János l. tagot s alulírtat küldte ki.

A bizottság a 11 dráma között jutalomra érdemes pályamunkát nem talált, de bizonyos értékbeli különbséget igen, s ezen az alapon három csoportra különíthetni a pályázó drámákat.

Az első csoportba tartozik a drámák nagyobb fele, összesen hat; ezekben nem csillan föl egy pillanatra sem a költői szikra, gyarló vagy épen naiv dolgok. Az 1. számú, *A kőszívű leány* (jeligéje: *Az erősebb győz*) és a 2. számú, *A megszegett eskü* (jeligéje: *Az idő pénz*), egy szerzőtől valók — ezt a bizottság nem csak a két kézirat egyező kézvonásai alapján állíthatja, hanem azért is, mert mind a kettőben ugyanazok a helyesírási hibák és magyartalanságok ismétlődnek. A két drámát már eleve ki kellett rekesztenünk a számbavehetők közül, mert cselekvényük a jelenben pereg le, s így nem történeti drámák. Méltánytalanság nem esett ez által rajtuk, mert együgyű fogásaikkal, dagályukkal és brutalitásukkal, a mese naiv és önkényes vezetésével önmagukat rekesztik ki a költészet világából. De ne legyünk hálátlanok. Ismerjük el, hogy e két darab önkénytelen komikumával ismételtelen megnevettetett bennünket, így az előbbi az utolsó fölvonásban, mikor a hősnő így támad a kedvesére:

Ilonka: Kálmán, ne haragudj rám ... Bocsáss meg ... Miért bánsz így velem?

Kálmán: Azért, mert nem érdemelsz mást. Meggyilkoltam érted az apádat, elszenvedtem ezért tíz esztendő és most azt kell tudnom, hogy hűtlen lettél. És még azt mered kérdezni, miért bánok így veled?

Nem kevésbé mulatságos az az utasítás, melyet a szerző az Ilonkát játszó színésznőnek ad: ugorjon bele az

ágyba, takarja be magát úgy, hogy a feje se lássék ki, s valahányszor a többi szereplő nem néz oda, dugja ki a fejét.

A 7. számú, *A veres és fehér liliom* (jeligéje: *Historia vitae magistra est*) és a 8. számú, *Korona és bíbor* (jeligéje: *Áldd meg Isten a magyart*) — amaz négy, emez öt fölvonásban — szintén egy szerzőtől valók; ezek már történeti drámák, de még az előbbieknél is esetlenebbek, s csak azért számolok be róluk, hogy ha majd másodszor futtatnak, a jövődöbeli bizottság rájuk ismerjen. Az előbbi a Nagy Lajos halálát követő trónvillongás mozgalmába ágyazza bele vértelen, borzasztóan naív meséjét, de úgy, hogy a történeti tudatot s a földrajzi hűséget minduntalan fölrugja. Erzsébet, az özvegy királyné, fölkinálja magát Nápolyi Károlynak a magyar trón fejében, az azonban visszautasítja az üzletet. Az özvegy királyné ezen a sértésen (?) fölháborodva, megöleti a trónkövetelőt — s a magyar urak ezt a tettet megokolásával együtt jogosnak ismerik el. Így megy tovább; a szerzőnek sejtelve sincs a dráma követelményeiről, de még írni sem tud. A másik dráma méltó párja az előbbinek. Fráter György tragédiája, minden színpadi érzék nélkül földolgozva. Hogy tehetség híján is, azt nem kell az előbbi dráma ismertetése után emlitenem. Jellemzésül, az író tudatlanságának illusztrálására csak annyit, hogy a drámában Fráter Györgyöt Budán ölik meg 1541-ben, még pedig maga Castaldo.

A 11. számú, *A hatalom* (jeligéje: *A múlt hatalmunknak egyik eleme*), a két Báthory-rokon, Zsigmond fejedelem és Boldizsár, öt fölvonásos tragédiája; Fáy András drámája óta regényekben ismételtén földolgozott tárgy. Ez a dráma azonban még csak meg sem közelíti Fáynak majd száz éves *Két Báthory-ját*. Versben van ugyan írva, de a verses forma nem tudja feledtetni a dikció laposságát és fecsegő voltát. Ez az előadás még akkor is tönkre tenné a drámai hatást, ha a *Hatalom* jól volna fölépítve és megalkotva. De nincs. Ellenkezőleg, mint az előbbiek, ez is a drámai és színpadi érték teljes hiányával készült. Minden fölvonás ujjabb expozíció, s tettek helyett elbeszéléseket kapunk, beszámolót arról, ami történt. Igazi cselekvénye nincs a darabnak, sőt még igazi főhőse sem.

Az 5. számú, *A nép* című (jeligéje: *Historia magistra vitae*) Dózsa György-tragédia nem ismeretlen előttünk. Már 1913-ban pályázott — akkor a Teleki-jutalomért — s a szerző, hivatkozva erre a kísérletére, szerényen szemére veti akkori bírálóinak, hogy drámája jelentőségét nem ismerték föl. Majd

már emeltebb és önérzettől dagadó hangon hozzáteszi: „Ha ez a színmű annak idején közre-jut, talán figyelemztetésül szolgálhatott volna sokaknak, akik, ha a leckét megszívlelik, sok minden másként történt volna.“ S így végzi az előszót: „A szerző, ha nem mondhatja is el magáról: „Anch’ is sono pittore!“ — legalább felsóhajthat: „Oh! my profetical soul!““ A Correggio idézetét joggal tartotta magától távol a szerző, ő valóban nem művész, s tragédiája, amint az 1913-as jelentés megállapította, laza képekben eleveníti meg a dühöngő Dózsa rémes tetteit — de abból az illúziójából kénytelenek vagyunk kizökkenteni, hogy Hamlet fölkiáltását elmondhatja ő is. Nem. A nép szerzője bizony nem profétai lélek, nemcsak azért, mert naivság tőle föltenni, hogy rossz drámájával megakadályozta volna a vörös uralom borzalmait, hanem mert ha jó proféta lett volna, akkor — nem küldte volna be művét újabb akadémiai pályázatra.

Magasabban fekvő körbe jutunk a következő drámákkal. Ezekben már mindegyikben van valami figyelemre méltó, valami, ami megkapja az olvasót. A 3. számú, *Kupa* (jeligéje: *Hiszek egy Istenben stb.*) cselekménye a pogány lázadások idejében játszik, s a szerzőt nyilván Herczeg Ferenc történeti regénye, *A pogányok*, inspirálta. Történeti adatai — ezt maga a szerző is tudja — gyakran nem egyeznek meg a valósággal, s ami még nagyobb hiba, a dráma egész szellemében sok az anachronizmus. Nem XI. századi féktelen, lobogó temperamentumú harcos magyarok mérik össze kardjukat, hanem XIX. századi parlamenti szónokok dikciójának, s általán emberek csak beszélnek, ahelyett hogy cselekednének. Egyéb szermi fogyatkozásai is vannak. A hős, Kupa, nagynak, erősnek van elgondolva, a kivitelben azonban megromlik, árnyékalakká lesz s egy bosszantóan primitív, egészen nyíltan szőtt intrikának esik áldozatul. Alakjaival elég jól tud bánni a szerző s egy fiatal pár — Kupa leánya s egy keresztény vitéz — szerelmét ügyesen szövű be motívumul Kupa sorsába, de maguk az alakok messze állanak az élettől, jól ismert, halvány típusai a romantikának. Nehéz is volt a szerző helyzete. A magyarság két felét, a megtérteket és a pogánysághoz ragaszkodókat, kellett szembeállítania, s nem volt szabad egyiket sem megfosztani rokonszenvűnktől, mert a szerzőnek is, a közönségnek is egyformán közel áll szívéhez mindkettő. Így azonban nem lett volna tragédia; s hogy az összeütközést tragédiává fejleszthesse, hibásnak kellett rajzolnia mind ezt, mind azt a pártot — s végeredményben elrajzolta mind a kettőt. Elmondhatjuk mi is Gertrudisszal: mindkét félnek,

különösen a király pártjának, céljait nem, de módjait nem egyszer megútáljuk. Ennek ellenére a dráma figyelmet kelt. Nyelvében, szellemében van emelkedettség, helyenként költészet is, versei jól gördülnek, bár nem mindenütt, s az egészen megérzik ugyan, hogy dilettáns író munkája, de az is, hogy nem tehetségtelen emberé. Meglátja azokat az ellentéteket, melyek nemzetünk életében összeütközésre vezettek; hőse jelleméről tiszta képet alkotott magának, s végzetében meglátta a súlyos tragikumot; van stílérzéke s vannak lélektani ismeretei. A drámát kísérő jegyzetekből megállapíthatjuk, hogy a szerző rokonszenves egyéniség; sajnos, olyan sok fogódzót ad a kezünkbe, hogy ha kedvünk támadna, megállapíthatnók kilétét — már pedig ez beleütközik a pályázat föltételeibe.

A 4. számú, *Bosszú* (jeligéje: *Állj meg bosszú, megállj!)* Kemény Gyulai Pál című regénye nyomán készült — a szerző maga is megvallja — de a két fejedelmi rokon, Báthori Zsigmond és Boldizsár versengése és Senno meggyilkolása csak alap, s az erre épülő tragédia a szerző eredeti leleménye. A cselekmény tengelye Senno özvegye — a szerző Angelicának nevezi. Angelica bosszút esküszik férjének gyilkosa, az ismeretlen Gyulai ellen, de mikor megismeri, előbb csak mint embert, álnéven, kénytelen megbecsülni Gyulai rokonszenves, értékes egyéniségét, s ez az érzése lassanként szerelemmé erősödik. Bosszújáról azonban akkor sem mond le, mikor megtudja, hogy az a férfi, akit már valóban szeret, a keresett gyilkos. Nemcsak elkéri Gyulaitól az életét védő fejedelmi gyűrűt, hanem bosszúja kedvéért hajlandó még a fejedelem kedvesévé is lenni. A halálos ítéletet ezen az áron ki is erőszakolja az uralkodótól, de ekkor megtudja, hogy Senno nem az az eszmény volt, akinek tartotta: pénzért Boldizsár kezére akarta őt játszani. Kiábrándul a méltatlanra pazarolt kegyeletéből, most már meg akarja menteni Gyulait, megvallja neki, hogy szereti s föltárva a valót, menekülésre készíti. Gyulai azonban, lesújtva az asszony álnokságától, nem engedelmeskedik, inkább összevágatja magát a fejedelem csatlósaitól. — Vajon megilleti-e ezt a drámát, mely annyira hozzátapad egy közismert irodalmi remekhez, az eredeti jelző — oly kérdés, melyet nem akarok fölvetni. A dráma maga, még ezt a szempontot mellőzve sem elégit ki. Vannak érdemei. Költői anyaggal dolgozik, jó érzékre vall az is, hogy az asszonyt tette a mese hősévé, Angelica sorsába igazi tragikus magot rejtett a szerző: olyan helyzetbe állította, amelyből nincs menekülés. De az a baj, hogy ennek a női alaknak igazságáról

nem tud meggyőzni. Azok az érzelmek, melyek lelkében hülámzanak s tetteit irányítják, elgondoltak, pusztá ráfogások, s nem is lehetnek egyebek: a szerző hősét minden áron nemes, ideális léleknek akarja föltüntetni, fél rá a legcsekélyebb árnyékot is vetni — már pedig az a szelíd, tiszta nő, amilyennek Angelicát rajzolja, nem nyúl, még bosszúja kedvéért sem, azokhoz a rémes, aljas fegyverekhez, s ha nyúl — akkor megtagadta önmagát. Ezen a mozzanaton megbukik a dráma; egyébként is sok minden elárúlja a gyakorlatlan író: henye alakok és jelenetek, s az a kezdőknél megszokott hiba, hogy a lelkiküzdelmeket csak mesterséges eszközökkel, de még így is pusztán külsőleg tudja érzékelhetővé tenni. Főlepitése is szokatlan: az anyagot hat rövid fölvonásra töri szét. De az író mégsem tehetségtelen. Jambusai elég jól lejtének, diktója gördülékeny, sőt helyenként a szív hangjait ütve meg, a szívhez szól, s a dráma mint olvasmány nem untató. Akadémikus drámáról ez nem kis dicséret.

Gyakorlott, sőt ha nem csalódom, színpadon már megfordult író munkája a 6. számú, *A hazáért* (jeligéje: *Kurucvilág*). A kurucvilág második felében, Thököly korában játszók; hőse Szepessy református lelkipásztor fia, Vilmos, aki Bécsben él az udvar zsoldjában, s a kancellár, Hoher lányába szerelmes. Az a fogadás azonban, melyben a magyar követség Bécsben részesült, fölébreszti hazafiúi érzését, átpártol a kurucokhoz s kezükbe játssza a győzelmet. Erna, a kancellár leánya, aki utána ment a harctérre, megsebesül és haldokolva átadja szerelmesét vetélytársának, a kuruc Rózsának. — E drámának vannak érdemei, nem is kis számmal, s nem is jelentéktelenek. Leleménye gazdag, elég költői és eredeti; képzelete merészebben és céltudatosabban alkot, mint a társaié; alakjai csak típusok, de van bennük élet; az anyaggal ügyesen bánt; jól fölépített, mozgalmas jelenetekben pergeti le a cselekvényt; bizonyos drámai érzék nyilvánul benne, sőt szeme megtanulta színpadi világításnál látni s a szerint formálni a dráma elemeit. Némi stilkészség és verselő ügyesség sem vitatható el tőle, de a történeti igazsággal keveset törődik — a lélektani igazsággal jóformán semmit, sőt helyenként még a külső igazság ellen is vét. Valamint az előbbi pályamunka, ez is a főhős jellemén feneklik meg, akit épen az elhatározó mozzanatban nem tud meggyőző erővel bemutatni. Vilmos jellemének hirtelen megváltozása s kétszínű szerepe nem talál hitelre: nem látjuk elég erősnek az indító okot, s abban a jelenetben, melyben egész érzésvilága az ellenkező irányba lendül, inkább csak zava-

rodottságát látjuk, mintsem érzések és érdekek küzdelmét. Kapkodó és zavaros a viselkedése Ernával szemben is; mint egyebütt, itt is mások hatása alatt cselekszik. Az osztrák leányt szereti, mégis halála meglehetősen hidegen hagyja, s kétségtelen, hogy megnyugszik Rózsa szerelmében. Erna merészsége sincs előkészítve; nem értjük, mint lesz a szelíd udvarhölgyből egyszerre amazon, akárcsak a kuruc Rózsa, aki azonban kezdettől fogva annak van rajzolva. Hochert is túlságosan az osztrák diplomaták módjára stilizálja, de nyílt mesterkedése még a Ballplatzon is megütközést keltett volna, Szelapcsényi viselkedése viszont olyan különös, hol aulikus, hol magyar, hogy mi sem értjük. Embereiben sok a naivság; a császár szinte már együgyű, de a magyar urak sem sokkal különbek, akik egy írat alapján elhiszik Lobkovitznak, hogy ő a császár ellensége s a magyarok barátja, a franciák pedig pénzzel és fegyverrel támogatják közös vállalkozásukat. Ahhoz viszont az olvasónak kell naivnak lenni, hogy valószínűleg fogadja a IV. főlvonás harci jeleneteit, mikor az ellenségek úgy járnak ki és be a harctérre, mint valami szalónban. — Az bizonyos, hogy a pályázó társaságban ez a legszínszerűbb dráma, sőt azt sem tartom lehetetlennek, hogy valamelyik színpadunkon viszontlátjuk. Akadémiai koszorúra azonban nem méltó.

A 6. számú, a *Harc* (jeligéje: *Megbűnhötte már e nép*) nagyszabású kompozíció az *Ember tragédiájá*-ra emlékeztetve s nyilván annak hatása alatt. Elő- és utójáték foglalja keretbe a 8. mondjuk, történeti szint. Amott a föld mélyében vagyunk, a Gonoszok ura, a Sátán birodalmában. Hívei, mesebeli szörnyek, vérre, sok vérre szomjaznak, szinte lázonganak már, — mikor fönt a földön a szörnyek szörnye, az ember megindítja a világháborút s „világlakzít ünnepelel a Bűn.” A történeti színekben két derék magyar embert, Zsíros István földbirtokos-gyárost és Istenes János számadó csikóst vezet végig a háború forratagán, otthon maradt szeretteiket pedig a megbolygatott családi tüzhely mozgalmáin. A csatatér szenvedései s a fővárosi élet dözsölései után bemutatja a vörös uralom szörnyűségeit és bukását, s az utójátékban az Örök gonosz és az Ember küzdelmét.

Ez a dráma lényege szerint szimbolikus mű. A világháborút szimbolizálja, két módon is. Elsősorban a kerettel. A bevezető színben a háború mint az aljas indulatok, a „gonosz kívánságok műve” van föltüntetve s ezt a szimbolikus ábrázolást jól szolgálja a lírai hév s a hatalmas díkcio. Az epilogus is, bár inkább költői, mint drámai hatással,

újra a háború szörnyűségeit jelenteti meg két alakba, az örök gonoszba és nemes emberbe szimbolizálva. Szimbolizálásának másik eszköze, hogy mint Madáchnál a három főszereplő, nála is — ha nem is mindig, de rendszerint — más-más alakban megjelenik a két nagy princípiumnak, az ösgonosznak és jósnak szimbolikus megszemélyesítője. Az által, hogy ez a két alak nem főszereplője a jeleneteknek, s hogy a dráma igazi hősei mindvégig ugyanazok s sorsuk a nyolc színen keresztül lépésről lépésre tovább fejlődik: a dráma nyer szervességben, de a szimbolizmus veszít az erejéből.

Tagadhatatlan, hogy a dráma eszméje költői, értékes, sőt maga a dráma is nagyszabásúan van elképzelve: koncepciója ihletett lélekre vall. A nagyszerű föladatot méltón megoldani azonban nem volt ereje. A történeti színekben helyenként jellemző a dikció, van bennük élet és mozgalmasság, de többnyire genre-szerűvé prózaiasodnak. De ez még nem olyan nagy baj, az igazi veszedelmet a dráma szimbolikája rejtí magában. Nem is veszedelmet, hanem veszedelmek egész sorozatát. Még csak pongyolaság, de nagyon bántó, hogy a prologban a Gonoszok ura szerepel, az I. színtől kezdve helyette az Örök gonosz, s hogy a megindításnál az Ember meg sem jelenik, csak Jézus urunk mint jelkép. Már súlyosabb szervi hiba, hogy a történeti színekben a két szimbólum, a jó és rossz princípium, mellék- vagy épen árnyékalakokká halványodnak — sőt az egyik színben, az V-ben, a gonosz nem is lép föl — az események intézésében nincs részük, nem vezető princípiumok, sőt sokszor alárendelt jelentőségű, egészen mindennapi funkciót teljesítő személyek. Eloszlik róluk az a misztikus kód, ami nélkül határos szimbólum el sem képzelhető. A keret merész szimbolikája s a való színek kisszerűsége diszharmoniót okoz. Nem kevésbé diszharmonikus a két princípium mind egymáshoz, mind önmagukhoz viszonyítva. Nem világos, minek szimbóluma az Örök gonosz. A prologus szerint a sátáné, de a történeti színek alapján nem lehet más, mint az emberiség gonosz hajlamainak az objektivációja. Nyilvánvaló, hogy a háborút ez a gonosz princípium kívánja és erőlteti; vele szemben, a szerző fölfogása szerint, az Embernek, a jó princípiumának, a háború ellen kellene küzdenie. Ehelyett azt látjuk, hogy az Ember háborúra uszító vezércikkeket ír, harcra tüzei a katonákat, ébren tartja csüggedő hitüket, akárhányszor együttműködik a Gonosszal: mint népmeséinkben a hazug és a szót szóra mondó, egyik a másik munkáját folytatja. Sőt a cselekmény vége felé az Ember, akit a szerző kezdetben Jézus Krisztussal

szimbolizált, Tisza István alakját ölti föl, betetözve jellemének következetlenségét. A két szimbolikus alak szerepe és jelleme így teljesen összefoly, ami szimbolikus műben, ahol az ellentéteknek még élesebbeknek kell lenni, mint a realitáson belül lefolyó drámákban, még sokkal bántóbb. Ez által a dráma egész szimbolikája összeomlik, a hatalmasoknak elképzelt szimbolumok üres cífraságokká válnak. S a fogalomzavar még fokozódik, ha belemerülünk az író világnézetének elemzésébe. Mit jelent neki, s mit jelentett nekünk magyaroknak a világháború? Ezt a kérdést jogunk van fölvetni, hiszen a dráma cselekménye a világháború mozgalmait magyar emberek sorsában tükrözi. Az előjátékban a háború a gonosz kívánságok műve, az első színben meg a gonosz izgat a háborúra, — ez még érthető — de oly módon, hogy a nemes hazafiság legtisztább hangjait üti meg. Nemzeti fölbuzdulásunk, a magyarság önvédelmi harca, melybe belekényszerítettek álnok ellenségeink, tehát a gonosznak tett szolgálat volt, s nemzetünknek szó nélkül el kellett volna tűrnie, hogy megrabolják vagy megfojtsák? S vajon miért? Csak azért, mert a szerző az Írás nyomán azt tanítja, hogy aki fegyvert fog, az megérdemli, hogy fegyvertől essék el. Mi más ez, mint a leghatározottabb defetizmus, a legnyíltabb destrukció? A dráma folyamán meggyőződünk arról, hogy az író nem így látja a dolgokat, s ez igazolja őt, de nem művét: fogalmainkat a jóról, rosszról, az erényről és a bűnről a dráma megzavarja — a *Harc* nemcsak a két szimbolikus alak rajzában, hanem világnézetében is disszonáns. Vajon magában a költői alapeszmében van-e a hiba, mely nem tudott kellően megtisztulni, amint egyik társam gondolja, vagy a szerzőben, hogy nem tudta kellően érvényre juttatni — ez másik társam véleménye — nem fontos, az eredmény egy: a dráma szimbolikája erőtlen, nem kifejező, a költött cselekvény nem világítja meg hiven az eszmét, szimboliumai nem szolgálják a keresett hatást. Apróbb egyenletlenségei nem esnek súlyosan a latban, de ebben az örvényben elmerül a darab.

Az utolsó csoportba csak egy pályamű maradt, a 10. számú, *Kelet édes énekese* (jeligéje: *Poéta-vers.*) A külön helyet valóban megérdemli. Ilyen pályamunkát még nem látott az Akadémia, ennek a szerzője az eszményi pályázó, a fogalomnak ideális megvalósulása. Különb legény még — mondjuk — az oláhnál is, mert az csak akkor jön viszsza — az ablakon t. i. — ha kidobták az ajtón, ezt azonban jóformán egy időben dobták ki az ajtón is, az ablakon is,

t. i. az 1917. évi Teleki-, s az ugyanazon évi Karácsonyi-pályázaton, és mégis már 1919-ben újra kopogtatott az ajtón, a Teleki-pályázat kapuján, s most megint egy más ablakon, a Kóczán-pályázatén. De meg kell vallanunk, hogy maga a dráma sem mindennapi alkotmány. Azokra verseny-autókra emlékeztet, melyeknek oldalára egy ötödik kerék van szerelve, hogy szükség esetén fölhasználhassák. Ez ugyan csak három kerekű verseny-kocsi, de van egy mozgatható, föl és lecsatolható negyedik kereke, azaz fölvonása, s a szerző a verseny föltételei szerint az utolsó fölvonást hol fölsrófolja, s akkor műve szomorújáték lesz, hol lekapcsolja, s akkor komédia. Így érthető, hogy a dráma más-más cím alatt szerepelt már mint vígjáték, mint tragédia s mint színmű — több főfaja a drámának nincs, így újabb minőségben nincs reményünk találkozni vele. Az Akadémia három ízben már visszautasította a drámát, nem vesztegetem hát rá a szót, csak azt szeretném tudni, hogyan történhetett az, hogy a szerző egyúttal nemcsak a régi drámájával, hanem a régi *kéziratával* pályázott, azzal a kézirattal, mely egyizben már volt a kezünkben. Négyes társam és magam is fölismertük a dráma kéziratára 1920-ban ceruzával tett jegyzeteinket — a szerző még arra sem méltatta kéziratát, hogy jegyzeteinket kigumizza! Sőt még a dráma védőlapját sem cserélte ki, amelyen a cím és a jelige volt olvasható, hanem egyszerűen átragasztotta, s a cédula föltépése után, ott tündöklök a régi cím, amely alatt 1919-ben pályázott: *Egy magányos árva szív*. A pályamunkák kézírata tudvalevőleg az Akadémia tulajdona; hogy most a szerző a mi saját kéziratunkkal gyötört meg bennünket, az nemcsak illetlenség, hanem törvénybe ütköző eljárás, mert a szerző nem juthatott másként a kézírathoz, minthogy valami ürügy alatt kikérte a főtktári hivataltól, nem szolgáltatva vissza, s mint a sajátjával pályázott. Nem vagyok jogász, így ennek az eljárásnak nem tudom a hivatalos terminus-technicusát — kritikusi paraszt-ésszel síkkasztásnak nevezném. Ha az Akadémia méltósága megtűrné a tréfát, azt kellene ajánlani, jutalmazza meg ezt a csekély becsű munkát, hogy kiderüljön, ki az a leeresztett rostélyú lovag, aki ilyen fogyatékos erkölcsi érzékkel pályázni merészkedik. Az ilyen visszaélést meg kellene bélyegezni, sajnos, az Akadémia pályázati szabályai nem engedik.

Ezzel kapcsolatban leszek bátor mindjárt határozott indítvánnyal lépni a tek. Akadémia elé, előbb azonban levonva a föntebbi esztétikai fejtegetésekből a következtetést, arra kérem az ezidei Kóczán-bizottság nevében a tek. Aka-

démiát, méltóztassék a bizottság egyhangú javaslatát határozattá emelni s az 1922. évi Koczán Ferenc-jutalmat nem adni ki egyik pályázónak sem.

Az indítványom pedig, melyet előzőleg megbeszéltünk a bizottságban s az I. osztály ülésén is, az, szólítsa föl a tek. Akadémia az I. osztályt, mint amelynek kötelessége a szép-irodalmi pályázatok elbírálása, hogy terjesszen minél előbb kettős javaslatot a tek. Akadémia elé. Egyfelől arra nézve, nem volna-e lehetséges a pályázati feltételek kibővítése útján módot találni, hogy a jövőben eleje vétessék az olyanfajta visszaéléseknek, amilyet a 10. számú pályamű szerzője — s enyhébb mértékben mások is — elkövettek. Másfelől keressen utat-módot arra nézve, nem lehetne-e Akadémiánk I. osztályának ezen a teljesen fölösleges, de époly nyomasztó terhén könnyíteni, p. o. a rokon-pályázatok egyesítésével vagy egy-egy pályázat időbeli összevonásával, esetleg a legradikálisabb eszközzel, a dráma-pályázatoktól való megszabadulással. Jól tudom, hogy ezt a kérdést már ismételtlen megbotlygatta az Akadémia, s noha mindannyian beláttuk célszerűségét és szükségességét, mégis eredmény nélkül. Ezuttal sincs sok reményünk, hogy legmerészebb célunkat elérjük, de a viszonyok időközben s minden irányban annyira megváltoztak, még pedig a pályázatok fönntartása ellen fordulva, hogy némi halvány reménysugár mégis csillog. Hátha meg lehet győzni azokat, akik a kérdés megfordul, s belátják majd amit mi szinte kívül nélkül vallunk: a drámai pályázatok ideje lejárt, nemcsak jelentőségüket, de értelmüket is elvesztették. Akinek sikerül ezt az igazságot elfogadtatni az illetékes tényezőkkel, az ha talán nem is az Akadémia közös termében, de az I. osztály helyiségében szobort érdemel!

• *Négyesy László* r. tag
elnök.

Horváth János l. tag
bizottsági tag.

Császár Elemér r. tag
előadó.

III.

A Vojnits-jutalomról.

(A M. Tud. Akadémia 1923. jan. 29-én tartott összes ülésén felolvasta
Császár Elemér r. tag.)

Hosszú évek óta nem volt a Vojnits-jutalom odaitélésére kiküldött bizottságnak olyan könnyű dolga és olyan kellemes helyzete, mint most, mikor az 1922-ik év szinpadí

terméséből kellett kiválasztania „a legsikerültebb magyar színművet“. Két körülmény nehezítette meg rendszerint a bizottság munkáját. Az egyik az volt, hogy csak nagyon ritkán talált a bizottság olyan drámát, mely egyesítette a jutalmazandó műtől a szabályzat értelmében megkövetelt két kritériumot, az irodalmi értéket és a színpadi sikert, s a bizottságnak, hogy a díjat kiadhassa, meg kellett alkudnia lelkiismeretével, ami igen fájdalmas aktus. A másik körülmény, amely kellemetlenül tette a bizottság helyzetét, az volt, hogy a költészet hivatását sokkal magasabbra tartva, mint a közvélemény, ítélete szembe került a nagyközönségével és a sajtóéval: igazi drámai értékeket kívánt jutalmazni, míg pedig ügyes fogásokat, a hatáskeltés olcsó eszközeit, s rendszerint olyan drámát ajánlott kitüntetésre, mely nem volt az évad legnépszerűbb terméke. A Vojnits-bizottság döntése tehát gyakran ellenérzést keltett, s ennek sajtóhullámai folcsapkodtak az Akadémiáig, ami nem volt kívánatos.

Az 1922-es Vojnits-bizottság — Ferenczi Zoltán, Négyesy László s alulírt jelentéstevő — a múlt évben először színre került vagy 20 drámából szerencsére olyat emelhet ki, melynek igazi költőisége és nemes művészete nemcsak az u. n. akadémikus kritikusoknak, hanem a sajtónak is, a nagyközönségnek is egyaránt kivívta elismerését. Ez a dráma Voinovich Gézának a Nemzeti Színházban 1922. jan. 18-án bemutatott *Mohács* című ötfelvonásos tragédiája, s abban a kivételes szerencsében van része, hogy három palmaágat juttat szerzőjének: a színházlátogató közönség, a drámák souverain bírója, hét hónap alatt 21-szer tapsolta meg, a napi sajtó, a közvélemény félelmes hatalmú irányítója, kórusban zengte dicsőségét, s most végül a minden irodalmi törekvés legszigorúbb értékelőjét, a tek. Akadémiát kérjük meg, hogy kitüntetésével szentesitse az irodalmi élet másik két tényezőjének ítéletét. Az a teljes harmonia, amelyben a *Mohács*-ot illetőleg ez a három tényező van, fölment attól, hogy a tragédia relatív értékét bizonyítsam, hogy kimutassam, mennyire fölötte áll a múlt évi versenytársainak. Nincsenek nagy számmal. Herczeg Ferenc *Aranyborjú*-ja mély gondolatot rejt költői formába s művészi eszközökkel dolgozik, de a közönség nem értékelte kellően. Az *uj rokon*, Csáthó Kálmán első színpadi műve, zajos sikert aratott, határozott írói értékek nyilvánulnak benne, de inkább életkép, mint dráma. Szomory Dezső *II. Lajos*-ában van helyenként erő s a lázas, izgatott hangulat éreztetése, de zavaros, szertelen és sok helyt izléstelen. Molnár Ferenc *Égi és földi szereleme* koncepcióban

komolyabb mint a szerző legtöbb műve, de merészebb fogásokkal dolgozik, mintsem a tehetsége bírna velük. E drámákkal szemben a *Mohács* mind anyagában, mind művészetében nemesebb. De Voinovich Géza történeti tragédiája önmagában tekintve is érték — a tek. Akadémia engedelmével ezt lesznek bátor röviden igazolni.

Talán nem a legnagyobb érték, de mindenesetre a legfeltűnőbb a drámában, az első pillanatra szembeszökő, a ritmus és a nyelv bája. Simán, melódikusan gördülő sorai, színes, megkapó képei, csillogó szólamai s a szavak harmónikus összefűzése a legtisztább művészet — a magyar dráma életében Vörösmartyig kell visszamenni, a *Csongor és Tündé*-ig, míg a verselés és stílus ilyen művészetével találkozunk. És ne gondoljuk, hogy azzal a könnyen kimondott jelzővel, hogy ez a nyelv dallamos, el lehet intézni a kérdést. A lírai helyeken, ott, hol a szerző szíve megárad, s érzelmi megindultságát átterjeszti hőseire, valóban az, de ezenfelül rendszerint még jellemző is, hozzásimul az egyes személyek egyéniségéhez, hangulatához, helyzetéhez, olyan mértékben, hogy már az első sorokból ráismerünk az illető hősre. Voinovich emberei nem a szerző nyelvén beszélnek, hanem a magukén, s nemcsak a naszádosnak és a bolondnak, ennek a két különös embernek, hanem a többinek is, a királynak és a királyasszonynak, a két nádornak, Perényinek és a kincstárnak megvan a maga sajátos egyéni nyelve. Alapanyaguk más és más, egyiké finoman csengő ezüst, a másiké nyersen kongó vas, de mindegyiküké nemesveretű érc, mesterkézzel megmunkálva. Általában tömör és plasztikus, mert a legkifejezőbb, legárnyalóbb szavakba foglalja a gondolatot, s a súlyos szavak mélyén súlyos gondolatok rejlenek. Szentenciózus beszédet hallunk, érezzük, hogy egy mélyenszántó lélek szórja szét azokat a gondolat-gyöngyöket, melyeket hosszú évek vívódásai, élményei, elmeszülései termeltek.

A nyelv varázsán túl az élénk, mozgalmas jelenetekben lepergő cselekvény vonja magára a figyelmet. Egymás mellett, és egymás után vívott küzdelmek viszik a tetőpontra: a köznemesség és a főurak lármás harca, melyben mind a két fél, talán anélkül, hogy tudná, az ország javával nem törődve, a maga érdekeit nézi; a királyné és a király nagy erőpróbája a nemzet megmentésére, külföldi segítségért s a pártok kibékítéséért; Lajos király és Zápolya mérkőzése, a korona és kard ősi nemzeti indítékának egy újabb változata. Zápolya megbékül, elmegy Erdélybe seregével s a király bizakodva nemesei élére áll, hogy szembenézzen a törökkel.

Itt következik a fordulat. Az események komor hangulata, melybe eddig is csak elvéve vetett derűs sugarat a remény, innen kezdve halálsötétre változik: ránehezedik a drámára a katasztrófa biztos tudata. Zápolya késik, Lajos búcsú nélkül válik el a királynétől, mert tudja, hogy a pusztulásba indul s Perényiné már fölfogadja az öregeket, hogy majd temessék el a fiatalokat... Az V. felvonás, éppúgy, mint a *Bánk bán*-ban, a katasztrófa megérzéskítése: a király kopersója mellett találkozik újra Zápolya, a bűnös, és Mária királyné, az áldozat, s ott érezzük a pusztuló nemzet lelkét is.

E tragikus cselekvény hordozói a történelem jól ismert szereplői s egy pár költött alak. A legtöbb csak rövid időre lép föl a színen, de mind erős világításban, ez által érdeket keltenek maguk iránt. Voinovich egy pár nagy, jellemző vonással egyéniségekké formálja őket s életet visz beléjük. Az események középpontjában a király áll, ő a cselekvény tengelye. A *Mohács* Lajos királya nem az, akit a történeti munkákból ismerünk, és mégsem vádolhatjuk a szerzőt, hogy meghamisította a történelmet. Mint Herczeg Ferenc V. Lászlóhoz, ő is szeretettel fordult hőse felé s megtalálja azt a pontot, ahonnan fogyatkozásait megértetheti és magát az embert rokonszenvessé teheti. Gyöngének rajzolja, amint forrásaiban találta, de nem jelentéktelennek és férfiatlannak. Az ő Lajosa csak fiatal, határozatlan, bátortalan, de szívében nemes, lelkében nagy törekvések élnek: meg akarja menteni hazáját. Így volt-e, nem tudjuk — megcáfolni nem lehet, s ez a költőnek elég. Tragikumának forrása az örök emberi ellentét: a magasan szárnyaló, merész vágyak s velük szemben az emberi erő gyöngesége. Lajos olyan föladatot vállal magára, az ország megmentését, amelyhez nincs ereje. Súlya alatt a XVI. század politikai viszonyai között összeroskadtnak volna a leghatalmasabb ember is, nemhogy ő, a magára hagyott s csak a királynétől támogatott gyöngé gyermek-király.

A király sorsa a maga központi helyzetével összetartja a cselekvény szálait. De ezen a külső egységen kívül egy mélyebb belső egységet is érzünk a drámában, Lajos király szimbólum is. A gyöngé, a pártok között ingadozó, halálba rohanó király a nemzet szimbóluma, melyet az események árja s önnön gyöngesége éppúgy pusztulásba sodor. Lajos tragédiájában a nemzeté tükröződik, a XVI. századi Magyarországé. De csak azé? Vajjon nincs-e a *Mohács*-nak még mélyebb értelme, vajjon nem az a honfibu keltette-e életre, mely bennünket, a világháború legszánandóbb áldo-

zatait, 1918 óta eltölt? Voinovich mindazt a fájdalmat, mely 1918 október óta gyötri, visszavetítette a messze múltnak abba a katasztrófájába, mely következményeiben annyira hasonlít a legégetőbbhöz, a mostanihoz. A múlt álarcában a jelenről szól — és a jelennek. E sötét képpel nemcsak esztétikai megindulást akar kelteni, hanem ki is akar emelni a csüggedésből, az elernyedésből, emlékeztetve a jelen porba sujtott magyarjait, hogy kiálltunk már a mostanival föléro katasztrófát, s amint akkor nem vesztünk el, el fog következni most is a szebb jövő. Ez hangzik ki a Mohács utolsó verseiből, Perényiné biztató szövegéből:

Igaz, mi tudjuk, szent erő a bánat;
Emeljen minket bűnk nagysága hát!
Üljünk a porba megtépett ruhában,
De szívünket emeljük fel a porból.
Sírassuk mind tulajdon veszteségünk,
S szemünk könnyűje egy folyóba folyjon,
Hová napunk tűzképe most leszállt,
De új hajnalra újra fölmerül.
Ránk minden száz év vérkeresztelőt hoz,
Az ősi földbe új magot takar,
De minden szív kihajt a hant alól,
A földön is van, van feltámadás.

A *Mohács* ezzel az erős nemzeti érzésével, mély eszméjével, jellemfestésének erejével, mozgalmas cselekvénnyel és előadásának varázsával reászolgált a koszorúra, ezért a bizottság egyhangú határozattal arra kéri a tek. Akadémiát, méltóztassék az 1922-ik évi Vojnits-jutalommal Voinovich Géza *Mohács* című tragédiáját kitüntetni.

* *

Az összes ülés a javaslat szerint határozott.

IV.

Jelentés az 1922. évi Farkas-Raskó-pályázatról.

Az elmúlt évi „Farkas-Raskó” hazafias költemény-pályázatra 8 iktatott szám alatt 34 vers érkezett be. Közülök u. i. a 6. és 7. számok versgyűjtemények; amaz 15, ez 13 önálló költeményt tartalmaz. Előbbiek közül egy 10 számból álló ciklus lényegében a szerelmi líra kategóriájába tartoznék, de mivel külföldről hazaküldött versek, melyekben a honvágy is kifejezésre jut, a bíráló bizottság a pályázatból nem tartotta kizárandónak.

A pályázatban részt vett költemények többsége nem haladja meg a jó törekvésű műkedvelői színvonalat. Alap-

hangulata mindannyinak kesergés a nemzet katasztrofális összeomlása felett, amely majd komor borongásban, majd szilaj kitérésekben nyilvánul. Ma alig is várhatunk egyebet ennél, ha hazafias érzés költői megnyilvánulását kívánjuk a szerzőktől. Önmagában tehát rokonszenves téma, amely más-más művészi egyéniség érzelmi kohóján átszűrődve, új meg új színben tüntetheti fel veszteségünket; tartalmánál fogva érdeklődést, visszhangot kelthet minden magyarul érző lélekben. Sajnosan nélkülözzük azonban bennük úgy az erős egyéniséget, mint a költői kialakítás harmonikus egyensúlyát.

A művészi gond e versekben szinte kivétel nélkül a *külső* formára: a szavak és képek hangszínére van vetve. Ebben egyik-másik szinte a virtuózkodásig elmegy. Kétségkívül fontos követelmény a kifejezésformák újszerűsége, a hangfestés, a nyelveszthetikai csengés-bongás megvesztegető szépsége is, ámde nem történhetik soha a belső gondolati tartalom rovására. Ha díszmagyar köntöst vetünk is a műtermek mannequin-bábujára, attól ez utóbbi meg nem elevenül. Viszont az is igaz, hogy költői műtől senkisésem kíván száraz, logikai gondolatfűzést, a bizonyítás láncolatos szillogizmusát, de kívánhatja a hevület psychikus törvényeit, ha szökellve, ha áthidalatlanul is, a kitűzött célra törés következetességét. A tartalomnak, a gondolatvezetésnek e biztos haladása szembeütően hiányzik a pályázó versek mindenikében. Egyik-másiktól nem lehet némi tehetséget megtagadni, de a külső csillogáson kívül, mintha nem tudna, vagy nem akarna elmélyülni, vagy nem bírná a szenvedély iramát, helyenkint ellanyhul; ami pedig leggyakoribb eset: elveszti a fonalat, kiterelődik a felvett gondolatirányból. Ez az egyenetlenség, tétova csapongás részben még fegyelmezetlen kezdőkre, részben a művészi képesség hiányára vallanak.

Mint jól indulókat, vagy ügyesebb téma választásúakat, megemlíthetjük a 3. számút: „Segesvári síkról . . .“, valamint a 6. számú versgyűjteményből a IX.-et, ahol a szerzőt a nagy város ezer léha öröme, tomboló élvezethajhászata csábítja egy élni vágyó szíren képében, aminek ő dacos megvetéssel áll ellent. Legtöbb írói készség a 7. számú gyűjtemény szerzőjében jelentkezik. E 13 költemény között van hosszú lélekzetű Petőfi-óda, Simon hegedűs éneke, Bucus a barsi hegyektől, Egy kihalásra ítélt magyar iskola hangulata... stb. Nyers kitéréseiben nem hiányzik némi erő, a verselő készsége kifogástalan, de vagy nem bírja befejezni s a vége szóáradatba fúl, vagy végig egyforma harsogó hangokat használ, amik fokozás és pihentetés nélkül fárasztókká lesz-

nek s végül azt is frázisnak vagyunk hajlandók nézni, ami nem az. Irójuknak másik gyarlósága a burkolt képek érthetetlen volta; a modern líra e kedvelt kifejezőmódját szerző szándékosan-e, vagy sem, de túlhajtja.

Mindezeket egybevetve, a bíráló bizottság, melynek tagjai: Badics Ferenc rendes, Pintér Jenő I. tag és jelentéstevő voltak, nem lehetett abban a helyzetben, hogy akadémiai koszorút nyújtson olyan verseknek, amelyek nem képesek teljes műélvezetet, zavartalan lelki élményt ébresztetni. Megdicsérendőnek tartja azonban a 7. számú és „Mindörökké” jellegű gyűjteményből a: „Jöjjetek...” és „Könyörgés” című költeményeket, mint aránylag legsikerültebbeket.

A pályadíj kiadását a bizottság e szerint nem javasolja.

Solymossy Sándor.

V.

Jelentés az Ormódy-Amelie jutalomról.

A M. T. Akadémia 1923. április 23-i összes ülésén felolvasta

Votnovich Géza I. tag.

Az Ormódy-Amelie-jutalom odaítélésére az I. osztály Ferenczi Zoltán és Négyesy László r. tagokat, Pekár Gyula, Horváth János I. tagokat s a jelentéstevőt küldte ki.

Az utolsó alkalommal e díjról azt kellett jelentenem a T. Akadémiának, hogy a pályázat három esztendejének határai közt az akkori bizottság nem talált oly művet, mely az alapítvány célja szerint, az örök női eszményeket a költészet szép eszközeivel szolgálná s egyszersmind irodalmi becsénél fogva az Akadémia elismerésére is érdemes lett volna. Hogy azonban azon évkörben ez csak véletlenül múlt s az ily irányú művek nem némultak el végkép, azt az akkori időhatáron túl és innen megjelent művekre való rámutatással akkor is éreztettük. Ezt a föltevést mostani jelentésünk csak igazolhatja.

Két szerző maga beküldte művét. Egyik csak egy rövid költemény, *A nő*, Novák Sándornak *Két haldokló gladiator* c., Sárospatakon 1921-ben megjelent kötetében. A két gladiator: a világháború két küzdő tábor. A kötet a szenvedés és halál képeivel van tele, s e sötét árnyak között emelkedik ki az író előtt a nő vigasztaló képe; Krisztus mutat rá s a költő a harctéren „gond-köpenybe burkoltan”, mint „írást az égen” olvassa önnön gondolatait a nő „kis sorsáról”, mely „mindig a másé”, örömperce „adósság bánat-kamatra”.

mégis keze fon koszorút az oltárra, ott áll minden kereszt alján, szívén jajdul át a világ-jaj, — „Néma mártir a világ-történetben“. — A költemény, mint az egész kötet, mely és nemes érzés jeleit viseli magán, s a tehetségét is.

A másik beküldött mű regény; a *Zord Idő* c. marosvásárhelyi folyóiratban jelent meg, 1920. aug. 16-tól 1921. szept. 1-ig. Az alapítvány szabályzata nem zárja ki könyvek mellett a „könyvalakú folyóiratban megjelent“ műveket sem; azonban a folyóirat a mondott napon megszűnt, mielőtt a regény közlése befejeződött volna, s a regény vége csak gépírásban van előttünk. Minthogy azonban a mű a folyóiratban nem a szerző hibájából maradt abba, s előttünk befejezetten áll, s minthogy az elszakított országrészekben a magyar írók küzdelve csak részvétünket és méltánylatunkat érdemli: a bizottság foglalkozott e művel, s az összes ülést is kéri ezen álláspont elfogadására; annál is inkább, mert e mű a pályázat céljának kiváló mértékben megfelel, sőt a bizottság jutalomra is érdemesnek találja.

Szerzője maga is nő, a több komoly cikkéből ismert nevű Berde Mária tanár; a mű címe *Romuald és Andriana*. Andriana egy várúr leánya; ketten szeretik: a szomszéd vár élemedett ura s az ifjú Romuald. Szülei a gazdag lovagot pártolják, ezért kell Romualdnak a keresztes haddal a Szentföldre menni; az ifju azt reméli, hírrel-névvel gazdagon tér majd haza. Romualdot útján sokszor csábítja a szerelem, nem is bírja mindig legyőzni a csábítást, de lelkében folyvást ott él, intön, szemrehányón és megbocsátón Andriana képe. Andriana ezalatt állhatatosan ellenáll lovagok ostromának, szülei erőltetésének, türi a rontó betegséget, mely Romuald bűneiből szállt rá, hőben esőben a vár ormán várja lovagja hazatértét. De mikor Romuald megjő, csodaszép arcáról, szemeiből kiolvassa bűneit s e lelki rászokódástól holtan rogy össze. Romuald térdén csúszva zarándokol vissza a Szentföldre; Isten megbocsát neki bűnbánataért: a Szent sirra borulva hal meg.

A terjedelmes műben az említettekén kívül is számos alak van: öregasszony, aki jósol Romualdnak s hazajöttekor elmondja neki, ami történt; a szerelmesek titkába beavatott apród, s egész sereg alak Romuald útjában, történetiek is, de nagyobb részt képzeletiek. Mindebben sok a romantikus vonás, de a keresztes hadjárat idejében, III. Béla korában vagyunk. Felöltő, hogy a szerző egy német vár életét, német hadak vonulását rajzolja, egész meséjét német környezetbe helyezi, s elismerést érdemlő történeti és néprajzi ismereteit

a német középkor rajzára fordítja: de ez a szerző viszonyaiból folyt. Azonban Frídrík császár hadaival elhozza Romualdot Magyarországra, itt viszi keresztül; látja Béla királyt s szívét nem hagyja illetetlenül Csenge királyleány.

Másik szembeszökő vonás, hogy a Romualdot környékező kalandok, kísértések, csábok részletesebben és színesebben vannak rajzolva, mint Andriana hűsége, állhatatossága, várakozása. Ezt a tárgy hozza magával: a lovag élete, kalandjai körül több az elmondani, leírni való, mint a leány türesén. De az író finom tapintattal tudja éreztetni, hogy megtántorodása, tévedései és magabaszállása közt folyvást ott van a leány képe, óva, vádlón, fölemelön, s így a férfi küzdelmeiben neki is része van, magasztos része.

Mindent összevéve: e mű mintha csak az Ormódjútalomra készült volna. Alapeszméje a női hűségnek, a nő jobb utra vivő erejének magasztalása.

A mű gondos korrajza, a szerző műveltsége s írói komolysága megérdemlik az Akadémia elismerését. Csak egy fogyatkozását nem hagyhatjuk szó nélkül: régies stílusra törekszik, de némely régies szavakat, sőt nem régieket is, hibásan használ. Ezeket a bírálók megjelölték, a műnek könyv alakban való kiadásánál a szerző kijavíthatja.

E reményben nyugodt lélekkel ajánlhatjuk jutalomra.

Azonban a jutalomért nem csak a beküldött művek pályáznak, hanem az utolsó év minden terméke. A bizottság szemügyre vett egye megjelent műveket is, mert az alapító levél egyenesen azt kívánja, hogy ha a jutalom egy alkalommal nem adatott ki, — min legutoljára, — akkor a következő alkalommal két munka jutalmazandó. A bizottság most tud a beküldöttön kívül más művet is, mely jutalomra érdemes. Ez gr. Bethlen Margitnak *Egy élet* c. kis regénye. A szerző szintén nem új név irodalmunkban. Egy kötet irodalmi mesével lépett föl, melyekbe gondolatait és érzéseit öltöztette. Azután két kis regénye jelent meg, egy kötetben. Egyik, a *Majd* című, egy női lelket rajzol, a ki gyermekkorától fogva mindig a „majd”-ban bizik, mindent a jövőtől vár, a mely adósa marad. Az egész lazán egymás mellé rakott finom kis rajzokból áll, melyeket szorosan összekapcsol a belső tartalom. Ez a mód, mely csak itt-ott köt egybe finom szálatokat, jól illik e finom rajzokhoz, az egész olyan, mint a csipke.

Új regénye is ilyen, de teljesebb conceptio, egész életet rajzol, mondhatni: a rendes női életet, de körében megvilágítja a férfi életét is, az egész családot, az egész életet. Legbájosabb

a gyermek-évek rajza: a kis leány tündért játszik, s a játék veleje az, hogy a miről tudják, hogy nem lehet, azt játszik, hogy mégis lehet — ez a játék lélektana, a szabadulás a valóságtól, a hétfejű sárkány legyőzése. A szerző finom pastell színekkel fest, mikor e játék-világ küszöbére odafekteti a halál vázát: egy öreg néni öreg cselédje meghal, s a kis lány akkor eszmél rá, hogy a két kis lány, a kiket a két öreg emlegetni szokott, ők maguk voltak, s az öreg cseléddel most meghalt a kurtaszoknyás Rózsika is, meghaltak a régi játékok, a régi tavaszok. Ebben is igazi gyermeklélektan van, hogy a kis lány a régi kis lány elmúlásában érzi meg a halál lehellését. Ily finom szálakból van szöve az egész. Aztán jön az első bál, az első éji zene, a cigarettára-gyújtásnál meglátott férfi-arc, az esküvő, az első gyermek. És ezzel a nő problémája: hitves legyen-e inkább, vagy anya. A tanács-adók a férj felé hajlítják, hogy ne hagyja magában, az könnyebb fajsúlyú lélek, nem is olvad úgy fel a családban; de egyszer, míg mulatságban vannak, a legnagyobb fiú beteg lesz, meg is hal. Emléke ott él testvérei közt, de a mint azok nőnek, ő lesz közöttük a legkisebb, az örök kicsi. A problema most megfordul: az asszony ezentúl csak gyermekeinek él, a férj szeme előtt pedig elsuhan egy más nő ruhája. Az asszony beteg a gyermeke utáni bánattól; fürdőre küldik, s ott egy régi ismerőse őt is régi ábrándokkal veszi körül, a fiatalos érzés szinte megifjítja, de elmenekül előle, s feláldozza életét gyermekeinek. Hajára leszáll a hó, s mikor menyasszony-ruhában legkisebb lánya is kiröppen a házból, enyhe szomorúsággal kezdik emlegetni férjével a régi időket, mint régen az öregek.

A regény nem olyan értelemben rajzol női eszményt, mintha a szerző egy női alakot képzeletéből felcicomázva, eszményitene. De a női lelket rajzolja, gyöngéden, mély megértéssel. A nő rendes, mindennapi életét festi, de abban is meglátja az eszményi vonásokat: a fiatal kor ábrándjait, az anyaság önfeláldozását, a folytonos kötelesség-teljesítést, az álmok panasztalan szétfoszlását, s azt az elegikus érzést, hogy csak az élet végén veszi észre, hogy volt — és elmúlt. A kis munka tartalma épp annyira gondolati, mint érzelmi, alapgondolatán, egész felfogásán, alakjain, minden ízén érzik, hogy nő írta. Ki rajzolhatná a női lelket úgy, mint ők maguk? Az egész világirodalmon át a női lelket úgy is jobbra csak férfiak rajzolták meg, s a nő írók maguk többnyire általánosságban, a chablonnál maradtak, talán sak az egy Eliot alakjait kivéve. Pedig a Gabrielle Reuter

rangú nő írók nő alakjai is egy-egy sikerültebb lapon újat tudnak e részben mondani. E regény gyöngéd, mély és művészi rajza a női léleknek; e jutalomnál lehetetlenség volna mellőzni.

A bíráló bizottság választásának helyességét csak igazolja az, ha ezt a koszorút, mely az örök női eszményeknek szól, egyhangulag két nő írónak kívánja nyújtani: Berde Máriának és gr. Bethlen Margitnak.

* *

Az összes ülés a javaslatához hozzájárult.

VI.

Jelentés a Sámuel-díjról.

Az 1922. évben a nyelvtudományi folyóiratok csekély terjedelme miatt a tudományos termelésnek csak kis része jelenhetett meg nyomtatásban. Ez a körülmény indította a Sámuel-díj ügyében kiküldött bizottságot arra, hogy a kéziratban maradt értekezéseket is figyelembe véven, azzal a javaslattal lépjen a t. Osztály elé, hogy az 1922. évi Sámuel-díj dr. Zsirai Miklós *Feleség* c. kéziratot doktori értekezésének ítéltesse oda. (Kivonata megjelent Magyar Nyelv XIX, 48 – 9).

Zsirai értekezése részlete egy a magyar rokonsági nevek terminológiájával foglalkozó készüléken levő nagyobb monografiájának. Kimutatja benne, hogy a finn nyelvészeknek az a felfogása, hogy az uráli nyelvek *fél* jelentésű szavai három, eredetileg egymástól különböző, *dímidium*, *latus* és *proximus* jelentésű ősalak többékevésbé egybeesett fejleményei volnának, mind hangtörténeti, mind lélektani szempontból tarthatatlan. A *proximus*, majd *uxor* jelentés a magyar nyelv különletében fejlődött s *feleség* szavunk alaktani szokata, ansága Karjalainen mesterként feltevése nélkül is megmagyarázható.

Zsirai Miklós értekezését a közelebbi és távolabbi rokon nyelvvel alapos ismerete, valamint a nyelvtörténeti — lélektani módszer biztos alkalmazása méltóvá teszi a jutalomra.

Színnyei József r. t.
biz. elnök.

Gombocz Zoltán r. t.
előadó.

Petz Gedeon r. t.

Melich János r. t.

VII.

Jelentés az Ullman-pályázatról.

„A községi üzemek jelentősége közgazdasági és socialpolitikai szempontból“ cím alatt és „L'homme c'est rien, l'oeuvre c'est tout“ jelígyével 1 pályamű érkezett be.

A munka négy részben tárgyalja a községi üzemek kérdését. Az első részben a községi üzemek érdekében megindult mozgalmat és annak főszerzőit igyekezik jellemezni és a községi üzemeket osztályozni. Az irodalomban szokásos bővebb osztályozás helyett két típusra igyekezik azokat visszavezetni, melyek egyikét a nyereség elérése végett felállított üzemekben, másikat pedig a munkásosztály, illetőleg a kevésbé tehető lakosság érdekében fenntartott üzemekben látja. Az üzemek első csoportjánál a közgazdasági — talán pénzügyit kellene mondania —, a másodiknál pedig a socialpolitikai szempont a döntő; minthogy azonban az első csoportba tartozó üzemek sem mellőzhetik a socialpolitikai szempontot és viszont a második csoportba tartozó üzemek sem tarthatók fenn a közgazdasági szempont mellőzésével, a szerző szerint nem lehet a két csoportot szigorúan elkülöníteni.

A munka második részében a községi üzemek jövedelmezőségének és a városi háztartásra gyakorolt hatásának kérdésével foglalkozik. A munka terjedelmének több mint egyharmad részét foglalja el e fejezet, amely különösen a közúti vasutak üzemét vizsgálja részletesen, bő irodalmi anyag alapján boncolva azok üzleti eredményeit. Később a gáz-, villamossági- és vízművek jövedelmezőségének kérdésére is rátér. E vizsgálat közben főszerzője az, vajjon a növekvő hozadéképesség törvénye áll-e a községi üzemekre is. Vizsgálatának eredménye az, hogy e törvény általában a községi üzemekre nem áll; azok tehát közgazdasági szempontból hátrányban vannak a magánvállalatokkal szemben. Bő számszerű adatokkal igyekezik e tételét igazolni. Eredményének megállapítása után annak okát is törekszik a munka felderíteni. Ezt elsősorban a községi üzemek beruházási politikájában, illetőleg az e téren elkövetett mulasztásaikban látja. Szerinte a községi üzemek csak a pillanatnyi nyereséggel törődnek és elmulasztják idejekorán megfelelő beruházásokat eszközölni. Ez azután arra utalja őket, hogy midőn a beruházások már elődázhatatlanok, a városok nem tudnak magukon másképpen segíteni, mint kölcsön felvételével, melynek elhelyezési feltételei azonban a városi kölcsönök nagy megszorodása folytán egyre romlanak. Foglalkozik a köz-

ségi üzemek szervezetének a kérdésével is, bár e kérdést távolról sem vizsgálja oly behatóan, mint a jövedelmezőség kérdését.

A munka harmadik fejezete a községi üzemeknek socialpolitikai jelentőségét tárgyalja. A fogyasztó közönség és a községi üzemekben alkalmazott munkások szempontjából vizsgálja a kérdést és arra az eredményre jut, hogy a községi vállalatok a közönségnek nem nyújthatnak többet, mint a gondosan megszerkesztett területhasználati szerződés mellett működő magánvállalatok. Másképpen ítélendők meg szerinte a nem jövedelmező községi vállalkozások, mert hiszen ezek egyenesen socialpolitikai célzattal létesülnek. Ezek a gazdaságosság rovására egyenesen azért tartatnak fenn, hogy gazdasági előnyöket nyújtsanak a közönségnek. Azt az egyet azonban nem domborítja ki eléggé, hogy e vállalatoknak socialpolitikai szempontból nemcsak előnyük, hanem hátrányuk is van, amennyiben, ha a községek ily vállalatokra ráfizetnek, a szükséges anyagi eszközöket ismét magának a közönségnek kell előteremtenie, úgy, hogy az ily vállalatok igazi előnyt a szegényebb sorsú lakosság számára csak ott jelentenek, ahol megfelelő adórendszerrel gondoskodás történik arról, hogy a közterhekből a tehetősebbek aránylagosan kivegyék részüket. A közvállalatok és a munkások viszonyának vizsgálásánál helyesen mutat rá arra az ellentétre, amelybe a munkások érdeke a fogyasztó közönség érdekével kerül. Csak azt a szempontot hanyagolja el, hogy ez az ellentét a magánvállalatok keretében is fennforog, csak hogy itt a vállalkozó maga kénytelen a munkások érdekeit kellő mederben tartani, mert különben a vállalat jövedelmezősége szenved, míg a községi üzemnél nehezebb a munkások követeléseinek ellenállani. Ez utóbbi tényt a szerző is méltányolja.

A negyedik rész a „vegyes üzemek és a községi kezelés jövője” címet viseli. E fejezetben a szerző megállapítja, hogy a községi üzemek a hozzájuk fűzött várakozásokat legtöbb esetben nem váltották be. Ennek kapcsán ráter a községi vállalkozás újabb alakjainak vizsgálatára. Külön elemzi az önállósított községi vállalatot, a közvállalkozó részvénytársaságot, az egyesített közvállalatot és a vegyes üzemet. Csak az utóbbinak szentel azonban behatóbb vizsgálatot, melynek eredménye azonban az, hogy a vegyes vállalat annyira új alakulat, hogy azt a magánvállalkozással összehasonlítva, róla határozott ítéletet még nem mondhatunk. A jövőben szerinte a községi üzemek bérbeadása, a vegyesüzem és a megfelelő területhasználati szerződéssel egybekapcsolt magán-

üzem fognak egymással küzdeni. A községi kezelésben álló közzállalatnak tehát nem jósol nagy jövőt.

A munka általában széleskörű olvasottságról, beható tanulmányról és éles ítéletről tesz tanúságot. Ítélete határozott. A községi vállalkozást akkor tartja indokoltnak, ha azt a socialpolitikai okok teszik szükségessé azáltal, hogy másképpen a közönséget a monopóliumszerű nagyvállalatokkal szemben nem lehet megvédeni. Helyesen utal arra is, hogy még ez az út is csak a gazdaságilag tehetősebb városoknak áll nyitva. Teljesen indokoltan utal arra is, hogy a kérdés eldöntésében a városok által kötött területhasználati szerződéseknek és azok megfelelő kiépítésének döntő szerepet kell tulajdonítani. Ha e téren a városok óvatosabban jártak volna el, bizonyára kevesebb talajt talált volna a községi vállalkozás. A szerző szerint csak akkor indokolt a községi vállalatokhoz fordulni, ha megfelelő szerződési feltételek mellett a magánvállalkozás az üzem felállítására vagy továbbkezelésére nem vállalkozik. Külön ki kell emelnünk a munkának a közzállalatok jövedelmezőségére vonatkozó vizsgálatait, melyek úgy az adatgyűjtés, mint az adatfeldolgozás szempontjából nagyon szépen sikerültek.

A munka e nagy előnyeivel azonban elég jelentős árnyoldalak is állnak szemben. A szerző kezdő író benyomását teszi, aki az anyag elrendezésének nehézségeivel küzd. Könnyen mellékvágányra kerül és itt-ott egyes fontos szempontot mellékesen intéz el. Így p. o. mindjárt elején kizökken a munka kitűzött kerékvágásából, midőn a közzállalat keletkezésének történetét akarja ismertetni és egyszerre, szinte észrevétlenül a közzállalatok irodalmánál érkezik meg. Általános tárgyi hibája, hogy a jövedelmezőség pénzügyi és közgazdasági okainak bő fejtegetése mellett meglehetősen megelégedezik a községi üzemek szervezeti vizsgálatáról. Nem mintha ezt a szempontot nem érintené, de annak távolról sem tulajdonítja azt a jelentőséget, mely annak a valóságban jut. Munkája végén igen helyesen érinti a közzállalat újabb alakulatait, de a vegyes üzem kivételével valóban úgyszólván csak érinti e szervezeti kérdést, holott az valóban érdemes arra, hogy bővebben megvilágíttassék. Ha a községi üzemek jövőjével akarunk foglalkozni, akkor minden esetre behatóan tanulmányozni kell e kérdéseket is. Pénzügyi szempontból is hiányos a tanulmány, mert elnagyolva, az elmélyedéstől tartózkodva tárgyalja csupán azt a hatást, amellyel a községi vállalkozás a városok pénzügyére van. Általában véve helyesen átgondolt, de nem minden részletében kiépített, kissé elnagyolt és pongyolán megírt munkával állunk szemben.

A szerző mindenestre derekas munkát végzett és munkája az Akadémia dicséretére érdemes. A pályadíjat azonban a fentemlített hiányokra való tekintettel még most nem vélem kiadhatónak. Minthogy azonban a szerző véleményem szerint kétségtelen bizonyosságát szolgáltatva annak, hogy a kitűzött feladattal megbirkózni képes és a munka átdolgozása után oly munkát tud létrehozni, mely valóban hazai irodalmunk gazdagodását fogja jelenteni, a pályakérdést még egyszer kitűzendőnek tartom, hogy a szerzőnek alkalom adassék munkáját kiegészíteni és átdolgozni. Amennyiben a tekintetes Akadémia a javaslatához nem járulna hozzá, a munkának dícséretben való részesítését javaslom.

Czettler Jenő

lev. tag.

Heller Farkas

lev. tag.

* *

A jutalmat a nagygyűlés nem adta ki.

VIII.

Jelentés a Lukács Krisztina-jutalomról.

A Lukács Krisztina-jutalomra hirdetett nyílt pályázatra (A phaenomenologia történeti és kritikai vizsgálata) egy ajánlkozás érkezett dr. Somogyi József, a m. kir. Ferencz-József nevelőintézet tanára részéről. Szerző tervezett munkájából két fejezetet dolgozott ki; az egyik a Bevezetés, mely a phaenomenologia sokat vitatott mibenlétével foglalkozik, a másik Edmund Husserl alapvető phaenomenologiai vizsgálatait ismerteti és bírálja.

Mindkét fejtegetés egészben véve sikerült. A phaenomenológiát azon tudománynak mondja, mely bizonyos elemi adottságok lényegét mint jelentésegységeket írja le, amelyekről kifejezésünk csak homályos, határozatlan jelentést ad. E meghatározás utóbbi része fölösleges, első része azonban szerencsésnek mondható. A mű további folyamán fog elválni, hogy mennyiben sikerül szerzőnek e definitio alapján történeti anyagát körülhatárolni. Az út, amelyen pályázó e meghatározásra jut, óvatos determinatio s kedvező világításban tünteti fel ama módszert, melyet vizsgálódásában követ.

A Husserlről szóló történeti jellegű fejezet gondos akribéiával ismerteti e gondolkodó szövevényes és föltötte subtilis megkülönböztetéseit. Szerző kritikai megjegyzései óvatosak és legtöbbször találóak. Fiatal kutató munkájával

lévén dolgunk, kinek műve csak ezután fog kialakulni, nem tartjuk méltányosnak, hogy némely megállapításának kifogásolható voltára tüzetesen kitérjünk, pl., hogy a „fogalom“ és a „jelentésegység“ közti különbséget nem magyarázza meg. Egészben véve, műve nem közönséges elmélyedő készségről, kritikáról s a bölcsészettörténeti módszerek ismeretéről tesz tanúbizonyságot. Ezek alapján bátorkodunk azt indítványozni, hogy a tek. Akadémia dr. Somogyi Józsefet a benyújtott „Tervezet“ alapján a pályamű megírásával bizza meg.

Pauler Ákos 1. tag.

Kornis Gyula 1. tag.

IX.

Jelentés a Körösy-pályázatról.

A Körösy-pályázatra, amely a népszaporodás fejlődését Magyarországon tűzte ki tárggyul, tekintettel a különböző vallásfelekezetekre, egy pályamű érkezett Kovács Alajos 1. tagtól. A pályaműtervezet anyagát a következő fejezetek szerint kívánja felosztani:

1. Népességünk fejlődése 1720-tól 1910-ig.
2. A vallásfelekezetek szerepe a népszaporodásban.
3. A vallásfelekezetek különböző szaporodásának okai.
4. Eltolódások a népesség vallásfelekezetei szerint való megoszlásban.
5. Az egyes felekezetek számbeli fejlődése. Ezen belül minden felekezetnek külön tárgyalását tervezi.
6. A vallásfelekezetek szerepe a kultúrában és a gazdasági életben.
7. A vallásfelekezetek fejlődése 1910. óta Csonka-Magyarországon.

Kovács Alajos, aki irodalmi működésének iránya és értéke folytan legjobb demografusaink közé tartozik, e tervezetben a fentebb felsorolt címekhez fűzött megjegyzései és a kidolgozott fejezet tanuságtétele szerint többet nyújt, mint amennyi a pályatétel címéből kitűnik és az a benyomásunk, hogy a vállalt feladatot teljes szakértelemmel lesz képes megoldani úgy, hogy munkájától figyelemreméltó tudományos és népességtörténeti eredményeket várunk. Nemcsak arra törekszik ugyanis, hogy a különböző vallásfelekezeteknek a jelenben, vagy közelmúltban való szerepét világítsa meg a népszaporodás terén, hanem arra, hogy rekonstruálja nagy

vonásokban, de amennyire lehet, a részletekbe menően is mintegy 200 évre visszamenőleg népességünknek fejlődését és ebben az egyes vallásfelekezeteknek a szerepét.

Erre a munkára, amely a történeti statisztikusoknak sokszor hangoztatott egyik ideálja, hogy a jelen adatgyűjtései és a múlt feljegyzései között a kapcsolatot megteremtsek, Kovács Alajos, mint azt több korábbi tanulmányában kimutatta, a leghivatottabbak egyike, mert a hazai népességtörténeti forrásokat nemcsak igen jól ismeri, hanem gondos kritikai módszerekkel használja is azokat. A munka ezek szerint népességtörténeti szempontból is igen sokat ígérő. Tervezetében a népesség vallásfelekezetek szerint való megoszlását az 1805. évi nem nemesi összeírásig kívánja visszavinni, majd kiegészíteni 1825-ből községenként Nagy Lajos munkájából, s folytatni a fejlődés megvilágítását Fényes Elek adatgyűjtései, később pedig az abszolút korszak népszámlálásai alapján. A munkának már ez a része is feltétlenül nyereség lesz tudományos irodalmunknak, mert a fentebb említett nehezen hozzáférhető adatokat eddig senki szakszerűen meg nem világította.

Munkájának harmadik fejezetében a vallásfelekezetek különböző szaporodásának okairól szól, nevezetesen a természetes szaporodásról és annak tényezőjéről, a vándormozgalmról, az áttérésekről és a vegyes házasságokból folyó veszteségekről és nyereségekről. Terve szerint a természetes népmozgalom ismertetésénél is igyekszik megkonstruálni a hidat a múlt emlékeihez és ezért felhasználja a múlt század elején és közepén gyűjtött adatokat. Az egyes felekezetek kívándorlási mozgalmának ismertetésén kívül a belső vándormozgalom szerepét is meg akarja világítani, amelynek jelentőségéről az első tüzetesebb képet irodalmunkban szintén Kovács Alajos rajzolta meg egy korábbi munkájában. Foglalkozik az egyes felekezetek fejlődésével különállóan, tekintet nélkül a többi felekezetekre és ezekből a monografikus leírásokból közül teljesen kidolgozott mutatóványt, az izraelitákra vonatkozó részt. E fejezet ugyancsak 1720. óta ismerteti a zsidóság számarányának fejlődését, annak vándormozgalmában, továbbá természetes szaporodásában az idők folyamán beállott különleges változásokat, a szükséghez mérten tanulságos területi részletezéssel. A vallásfelekezeteknek a kultúrában és a gazdasági életben való szerepéről tervezett külön fejezetben már azon újabb adatok alapján kíván dolgozni, amelyek az utolsó évtizedek népszámlálásainak gazdag feldolgozásából meríthetők és megvilágítják azokat a nagy különbségeket, amelyek

az egyes felekezetek között az általános és magasabb műveltség és gazdasági erő tekintetében mutatkoznak.

Az utolsó fejezet — mintegy kényszerű kiegészítése a tervezett munkának — az 1910. évi állapottal szemben a megcsonkított Magyarország felekezeteinek megoszlását és fejlődését kívánja ismertetni az elmúlt évtized népmozgalmi adatai és az 1920. évi népszámlálás alapján.

A benyújtott pályaműtervezet a szerzőnek szakszerűségét és gazdag tudományos felkészültségét mutatja, úgy-hogy nemcsak arra nyújt reményt, hogy megbízás esetén tárgyát kellő alapossággal fogja kidolgozni, hanem arra is, hogy úgy a népességtörténeti részben, mint az újabb fejlődés gazdag adattömegének analizisében tudományos irodalmunknak igen értékes monografiát nyújt.

Ennélfogva tisztelettel javasoljuk, hogy Kovács Alajosnak a megbízást az egész pályamű kidolgozására megadni és a kidolgozott pályamű beterjesztésére határidőül 1924. december 31-ét megjelölni méltóztassék.

Thirring Gusztáv 1. tag.

Buday László 1. tag.

X.

Jelentés a Halmos Izor-pályázatról.

Tekintetes Akadémia!

Az *iskola társadalmi feladatai* címen a Halmos Izor adományából kiírt pályázatra érkezett pályamű „Ab imo pectore” jelígével mindössze 20 oldalt tartalmaz, mely a mellékelt tartalom szerint csak a bevezetés bevezetésének tekinthető. A széleskörű témához képest oly csekély töredék eme „bevezetéstervezet”, hogy a dolgozat érdemleges bírálata nem is lehetséges. Mivel e dolgozattöredékből nem tűnik ki a probléma kellő pedagógiai, illetve megfelelő tágasságú társadalomtudományi feltevése sem, nem találjuk indokoltnak szerző kérelmét a pályatétel határidejének meghosszabbítására vonatkozólag. Ígyképen a pályadíj kiadását nem javasoljuk.

Dékány István 1. t.

Finuczky Ernő r. t.

XI.

Jelentés a Sztrokay-díjról.

Midőn az a feladat hárul reánk, hogy a tek. Akadémiának javaslatot tegyünk az iránt, hogy az 1920. és 1921. években megjelent jog- és államtudományi munkák közül

melyik legméltóbb a *Sztrókay-díjra*, mindenekelőtt azt kell kiemelnünk, hogy ebben a két évben csak kevés jog- és államtudományi munka jelent meg. Ennek az elszomorító jelenségnek okát könnyű megtalálni abban a rendkívül válságos helyzetben, melybe az ország az elvesztett háború és a lezajlott forradalmak következtében jutott.

Mindazáltal a helyzet nem vigasztalan, mert azon kevés jog- és államtudományi munka közül, melyek az említett években megjelentek, van több, melyeket irodalmunk számottevő gyarapodásának lehet tekintenünk. Hozzájárul ehhez, hogy 1920-ban Magyar Jogí Szemle név alatt új jog- és államtudományi folyóirat indult meg, mely meglévő többi folyóiratainkat különösen az által egészíti ki hasznosan, hogy nagyobb terjedelménél és gyakori megjelenésénél fogva nagyobb, 5—6 ívet kitevő tanulmányok megírását is tette lehetővé. Ezek közt van számos, melyeknek kétségtelenül maradandó irodalmi értéke van.

A bizottság a szóban levő két évi jog- és államtudományi irodalom legkimagaslóbb termékének tekinti *Buday Lászlónak* „A megcsonkított Magyarország“ Budapest, 1921. Pantheon kiadása. 296 l. című művét.

A szerzőt az 1920. évi nagygyűlés bizta meg oly munka megírásával, mely a megcsonkított Magyarország jelenlegi helyzetét tárgyalja. Ő e megbízás alapján megírta fentebbi munkáját, melynek az 1921. évi nagygyűlés a bírálóknak (Vargha Gyula r. t. és Thirring Gusztáv l. t.) véleményei és teljesen megegyező javaslatai alapján odaitélte a Lévay-díjat. (Ak. Ért. 1921. évf. 218—219 l.) A munka közkezen forog, s így a bizottság eltekinthet bővebb ismertetésétől. A könyv számokban írja le a szerencsétlen trianoni békeszerződés utáni Magyarországot népesedési, területi, mezőgazdasági, ipari, kereskedelmi és kulturai szempontból. Számadatai minden más bizonyítéknál világosabban mutatják azt az égbekiáltó igazságtalanságot, melyet Magyarországon a békeszerződés által elkövettek s azt a teljesen tarthatatlan helyzetet, melybe ezen szerződés által úgy az országot, mint egész Középeurópát sodorták. A könyv színvonala magas, tudományos, nyelvezete világos és kerekded. Német, angol és francia fordításai pedig az egész kulturvilágon hirdetik a hazánkon elkövetett igazságtalanságot s nem egy barátot szereztek külföldön Magyarorszáig igaz ügyének.

A bizottság az Akadémia ügyrendjében nem látta akadályt arra, hogy neki a Sztrókay-díj odaitéltessék. Az Akadémia ügyrendje ugyanis nem zárja ki, hogy ha egy meg-

bízás vagy előzetesen kitűzött pályázat alapján megírt munka már jutalmaztatott, az a Sztrokay-díjjal vagy nagyjutalommal is *utólag* ne díjaztassék. Mindazáltal a bizottság is osztozik abban a felfogásban, hogy amíg csak lehetséges, ismételt jutalmazások kerültessenek, hogy így az akadémiai jutalmazásban rejlő nagy erkölcsi elismerésben oly munkák is részesüljenek, melyek azt addig még nem kapták, ha egyébként az Akadémia jutalmára minden tekintetben méltók. Ez a megfontolás indította a bizottságot arra, hogy nem tesz javaslatot Buday munkájának ismételt megjutalmazására, hanem, hogy a Sztrokay-díj odaítélését egy más munka számára hozza javaslatba, mely különben a jutalomra szintén nagyon érdemes.

Ez a munka *Heller Farkasnak* „Közgazdaságtan“, I. k. „Elméleti közgazdaságtan“ 1921. 400 l. című műve.

A szerző közgazdasági irodalmunk egyik legbuzgóbb és legképzettebb művelője. A szóban levő munka első kiadása két kötetben 1919-ben jelent meg. Röviddel ezután 1921-ben megjelent a második kiadás I. kötete *Elméleti közgazdaságtan* cím alatt, s ezt ajánlja a bizottság jutalmazásra. A szerző nagy szorgalmára és termékenységre vall az is, hogy a szóban levő két évben egyéb értekezései mellett megjelent pénzügytanának *Elméleti Pénzügytan* címe alatt I. kötete is. Visszatérve az ő elméleti közgazdaságtanára, ez a mű nemcsak tankönyv, hanem kézikönyv is. Nagyobb terjedelménél, magas tudományos színvonalánál, az irodalom bőséges felhasználásánál fogva a tudományos közgazdasági kutatásnak is igen hasznos eszköze. A bizottság örömmel jegyzi fel, hogy irodalmunk elég gazdag közgazdasági munkákban. Igen értékes közgazdasági tanulmányaink mellett van több nagyon értékes rendszeres közgazdasági munkánk is. A szerző közgazdaságtana méltón sorakozik ezekhez s kétséggel igen hasznos és értékes terjesztője lesz a közgazdasági műveltségnek az országban. A mű önálló becsű terméke irodalmunknak, mely okból a bizottság azt a Sztrokay-díjra teljes mértékben érdemesnek tartja.

Ennek alapján a bizottság egyhangúlag hozott határozattal javasolja, hogy a f. évi Sztrokay-díjat *Heller Farkas elméleti közgazdaságtana* második kiadásának odaítélni méltóztassék.

Concha Győző r. t.
elnök.

Magyary Géza r. t.
előadó.

Fínkey Ferenc l. t.

XII.

J e l e n t é s

Eckhart Ferenc munkájának: „A bécsi udvar gazdasági politikája Magyarországon Mária Terézia korában“ elkészültéről.

Az 1921. évi nagygyűlés jelentésünk alapján megbízta dr. Eckhart Ferencet, hogy a Budapesti Fővárosi Egyesült Takarékpénztár nyílt pályázatára benyújtott tervrajzát dolgozza ki. Azóta a szerző, aki akkor csak az ipari részre vonatkozó fejezetet nyújtotta be, elkészült az egész munkával -- sőt azt már ki is adta. A tek. Akadémia az egész mű benyújtása alkalmával ismét minket szólított föl véleményadásra.

Mint akkor is említettük, Eckhart Ferencnél aligha van valaki is kedvezőbb helyzetben a szóbanforgó munka elkészítésére. Éveken szolgálván a Hofkammerarchívban, az utolsó években a bécsi áll. levéltárban, teljes áttekintése van a kérdés anyagának legfontosabb levéltári részéről. Itt szerzett adatait pedig még kiegészítette az Országos Levéltár helytartótanácsi osztályának irataival. Ez az anyag és bibliographiai ismeretei, jártassága a kérdés irodalmának régi és legmodernebb terményeiben a látókört is biztosították földolgozásához.

Munkája önálló kutatáson fölépült levéltári publikáció, amely az őstermelést, az ipart és a kereskedelmet külön-külön behatóan tárgyalja. Foglalkozik az egyes gazdasági ágak állapotával, bajaival, fejlődésével. Az ipari és kereskedelmi részt, ezeknek politikai irányítása szempontjából megelőzi egy hosszabb fejezet a vámpolitikáról, ismertetve az e tárgyban ebben a korszakban folyt különböző tanácskozások anyagát. A tulajdonképeni politikai keretet azonban az első és a két utolsó fejezet adja meg. Az első a királynénak és korának gazdasági elveivel, a helyzettel, Szilézia elvesztésével s a gazdasági kormányzat tényezőivel foglalkozik. A két utóbbiban megtaláljuk a Magyarországgal szemben megnyilvánult mostoha politika okait és bírálatát. Az, hogy Magyarországot Bécsből azon a címen fojtogatták, hogy aránytalanul kis mértékben járul csak hozzá a monarchia terheinek fedezéséhez, általánosan ismert, annál kevésbbé ismeretesek azonban az erre vonatkozó számszerű adatok. Különösen érdekes azonban, hogy szerző a magyar álláspont védelmére Zinzendorf Károly grófot, a híres aufklärista államférfiút szólaltatja meg. Munkájának végső conclusiója, hogy Magyarországon

ez a mostoha gazdasági politika akadályozta meg a burzsoáziának s egy egészséges kapitalisztikus rendszernek kialakulását.

Míg a gazdaságpolitika kérdéseit ezek a keretül szolgáló fejezetek tárgyalják, a mezőgazdasági, ipari és kereskedelmi részekben a szerző behatóan foglalkozik egyes anyagok termelésével, feldolgozásával és forgalomba hozatalával, e részben a monografusoknak is elegendő anyagot szolgáltatva. Legfölbjebbt a közlekedési viszonyok áttekintését nélkülözzük, ámbar a kivétel révén e részben is sok mindent fejteget.

Munkáját a külkereskedelmi áruforgalomra és az államháztartásra vonatkozó becses statisztikai táblák (magában véve 40 nyomtatott lap) és német kivonat zárja be.

Tekintetes Akadémia! Az előttünk fekvő terjedelmes munka, becses nagy anyagra támaszkodva, a kítűzött kérdésnek minden tekintetben rendszeres, kitűnő szakszerű feldolgozását adja s ennek mélyen járó fejtegetései következtében tisztelettel javasoljuk, méltóztassanak Eckhart Ferenc munkájának a Budapesti Fővárosi Egyesült Takarékpénztár jutalmát kiadni.

Gaál Jenő r. tag.

Domanovszky Sándor 1. tag.

XIII.

Schaffer Károly 1. tag jelentése

Lechner Károly néhai tagnak: „Közérzésein az értelmi munka szolgálatában” című hátrahagyott székfoglalója tárgyában.

Tekintetes Akadémia! Lechner Károly szerint közérzésein, melyekkel már az állatvilág öslényeitől fölfelé találkozzunk, lényeges szerepet játszanak a lelki események lefo-lyásában, a gondolkodás tényeiben, egyáltalában az értelmi működések körében.

A belső erőhatások okozta érzések a közérzések, melyek az élő sejtben vagy az élő szervezetben magában keletkezett belső ingerek szüleményei, s így épolý reflexesemények elő-idezői, mint a külső ingerek okozta reflexhatások. Közérzések termelődnék testi szervezetünkben annak összes életműkö-dései alkalmával, milyenek a mirigyek ki- és elválasztása, a szív és a léleklző izmok munkája, az emésztés folyamata, a nemző szervek ivarélete stb., mely reflexesemények mind közérzéssel párosulnak. Főképen az izmok feszülő munkája az, mely érzéseinek tömegességénél fogva az értelmi műve-letekben különösen érdekelve van. De nem csupán minden

érzékeléssel kapcsolatos reflexesemény nyomán támad közérzés, ugyanaz történik minden psychés művelet alkalmával is, milyen a gondolkodás, a képzelés, az észrevevés, az affektus stb. — Testünk életfolyamataiból fakadó közérzések tömege egyetlenegy összérzésben jut kifejezésre és ez a közérzés. A közérzés lelki életünket jelentősen befolyásolni képes, hiszen másképen viselkedik a jóllakott és az éhes ember, másképen az erős és a gyenge, a szép és a rút, az egészséges, illetve a beteg ember. Az általános közérzés minősége tehát más-más jellemvonásokat rajzol az egyesek lelkébe, miáltal máris az értelmi munka jelentős tényezőjévé vált. Lechner már most sorra veszi a közérzések szerepét lelki életünk, értelmi működéseink eseményeiben. Beigazolja, hogy úgy a lelki erők gyűjtésében, mint azoknak szabályozásában és felhasználásában mindenütt ott észlelhetjük a közérzések beavatkozását. Mert közérzések nélkül nincs élet- és munkaképesség, nem tudunk gyakorlásra szert tenni, mert közérzéseken épül fel ön- és fajfenntartó képességünk, a közérzések irányítják testünket-lelkünket egyaránt. Közérzések kísérik mozgásainkat, biztosítják a tudatunkat; közérzésekkel tájékozódunk, azok segélyével válogatunk, azok tartják ébren figyelmünket, azok tapasztják emlékezetünket, sorakoztatják gondolatainkat és adják az értelem számára a fogalmak, az elvek kialakulásának lehetőségét. — Értekezését Lechner e szavakkal fejezi be: „Ne csodálkozzunk a közérzéseknek és az ezekből született érzelmeknek ilyen rendkívül tág és sokoldalú feladatán. Ha belátjuk, hogy az érzések a lelki élet elemei; ha elismerjük, hogy minden élő sejt a szervezet sejt-társadalmában életmunkájával érzést is teremt; ha szemléljük, hogy az érzéki sejtek milliói mellett a közérzést adó sejtek milliárdjai jelentkeznek: akkor természetesnek fogjuk találni a túlszámban levő közérzéseknek mindenütt, mindenkor és mindenben való túlsúlyát a lelki eseményekben. Csak ép és egészséges testben lakozhatik ép és egészséges lélek.“

Tekintetes Akadémia! Lechner néhai tagtársunknak székfoglaló értekezése a tárgy természeténél fogva nem alkalmas bővebb referálásra, mert akkor értekezését gondolatról-gondolatra kellene követnünk, ami egyet jelentene az értekezésnek eredeti méreteiben való ismertetésével. Azért is tisztelettel ajánlom, hogy ezen orvos-lélektani fejtegetésekben igen szabatos, felette tanulságos munka, mely a közérzések uralkodó jelentőségét a normál psychére meggyőzően mutatja be, eredeti terjedelmében jelentessék meg.

A M. Tud. Akadémia jutalomtételei.

1.

A M. Tud. Akadémia 1896. október 5-én tartott összes ülésén elhatározta, hogy bármikor fog is gr. Széchenyi István-
nak az ő nevéhez és működéséhez méltó életrajza, akár kéz-
iratban, akár kinyomatva, benyújtani, ennek szerzője 8000
korona jutalomban fog részesülni. A kéziratban benyújtott
munka kiadását az Akadémia készséggel elvállalja.

A pályaművek megbírálásában egy az Akadémia három osztá-
lyából kiküldött öttagú bizottság előterjesztése alapján a nagygyűlés
dönt. E bizottság elnöke a II. osztály elnöke, vagy akadályoztatása
esetén valamely ilyenül megválasztott tiszteleti tagja, tagjai közül
kettőt a II., egyet-egyet az I. és III. osztály választ. A jutalom oda-
ítélése vagy ki nem adása iránti véleményes jelentést a bizottsági
tagok egyike szerkeszti és terjeszti elő a nagygyűlésen.

2.

A M. Tud. Akadémia id. báró Wodianer Albert alapít-
ványából 10.000 10.000 korona jutalmat tűz ki Magyar-
ország bármely népiskolájában működő két legérdemesebb
néptanítónak, tekintet nélkül az iskolafenntartó jellegére.

A jutalmat az Akadémia 1924. márciusi összes ülésén itéli oda.
A jutalmazottaknak a jutalmat az Albert napját követő áprilisi összes
ülésen az Akadémia elnöke adja át.

E jutalomra az Akadémiához nem lehet kérvényt beadni, mert
csak a tanfelügyelőkötől a közoktatási minisztérium útján beérkezett
jelentések szolgálhatnak a döntés alapjául.

3.

Rákosi Jenő-jutalom.

Rákosi Jenő ig. és t. tag nyolcvanadik születésnapja
alkalmából az Európai Árú- és Poggvászbiztosító Részvénytársaság 1.000.000 K-t bocsátott Rákosi Jenő rendelkezésére,
aki ezt az összeget a magyar tudomány és irodalom céljaira
alapítványképen a M. Tud. Akadémiának ajánlotta fel.

A tőke kamatjövedelmét évenként a nagygyűlés adja ki az
előző évben megjelent olyan tudományos vagy szépirodalmi műnek,
mely a nemzeti irodalomban rendkívüli értéket jelent, irodalmunk
dicsőségét gyarapítja és alkalmas arra, hogy azt határainkon túl is
vigye. Amennyiben ilyen mű nem akadna, a kamatok egy érdemes
tudós munkásságának megjutalmazására használhatók fel.

A jutalmat első ízben az 1924. évi nagygyűlés itéli oda.

Felhívtnak a pályázni kívánók, hogy munkájukat 1923. decem-
ber 31-ig küldjék be a főttkári hivatalba. A jutalmat azonban be nem
küldött munka is elnyerheti, ha a tagoknak tudomásuk van róla.

4.

Névtelen alapító jutalma.

Közéletünknek egy kiváló és nagyérdemű munkása, aki azonban életében a nyilvánosság előtt ismeretlen öhajt maradni, 1.000.000 K-s akadémiai alapítványt tett.

Az alapítvány jövedelmét évenként a nagygyűlés adja ki egy az előző két évben megjelent olyan műnek, amely tudományos vagy irodalmi jelentőségénél fogva méltó a jutalomra.

A díjat első ízben az 1924. évi nagygyűlés ítéli oda.

Felhivatnak a pályázni kívánók, hogy munkájukat 1923. december 31-ig küldjék be a főttkári hivatalba. A jutalmat be nem küldött munka is elnyerheti, ha a tagoknak tudomásuk van róla.

Az I. osztályból.

I. Új jutalomtételek.

5.

Az 1924. évi akadémiai nagyjutalom (60.000 korona) és Marczibányi-mellékjutalom (20.000 korona) az 1914—1923. évkörben megjelent verses vagy prózai szépirodalmi munkák legjobbjainak lévén odaitérendő, az Akadémia figyelmezteti az ily munkák szerzőit, hogy műveiket 1923. december 31-ig a főttkári hivatalba küldjék be, följegyezvén röviden, amit munkájuk kiváló vonásának tartanak. Azonban e figyelmeztetésnek korántsem az az értelme, mintha be nem küldött munka, amelyről a tagoknak tudomásuk van, nem részesülhetne jutalomban; sőt ha az Akadémia kiadásában jelent meg vagy ha könyvtárába már beküldetett, hivatkozás történhetik arra, hogy a beküldött munkával a szerző pályázni kíván.

6.

A gróf Teleki József-jutalomért 1923-ban verses formában írt vigjátékok pályáznak.

A legjobbnak ítelt pályamunka jutalma 2000 korona.

Határnap: 1923. szeptember 30.

A megjutalmazott mű előadásra a Nemzeti Színház tulajdona, kiadásra a szerzőé marad.

7.

Kivántatik ódai költemény, amelynek tárgya lehetőleg a magyar nemzet hazafias küzdelmeinek érzelem- és eszmeköréből veendő.

A legjobbnak ítelt pályamű jutalma a Bulyovszky Gyula nevére tett alapítványból 400 korona.

Határnap: 1923. szeptember 30.

A jutalom csak önálló becsű munkának adatik ki,

8.

A Farkas-Raskó-alapítványból 200 korona jutalom hirdettetik hazafias költeményre, amely lehet himnus, óda, elégia, dal, ballada, költői elbeszélés, tanköltemény vagy szatíra.

Határnap: 1923. szeptember 30.

A jutalom csak önálló becsű költeménynek adatik ki. A megjutalmazott mű a szerző tulajdona marad, aki azt önállóan vagy valamely folyóiratban két hónap alatt tartozik kiadni; ha ezt nem teszi, a tulajdonjog az Akadémiára száll.

9.

Kivántatik színmű, amelynek tárgya a magyar történelemnek bármely korszakából vehető. A színművek lehetnek tragédiák, vigjátékok és középfajú drámák; nincsenek kizárva az olyan színművek sem, amelyeknek csak a háttér történelmi.

A legjobbnak ítélt pályamű jutalma Tűzberki Kóczán Ferenc alapítványból 2000 korona.

Határnap: 1924. május 31.

A jutalmat csak irodalmi vagy színi szempontból értékes darab nyerheti el. Súly fektetendő a színszerűsége; a verses forma előnyül tekintetik hasonló vagy közel hasonló társak felett.

A jutalmat nyert színmű a szerző tulajdona marad; ki is adhatja bármikor, de tartozik a Magyar Történelmi Színműtár című gyűjtemény számára díj nélkül átengedni.

10.

A gróf Karátsonyi-jutalomért 1923-ban vigjátékok pályáznak, ide értve a vigjáték valamennyi fajtát.

A legjobbnak ítélt pályamű jutalma 4000 korona.

Határnap: 1923. szeptember 30.

A jutalmat nyert mű a szerző tulajdona; ha azonban három hónap alatt ki nem nyomtatná, a kiadás joga tíz évig az Akadémiáé.

11.

A magyar ígekötők fejlődése a XV. század végéig alakítani és jelentéstani szempontból.

Jutalma a Marczibányi-alapítvány kamataiból 10.000 korona.

Határnap: 1925. szeptember 30.

A jutalom csak önálló, tudományos becsű munkának adatik ki. A jutalmazott munkát a szerző kiadni tartozik; ha ezt egy esztendő lefolyása alatt nem teszi, a tulajdonjog az Akadémiára száll.

12.

A Péczely József alapította regény-pályadíjra elsősorban az 1923-ban és 1924-ben megjelent magyar történelmi tárgyú

vagy háttérü regények pályáznak, másodsorban pedig olyanok, amelyek a magyar társadalmi életből veszik tárgyukat, akár komolyak, akár humorosak vagy szatirikusak.

Pályaműnek tekintetik minden, az említett két évben nyomtatva akár önállóan, akár folyóiratban vagy hírlapban megjelent eredeti magyar történelmi vagy társadalmi regény. Minden munka azon évben megjelentnek tekintetik, amely első kiadásának (külön nyomtatvány, folyóirat vagy hírlap) címlapján van. Kelet nélkül megjelent művek ki vannak zárva a pályázatból.

A pályadíj csak úgy adatik ki, ha a bíráló-bizottság a pályaművek között jutalomra méltót talál. A pályadíj meg nem osztható.

Felhívatnak az ily regények szerzői, hogy műveiket 1924. évi december 31-ig a főttkári hivatalba küldjék be. Azonban e figyelmeztetésnek korántsem az az értelme, mintha be nem küldött munka, amelyről a tagoknak tudomásuk van, ne pályázhatnék; sőt ha az Akadémia könyvtárába már beküldetett, hivatkozás történhetik arra, hogy a szerző a beküldött munkával pályázni akar.

A jutalom 2000 korona.

13.

Az 1923-ban megjelent nyelvtudományi értekezések legjelesbike Sámuel Alajos alapítványának kamataiból 1000 korona jutalomban fog részesülni. A jutalom odaítélése a nagygyűlésen fog kihirdettetni.

E pályázatban részt vesznek az összes 1923-ban megjelent értekezések, amelyekről a bírálóknak tudomásuk van.

14.

Gyöngyösi tanulmányozásának nyomai Arany János költészetében.

Jutalma a Lehr Albert alapítványából 5000 korona.

Határnap: 1925. szeptember 30.

A jutalom csak abszolút becsű műnek ítéltetik oda. A megjutalmazott mű a szerző tulajdona marad, aki azt egy év alatt kiadni tartozik. Ha egy év lefolyása alatt ki nem adná, a tulajdonjog az Akadémiára száll.

15.

Kivántatik elbeszélő költemény, amelynek tárgya lehet történeti, mondai vagy a jelen életből vett. A jutalom csak akkor adatik ki, ha a megjutalmazandó művet a bíráló bizottság az irodalomra nézve nyereségnek mondja ki.

Jutalma a gróf Nádasdy Tamás nevére gróf Nádasdy Ferenc által tett alapítványból 4000 korona.

Határnap: 1923. szeptember 30.

A megjutalmazott mű a szerző tulajdona marad, de ha egy év alatt ki nem nyomtatná, a tulajdonjog az Akadémiára száll.

16.

A magyar dráma története 1867-től 1896-ig.

Jutalma a Bésán-alapítványból 10.000 korona.

Határnap: 1925. szeptember 30.

A jutalom csak önálló (absolut) becsű munkának adatik ki.

A jutalmat nyert munka tulajdonjoga a szerzőé marad; azonban egy év alatt köteles művét kiadni; ha ezt nem teszi, az első kiadás joga az Akadémiát fogja illetni.

17.

Az özv. Vojnits Tivadarné-jutalomra (800 kor.) az 1923. évben Budapesten előadott irodalmi becsű és a színpadon sikert aratott magyar eredeti tragédiák, vígjátékok és népszínművek pályáznak. Bármely más jutalmat nyert színmű nem jön tekintetbe.

A jutalom az 1924. évi februári összes ülésben ítéltetik oda.

18.

A M. Tud. Akadémia elhatározta, hogy nyelvészeti kiadványaiból egy-egy példányt kítűz jutalmul mind a négy magyar tudományegyetemnek egy-egy (a magyar nyelvészettel foglalkozó) hallgatója számára, akit az illető kar szaktanárai e kítüntetésre mint legkitűnőbbet ajánlani fognak. A jutalom odaitélése a nagygyűlésen fog kihirdettetni.

19.

Az 1921—22-ben megjelent legjobb irodalomtörténeti értekezés Ordódy István Károly alapítványának kamataiból 1.000 korona jutalomban fog részesülni.

E pályázatban részt vesznek mindazok az értekezések, amelyekről a tagoknak tudomásuk van.

A jutalom a f. évi decemberi összes ülésben ítéltetik oda.

20.

Budapest székes-főváros adományából 25.000 korona jutalomban fog részesítettetni az az 1921-ben vagy 1922-ben megjelent, a keresztény, magyar nemzeti eszmét szolgáló irodalmi becsű szépirodalmi munka, amelyet a bírálók legkiválóbbnak ítélnék.

Főlhívatnak a pályázni kívánók, hogy munkájukat 1923. szeptember 30-ig küldjék be a főtítkári hivatalba. A jutalmat azonban be nem küldött munka is elnyerheti, ha a tagoknak tudomásuk van róla,

Már hirdetett jutalomtételek.

21.

A nyelv és az aesthetika. (Aesthetikai szempontok jogosultsága a nyelvtudományban és a nyelv művelésben.)

Jutalma a Gorove-alapítványból 10.000 korona.

Határnap: 1923. szeptember 30.

A jutalom csak önálló, tudományos beccsel bíró munkának ítéltetik oda. A jutalmazott munkát a szerző köteles kiadni; ha ezt egy év lefolyása alatt nem teszi, a tulajdonjog az Akadémiára száll.

22.

Homeros Magyarországon.

Jutalma a Lévy Henrik alapítványának kamataiból 5000 kor.

Határnap: 1925. szeptember 30.

A II. osztály jutalomtétellei.

23.

A Bródy-féle alapítvány 20.000 korona jutalma az 1924. évi nagygyűlés alkalmával oly publicistikai mű (könyv, rőpirat, tanulmány, cikksorozat) megjutalmazására lévén fordítandó, mely az utolsó három év (1921–23) folyamán nyomtatásban megjelent: felszólíttatnak mindazok, kik e jutalomra igényt tartanak, hogy az említett cyklusban megjelent munkájukat ez év végéig (1923. dec. 31.) a főtítkári hivatalhoz küldjék be. E figyelmeztetés azonban korántsem zárja ki azt, hogy be nem küldött oly munka, melyről a tagoknak tudomásuk van, szintén ne pályázhassék. Ilyen munka hiányában a díj oly publicista általános hírlapírói működésének jutalmazására fog fordíttatni, akinek egész tevékenysége arra érdemesnek ítéltetik.

24.

A Wahrmann-féle alapítvány 2000 korona jutalma az 1924. évi nagygyűlés alkalmával az utolsó hat évben (1918–23) a kereskedelem terén akár a tudomány előbbrevitele, akár a gyakorlati találmányok, szerkezetek vagy szervezetek és intézmények fejlesztése és felvirágoztatása szempontjából az illető évkörben legnagyobb érdemeket szerzett magyar állampolgárnak lévén odaítélendő: felszólíttatnak mindazok, akik e jutalomra igényt tartanak, hogy az említett cyklusba tartozó munkájukat vagy találmányuk leírását, vagy egyéb érdemeiket stb. ez év végéig (1923. december 31-ig) a főtítkári

hivatalhoz küldjék be. E figyelmeztetés azonban korántsem zárja ki azt, hogy az e téren szerzett érdem, amelyről az akadémiai tagoknak tudomásuk van, meg ne jutalmaztat-hassék.

25.

A Szilágyi István-féle alapítványból 20.000 korona tüzetik ki az 1914—1923. évi időközben megjelent oly munkák legjobbjának jutalmazására, melyek Magyarország teljes vagy egyes korszakai történetét tárgyalják. Felszólíttatnak tehát mindazok, kik e jutalomra igényt tartanak, hogy az említett ciklusban megjelent munkájokat 1923. évi december 31-ig a főtítkári hivatalhoz küldjék be. E figyelmeztetés azonban nem zárja ki, hogy oly be nem küldött munkák is figyelembe ne vétessenek, amelyekről az Akadémia tagjainak tudomásuk van.

26.

(Nyílt pályázat.)

A fontosabb országokban a háború utáni kereskedelmi mérlegek egyenlegének és azok okának és jelentőségének ismertetése.

Jutalma a Dóra-alapból 10.000 korona.

A munka tervrajza, valamely kidolgozott fejezet kíséretében 1924. évi december 31-ig küldendő be a M. Tud. Akadémia főtítkári hivatalához.

A legjobb tervrajz beküldője a mű megírására záros határidővel megbízást kap. A jutalom újabb bírálat után, csak a teljesen kész, jutalmazásra érdemes munkának adatik ki.

27.

(Nyílt pályázat.)

Az erkölcsi norma természete.

Jutalma a Gorove-alapítványból 10.000 korona.

A munka tervrajza, valamely kidolgozott fejezet kíséretében 1924. évi december 31-ig küldendő be a M. Tud. Akadémia főtítkári hivatalához.

A legjobb tervrajz beküldője a mű megírására megbízást kap. A jutalom újabb bírálat után, csak a teljesen kész, jutalmazásra érdemes munkának adatik ki.

A jutalmazott munkát a szerző köteles kiadni; ha ezt egy esztendő alatt nem teszi, a tulajdonjog az Akadémiára száll.

28.

(Nyílt pályázat.)

A magyar mezőgazdasági hitel történetének vázolásával fejtsék ki a hazai mezőgazdasági hitel jövő feladatainak és eszközeinek a módja.

Jutalma a Kautz—Schreiber-alapítványból 10.000 korona.

A munka tervrajza, valamely kidolgozott fejezet kíséretében 1924. évi december 31-ig küldendő be a M. Tud. Akadémia főtítkári hivatalához.

A legjobb tervrajz beküldője a mű megírására záros határidővel megbízást kap és a jutalom újabb bírálat után, csak a teljesen kész, jutalmazásra érdemes munkának adatik ki.

29.

(Nyílt pályázat.)

Fejtsenek ki megfelelő elméleti megalapozással a Magyarországon követendő iparpolitika elvei.

Jutalma a Pesti Hazai Első Takarékpénztár Egyesületnek Fáy András-alapítványából 50.000 korona.

A munka tervrajza, valamely kidolgozott fejezet kíséretében, 1924. évi december 31-ig küldendő be a M. Tud. Akadémia főtítkári hivatalához.

A legjobb tervrajz beküldője a mű megírására záros határidővel megbízást kap. A jutalom újabb bírálat után, csak a teljesen kész, jutalmazásra érdemes munkának adatik ki.

30.

A világháborúból és forradalmakból meríthető tanulságok köznevelésünk szervezésére nézve.

Jutalma a Halmos Izor úr adományából 10.000 korona.

Határnap: 1925. december 31.

A jutalom csak abszolút becsű munkának ítéltetik oda.

31.

(Másodszor hirdetve.)

A diplomatika története Magyarországon.

Jutalma az ifj. Bojári Vigyázó Sándor emlékére tett alapítványból — főlemelt összegben — 10.000 korona.

Határnap: 1924. december 31.

A jutalma csak önálló, tudományos becsű munkának ítéltetik oda. A jutalmazott munkát a szerző kiadni tartozik; ha ezt egy év leforgása alatt nem teszi, a tulajdonjog az Akadémiára száll.

32.

(Másodszor hirdetve.)

Fejtsenek ki a különböző elméletek, melyek a pénz természete körül Knapp óta felmerültek.

Jutalma az Ullmann-alapítványból 10.000 korona.

Határnap: 1924. december 31.

A jutalom csak abszolút becsű munkának ítéltetik oda. A jutalmazott munkát szerzője kiadni tartozik; ha ezt egy év leforgása alatt nem teszi, a tulajdonjog az Akadémiára száll.

33.

(Másodszor hirdetve.)

A községi üzemek jelentősége közgazdasági és szociálpolitikai szempontból.

Jutalma az Ullmann-alapítványból 10.000 korona.

Határnap: 1924. december 31.

A jutalom csak abszolút becsű munkának ítéltetik oda. A jutalmazott munkát szerzője kiadni tartozik; ha ezt egy év leforgása alatt nem teszi, a tulajdonjog az Akadémiára száll.

Már hirdetett jutalomtétellek.

(Részben felemelt jutalmakkal.)

34.

(Nyílt pályázat.)

A kisebbségek jogi helyzete a békeszerződések és egyéb nemzetközi egyezmények értelmében.

Jutalma a M. Tud. Akadémia adományából 10.000 korona.

A munka tervrajza, egy kidolgozott fejezet kíséretében 1923. évi december 31-ig küldendő be. A legjobbnak ítélt tervrajz és mutatóvány szerzője megbíztatik a munka megírásával. A jutalom újabb bírálat után, csak a teljesen kész és jutalmazásra érdemes munkának adatik ki.

35.

(Nyílt pályázat.)

A XVIII. századi csatornatervezések története Magyarországon közlekedéspolitikai szempontból.

Jutalma a Gorove-alapítványból 10.000 korona.

A munka tervrajza, valamely kidolgozott fejezet kíséretében 1923. évi december 31-ig küldendő be a M. Tud. Akadémia főtítkári hivatalához.

A legjobb tervrajz beküldője a mű megírására megbízást kap. A jutalom újabb bírálat után, csak a teljesen kész, jutalmazásra érdemes munkának adatik ki.

A jutalmazott munkát a szerző köteles kiadni; ha ezt egy esztendő alatt nem teszi, a tulajdonjog az Akadémiára száll.

36.

(Nyílt pályázat.)

A Domonkos-rend története Magyarországon a XVI. század közepéig.

Jutalma az Oltványi-alapítványból 10.000 korona. (Kettős díj).

A munka tervrajza, valamely kidolgozott fejezet kíséretében 1923. évi december 31-ig küldendő be a M. Tud. Akadémia főtítkári hivatalához.

A legjobb tervrajz beküldője a mű megírására megbízást kap. A jutalom újabb bírálat után, csak a teljesen kész és jutalmazásra érdemes munkának adatik ki.

A jutalmazott munka a pályanyertes tulajdona marad, aki a műből, ha kinyomatja, 3 példányt, ha pedig két év alatt ki nem nyomtatja, egy másolatot köteles a csanádi püspökség levéltárába küldeni.

37.

(Nyílt pályázat.)

Az Anjou-ház küzdelmei Magyarország birtokáért egyetemes történeti vonatkozásaikban.

Jutalma a Péczely József-alapítványból 10.000 korona.

A munka tervrajza, valamely kidolgozott fejezet kíséretében 1923. évi december 31-ig küldendő be a M. Tud. Akadémia főttkári hivatalához.

A legjobb tervrajz beküldője a mű megírására megbízást nyer. A jutalmazandó mű a szerző tulajdona marad, aki köteles művét egy év alatt kiadni; ha ezt nem teszi, az Akadémia föl van jogosítva a munkát külön tiszteletdíj nélkül kiadni.

38.

(Nyílt pályázat.)

A hunn hagyomány és monda kérdésének mai állása.

Jutalma a Röck Szilárd-alapítványból 10.000 korona.

A munka tervrajza, egy kidolgozott fejezet kíséretében 1923. évi december 31-ig küldendő be. A legjobbnak ítélt tervrajz és mutatóvány szerzője megbízatik a munka megírásával. A jutalom újabb bírálat után, csak a teljesen kész és jutalmazásra érdemes munkának adatik ki.

39.

A bandériális szervezet története Magyarországon.

Jutalma az ifj. Bojári Vigyázó Sándor emlékére tett alapítványból 10.000 korona.

Határnap: 1925. december 31.

A jutalom csak önálló, tudományos becsű munkának ítéltetik oda. A jutalmazott munkát a szerző kiadni tartozik; ha ezt egy év leforgása alatt nem teszi, a tulajdonjog az Akadémiára száll.

40.

(Nyílt pályázat.)

Írassék meg a vasúti kamatgaranciák története hazánkban, s ezek hatása az állami pénzügyek alakulására s az általános közgazdasági helyzetre.

Jutalma az Egyesült Budapesti Fővárosi Takarékpénztár alapítványából 10.000 korona.

A munka tervrajza, egy kidolgozott fejezet kíséretében 1923. december 31-ig küldendő be. A legjobbnak ítélt tervrajz és mutatóvány szerzője megbízatik a munka megírásával. A jutalom újabb bírálat után, csak a teljesen kész és jutalmazásra érdemes munkának adatik oda.

41.

(Nyílt pályázat.)

Fejtsék ki a háború hatása a külkereskedelem alakulására.

Jutalma a Magyar Kereskedelmi Csarnok Széchenyi-alapítványából 10.000 korona.

A mű tervrajza, egy kidolgozott fejezet kíséretében 1923. december 31-ig küldendő be a M. Tud. Akadémia főttkári hivatalához.

A legjobb tervrajz beküldője a mű megírására megbízást kap. A jutalom, újabb bírálat után, csak a teljesen kész és jutalmazásra érdemes munkának adatik ki.

42.

(Nyílt pályázat.)

Kíváncsiak a háború folytán tett hazai és külföldi szociálpolitikai intézkedések kritikai méltatása, tekintettel a lakásépítésre is.

Jutalma Herbert Viktor alapítványából 10.000 korona.

A mű tervrajza, egy kidolgozott fejezet kíséretében 1923. december 31-ig küldendő be a M. Tud. Akadémia főttkári hivatalához.

A legjobb tervrajz beküldője a mű megírására megbízást kap. A jutalom, újabb bírálat után, csak a teljesen kész és jutalmazásra érdemes munkának adatik ki.

43.

(Nyílt pályázat.)

Fejtsenek ki a magyar középosztály hanyatlásának okai és újabb felemelkedésének lehetőségei.

Jutalma a Pesti Hazai Első Takarékpénztár Egyesület Fáy András-alapítványából 50.000 korona.

A mű tervrajza, egy kidolgozott fejezet kíséretében 1923. december 31-ig küldendő be a M. Tud. Akadémia főttkári hivatalához.

A legjobb tervrajz beküldője a mű megírására megbízást kap. A jutalom, újabb bírálat után, csak a teljesen kész és jutalmazásra érdemes munkának adatik ki.

(Egyéb feltételeket illetőleg l. az alapítvány szabályzatát.)

44.

(Nyílt pályázat.)

Fejtsék ki Budapest főváros demographiai és társadalmi tagozódásának fejlődése az utolsó 50 évben.

Jutalma a Körösy József-alapítványból 10.000 korona.

A mű tervrajza, egy kidolgozott fejezet kíséretében 1923. december 31-ig küldendő be a M. Tud. Akadémia főttkári hivatalához.

A legjobb tervrajz beküldője a mű megírására megbízást kap. A jutalom, újabb bírálat után, csak a teljesen kész és jutalmazásra érdemes munkának adatik ki.

45.

(Nyílt pályázat.)

Kivántatik az utóbbi évek valutaromlására vonatkozó elméletek kritikai ismertetése.

Jutalma a Lukács Krisztina-alapítványból 10.000 korona.

A mű tervrajza, egy kidolgozott fejezet kíséretében 1923. december 31-ig küldendő be a M. Tud. Akadémia főtítkári hivatalához.

A legjobb tervrajz beküldője a mű megírására megbízást kap. A jutalom, újabb bírálat után, csak a teljesen kész és jutalmazásra érdemes munkának adatik ki.

46.

Fejlessék ki az áralakulás története Magyarországon 1913 óta.

Jutalma a Dóra-alapítványból 10.000 korona.

Határnap: 1924. december 31.

A jutalom csak önálló, tudományos becsű munkának ítéltetik oda. A jutalmazott munkát szerzője tartozik kiadni; ha azt egy év alatt nem teszi, a tulajdonjog az Akadémiára száll.

47.

Fejlessék ki a hatósági ármegállapítás közgazdasági hatása a háború alatt.

Jutalma a Magyar Kereskedelmi Csarnok Széchenyi-alapítványból 10.000 korona

Határnap: 1924. december 31.

A pályadíj csak abszolút becsű műnek adatik ki. A jutalmazott munka a szerző tulajdona marad, aki azonban köteles azt egy év lefolyása alatt közrebocsátani és egy példányt a Magyar Kereskedelmi Csarnoknak beküldeni. Ha azt a szerző egy év alatt ki nem adja, a munka az Akadémia tulajdonába megy át.

48.

(Nyílt pályázat.)

Magyarország és a szabadkereskedelem.

Jutalma a Magyar Kereskedelmi Csarnok Széchenyi-alapítványból 100.000 korona.

A munka tervrajza, egy kidolgozott fejezet kíséretében 1923. november 15-ig küldendő be a M. T. Akadémia főtítkári hivatalához.

A legjobbnak ítélt tervrajz és mutatóvány szerzője megbízatik a munka megírásával. A jutalom, újabb bírálat után, csak a teljesen kész és jutalmazásra érdemes munkának adatik ki.

A III. osztályból.

(Már hirdetett jutalomtétellek.)

49.

Kivántatik egy önálló vizsgálatot tartalmazó értekezés a valós vagy a complex változós függvények elméletéből.

Jutalma a Tomori Anasztáz-alap kamatjövedelméből kétezer (2000) korona.

A meg nem osztható jutalmat csak önálló becsű munka nyerheti el.

A pályamunkának az Akadémia főttkári hivatalában leendő benyújtása határnapja 1923. évi december hó 31-ike.

A jutalmazott munka szerzője köteles azt egy esztendő alatt kiadni; ha ezt nem teszi, a tulajdonjog az Akadémiára száll.

50.

Az újabb eugenetikai törekvések biológiai és örökléstan alapjai.

Jutalma a Pollák Henrik-alapítvány kamatjövedelméből 10.000 korona.

Határnap: 1923. szeptember 30.

A jutalmat csak abszolút becsű munka nyerheti el.

A meg nem osztható jutalom csak abban az esetben fizethető ki, ha a munka vagy jó kivonata valamely hazai tudományos folyóiratban megjelent.

(Másodszor hirdetve.)

51.

Kivántatik mindazoknak a törvényhozási, hatósági és társadalmi intézkedéseknek ismertetése és kritikai méltatása, amelyek eddig a természeti emlékek megóvása és fenntartása érdekében bel- és külföldön tétettek. Ennek alapján tüzetesen kifejtendők és gyakorlati értékű javaslatok formájában megjelölendők a szükséges intézkedések arra nézve, hogy az osztatlan Magyar Birodalom területén található és az állat-, növény- és földtan körébe tartozó természeti emlékek a pusztulástól megóvassanak.

Jutalma a Vitéz-alapítványból 5000 korona.

Határnap: 1924. december 31.

A jutalom csak önálló, tudományos becsű munkának ítéltetik oda. A jutalmazott munkát a szerző kiadni tartozik; ha ezt egy év leforgása alatt nem teszi, a kézirat-tulajdonjog az Akadémiára száll.

Pályázási szabályok.

1. Minden rendű pályáirat, a fön­n jelzett *határnapokig* „a M. Tud. Akadémia főtitkári hivatalához“ címezve (tehát nem a főtitkár neve alatt) küldendő; azokon túl semminemű ily pályamunka el nem fogadtatik.

2. A pályaműnek külső borítékára, feltűnő helyen, úgyszintén a jeligés levélre is ráirandó, hogy mely pályázatra küldetik be.

3. A pályamű *idegen kézzel, lehetőleg géppel, tisztán és olvashatóan írva, lapszámozva, kötve* legyen. Terjedelmesebb pályamunkák, melyek e feltételeknek nem felelnek meg, nem fogadtatnak el, illetőleg mellőztetnek.

4. A szerző nevét, polgári állását és lakhelyét tartalmazó pecsétetes levélen ugyanaz a jelige álljon, mely a pályamű homlokán. A pecsétetes levélben netalán följegyzett kikötések, föltételek vagy a versenyügy körül régtől fogva bevett szokásos eljárástól kívánt eltérések tekintetbe nem vétetnek.

5. *Álnév* alatt pályázóknak a jutalom ki nem adatik.

6. Ha a jeligés levél felbontása után kitetszenék, hogy a munka saját kézírása a szerzőnek, műve a jutalomtól esik.

7. *Nyílt* pályakérdésekre *zárt jeligés levéllel* beküldött pályaművek nem fogadtatnak el.

8. A jutalmat *nem nyert pályamunkák kézíratai* az Akadémia levéltárában maradnak és nem adatnak ki; azonban engedély mellett lemásolhatók az Akadémia helyiségében.

9. Mindezekre a föladatakra minden rendű akadémiai tagok is pályázhatnak.

10. Egyébiránt *bármely*, ha csak *formai kelléknek is elhanyagolása* elejti a szerzőt a jutalomtól.

Kelt Budapesten, 1923. május 10 én.

Balogh Jenő, főtitkár.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
PÉNZTÁRI SZÁMADÁSA 1922-RŐL ÉS
KÖLTSÉGVETÉSE 1923-RA.

A Magy. Tud. Akadémia veszteség- és

Folyósz.	K i a d á s	Kor. értékben			
		korona	fil	korona	fil.
1	I. Személyi kiadások a) Főkönyvtárnok és osztálytitkár urak fizetése és ügyész ur tiszteletdíja	41290	04		
	b) Többi tisztviselők fizetése	12622	56		
	c) Szolgák fizetése és ruházata	10602	72		
	d) Nyugdíjak	26708	73		
	e) Kedvezményes ellátás kárpótlása, segélyezés, nyugdíj-járulék, drágasági-pótlék, jutalmak stb.	16879	93		
	f) Napidíjak	1784	15	2303	49
	II. Dologi kiadások.				
2	Határozott rendeltetésű alapítv. és alapok kamatai	4967	09		
3	Később esedékessé váló jutalmak, pályadíjak és segélyek	18234	60		
4	Az Akadémia épületére fenntartási, javítási és alakítási költségek	12298	78		
5	Irodai, ügyészi és vegyes kiadások	8513	53		
6	Adó	12770	02		
7	Előre nem látott szükségletek	39450	60	1860	42
	III. Tudományos kiadások.				
8	Akadémiai Értesítő	15317	11		
9	Helyesírási szabályok	52615	90		
10	Budapesti Szemle segélye	42000	—		
11	Az I. osztály és bizottságai részére	52872	36		
	A II. „ „ „	65069	18		
	A III. „ „ „	59680	50		
14	Szótári bizottság részére	8580	—		
15	Balkán „ „ „	27958	48		
16	Könyvkiadó bizottság továbbá az Akadémia Természettudományi és orvosi könyvkiadó vállalatok részére	32974	95		
17	Hirdetett jutalomtételek alapján kiadott pályadíjak	34520	—		
18	Könyvtár	19706	76		
19	a) Igazgatótanács határozata alapján kiadványokra és tudományos társulatok segélyezésére	60768	62		
	b) Kiadv. felhasznált papirkészletért	31148	65	4014	58
20	IV. 1922. évi vagyonkezelési felesleg, mely az Akadémia vagyonát szaporítja			11099	59
				92153	36

Budapest, 1922.

A Magyar Tudományos Akadémia

M A G Y A R F Ö L D -

H o y o s s. k.

nyeremény-számlája 1922. december 31-én.

[illegible]

december 31-én.

Könyvvezetésért: Schöller s. k.

vagyonának kezelője:

H I T E L I N T É Z E T.

Preysz s. k.

FÜGGELÉK.

„A“ alapítványok,

melyeknek kamatai pályadíjakra, jutalmakra és segélyezésekre
fordítandók, vagy külön rendeltetéssel bírnak.

	Tőkeben koronaeértékben	Kamat
Gróf Andrássy Dénes	212.231·31	52.813·25
Bésán József	80.000·—	
Borbély István	49.950·—	
Bródy Zsigmond	40.000·—	
Bulyovszky Gyula	4.000·—	
Bük László	14.000·—	
Czintula Mihály	19.294·—	
Dóra Szilárd	4.000·—	
Duka Tivadar	2.000·—	
Edl—Holczer	32.000·—	
Egyes. Bpesti Főv. Tp. pályadíj-alapítványa	8.000·—	1.115·84
Dr. Elischer Gyula „Goet e-alap“	4.000·—	406·56
Első Magyar Általános Biztosító-Társaság .	22.000·—	
Fabriczy Sámuel emlékére tett alapítvány .	348.800·—	79.477·12
Farkas István	4.000·—	
Feridun bey (akadémiai rész)	80.000·—	16.000·—
Gróf Festetich László	21.000·—	
Flór Ferenc és neje	40.000·—	
Forster János	24.000·—	
Fraknoi Vilmos	43.400·—	33.396·65
Fraknoi Vilmos akad. letétje	50.000·—	
Gorove László és István	22.000·—	
Herbert Viktor alapítványa	10.000·—	2.090·—
Ipolyi Arnold	26.837·—	
Kanizsay Károly	2.800·—	
Gróf Karátszonyi Guidó	63.000·—	
Kautz Gyula	4.000·—	
Kóczán Ferenc	28.000·—	
Kőrösi József alapítványa	8.000·—	4.378·88
Lederer Béla	10.000·—	
Lehr Albert	2.000·—	652·88
Lévay Herrik	20.000·—	
Lukács Móric	40.000·—	
Marczibányi-nemzetség	8.400·—	
Ifj. gróf Nádasdy Ferenc	10.500·—	
Oltványi Pál	2.400·—	1.680·—
Ormódy Vilmos	10.000·—	2.000·—
Ortvay Tivadar	50.000·—	
id. Pekár Imre	100.000·—	4.610·—
br. Podmaniczky Gézané	100.000·—	2.500·—
Ráth György	8.755·20	
Péczely József	10.500·—	
Pollák Jakab	12.000·—	
Rosenberg Alfréd	50.214·—	
Rózsay József	8.400·—	
Rökk Szilárd	20.000·—	
Sámuel Alajos	2.100·—	
Schossberger Zsigmond	20.000·—	

Átvétel . . . 1,752.541·51 201.121·18

	Tőkében koronaértékben	Kamat
Áthozat	1,752.541·51	201.121·18
Schreiber Ignác által néhai Kautz Gyula emlékezetére alkotott alapítvány	10.000·—	4.498·60
Scitovszky János	31.000·—	
Semsey Andor	200.000·—	8.999·57
Székely kivándorlási alap	49.678·61	
Szemző István alapítványa	12,862.000·—	257.328·12
Szilágyi István	4.000·—	1600·—
Szitányi Ullmann testvérek	10.000·—	
Szmrecsányi Lajos	10.000·—	
Szőnyi Pál	60.000·—	19.200·—
Sztrokay Lujza	10.000·—	
Gróf Teleki József	24.000·—	
Tomori Anasztáz	20.000·—	
Ullmann Imre és testvérei	6.000·—	
Unghváry László	800.000·—	
Vályi Gyula	10.000·—	
Bojári Vigyázó Sándor	80.300·—	20.054·62
Vitéz-alap	2.100·—	
Özv. Vojnits Tivadarné	20.000·—	
Wahrmann Mór	20.000·—	
Wodianer Albert	58.400·—	

„A“ alapítvány összege: 16,040.020·12 512.802·09

Ezenkívül a Pesti Hazai Első Takarékpénztár kezelése alatt van:
 Pesti Takarékpénztár (Fáy-alap) K 40.000·—
 A Pesti M. Keresk. Bank alapítványa saját kezelésében „ 10.000·—
 mely alapítvány kamata minden öt évben a M,
 Földhitelintézetnél 2000 K összegben fizetetik be.

„B“ alapítványok,

melyeknek kamatai tőkésítendők.

	Koronaértékben
Gróf Kuun Géza	15.483·87
Ordódy István	5.837·21
Udvardi Cherna János: a) értékpapírban	2400·—
b) készpénzben	596·60
Hg. Czartoryski-féle alapítvány	6.908·50
Reguly-alap	5.391·13
Tisztviselők nyugdíjalapja	61.421·67
Kovács Ferencz pályadíj-alapítványa	18.512·95
Galgóczy Károly	2.985·92
Hollós László	2.033·33

„B“ alapítványok összege: 121.571·38

„C“ alapítványok,

melyek az Akadémia szabad rendelkezésére vannak: közölni fogja
 az 1923. évi Akadémiai Értesítő.

Könyvvezetésért: Schöller s. k.

Budapest, 1922. december 31.

A Magyar Tudományos Akadémia vagyonának kezelője:

MAGYAR FÖLDHITELINTÉZET.

Hoyos s. k.

Preysz s. k.

Darab- szám	A c t í v u m		Kor. értékben			
			korona	fil.	korona	fil.
	Értékpapírok.					
	Magyar földhitelintéz. 2,056,000.— n. é.					
	4 ⁰ / ₁₀₀ szab. tj. zgl.	K 2,056,000.—	2076560	—		
	kamat okt.—decz. 31-ig	„ 20,560.—				
	Magyar földhitelintézeti 10,000.— n. é.					
	4 ⁰ / ₁₀₀ k. é. zgl.	K 10,000.—	102	0		
	kamat júl. 1—decz. 31-ig	„ 200.—				
	Magyar földhitelintézeti 4000.— n. ért.					
	3 ¹ / ₂ ⁰ / ₁₀₀ k. é. zgl.	K 4,000.—	4035	—		
	kamat okt.—decz. 31-ig	„ 35.—				
	Magyar földhitelintézeti 18,200.— n. é.					
	4 ¹ / ₂ ⁰ / ₁₀₀ kor. é. zgl.	K 18,200.—	18336	50	2109131	50
	kamat nov. 1—decz. 31-ig	„ 136*50				
	Egyesült budapesti fővárosi takarékpénztár 6000.— n. é. 4 ¹ / ₂ ⁰ / ₁₀₀ zgl.					
	1 ⁰ / ₂ ⁰ / ₁₀₀ kamat nov. 1—decz. 31-ig	„ 30.—	4030	—		
7	Első budapesti gőzmalom-részvény		42000	—		
	4 ⁰ / ₁₀₀ -os magyar koronajáradék kötvény 89,700.— n. é.	K 1,900.—				
	4 ⁰ / ₁₀₀ kamat decz. 1—31-ig	„ 6*33	1906	33		
	Kisbirt. orsz. földhitelint. alapító-okmány		21000	—		
12	Tiszaszabályozási sorsjegy		2400	—		
20 ¹ / ₄	Pesti hazai első takarékpénzt. részvény		707750	—		
	Kisbirt. orsz. földhitelint. 11,000.— n. é. 4 ¹ / ₂ ⁰ / ₁₀₀ zgl.					
	kamat nov.—decz. 31-ig	„ 82*50	11082	50		
	Magyar 4 ⁰ / ₁₀₀ földteherment. 7,000.— n. é. kötvény					
	kamat nov.—decz. 31-ig	„ 46*67	7046	67		
70	Belvárosi takarékpénztár-részvény		70000	—		
	6 ⁰ / ₁₀₀ -os hadikölcs. kötv. 810,000.— n. é. K 283,500.—		289980	—		
	4.8 ⁰ / ₁₀₀ kamat	K 783*33				
	400,000.— n. é.	K 140,000.—	148000	—		
	4.8 ⁰ / ₁₀₀ k. mat júl.—decz. 31-ig	„ 8,000.—				
	5 ¹ / ₂ ⁰ / ₁₀₀ -os m. kir. 1915. évi állami 200,000.— n. é. járadékkölcsön (Hadi kölcsön) K 70,000.—					
	4.4 ⁰ / ₁₀₀ kamat december 1-től 31-ig „	783*33	70783	33		
	5 ¹ / ₂ ⁰ / ₁₀₀ -os 613,200.— n. é. járadékkölcsön (Hadi kölcsön)					
	4.4 ⁰ / ₁₀₀ kamat szept. 1—decz. 31-ig „	8,993*60	223613	60		
2	Bereg munkácsi takarékpénztári részv.		800	—	1600392	43
Polyo szám	Elkülönítve kezelt értékpapírok.					
1	Néhai Fabriczy S. emlékére tett alapítvány:					
	Magyar földhitelintézeti 4 ⁰ / ₁₀₀ kor. ért. záloglevélben					
	Magyar földhitelintézeti 4 ⁰ / ₁₀₀ szab. és talajjavítási záloglevélben	K 36,400.—				
		K 230,400.—				
	Átvitel				3709523	93

Budapest, 1922.

A Magyar Tudományos Akadémia
MAGYAR FÖLD-

Hoyos s. k.

Folyó- szám	A c t i v u m	Kor. értékben			
		korona	fil	korona	fil.
	25 darab Borsodmiskolci gőzma- Áthozat . . .			3709523	93
	lomrészvény K 14.000.—				
	6 darab Szepesi első tkpénztári részv. „ 2.400.—				
	Badische Anilin- & Sodafabrik részv. Mrk. 9.600.—				
	Württembergische Vereinsbank részv. „ 7.200.—				
	1 drb. Kötelezvény „ 10.000.—	276269	—		
2	Dr. Ortvyai Tivadar alapítványa:				
	Magyar földhitelintézet 4 ⁰ / ₀ kor. ért.				
	záloglevélben K 40.000.—				
	5 ¹ / ₂ ⁰ / ₀ -os magy. hadikölcsön-kötvényben „ 10.000.—	43700	—		
3	Fraknoi Vilmos alapítványa:				
	Magyar földhitelintézet 4 ⁰ / ₀ kor. ért.				
	záloglevelekben K 34.000.—				
	Magyar földhitelintézet 4 ¹ / ₂ ⁰ / ₀ kor. ért.				
	záloglevelekben „ 4.000.—				
	Magyar földhitelintézet 4 ⁰ / ₀ szab. és				
	telekjavítási záloglevelekben . . . „ 3.400.—	38540	—		
4	Fraknoi Vilmos akadémiai letétje:				
	5 ¹ / ₂ ⁰ / ₀ hadikölcsön . . . 50.000.—				
	6 ⁰ / ₀ hadikölcsön . . . 50.000.— „ 100.000.—	50000	—		
5	Feridun bey alapítványa (akad. rész):				
	Magyar földhitelintézet 4 ⁰ / ₀ kor. ért.				
	záloglevelekben K 80.000.—	70000	—		
6	Néhai gróf Andrássy Dénes alapítványa:				
	4 ⁰ / ₀ -os magyar koronajáradék-kötvény K 108.800.—	82404	—		
7	Feridun Kiamil Zade ösztöndíj-alapítv.:				
	Magyar földhitelintézet 4 ¹ / ₂ ⁰ / ₀ kor. ért.				
	záloglevelekben K 9.000.—				
	Magyar földhitelintézet 4 ⁰ / ₀ kor. ért.				
	záloglevelekben „ 138.200.—				
	Magyar földhitelintézet 4 ⁰ / ₀ szab. és				
	telekjavítási záloglevelekben . . . „ 16.800.—	134526	—		
8	Udvardi Cherna János jub. alapítványa:				
	6 ⁰ / ₀ magy. hadikölcsön-kötvényben . K 2.400.—	2208	—		
8	Czintula Mihály alapítványa:				
	6 ⁰ / ₀ magy. hadikölcsön-kötvényben . K 20.000.—	18400	—		
10	Herbert Viktor alapítványa:				
	5 ¹ / ₂ ⁰ / ₀ hadikölcsön-kötvényben . . K 20.000.—	10000	—		
11	Unghváry László-féle örökialapítvány:				
	100 db Magyar ált. hitelbank részv. K 182.000.—				
	50 „ Osztrák-magy. államvasút részv. „ 198.750.—				
	20 „ Pesti magy. k. resk. bank „ „ 132.00.—				
	4 „ Pesti hazai I. takarékp. „ „ 99.000.—				
	100 „ Rimamurány-Salgótarján „ „ 197.000.—	800000	—		
12	br. Podmaniczky Gézané alapítv.:				
	Angol Magyar Bank ptárjegy . . . K 100.000.—	102703	22		
13	id. Pekár Imre alapítv.				
	Angol Magyar Bank ptárjegy . . . K 100.000.—	102703	22		
14	Szemző István alapítv.:				
	Magyar Földhitelint. ptárjegy . . K 12.862.000.—	12862000	—	14593453	44
	A mérlegben felvett összes értékpapírok árfolyam- értéke 1922. december 31-én			18302977	37

december 31.

Könyvvizetésért: Schöller s. k.

Akadémia vagyonának kezelője:

H I T E L I N T E Z E T.

**Adományok és hagyományok
1922. évben :**

Szabad rendelkezésre 1,458.120— K.

(Részletes felsorolásukat közölte az Akadémiai Értesítő 1922. évf. 73—74., 142. l. és 284. l.)

Budapest, 1922. december 31-én.

Könyvvezetésért : Schöller s. k.

A Magyar Tudományos Akadémia vagyonának kezelője :

MAGYAR FÖLDHITELINTÉZET.

Hoyos s. k.

Preysz s. k.

Kiadások kimutatása.

	Egyenkint	Kiadás 1922. évben	Előirányzat 1923. évre
1 Személyes járandóságok:			
a) főbb tisztviselők fizetése			
Szilf Kálmán		21290 —	
dr. Szinnyi József		6000 —	
dr. Fejérpataky László		6000 —	
dr. Fröhlich Izidor		6000 —	
dr. Bánszky János		2000 04	41290 04
b) többi tisztviselők fizetése:			
Hellebrant Árpád		26019 —	
dr. Mészöly Gedeon		20301 —	
Munkácsy Mihály		21661 36	
Kottaun Nándor		22815 —	
Zemplén Gvőzőné		17963 20	
dr. Zsirai Miklós		17462 —	126221 56
c) Szolgák fizetése:			
Pados István		11220 08	
Klell István		11800 —	
Cseri József		12700 08	
özv. Rieger Péterné		9160 80	
Trókan János		11656 —	
Király István		12806 40	
Hegedűs József		13156 04	
Csoma János		12625 32	
Horváth János		10900 —	106024 72
d) nyugdíjasok:			
özv. Knoll Károlyné		1018 40	
özv. Borovszky S-né		40401 49	
özv. Tiringner Béláné		60466 —	
dr. Trocsányi Zoltán		61786 84	
Jónás Károly		103412 —	267084 73
e) segélyek, pótlékok, drágasági segé- lyek stb. pótlékok és egyéb illetm.			
a) főtthkari segédteendők	2400 —		
b) orvosi tdij	6000 —		
c) építészti tdij	4800 —		
d) szolg. jutalom	4200 —		
e) tisztv. és altisztek kedv. ellát. kárp.	371875 66		
f) segélyek, közlekedési segélyek stb.	164270 —		
g) rk. segély	683959 —		
h) „ „ altiszteknek	1600 —		
i) előnki és külön megszavazott segély	333000 —		
j) családi pótlékok	12000 —		
k) könyvtárkezelésért	9146 50		
„ „ altiszteknek	1710 —		
l) altiszteknek gyógyszeréért	3662 77		
Átvitel	1598623 93		540621 05

		Egyenkint	Kiadás 1922. évben	Előirányzat 1923. évre
	Áthozat	1598623 93		549621 05
	m) altiszti ruha, cipő	89000 —		
	n) nyugdíjalaphoz	320 —		1687943 93
	f) őrzést díj, bizt. díj, bélyegkölts. stb.			1784 15
2	Almanach és Értesítő		153173 11	2230349 13
	a) helyesírási szabályok		526154 90	
	b) Budapesti Szemle segélye . . .		42000 —	721328 01
3	I. osztály és bizottságai részére			
	a) osztálykiadások		119961 50	
	b) nyelvtud. bizotts.		132845 31	
	c) classica philologiai biz. . . .		80545 50	
	d) irodalomtört. bizotts.		144675 05	528727 36
	e) Kazinczy-kiadások		50700 —	
4	II. osztály és bizottságai részére			
	a) osztálykiadások		112439 33	
	b) történelmi bizotts.		514848 85	
	c) archaeologiai bizotts.		17325 —	650699 18
	d) Nemzetgazd. bizotts.		6086 —	
5	III. osztály és bizotts. részére			
	a) osztálykiadások		546744 50	
	b) math. és term. tud. bizotts. . .		50059 —	596803 50
6	a) Szóári bizottság részére			
	kiadás 1922. évben	16580 —		
	Semsey alapból	8000 —		8580 —
	b) Bulkán bizottság részére . . .			27958 48
7	Könyvkiadó bizottság részére . .			329744 95
8	Jutalmakra			34520 —
9	Határozott rend. alapítv. kamatai .			4967 09
10	Később esedékessé váló jutalmakra stb.			18234 60
11	Könyvtára			197067 76
12	Tudományos kiadványokra		607688 62	
	erre felhasznált papírért		311480 60	919169 22
13	Az Akadémia épületére			
	rendes fenntartási költség, javítási és átalakítási költs.			1229878 63
14	Irodái, ügyvéd és vegyes kiadásokra			85132 53
15	Adó számla			127709 02
	Előre nem látott szükségletekre .			394506 60
	Tényleges kiadás 1922. évben . .			8.105.376 06

Budapest, 1922. december 31-én.

Könyvvezetésért: Schöller s. k.

A Magyar Tudományos Akadémia vagyonának kezelője:

MAGYAR FÖLDHITELINTÉZET.

Hoyos s. k.

Preysz s. k.

Költségvetés 1923. január—június hónapokra.

Akadémiai Értesítő	300.000
Magyar Helyesírás Szabályai 2. kiad.	400.000
Almanach 1923-ra	120.000
A tagok irodalmi munkálatainak kinyomatása	100.000
1922. évi hozzájárulás a Budapesti Szemle kiadásához	100.000
Budapesti Szemle 1923-ra (január—júniusi előírány- zat, mely később lesz fizetendő) kb. 300.000 K.	1.020.000

A) Az I. osztály és bizottságai.

Előírányzat az I. osztály részére január—júntusra.

Tiszteletdíjakra és egy értekezés kinyomatására.	100.000
--	---------

Nyelvtudományi Bizottság.

Nyelvtudományi Közlemények XLVI. k. 1. f. nyom- dai kiállítása	400.000
Magyar Nyelvtudomány Kézikönyve c. gyűjtemé- nyes vállalat két füzeté és pedig:	
Hóman Bálint I. t. és	200.000
Gróf Zichy István munkája	150.000
Holik Flóris az Új Nyelvméltár IV. k.	20.000
Zolnai Béla Idegen szavak c. művének segélye	6.660
Kőrösi Csoma Archivum segélye	70.000
Apróbb kiadások	4.000
Előadó tiszteletdíja	1.000
	851.660

III. Classica Philológiai Bizottság.

Darkó Jenő: Laonikus Chalcocandyles 1—13 ívének nyomdai költségének még fizetetlen része	120.000
U. a. folytatása a 14. ívtől (új árajánlat szerint íven- ként 31.000 K)	
Förster Aurél I. t. Aristoteles kiadásához phototípiai másolatok szerzésére	89.000
Bírálatokra	2.000
Előadó tiszteletdíja	1.000
	212.000

IV. Irodalomtörténeti Bizottság.

Irodalomtörténeti Közlemények 1923. évf.	300.000
Kazinczy levelezése XXII. k. anyagának megszer- zése néhai Váczy János I. t. örököseitől és a további anyaggyűjtés munkálataira	50.000
	350.000

Az I. osztály és bizottságai összesen 1.513.660

B) A II. osztály és bizottságai.

I. A II. osztály.

Emlékbeszéd (Berzeviczy Albert elnök úrtól Pasquale Villari emlékezte, esetleg a többi kész emlékbészéd) és értekezések	160.000
Készen van Dékány István társadalombölcseleti, Ereky István közigazgatásjogi, Magyary Géza nemzetközi jogi, Székely István az apokalyptikáról szóló és Varga Béla tanár bölcseleti értekezése.	
A Történeti Szemle 1922. évf. 8 ¹ / ₄ ív nyomdai kiállítása papír nélkül (Franklin-T.)	171.178
Történeti Szemle papírszámlája	53.424
Bírálati díjakra és irodai költségekre	10.000
Jogi monographia segély	5.000
	<hr/>
	399.602

II. Történelmi Bizottság.

1. Állandó tétel:

Az Árpád-kori kir. regesták tiszteletdíja	6.000
A Történeti Bibliographia „	5.000
A Hunyadiak kora levéltári kutatásokra	5.000
Másolások és levéltári kutatásokra	25.000
Előadó tiszteletdíja félévre	1.500
Bizottsági kisebb kiadásokra	5.000

2. Tudományos kiadások:

Szentpétery Imre Árpád-kori kir. regesták I. k. (Előleg a nyomdának).	400.000
1922. szeptember havában az I. k.-re az Ig.-Tanács megszavazott 800.000 K-t. A műből 1923. január végéig kinyomatott két nagy folió ív. Kiszedett továbbá két ív. Valószínű, hogy az egész I. k. júniusig nem fog elkészülni.	
	<hr/>
	447.500

III. Hadtörténelmi Bizottság.

Hadtörténelmi Közlemények 1922. évf. nyomdai számlája	200.000
Hozzájárulás az egyesített Hadtörténelmi Közlemények 1923. évf. január-június füzetéhez	100.000
Előadó tiszteletdíja félévre	1.000
Apróbb kiadásokra	600
	<hr/>
	301.600

IV. Nemzetgazdasági Bizottság.

Közigazdasági Szemle évi segélye	10.000
Laky Dezső: Az ellenséges megszállás kárai Magyarországon. Szedés alatt kb.	400.000
Előadó tiszteletdíja félévre	1.000
Apróbb kiadásokra	600
	<hr/>
	411.600

Áthozat

V. Archaeologiai Bizottság.

Az Archaeologiai Értesítő 1920—21. évf. nyomdai számlája és papírja kb.	400.000
E kötet hónapok hosszú sora óta szedés alatt van. Január végén a Tud. Társulatok nyomdája útján szereztetett 6700 ív nyomdapapír és 160 ív borítékpapír, összesen 79.060 K.-ért, mely összegből azonban a vk. miniszter úrnak január 25-én 424 eln. számú leírata szerint „az engedményes papíros arányában egy rész vissza fog térítettetni.”	
Előadó tiszteletdíja	1.000
Tiszteletdíjak és kisebb kiadások	5.000
	<hr/>
	406.000
A II. osztály és bizottságai összesen	1.966,302

C) A III. osztály és bizottsága.

I. A III. osztály.

Mathematikai és Természettudományi Értesítő	
Az egész évfolyamra fenntartandó lesz papírral együtt kb. 900.000 K. Ez összeg csak 1923. végén lesz fizetendő.	
A régóta megrendelt Euler opera omnia megküldése esetén kifizetendő kb.	20.000
Richter A. Peperomia pereskiaefolia	50.000
Emlékbeszédekre	60.000
Math. u. Naturwiss. Berichte segélyezésére 1923. évre fenntartandó 300.000 K,	
Apróbb kiadásokra	2.000
	<hr/>
	132.000

II. Math. és Természettud. Bizottság.

Sigmond Elek: A szikések c. munka nyomdai kiállítására fenntartandó lesz kb. 400.000 K. Nyomdába nem küldetvén, szedés most meg nem kezdhető.	
Előadó tiszteletdíja	1.000
A III. osztály és bizottsága összesen	133.000
Szótári Bizottság	102.000

Keleti bizottság.

1. A Balkán-expedíció zoologiai részének közzététele	300.000
2. „ „ geologiai „ „ :	
a) gróf Teleki Pál előadó úr által kötött szerződés szerint Szerbia geologiai térképének előállítása	800.000
b) Ugyanezen munka nyomdai kiállítására	300.000
	<hr/>
	1.400.000

Könyvkiadó Bizottság.

Papp Ferenc: B. Kemény Zs. életrajza, nyomdai kiállítás és tiszteletdíj kb.	600.000
Könyvtár 1923. január—június	50.000
Ezen kívül a könyvtár részére külön adomány és 12 angol font.	40.000
	<hr/> 690.000

Személyi kiadások.

Főtitkári fizetésre előirányozva 3.000 K, mely nem fog felhasználtatni.	
Főkönyvtárnok úr fizetése és rendkívüli segélye	93.000
Nyugdíjasok 1923. január—június:	
Jónás Károly	168.000
Trócsányi Zoltán	140.000
őzv. Borovszky Samuné	41.235
„ Tíringer Béláné	72.264
„ Rieger Péterné	16.340
„ Knoll Mihályné	740
„ Emödy Mihályné	100
Tiszteletdíjak:	
A három osztálytitkár úr egyenként 10.000 K	30.000
Bánszky János ügyész úr tiszteletdíja	10.000
Ügyész úrnak irodai kiadásokra	1.000
Dr. Alföldi Béla orvos úr tiszteletdíja az altisztek kezeléseért	9.000
Nagy Károly építész úr tiszteletdíja	12.000
	<hr/> 593.679

Dologi kiadások.

a) Palota és bérház tatarozására, 1922-ben végzett munkák utólag bemutatott számlájára és 1923. első felére előirányozva	600.000
b) Fűtés 1922. novembertől 1923. áprilisig kb.	600.000
c) Villamos-világítás júniusig kb.	90.000
d) Gázszámla kb.	60.000
Adó és vízdíj kb.	65.000
Széphalmi Kazinczy-mauzoleum és mellékpületek tatarozása (1922-ben végzett munkálatok utólag beküldött számlája)	64.935
Ülési meghívók, postai költségek	40.000
Esetleg kiadandó jutalomdíjakra	250.000
Felemelt tiszteletdíjak és bírálati díjakra	150.000
Előre nem látott kiadásokra	300.000
	<hr/> 2.219.935

A M. Tud. Akadémia költségvetéséhez.

Bevételi előirányzat 1923. január—június hónapokra:

a) Rendes bevételek:	
I. Befizetetlen alapítványok kamatai	1.205
II. Különféle követelések	20.000
III. Értékpapírok kamataiból	95.000

	Áthozat	
IV. Házbérekből	840.000	
V. Könyvek eladásából	1.600.000	
(Az 1922. júniusban egyszersmindenkorra engedélyezett államsegély már 1922-ben befolyt.)		
b) Rendkívüli bevételek	1.500.000	
c) Pénztári maradvány 1922. december 31-én	4.264.924	
		8.321.129

Költségvetés 1923. július—december hónapokra.

Akadémiai Értesítő	600.000	1924-re lekötve
Almanach 1923-ra	200.000	
Hozzájárulás a Budapesti Szemle kiadásához		300.000
	800.000	

A) Az I. osztály és bizottságai.

I. Az I. osztály.

Tiszteletdíjakra és értekezések kinyomtatására	300.000
--	---------

II. Nyelvtudományi Bizottság.

A Magyar Nyelvtudomány Kézikönyve folytatására	500.000
Schwartz Elemér: Bevezetés a hazai német nyelvjárás-kutatásba	200.000
Apróbb kiadásokra	10.000
Előadói tiszteletdíjra	10.000
	720.000

III. Classica Philologiai Bizottság.

A Classica Philologia Kézikönyvének írói tiszteletdíja	300.000
Bírálatokra és előadói tiszteletdíjra	14.000

IV. Irodalomtörténeti Bizottság.

Az Irodalomtörténeti Közlemények záró- füzetére	200.000
Előadói tiszteletdíjra	10.000
	210.000

Az I. osztály és bizottságai összesen 1.244.000

B) A II. osztály és bizottságai.

I. A II. osztály.

Ertekezésekre (Buday L. és Ereky I.) és emlékbeszédre (Márki S.-tól)	300.000	
A Történeti Szemle 1923. évf. 6 ívének nyomdai számlája és papírja		600.000
Bírálati díjakra és irodai költségekre	10.000	
Jogi monographia-segély	10.000	
	320.000	

Áthozat

II. Történelmi Bizottság.

1. Állandó tételék:

Az Árpádkori kir. regesták tiszteletdíja	6.000
A Történelmi Bibliographia tiszteletdíja	5.000
A Hunyadiak kora levéltári kutatásokra	5.000
Másolások és levéltári kutatásokra	25.000
Előadó tiszteletdíja félévre	10.000
Bizottsági kisebb kiadásokra	5.000

2. Tudományos kiadások:

Szentpétery I.: Árpádkori kir. oklevelek befejezéséhez	150.000
	<hr/> 206.000

III. Hadtörténelmi Bizottság.

A Hadtörténelmi Közleményekhez hozzá- járulás	200.000
--	---------

IV. Nemzetgazdasági Bizottság.

Laky Dezső: Az ellenséges megszállás kárai Magyarországon	250.000
A Közgazdasági Szemle évi segélye	10.000
Előadó tiszteletdíja	10.000
Apróbb kiadásokra	1.000
	<hr/> 271.000

V. Archaeológiai Bizottság.

Előadói tiszteletdíj	10.000
(A jövő évre a Bizottság 1.500.000 K-t kér, a f. félévre nem lehet számba- vehető összeget előirányozni.)	

A II. osztály és bizottságai összesen 1.007.000

C) A III. osztály és bizottsága.

I. A III. osztály.

Mathematikai és Természettudományi Ért. 1923. évf. papírral együtt	1924-re lekötve 1.000.000
Richter A.: Peperomia peresk. (évek óta álló szedés, kinyomatása 250 példány- ban papírral és táblázatokkal	300.000
Értekezések (Lechner K. és Schaffer K.) és emlékbeszéd (Lord Lister k. tagról)	200.000
A Mathematische und Naturw. Berichte kiadásához	300.000
Apróbb kiadásokra	2.000
	<hr/> 502.000

II. Mathematikai és Természettudományi Bizottság.

Sigmond Elek: A szikések használhatóvá tétele c. munka előállítására	1.800.000
Előadó tiszteletdíja	10.000
A III. osztály és bizottsága összesen	512.000

Szótári Bizottság	200.000
Előadó tiszteletdíja	10.000
	<u>210.000</u>

Keleti Bizottság.

A Balkán-expedíció zoológiai részének közzététele	300.000
Előadó tiszteletdíja	10.000
	<u>310.000</u>

Könyvkiadó Bizottság.

(A folyó félévben vállalati kiadvány meg-
jelentése lehetetlen.)

Könyvtár	100.000
B. Eötvös Lóránt szobrának elkészíttetése	400.000
Felemelt tiszteletdíjak és bírálati díjakra	300.000
Előre nem látott kiadásokra	500.000
Esetleg kiadandó jutalomdíjakra	100.000
Tudományos társulatok és folyóiratok segé- lyezésére	1.000.000
Darkó: Laonicos Chalcocandyles már kisse- dett 9 ívének nyomdai költsége	400.000

Személyzeti kiadások.

Főtávkári fizetésre előirányozva	3.000
mely nem fog felhasználtatni.	
Főkönyvtárnok úr fizetése és rendkívüli segélye	300.000

Tiszteletdíjak.

A három osztálytitkár 60—60.000 K	180.000
Bánszky János ügyész	30.000
Schöller Károly főkönyvelő	30.000
Alföldi Béla orvos	30.000
Dudás Kálmán építész	40.000
	<u>310.000</u>

Nyugdíjak.

Jónás Károly	280.500
Trócsányi Zoltán	230.400
őzv. Borovszky Samuné	96.435
„ Tíringér Béláné	152.664
„ Ríger Péterné	41.540
	<u>801.539</u>

Személyzeti kiadások összesen 1.414.539

Dologi kiadások.

A palota és bérház tatarozására	5.771.000
Fűtőanyagra (szén)	1.000.000
Villanyvilágításra	120.000
Gáz	50.000
Vízdíj	60.000
Adó	80.000
Ülési meghívók	42.000
Pósta és irodai költségekre	80.000

Dologi kiadások összesen 7.203.000

<i>A kiadások összegezése.</i>		
	1923-ra	1924-re lekötve
I. Tudományos kiadások	6.883.000	4.300.000
II. Személyzeti kiadások	1.414.539	
III. Dologi kiadások	7.203.000	
Összesen	15.500.539	4.300.000

A M. Tud. Akadémia költségvetéséhez.

Bevétel elölrányszat 1923. július—december hónapokra.

A) Rendes bevételek:

I. Befizetetlen alapítványok kamatai	1.205
II. Különféle követelések	20.000
III. Értékpapírok kamataiból	95.000
IV. Házbérekből	2 194.000
V. Könyvek eladásából	1.000.000
VI. Az 1923. évi I. t.-c. alapján kiutalandó államsegély	6 000.000

B) Rendkívüli bevételek 1.000 000

C) Pénztári maradvány 1923. első feléről (csak 1923. június 30-án lesz megállapítható.)

Az Igazgató-Tanács határozata alapján a haszthatatlanul sürgős tatarozási stb. munkákra a Szemző-alapból kölcsön vétetett (és 1924-ben a házbérekből visszafizetendő lesz.) 5.000.000

Összesen. 15.310.205

A hiány véglegesen csak a pénztári kimutatás beérkezése után lesz megállapítható.

A M. Tud. Akadémia újabb kiadványai.

(Az előző kiadványok jegyzékét l. Ak. Értesítő 1922. évf. 85—86. és 284—285. l.)

Akadémiai Értesítő XXXIII. évf. (385—396. f.) — I—XVII. és 288 old. — Alapára 18 K.

Archaeologiai Értesítő; Új folyam XXXIX. k. — 144 old. — Alapára 9 K.

A M. Tud. Akadémia *beltagjainak irodalmi munkássága* 1921/22-ben. — 56 old. — (Melléklet az Ak. Értesítő 1923. évf.-hoz).

A M. Tud. Akadémia *Balkán-kutatásainak tudományos eredményei* I. k. 1. f.: Csiky Ernő állattani kutatásai Albániában; 10 táblával és 14 szövegek közti rajzzal. — 176 old. — Alapára 10 K.

Berzeviczy Albert: Pasquale Villari k. tag emlékezete. (Emlékbeszéd XV. k. 9. sz.) — 16 old. — Alapár 1 K.

Darkó Jenő: *Laonici Chalcocandylae Historiarum Demonstrationes*. Tomus I. — I—XXVI. és 206 old. — Alapára 13 K.

Finkey Ferenc: Büntetés és nevelés. (Értekez. a philos. és társadalmi tud. köréből II. k. 4. sz.) — 97 old. — Alapára 7 K.

Gyomlay Gyula: *Epilegomena ad Homerum*. (Értekez. a nyelv. és széptud. köréből XXIV. k. 4. sz.) — 64 old. — Alapára 4 K.

Hadtörténelmi Közlemények XXIII XXIV. évf. 1. f. — 180 old. — Alapára 11 K.

Hutijra Ferenc: Lord Lister k. tag emlékezete. (Emlékbeszéd XVIII. k. 11. sz.) — 22 old. — Alapára 2.50 K.

Irodalomtörténeti Közlemények XXXIII. k. 1—2. f. — 128 old. — Alapára 8 K.

Lóczy Lajos: Gróf Széchenyi Béla emlékezete. (Emlékbeszéd XVIII. k. 8. sz.) — 30 old. — Alapára 2 K.

A *Magyar Helyesírás Szabályai*. Második javított kiadás — 87 old. — Elfogyott. Harmadik változatlan kiadás — 87 old. — Ára 100 K. Elfogyott.

A *Magyar Nyelvtudomány Kézikönyve*:

I. k. 5. f. *Gróf Zichy István*: A magyarság őstörténete és műveltsége a honfoglalásig — 82 old. 2 térképpel — Alapára 4 K.

I. k. 7. f. *Hóman Bálint*: A magyarok honfoglalása és elhelyezkedése — 50 old. — Alapára 2.50 K.

- Márki Sándor*: Kozma Ferenc 1. tag emlékezete. (Emlékbeszédek XVIII. k. 13. sz.) — 10 old. — Alapára 1 K.
- Nyelvtudományi Közlemények* XLVI. k. 1. f. — 160 old. — Alapára 10 K.
- Pálffy Mór*: Lörenthey Imre 1. tag emlékezete. (Emlékbeszédek XVIII. k. 12. sz.) — 15 old. — Alapára 1 K.
- Papp Ferenc*: Báró Kemény Zsigmond II. k. (1923. évi tagjelentés) — 885 old. — Ára füzve 3.000 K, kötve 5400 K.
- Petz Gedeon*: Paul Hermann k. tag emlékezete. (Emlékbeszédek XVIII. k. 10. sz.) — 40 old. — Alapára 2.50 K.
- Schaffer Károly*: Jendrassik Ernő r. tag emlékezete. (Emlékbeszédek XVIII. k. 7. sz.) — 21 old. — Alapára 1.50 K.
- Schaffer Károly*: Gróf Széchenyi István idegrendszere szakorvosi megvilágításban — 24 old. — Alapára 1.50 K.
- Székely István*: Az apokalyptika a világirodalomban. (Értekezés a philos. és társadalmi tud. köréből II. k. 5. sz.) — 46 old. — Alapára 3 K.
- Szentkláray Jenő*: Ortway Tivadar r. tag emlékezete. (Emlékbeszédek XVIII. k. 6. sz.) — 55 old. — Alapára 3 K.
- Szentpétery Imre*: Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke I. k. 1 f. — 1/6 old. — Alapára 20 K.
- Történeti Szemle* XI. évf. 1–4. f. — 196 old. — Alapára 13 K.
- Varga Béla*: A logikai érték problémája és kialakulásának története. (Értekezés a philos. és társadalmi tud. köréből II. k. 6. sz.) — 150 old. — Alapára 5 K.
-

A M. Tud. Akadémiának felajánlott adományok folytatólagos jegyzéke.

(I. Akad. Értesítő 1921: 130—132, 279; 1922: 73—74, 142 és 284.)

Rákosi Jenő-alapítvány	1.000.000	K
Gróf Károlyi Lajosné Széchenyi Hanna grófnő (néhai Lóczy Lajos geológiai műve térkép- mellékletének kinyomatására)	1.000.000	„
Dr. Viola Sándor (Székelykeresztur)	1.480	„
Zala vármegye alispánjának gyűjtése	14.809	„
Budapesti Hírlap gyűjtéséből befizettetett Ester- házy-alapra „Utánam” jelige alatt	19.320	„
Budapesti Hírlap gyűjtése a Tud. Akadémia céljaira	100.000	„
Knuth K. műszaki iroda és gyár adománya	10.000	„
Csanád vármegye alispánjának gyűjtése	19.900	„
Pintér Jenő l. t. adománya tagajánlások ki- nyomatására	1.000	„
Vargha Gyula r. t. gróf Tisza István összes műveinek kiadására	3.000	„
Lukács József gróf Tisza István összes művei- nek kiadására	20.000	„
Franklín-Társulat (részben B. Eötvös Lóránt arcképének megfestésére)	200.000	„
Fejérpataky Tibor adománya néhai Fejér- pataky Kálmán akadémiai ügyész és Fejér- pataky László r. tag, osztálytitkár urak emlékére	100.000	„
Weisz Fülöp és neje	1.000.000	„
Tisza István-Emlékbizottság gróf Tisza István munkái kiadására. (Ujabb második részlet)	462.752	„
Dr. Meskó László hagyatéka (esedékes az özvegyi jog megszüntével)	20.000	„
József kir. herceg tábornagy Ö Fensége (a könyvtár világitási berendezésének kicseré- lésére)	500.000	„
Halmos Izor („A háborúból és a forradalmak- ból meríthető tanulságok közművelődésünk szervezésére nézve” c. pályatétel bírálati tiszteletdíja)	2.000	„
Adler Henrik hagyatéka	5.000	„

Felvidéki névtelen (Dr. Posch Dezső közvetítésével)	6.400 K
Voinovich Géza 1. tag (Báró Eötvös Lóránt képmására)	10.000 „
Szarvasy Sándor	1.000.000 „
N. N. (Fejérpataky Tibor közvetítésével)	200.000 „
Kamenszky Gerő (Mátészalka)	10.000 „
N. N. alapítványa	1.000.000 „
Athenaeum irodalmi és nyomdai részvénytársaság	500.000 „
Gróf Károlyi Lajosné Széchenyi Hanna grófnő (Lóczy geológiai műve szövegének kiadására)	800.000 „

* * *

Kugler Mihály mérnök, ny. máv. felügyelő a Kugler testvérek nevében „*Rákosi Jenő-alapítványának*“ kamata gyanánt az 1924. évi nagygyűlésre felajánlott 100.000 K-t annak jutalmazására, aki az utolsó évben „a magyarság ügyének a legnagyobb szolgálatot tette.“

Új alapítványok ügyrendje.

I.

A Rákosi Jenő-örökös-alapítvány ügyrendje.

Rákosi Jenő ig. és t. tag nyolcvanadik születése napja alkalmából az Európai Árú- és Poggyszékbiztosító Részvénytársaság 1,000.000 K-t bocsátott Rákosi Jenő rendelkezésére, tetszésére bízva az összeg hova-fordítását.

A nevezett ig. és t. tag ezt az összeget a magyar tudomány és irodalom céljaira alapítványképen a M. Tud. Akadémiának ajánlotta fel.

A M. Tud. Akadémia a díj felhasználásának módozatait a követ-kezőkben állapította meg:

I. Az összeg mint az említett részvénytársaság adománya Rákosi Jenő örökös-alapítványa címen kezelendő az Akadémia vagyonában.

II. A tőke jövedelme évenként adandó ki:

a) Elsősorban egy abban az esztendőben akár a tudományok, akár a szépirodalom terén megjelent olyan műnek, amely a nemzeti irodalomban rendkívül értéket jelent, irodalmunk dicsőségét gyarapítja és alkalmas arra, hogy azt határainkon túl is vigye.

b) Amennyiben ilyen mű nem volna található, az összeg kamatait egy olyan érdemes tudós munkásságának megjutalmazására kell fordítani, aki becsülettel és érdemesen dolgozott olyan szakmában, amelynek vásári kelendősege nincsen arányban belső értékével.

c) Segély gyanánt felhasználhatók a kamatok olyan becses munkák kiadásánál, amelyekre kiadók nem vállalkoznak, mert nem kecsegtetnek nagyobb anyagi eredménnyel s amelyek kiadására az író különben képtelen lenne.

III. A díj odaitélésének részletei:

A díj odaitélése tárgyában javaslatételre az Akadémia első ízben 1924, azután évenként január havában vegyes bizottságot küld ki.

A vegyes bizottságba az Igazgató-Tanács két tagot, akik egyike Rákosi Jenő, az osztályok pedig egy-egy tagot választanak.

A bizottság ülésein Rákosi Jenő elnököl.

A bizottság jelentését a többséget alkotó tagok egyike szerkeszti és terjeszti elő a nagygyűlés második napján.

A díjat a nagygyűlés második napján az összes ülés ítéli oda titkos szavazással kétharmad szótöbbséggel. Amennyiben a kétharmad többséget senki sem nyeri el, a következő összes ülés egyszerű szavazattöbbséggel határoz. Ha a többséget ekkor sem kapná meg senki, a kamatok a tőkéhez csatolandók.

A nagygyűlés, illetőleg az összes ülés eltérhet a bizottság javaslatától és a díjat olyannak is odaitélheti, akit a bizottság javaslatba

nem hozott, de akit az összes ülésnek egyik szavazatra jogosított tagja élő szóval ajánlott.

A díj nem osztható meg.

A díjat bárkinek csak egyszer lehet odaítélni.

A díj nőnek is kiadható.

II.

Névtelen alapító alapítványa.

Közéletünknek egyik kiváló és nagyérdemű munkása, aki azonban életében nem óhajtja nevét nyilvánosságra hozni, 1,000.000 K-s akadémiai alapítványt létesített. Az alapítványt tevő ezt az összeget a magyar tudományos irodalom céljaira ajánlotta fel, az Akadémiára bízván a kamatok felhasználásának meghatározását.

Az Akadémia az alapítvány kamatai felhasználásának módozatait a következőképen állapította meg:

I. Az összeg az adományozó életében mint Névtelen alapítvány kezelendő.

II. A tőke jövedelme évenként adandó ki

a) elsősorban egy, az előző két évben megjelent olyan műnek, amely tudományos vagy irodalmi jelentőségénél fogva a jutalomra méltónak mutatkozik;

b) amennyiben ilyen munka nem volna található, a kamatok valamely, az Akadémia által kiadásra elfogadott munka nyomdai előállítására költségeire használhatók fel.

III. A díj odaítélésének részletei:

A díj odaítélése tárgyában javaslatételre az Akadémia első ízben 1924, azután évenként január havában vegyes bizottságot küld ki. A bizottság elnöke az akadémiai elnök úr, akadályoztatása esetén a másodelnök úr. A bizottságba az Igazgató-Tanács és mindegyik osztály egy-egy tagot választ.

A bizottság jelentését a többséget alkotó tagok egyike szerkeszti és terjeszti elő a nagygyűlés második napján.

A díjat a nagygyűlés második napján az összes ülés ítéli oda titkos szavazással kétharmad szótöbbséggel. Amennyiben a kétharmad többséget senki sem nyeri el, a következő összes ülés egyszerű szavazattöbbséggel határoz. Ha a többséget ekkor sem kapná meg senki, az esedékes kamatok a tőkéhez csatolandók.

A nagygyűlés, illetőleg az összes ülés eltérhet a bizottság javaslatától és a díjat olyannak is odaítélheti, akit a bizottság nem hozott javaslatba, de akit az összes ülésnek szavazatra jogosított egyik tagja élőszóval ajánlott.

A díj nem osztható meg.

A díjat bárkinek csak egyszer lehet odaítélni.

Üdvözlő és alkalmi beszédek.

Concha Győző másodelnök úr üdvözlő beszéde

Berzeviczy Albert akadémiai elnök úr 70-edik születése napja alkalmából.

Nagyméltóságu Elnök úr!

Mélyen tisztelt szeretett vezérünk!

Midőn Isten kegyelméből életednek mai nevezetes forduló pontjához érsz, családod legbensőbb szentélyén túl kik köszönhetnének forróbb, őszintébb, hálásabb érzéssel, mint mi, magyar akadémikusok, akiket összes elődeidnél immár hosszabb időn át, tizenkét éve vezetsz.

Akadémiánkat ides-tova száz éve nemzetünknek újabb, teljesebb élet után törő ösztöne szülte.

Magyar sajátosságának a nyelve művelése útján összes néprétegeit fölőlelő, gazdagabb talajt akart szerezni, hogy ebbe a tudomány világfája új nedveket hozó gyökereket eresztessen.

Mit nyert nemzetünk nyelve, mit a tudomány világfája az Akadémia munkásságától? Elég mindakettőnek száz év előtti állapotát a maival összehasonlítani.

Te szeretett elnökünk, nemcsak mint bölcs vezér, hanem mint a küzdő tér lankadatlan kombattánsa fáradtál Akadémiánk sikereinek, úgy a nyelvieknek, mint a tartalmiaknak kivívásában.

Életed egyetlen a maga nemében.

Megyei szolgálat, jogakadémiai tanárság, hosszú kormányzati gyakorlat után közoktatási miniszterség, erős parlamenti munka, majd elnöki vezetés, történettudomány és esztetikai buvárlat úgy a szóló, mint a képzőművészet terén alkotják lelki képednek jellegzetes vonásait.

Ezt a képet sugározza be irányod finomsága, körvonalozza magyar és idegen szódnak klasszikus szabatosága, kötelességérzeted tüze pedig arany tónusával vonja be az egészet.

E sokoldalú élet képét végül egységessé teszi a szellem lángoló kultuszának az egészet betöltő levegője.

Apold, gondozd életösztonunk szülöttét, az Akadémiát mai nehéz életharcunk idején eddigi lankadatlan szeretetteddel, ez a mi kérésünk Hozzád, az Úr Istenhez pedig, hogy ehhez igen soká adjon erőt, végül igen kérünk, tarts meg bennünket továbbra is jóindulatodban.

Némethy Géza osztályelnök beszédei az I. osztályban tartott székfoglalók alkalmából.

I.

Gombocz Zoltán r. taghoz 1922 december 4-én.

Kedves Tagtársunk! Mint az osztály elnöke most elhangzott székfoglalód után örömmel és büszkeséggel iktatlak a M. T. Akadémia teljes jogú rendes tagjai közé Téged, a magyar-ugor összehasonlító nyelvtudomány korszakos jelentőségű munkását s különösen jól esik szívemnek, hogy, a mikor Néked a legnagyobb kitüntetéshez, mely magyar tudóst érhet, szerencsét kívánok, az elnök hivatalos üdvözléséhez a jó barát s a régi ismerős üdvözlését csatolhatom.

Hét esztendeig állottam Hozzád egészen közel, mint kollégád a nekünk olyan kedves tudományos intézet. az Eötvös-kollégium tanári karában s a magam tapasztalásából elégtétellel állapithatom meg, hogy a te pályád a legeggyenesebb és legszerencsésebb tudósi pályák egyike. Akkori mindennapos érintkezésünk közben, a mely nekem olyan sok gyönyörűséget és nem kevesebb tanulságot szerzett, folytonosan láthattam, mily energikus és céltudatos módon dolgoztad belé magadat tudományod egész anyagába s már akkor tudtam, mire vagy hivatva.

Nem is csalódtam: mert azóta azt a tudományt, amelyet egykor Sajnovics meglepő intuícióval megsejtett, Gyarmathi a maga kezdetleges eszközeivel dicséretesen megalapozott, a melyért Reguly fiatal életét áldozta, a melyet Hunfalvy Pál, gyakran a legnevettségesebb előítéletekkel küzdve, hazánkban végleg meghonosított, utána Budenz, Szinnyei és Munkácsi az európai tudós világ közkincsévé tett, a magyar összehasonlító nyelvtudományt Te, jeles elődök méltó örököse, hatalmas méretekben fejlesztetted tovább, határait messze előre toltad s a finn-ugor nyelvek mélyre ható ismeretét szerencsésen párosítva a török-tatár és a mongol nyelvek tanulmányával, fényt tudtál vetni a magyar nyelv olyan távoli múltjába, a meddig előtted kutató szeme nem hatolt; sőt, a mi több, ez a tudomány a Te kezed alatt mindinkább a magyarság őstörténetévé lesz és mindeddig homályban maradt, ismeretlen századokkal gazdagítja nemzetünk történiáját.

Ekkora eredményre tekinthetsz vissza férfikorod delén s így jogos mindaz a biztató remény, mindaz a nagy vára-

kozás, amellyel további működésed elé nézünk. De mi valamenynyien, a kik itt ülünk s egész életünket tudományos problémák megoldásának keserves-édes munkájával töltöttük el, mi jól tudjuk azt is, hogy ezek a megoldások még a legtehetségesebb és legszorgalmasabb tudósok fejében is csak nehezen, nagyon nehezen születnek meg. Legtöbbször bizony ez a megoldás kezdetben csak forrongó terv, a mely egyre változtatja alakját; lappangó sejtés, mely éjszakáinkat nyugtalanítja s álmunkból fel-felriaszt; vagy legföllebb szerencsés intuíció, a mely egy *fixa idea* ellenállhatatlan erejével ejti hatalmába egész lelkünket s ragadja magával távoli cél felé, messze elébe vágva a lassan haladó, aprólékos részletkutatásnak; és hogy mindaz, a mi eleinte ilyen kaotikus módon kavargog agyunkban, a tudomány eszközeivel bizonyítható, leszűrt igazsággá váljék, ahhoz a magunk becsületes fáradtságán kívül még egy kell, a mi nem áll hatalmunkban, a mit csak a sors kedvezése adhat meg nekünk, a mire mindnyájan, akik tudjuk magunkról, hogy volna még mondani valónk, a remény és a félelem vegyes érzésével gondolunk: *idő, hosszú idő*. Azért mi Néked ezen az öröndetes napon nem is kívánunk egyebet, csak azt, a mit Ovidius, a sentenciák nagy mestere, így foglalt versekbe:

Di tibi dent annos; a te nam cetera sumes,
Sint modo virtuti tempora longa tuac.

II.

Kmoskó Mihály 1. taghoz 1923 január 3-án.

Székfoglalód meghallgatása után örömmel üdvözöllek mint az osztály elnöke a M. T. Akadémia teljes jogú levelező tagjai sorában Téged, a *semítica philológiának* a tudományok nagy köztársaságában régen ismert és elismert munkását s megnyugvással és bizalommal ültetlek abba a székbe, a melyet a mi legnagyobb fájdalomunkra olyan váratlanul elhunyt, felejtethetetlen Goldziherünk hagyott üresen.

Nagyérdemű elődöd első sorban az arab nyelvvel foglalkozott s ezzel kapcsolatban az egykor oly fényes arab kultúra és különösen a mohamedánizmus története érdekelte s ide vágó tanulmányaival szerzett magának hervadhatatlan babért; Te a *semítica philologia* egyéb, de nem kevésbé fontos és érdekes területeire vezetsz bennünket. Téged különösen az asszíriai és babilóniai ékiratok nyelve vonz, mely-

nek nehezen kibetűzhető emlékeit ritka találékonysággal tudod megfejteni s ennek a jelességednek köszönjük Hammurabi törvényeinek kitűnő fordítását és magyarázatát; azután az ó-szíriai nyelv köt le, a melynek a maga idejében tudvalevőleg virágzó irodalma volt s ez az irodalom nemcsak keresztény-görög teológiai, hanem pogány-görög filozófiai és természettudományi munkák átdolgozásaival is dicsekedhetett, sőt fenntartott nem egy olyan fontos művet, a mely a görög eredetiben ma már nem ismeretes. Te ezen a téren főleg a szíriai patrologiával foglalkoztál s az ó-keresztény irodalom történetét sok becses adalékkal gazdagítottad. Tanulmányaid körébe tartozik továbbá a palesztinai araméus nyelv, az evangéliumok megértésének kulcsa, ez az örökre megszentelt idióma, mert hisz ezen a nyelven szólt földi vándorlása közben az emberekhez Az, a kinek Te aláztos szívű, hív szolgája vagy.

Mi pedig még most sem, a mikor a Duna és a Tisza táján egy egész, porba sujtott nemzet ismétli kintől verejtékezve a keresztfán elhangzott panaszt: *Eli, Eli, lama szabaktani*, még ebben a szörnyű időben sem tudunk, de nem is akarunk lemondani arról, hogy nemzeti tudományainkon kívül a tőlünk távolabb álló, inkább nemzetközi tudományokat is műveljük, és pedig ugyanolyan módon és ugyanazon a színvonalon, a mint azt a Nyugat nagy nemzetei művelik; s éppen azért választottunk Téged tagjaink közé, hogy fenntartsad a *semítica philologiában* Akadémiánknak azt a jó hírnevét, a melyet az európai tudós világban boldogult, kedves emlékü elődöd szerzett meg neki.

Folytasd tehát széleskörű tudományos munkásságodat most már a mi testületünkben: keresd az Eufrátes és Tigris közén a legrégebb emberi kultúra csodálatraméltóan nagy-szerű emlékeit; kutasd az ó-keresztény irodalomnak ama sokáig homályban maradt, de nagybecsű termékeit, a melyek a Libanon aljában születtek meg; és különösen idézd fel nekünk a filológiai tudománynak a multat feltámasztó varázslatos hatalmával a szent hajdant, a megváltás lélekemelő történetének színtereit és jeleneteit a Genezáret tava és az Olajfák hegye közt, hogy mostani nyomorúságunk enyhülésére szinte szemünk előtt látni vélhessük a Mester fenséges alakját ajkán csüggő tanítványai közt és hallani balzsamos, vigasztaló szavát: „Az embernek fia azért jött, hogy megtartsa, a mi elveszett vala.“

III.

Császár Elemér r. taghoz 1923 február 5-én.

Most felolvasott székfoglalód után örömmel iktatlak a M. T. Akadémia teljes jogú rendes tagjai közé és szívesen üdvözöllek, mint a legnagyobb tudományos kitüntetés birtokosát, olyan kitüntetését, a melyet a magyar irodalom történetének lelkes és buzgó művelésével régen kiérdemeltél.

Kora ifjúságodtól fogva lankadatlan szorgalommal feködtél neki irodalmunk tanulmányának s úgy is, mint eredeti kutató, úgy is, mint biztos ítélő esztétikus és jeles stílusza csakhamar kitüntél hasonló törekvésű társaid közül. Hogy csak néhány ismertebb munkádra utaljak: Verseghyről, Kisfaludy Sándorról és Ányos Párról szóló életrajzaid, több kritikai kiadásod, a német költészetnek a magyarra való hatását tárgyaló terjedelmes értekezésed, legutóbb pedig a magyar regény történetéről írt monografiád mind oly művek, a melyek a magyar irodalom tudományát öröndetesen gyarapították; mint az Egyetemes Philologiai Közlönynek, később az Irodalomtörténeti Közleményeknek szerkesztője pedig a közös tudós munka szervezésével szerzett érdemeiket; és mi valamennyien, akik fiatalos életkedvet és nagy munkaerődet ismerjük, meg vagyunk győződve arról, hogy Tőled a jövőben még többet várhatunk.

De, hogy kiemeljem a Te írói és tudósi működésednek azt a jellemző vonását is, amely az én szívemnek legkedvesebb, nem mulaszthatom el ez alkalommal megemlékezni arról az érdemedről, hogy Te ebben a mostani időben, amelynek szégyenletes szokása a mult ignorálása és lenézése, gondosan ápolod irodalmunk nagy és nemes hagyományainak kultuszát s a népszerűséget nem keresve, a rosszakaratú gáncsoskodással nem törődve, újra meg újra hirdeted, hogy irodalom és művészet nem tegnap óta van, hanem a klasszikus okortól fogva a mai napig szakadatlan láncolatban fejlődött s hogy éppen ezért minden egészséges további fejlődésnek feltétele: multunk ismerete és becsülése.

Kimondom a szót: üdvözöllek, mint nyílt és bátor ellenségét annak a még mindig türhetetlenül garázdálkodó irodalmi és művészeti képrombolásnak, a mely az imént leküzdött szörnyű politikai rombolással egy töből fakadt s ennek segítsége mellett a közelmultban hallatlan vakmerőséggel, a mint Akadémiánknak is volt alkalmá keservesen tapasztalni, egész szellemi életünket megalázó diktatúra alá akarta vetni s a melynek fegyvere ma is ugyanaz a gyalá-

zatos fegyver, a mi a politikai rombolásé volt: minden ellenvéleménynek megfélemlítéssel való elfojtása, a *terror*.

Nos, hát állunk elébe ennek a terrornak is. Állunk elébe nem úgy, mint némelyek, a kölcsönös megértésnek bizonyára jóakarató, de teljesen hiábavaló keresésével, nem a megalkuvás kísérletével, hanem úgy, a mint te, Kedves Társunk, nemes példával megmutattad, a meggyőződés bátorságával, a nyegleségnek és a hamisságnak engesztelhetetlen gyűlöletével és Voltaire-nek a szabad gondolkodás elnyomói ellen szegzett jelszavával: *Écrasez l'infâme!*

IV.

Husztí József 1. taghoz 1923 március 5-én.

Miután székfoglalóddal eleget tettél alapszabályaink követelményeinek, szíves örömmel üdvözöllek Akadémiánk teljes jogú levelező tagjai között Téged, a fiatalabb latinista nemzedék lelkes tagját, a ki részben a régi latin irodalomra vonatkozó tanulmányaiddal, a melyek közül különösen a Terentiuszal foglalkozókat emelem ki, részben a magyarországi humanizmus történetébe vágó kutatásaiddal keltettél megérdemelt figyelmet.

Nagyon szerencsés gondolatnak tartom, hogy Te a klasszika-filológia tanulmányából indulva ki és az ókori filologus teljes apparátusával felszerelve, tudományos életcélodul tűzted ki a magyarországi latin irodalommal való beható foglalkozást. Ismerem ide vágó terveidet és csak helyeselni tudom, hogy Te nem akarsz megállni a humanizmus koránál, hanem kutatásaiddban tovább kívánsz menni jó háromszáz esztendővel; mert hiszen hazánkban a latin nyelvű irodalom még csak a tizenennyolcadik században érte el virágzásának tetőpontját, tehát olyan időben, a mikor másutt már mindenütt háttérbe szorult a nemzeti nyelvek mögött. Sőt nálunk megtörtént az, hogy még az említett század legvégén is a francia forradalom modern eszméi először ezen az ódon nyelven szóaltak meg az egykorú és nem jelentéktelen publicisztikai irodalomban; a hivatalos életben pedig a diák nyelv uralma éppenséggel a tizenkilencedik század negyvenes éveinek elejéig tartott. Ilyen nagy nálunk Róma nyelvének multja s így áll előtted a nagy és nehéz, de csábítóan szép feladat: megírni a magyarországi latin irodalom teljes történetét a legrégebb időktől fogva a tizenkilencedik század negyedik évtizedéig, egyrészt beleillesztve azt az általános európai új-latin irodalom keretébe, másrészt különös tekin-

tettel arra a jelentékeny, de részleteiben még ki nem kutatt hatásra, a melyet az új latinság e szívos életű ága a mi nemzeti nyelvű irodalmunkra kétségtelenül tett.

A humanizmus magyarországi történetével Akadémiánkban az a kitünő férfiú kezdett foglalkozni, a ki fénylő meteorként hirtelen tűnt fel tudományunk egén, hogy rövid ragyogás után a mi legnagyobb veszteségünkre eltűnjék az örök homályban, a korán elhunyt Ábel Jenő, a kit én is büszkén vallok mesteremnek a klasszikus ókor tudományában s emléket ez alkalomból hálás kegyelettel újítom meg, a kit Te is méltán tekintesz példaképednek az új-latin irodalom termékeinek felkutatásában és magyarázatában. Ábel félben maradt munkáját, ugyancsak akadémiai munkatervünk keretében Hegedüs István folytatta szokott, lelkes buzgalmával; a hazai latinság hézagpótló nagy szótárát pedig öregsége munkás *otium*-ában a kedves emlékü Bartal Antal állította össze és a mi klasszika filológiai bizottságunk adta ki. Most Te lépsz e jeleseink nyomába és gondoskodni kívánsz arról, hogy ezen a téren se szakadjon meg az, a mi minden egészséges tudományos élet első feltétele, a tudós munka folytonossága. A tudomány bajnokainak dicséretes *lampadephoriája* ez: fáklás verseny, a melyben a fáradt futótól mindég új és friss erő veszi át a világító szövétneket s viszi tovább az óhajtott cél felé. Hogy te ebben a tudós *lampadephoriában*, ebben a legnemesebb fajta versenyben, sikerrel töltsed be tisztedet, mindnyájunk forró óhajta; és erre irányuló buzgó törekvésedben mindég számíthatsz megértésünkre és támogatásunkra.

V.

Németh Gyula 1. taghoz 1923 április 16-án.

Székfoglalód előadása után örömmel iktatlak a M. T. Akadémia teljes jogú levelező tagjai sorába s üdvözöllek, mint a török összehasonlító nyelvtudomány és az oszmán-török filológia érdemes munkását, a ki nemcsak a szoba négy fala közt foglalkoztál a keleti nyelvekkel, hanem a magyar orientálisták régi jó szokása szerint a hely színén, konstantinápolyi, kisázsiai, krimi, kaukázusi és csuvasföldi utazásaid alkalmával tettel szert azokra az alapos ismeretekre, a melyek Téged e tudományszakok hívatott művelőjévé avattak.

Tudományos dolgozataidban azonban nemcsak török nyelvészeti és filológiai kérdéseket igyekeztél megfejténi,

hanem sokat foglalkoztál a magyar nyelv ősi török elemeivel is, a mi bennünket első sorban érdekel, mert, amint kíváló mesterednek, Gombocz Zoltánnak meglepő kutatásai már sejtették velünk, ezektől a tanulmányoktól várhatjuk a magyar őstörténet legfontosabb kérdéseinek megoldását, s így különös örömünkre szolgál, hogy Te mestered munkásságát méltóképen törekszel folytatni és kiegészíteni. Fáradozásaid sikerét pedig már előre biztosítani látszik az az önfeláldozó buzgalom és odaadó szeretet, a mellyel tudományodon kezdettől fogva csügögtél.

Még az Eötvös-kollégium tanára voltam, a mikor tanártársaimtól örömmel értesültem arról, hogy az intézetbe egy olyan ifju került, a ki török filológiával kíván foglalkozni s már gimnázista korában, híhetetlenül csekély anyagi eszközökre támaszkodva, ki mert menni Oroszországba, hogy a hely színén tanulmányozza a krimi tatárok nyelvét. Ez az ifju Te voltál. Mindjárt arra gondoltunk, hogy ebben a fiatal emberben kell valaminek lennie a mesés Kelet szerelmeseinek lenyűgöző szenvedélyéből: abból, amely Kőrösi Csomát arra ösztönözte, hogy a legszörnyűbb nélkülözések közt hatoljon be Tibet hegyóriásai közé; Regulyt, hogy kiállja Szibéria rettentő telét, a hol minden lehellestével egy halálos betegség csiráit szívta magába; Vámbéryt, hogy sánta lábbal járja be Középázsia sivatagait. Ilyen példák után indultál Te és mi nem csalódtunk benned.

De ez a korán ébredő, erős tudósi szenvedély nemcsak az orientálisták kiváltsága: megvan az mindnyájunkban, a kik a tudománynak szenteljük életünket. Rendesen még a középiskola padjain ülünk, a mikor valamelyik tanárunknak egy-egy elejtett szava, egy véletlenül kezünkbe került jó könyv vagy csak egy képes ábrázolás olyan erővel tereli figyelmünket a tudás valamely ága felé, hogy ettől az időtől fogva, mintha csak egy bűvös erejű démon fészkelte volna meg magát lelkünkben, már csak ezzel kívánunk és tudunk foglalkozni s nincs többé az a csábítás, nincs olyan hatalom, a mely arra kényszeríthetne, hogy megtagadjuk keblünk istenét; és minél hosszabb ideig merülünk el tudományunk ingerlő rejtelmeiben, annál inkább érezzük, hogy nekünk a tudomány nem hivatal, nem bérért, nem kötelességből, még csak nem is a dicsőségért végzett munka, hanem egy ellenállhatatlan, kora ifjuságunktól késő vénségünkig tartó, az egész életet betöltő nemes szenvedély.

Az igaz tudós e nemes szenvedélyét látjuk mi lobogni

Benned is és innen van, hogy mi öregebbek már most, a mikor még irigylésre méltó fiatalságod virágában vagy, szeretettel és bizalommal fogadunk kebelünkbe.

Balogh Jenő főtitkár beszéde 1923 május 10-én Csekén, Kölcsey Ferenc sírjánál.

Csonka Magyarországnak szélső határain sírok fekszenek, a melyeknél a negyedik borzasztó összeomlás után a maradék magyaroknak szent kegyelettel messze földről kell összegyűlniök, hogy ihletet, felemelő érzéseket és a jövő fel-támadáshoz szükséges nagy elhatározásokat vihessünk innen magunkkal.

Így zarándokolunk gróf Széchenyi István sírboltjához, a mely az u. n. békeszerződés óta a nyugati határon fekszik s így vonzza ma messze távolból a megfáradtat is ez a csendes temető, a melyben az a férfiú „hamvad“, a kít a M. Tud. Akadémia megalakulásakor, 93 év előtt büszkén választott vidéki rendes tagjai közé és ki iránt hódolatát halála után nagygyűlésen volt kitűnő elnökünk báró Eötvös József által tartott emlékbeszéddel, születésének százados évfordulója alkalmával tartott országos ünnepeken pedig nagynevű társaink Gyulai Pál és Lévy József kiküldése útján fejezte ki.

A M. Tud. Akadémia babérkoszorújának ágai már a hosszú uton is hervadásnak indulnak, de a míg magyar él és a míg Társaságunk munkálkodhatik, soha nem múlik el hálás kegyeletünk, a mellyel Kölcsey Ferencre emlékezünk.

Nemcsak azért, mert nagy író, költő, esztétikus, nemzeti hagyományaink követésének hirdetője, a tudományos magyar kritikának egyik megalapítója, a törvénykezési reformok úttörő munkása, az emlékezetes 1832—36. évi országgyűlésnek egyik legképzettebb tagja, a reformkorszak halhatatlanjainak tehetség és tanultság dolgában egyik legkiválóbbja, sőt e korszak sok igazi nagyságának tanítója és a magyar akadémiai, országgyűlési és törvényhatósági szónoklat mestere volt, hanem azért is, mert egyike a legnagyobb hazafiaknak és a legnemesebb embereknek.

Mi dolgozni akarunk nemzetünknek újabb felvirágzásáért és Isten segedelmével fel fogunk emelkedni a mélységből. Ezért sokszorosán szükségünk van azokra a nagy ére-nyekre, a melyekkel Kölcsey még kortársai között is ki-magaslott.

Abban a korban, a melyben annyi egyéni önzés és a nemzetközi életben is annyi képmutatás uralkodik, szükségünk van az ő rendkívüli önzetlenségére és igazságszeretetére.

Amikor a „világnak szorgalmatosságai“*) oly sokakat kötnek le, rászorulunk az ő dicső lelkesedésére magasztos eszmények után, de különösen szükségünk van az ő nem hangos, hanem hallgatólag, de izzó fajszeretetére, hazaszeretetére és az ezekből fakadó *szent elhatározásokra* és ezek alapján *tettekre* a haza javáért.

Halhatatlan szellem, a ki egyik nagy társadnak igaz kijelentése szerint „életemben sem voltál közénk való“, — könyörögi most a Te gyönyörű imádságodnak *utolsó* versszakával az Egek Urához porbasujtott hazáért!

A ki közel 90 év előtt Erdélynek és az elszakított részeknek visszacsatolásáért küzdöttél, hogyan pihenhetnél nyugodtan, a mikor sírodtól néhány kilométerre idegen hódítók országai terjeszkednek. Könyörögi a régi Magyarország feltámadásáért és azért, hogy ez a nemzedék és az utánunk jövők értsék meg tanításodat és hiven kövessék példaadásodat!

Kölcsey Ferenc szelleme! maradj velünk most, védj jól lelkünkbe a „négy ígét“ és emelj eszményibb régiókba Magaddal s majd ha eljön a boldogabb kor, „mely után buzgó imádság epedez“ milliók ajakán, példaadásoddal, életem tanításával maradj a mi utódainkkal is időtlen-időig, mindörökké!

*) Márk ev. IV. r. 19. v.

Nekrologok.

I.

Horváth Géza osztályelnök és r. tag beszéde Kertész Kálmán I. tag ravatalánál 1922. december 30-án.

Ismét kidőlt sorainkból a magyar tudományosságának egyik nagyérdemű derék munkása, akinek ravatalát bánatos szívvel álljuk itt most körül. Bánatunk és gyászunk annál bensőbb, annál mélysegebb, mert férfikorának delén, munkacsejének teljességében ragadta el őt tőlünk a kérlelhetetlen halál.

Kertész Kálmán, akit itt most siratunk, azok közé a magyar tudósok közé tartozott, akik csöndesen és zajtalanul, de szívós kitartással, soha sem lankadó buzgalommal és nagy tudással eredményesen munkálkodnak a természettudományok mezején. Az ő tudományos működésének súlypontja az állattan, illetőleg a rovartan egyik ágának, a dipterológiának tüzetcs művelésére esett. Ezen a téren közel harmadfél évtizeden át kifejtett szakirodalmi tevékenysége nemcsak a legilletékesebb szakkörök általános és osztatlan elismerését érdemelte ki, hanem őt magát világszerte a legelső szaktekintélyek sorába emelte.

Munkáit, melyek a hazai fauna mellett az exotikus faunákra is kiterjedtek, páratlan szorgalom, gondos kritika, szigorú lelkiismeretesség és széles körű tudás jellemzik. Elég legyen itt e tekintetben csak életének fő művére utalnom, mely az egész földkerekség eddig ismert légyfajainak rendszeres jegyzékét és teljes bibliographiáját tartalmazza, s amelyből eddig 7 kötet jelent meg. Ennek a nagyszabású munkának az egész világirodalomban nincsen párja és méltó büszkeséggel tölthet el bennünket, hogy ép egy magyar ember ajándékozta meg vele a tudományos világot. Reméljük, hogy ez a műve nem marad befejezetlen és hogy a még hátralevő 3 kötet, melynek anyagát a szerző már jobbra összeállította, szintén meg fog jelenhetni.

Nem csekélyebb érdemeket szerzett magának elhunyt társunk azzal, hogy a Magyar Nemzeti Múzeum Diptera (légy) gyűjteményét, mely addig meglehetősen szerény volt, annyira fejlesztette és oly magas tudományos színvonalra emelte, hogy az terjedelménél s a benne található hiteles

typusok és sorozatok gazdagságánál fogva most a legnagyobb európai és amerikai muzeumok ilyenmő gyűjteményeivel méltán vetekedhetik.

Szeretett társunk és barátunk, Kertész Kálmán!

Valamint ez az immár klasszikusnak mondható muzeumi gyűjtemény, úgy szakirodalmi dolgozataid is mindenhol meg fogják őrizni a tudományos világban a Te emlékedet. Kegyelettel fogja azt megőrizni a Magyar Tudományos Akadémia, a melynek 1910 óta levelező tagja voltál, és a Magyar Nemzeti Muzeum is, melyet több mint egy negyedszázadon át hiven, buzgón és odaadóan szolgáltál. Búcsúzó Tőled nemcsak e két legelső tudományos intézetünk nevében, hanem a szerényebb keretek közt működő Magyar Rovartani Társaság nevében is, a melynek egyik lelkes alapítója voltál, s amely szívedhez mindig oly közel állott.

Búcsúzó Tőled azonkívül mindazok nevében, a kik Téged életedben igazán szerettek, tiszteltek és becsültek, megszomorodott szívű barátaid, kartársaid és tisztelőid nevében, akik most gyászba borult családdal együtt mély megilletődéssel és azzal az áhítatos fohással kísérünk utolsó nyugvó helyedhez:

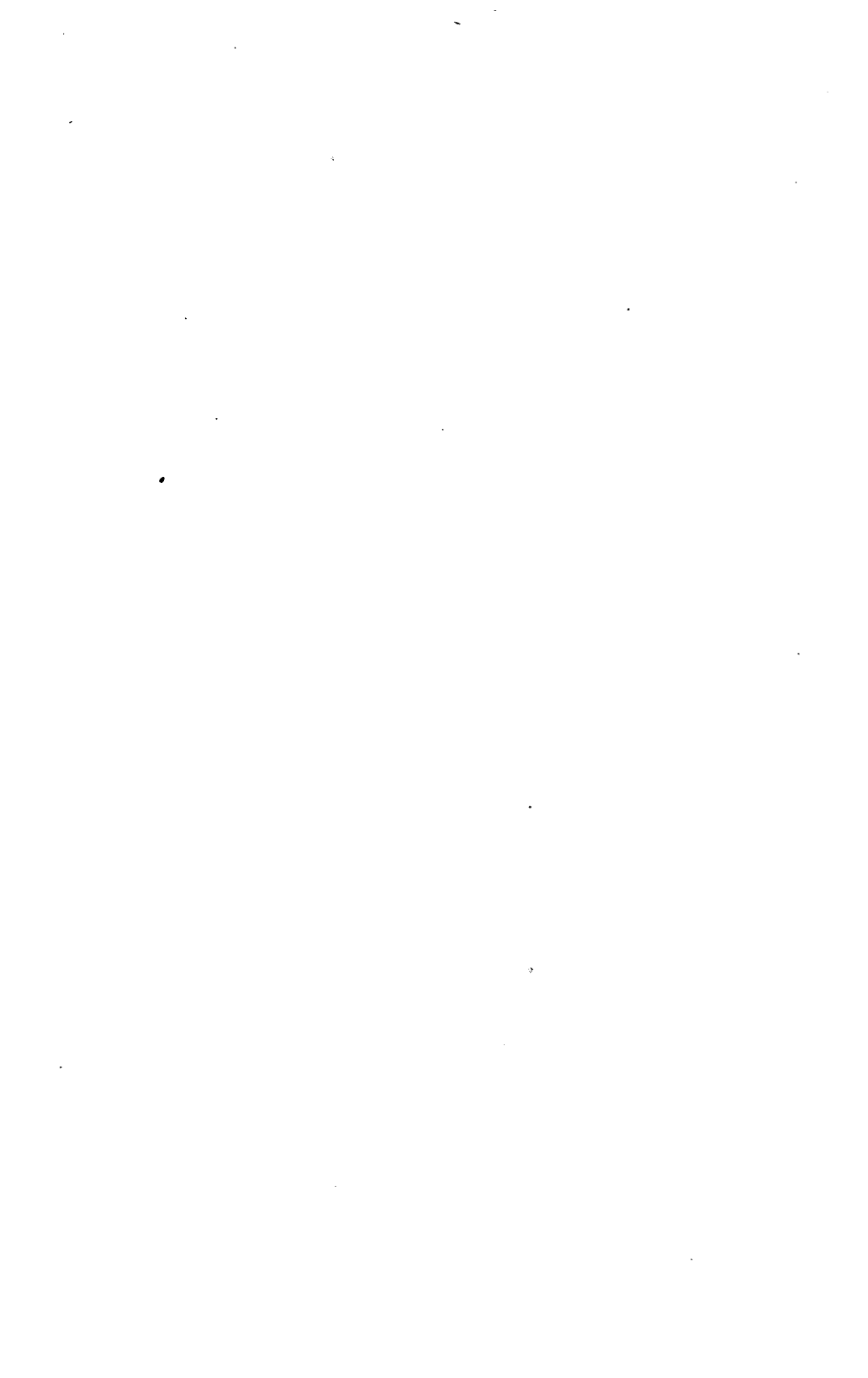
Aldott legyen emlékezeted! Isten veled!

II.

Pauler Ákos 1. tag beszéde Posch Jenő l. t. ravatalánál
1923 július 3-án.

A Magyar Tudományos Akadémia és a Magyar Filozófiai Társaság nevében mondom Istenhözadot Neked, szeretett tagtársunk és alelnökünk. Életedet a világ és az élet nagy igazságainak kutatásában töltötted; tetted ezt önzetlenül, minden külső előny figyelmen kívül hagyásával. Bölcs, voltál, kinek az elmélyedésből fakadó lelki csönd és béke többet ért a világ minden hiúságánál, bölcselő voltál, kinek szemében az életet értékessé egyedül az igazság szerete és kultusa teszi. Bármint is vélekedünk tanításod helyességéről, az a nagy idealizmus és jellemerő, mellyel azt vallottad és hirdetted, minden időkre ragyogó mintaképül fog állani a magyar tudomány művelői előtt. Hiszen a legfőbb, amire ember törekedhet e földön az, hogy az igazságot megismerje, azt bátran vallja s életét a szerint irányítsa. Az emberi lélek életéről irt hatalmas műved a pszichológia alapvető problémáin keresztül iparkodott a philosophia ősi kérdéseit megoldani.

Páratlanul finom elemzéseid, szellemes synthéziseid tudatelményeink számos homályos területére vetettek fényt. A psychicumban elsősorban a *mozgást* láttad meg s az *állásfoglalásban* ismerted fel a lelki élet alaptüneményét. E tanítást mintha elsősorban a magad lelkéből merítetted volna: Te is nyugvás nélkül kutattad az igazságot s minden problémával szemben állást iparkodtál foglalni. Ebből fakadt nemcsak tudományos nagyságod, de emberi lényed vonzó nyíltsága és feledhetetlen szeretetreméltósága is. Nemcsak mint fáradhatatlan bölcselő, de mint igaz ember is élni fogsz emlékeztünkben s mindnyájunk szeretete kísér az örökkévalóság felé vezető utadon. A jó Isten áldjon meg, nyugodjál békében!

AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ

Szerkeszti: BALOGH JENŐ.

XXXIV. KÖTET.

1923 szept.—dec.

9—12. FÜZET.

Az Akadémia belső tagjai.

Elnökség.

Berzeviczy Albert, ig. és t. t., elnök.

Concha Győző, r. t., másodelnök.

Balogh Jenő, r. t., főtitkár.

Igazgató Tanács.

Az Igazgató-Tanács választottjai:

Gr. Dessewffy Aurél

Gr. Apponyi Sándor, t. t.

József főherceg, t. t.

Gr. Apponyi Albert, t. t.

Plósz Sándor, t. t.

Csernoch János

Hg. Batthyány-Strattmaun

László, t. t.

Gr. Károlyi Gyula

Szmrecsányi Lajos

Gr. Széchenyi Emil

11. Gr. Teleki Pál, l. t.

Az Akadémia választottjai:

Id. Szily Kálmán, t. t.

Fraknói Vilmos, t. t.

B. Wlassics Gyula, t. t.

B. Forster Gyula, t. t.

Pauer Imre, t. t.

Gr. Andrássy Gyula, r. t.

Ilosvay Lajos, r. t.

Rákosi Jenő, t. t.

Fröhlich Izidor, r. t.

Herczeg Ferenc, t. t.

11. Szinnyei József, r. t.

Tiszteleti tagok.

I. osztály.

Gr. Apponyi Sándor, ig. t.

Rákosi Jenő, ig. t.

Herczeg Ferenc, ig. t.

Kozma Andor

Hubay Jenő

Vargha Gyula

7. Lehr Albert

II. osztály.

Gr. Apponyi Albert, ig. t.

Darányi Ignác

B. Forster Gyula, ig. t.

Plósz Sándor, ig. t.

Berzeviczy Albert, ig. t., elnök

Fraknói Vilmos, ig. t.

Pauer Imre, ig. t.

B. Wlassics Gyula, ig. t.

9. Gr. Klebelsberg Kunó

III. osztály.

Lenard Fülöp	Koburg Ferdinánd
József főherceg, ig. t.	5. Id. Szily Kálmán, ig. t.
Hg. Batthyány-Strattmann	
László, ig. t.	

A rendes és levelező tagok alosztályok szerint csoportosítva.

I. Nyelv- és széptudományi osztály.

A) Nyelvtudományi alosztály.

<i>Rendes tagok:</i>	Gyomlay Gyula
Szinnyei József, ig. t., osztálytitkár	Vári Rezső
Hegedüs István	Pápay József
Munkácsi Bernát	Tolnai Vilmos
Némethy Géza, osztály- elnök	Bleyer Jakab
Melich János	Láng Nándor
Petz Gedeon	Vikár Béla
7. Gomboz Zoltán	Schmidt József
	Darkó Jenő
	Horger Antal
	Mészöly Gedeon
	Förster Aurél
<i>Levelező tagok:</i>	Németh Gyula
Bánóczi József	Husztai József
Kúnos Ignác	Kmoskó Mihály
Zolnai Gyula	19. Schmidt Henrik

B) Széptudományi alosztály.

<i>Rendes tagok:</i>	Pekár Gyula
Pasteiner Gyula	Divald Kornél
Badics Ferenc	Ambrus Zoltán
Ferenczi Zoltán	Horváth Cyrill
Négyesy László	Viszota Gyula
Csengery János	Szinnyei Ferenc
Császár Elemér	Pintér Jenő
Voinovich Géza	Horváth János
8. Dézsi Lajos	Vargha Damján
	Solymossy Sándor
	Papp Ferenc
<i>Levelező tagok:</i>	Zlinszky Aladár
Gr. Zichy Agost	Szász Károly
Szabolcska Mihály	16. Thienemann Tivadar

II. A bölcséleti, társadalmi és történeti tudományok osztálya.

A) Bölcséleti és társadalmi osztály.

Rendes tagok:

Concha Győző, másodelnök
Földes Béla
Nagy Ferenc
Gr. Andrássy Gyula, ig. t.
Gaal Jenő
Matlekovits Sándor
Balogh Jenő, főtitkár
Magyary Géza
György Endre
Prohászka Ottokár

11. Kovács Gyula

Levelező tagok:

Ovári Kelemen
Grosschmid Béni
Reiner János
Thirring Gusztáv
Kunz Jenő
Ferdinándy Géza
Balogh Arthúr

Bernát István
Finkey Ferenc
Polner Ödön
Angyal Pál
Pauler Ákos
Jankovich Béla
Schneller István
Buday László
Illés József
Fellner Frigyes
Kornis Gyula
Kovács Alajos
Hegedüs Loránt
Heller Farkas
Székely István
Erekly István
Kolosváry Bálint
Czettler Jenő
Dékány István
Holub József

28. Kovács Ferenc

B) Történettudományi osztály.

Rendes tagok:

Károlyi Árpád
Zsilinszky Mihály
Csánki Dezső, osztály-
elnök
Karácsonyi János
Ballagi Aladár
Békefi Remig
Szádeczky Kardoss Lajos
Márki Sándor
Fináczy Ernő, osztálytitkár
Angyal Dávid

11. Tagányi Károly

Levelező tagok:

Szentkláray Jenő
Nagy Gyula
Marczali Henrik
Komáromy András
Wertheimer Ede
Kollányi Ferenc
Szendrei János

Takáts Sándor
Kuzsinszky Bálint
Mihalik József
Erdélyi László
Sebestyén Gyula
Áldásy Antal
Szeremlei Samu
Mahler Ede
Hornvánszky Gyula
Barabás Samu
Hodinka Antal
Gr. Teleki Pál, ig. t.
Domanovszky Sándor
Varjú Elemér
Jancsó Benedek
Szentpétery Imre
Hóman Bálint
Pilch Jenő
Lukinich Imre
Eckhart Ferenc
Iványi Béla
Hekler Antal

30. Gerevich Tibor

III. Matematikai és természettudományi osztály.

A) Matematikai és physikai alosztály.

Rendes tagok:

Fröhlich Izidor, ig. t., o.-titk.

Réthy Mór

Ilosvay Lajos, ig. t.

Rados Gusztáv

Kövesligethy Radó

Farkas Gyula

Kürschák József

Tangl Károly

Winkler Lajos

Szarvasy Imre

11. Rejtő Sándor

Bodola Lajos

Buchböck Gusztáv

Klupathy Jenő

Wittmann Ferenc

Fejér Lipót

B. Harkányi Béla

'Sigmond Elek

Fényi Gyula

Riesz Frigyes

Steiner Lajos

Oltay Károly

Rybár István

Konek Frigyes

Pogány Béla

Ifj. Szily Kálmán

Mikola Sándor

Zelovich Kornél

Pekár Dezső

24. Zemplén Géza

Levelező tagok:

Balló Mátyás

Zipernowszky Károly

Bugarszky István

Hoor-Tempis Mór

Schlesinger Lajos

B) Természettudományi alosztály.

Rendes tagok:

Horváth Géza, oszt.-elnök

Koch Antal

Lenhossék Mihály

Mágocsy-Dietz Sándor

Méhely Lajos

Schafarzik Ferenc

Istvánffy Gyula

Hutýra Ferenc

Zimányi Károly

Preis Hugó

11. Mauritz Béla

Krompecher Ödön

Böckh Hugó

Pálffy Móric

Degen Árpád

Filarszky Nándor

B. Nopcsa Ferenc

Kenyeres Balázs

Marek József

Magyary-Kossa Gyula

Zahlbruckner Sándor

Vitális István

Cholnoky Jenő

Papp Károly

Vámosy Zoltán

Zimmermann Ágoston

Kerpely Kálmán

Vendl Aladár

Verebély Tibor

Bókay János

Gelei József

28. Jakabházy Zsigmond

Levelező tagok:

B. Kétly Károly

Hollós László

Tuzson János

Ifj. Entz Géza

Richter Aladár

Buday Kálmán

Schaffer Károly

Berzeviczy Albert ig. és t. tag, elnök úr megnyitó beszéde az 1923. évi február hó 26-án tartott összes ülésen id. gróf Andrássy Gyula ig. és t. tag születésének centennariuma alkalmából:

„Tekintetes Akadémia!

Mai összes ülésünk alkalmával bátor vagyok a tekintetes Akadémiát arra emlékeztetni, hogy néhány nap múlva századik évfordulója lesz az id. gróf Andrássy Gyula születésének. Ő Akadémiánknak 1876 óta tiszteleti és igazgató tagja volt, csak rajta mult, hogy elnöke nem lett; hozzánk tartozott, mint a magyar közélet kimagasló férfja, mint olyan ember, aki nem írt ugyan, de csinált történetet. Harminchárom év előtt bekövetkezett halála után boldogult Kállay Béni tartott róla emlékbeszédet Akadémiánk ünnepi közülésén és arcképe képcsarnokunkban foglal helyet.

Azonban nemesak Akadémiánk körében, a magyar nemzet szívében és a történelem lapjain él és élni fog az ő neve, emléke, mint újabbkori történetünk egyik legfényesebb és legnemesebb alakjáé. Ő Deák Ferenc mellett megalapítója lett hazánk újabb alkotmányos korszakának és újabb korunkban az egyetlen magyar, ki államférfiúi lángeszével intőzőleg folyt be Európa politikai viszonyainak alakulásába.

Államférfiúi nagysága annál tisztábban áll előttünk, mert emberi és politikusi egyéniségében nincs semmi vonás, mi e nagyságot legkevésbé is elhomályosítaná. Egész önfeláldozással szolgálta hazáját, mikor annak sorsa őt a leg súlyosabb összeütközésbe hozta a dinasztíával és hontalanná tette, és ugyanoly odaadással szolgálta a visszaállított alkotmány alapján királyát, mikor a korona és a haza érdekét egynek látta. Ellenállhatatlan emberi egyénisége és kimagasló szellemi tehetségei őt törekvés nélkül emelték a legmagasabb polcra, lángesze játszva küzdte le a politikai és kormányzati feladatok nehézségeit és a diplomacia terén iskolázottság nélkül iskolát csinált.

Hálával tartozunk a Gondviselésnek, hogy őt nemzetünknek adta, és válllvetve kell törekednünk abból, amit tett és alkotott számunkra, megtartani a megtarthatót és visszaszerezni a visszaszerezhetőt.

Andrássy Gyula emléke Akadémiánkban is, mint nemzetünkben halhatatlan lesz.”

Elnök úr beszédét a nagyszámmal megjelent tagok élénk helyesléssel kísérték.

Ünnepi ülés Madách Imre emlékezetére 1923. október 7-én.

Elnöki megnyitóbeszéd *Berzeviczy Albert* ig. és t. t.,
akadémiai elnöktől.

A sivár jelenből lelkünket csak nagy emlékek vagy nagy remények képesek magasra emelni. Mi ez idő szerint majdnem egészen csak nagy emlékeink fölemelő hatására vagyunk utalva, melyeket éppen a jelen év ritka gazdagsággal tárt elénk. Az új év éjjele volt Petőfi születésének századik évfordulója; az ő nagy emlékének ünneplése kiterjed majdnem az egész évre és élénk visszhangot kelt messze hazánk határára túl. Országos megemlékezés tárgya volt — Akadémiánk részvételével is — a gróf Andrássy Gyula születésének s a Kölcsey Himnusa keletkezésének centenáriuma is. És az ünneplések összetorlódása miatt a mostani őszre maradt a Madách Imre emlékének megülése, bár a századik évnapot tulajdonképpen már ez év januárjában éltük át.

Akadémiánk sietett őt halhatatlan művének, „Az ember tragédiájá”-nak megjelenése után 1863. elején tagjává választani; székét már csak egy barátja, Bérczy Károly által felolvasott művel alig egy fél évvel korai halála előtt foglalhatta el. Akadémiánk tagjai itt körünkben és irodalmunkban élénk részt vettek emléke ébrentartásában és a Madách-irodalom gazdagításában, mélyítésében; most, mikor születése óta egy évszázad, nagy műve megjelenése óta 60 év szentesítette az első irodalmi babér nyújtóinak ítéletét, új tüzet gyújtunk az emlékezés áldozatoltárán s a köré hívjuk a nemzetet, melynek annyi megalázás között csak a nagy szellemei iránt világszerte nyilvánuló hódolat nyújt elégtételt, vigasztalást és biztatást.

Az ember tragédiájának, ennek a műnek, mellyel — mint Eötvösünk megállapította — egy magával igazolta Madách rövid, de fényes irodalmi pályáján a reményeket, melyekkel az egész nemzet fellépését, s a bánatot, mellyel halálának hírét fogadta. Az ember tragédiájának, keletkezésében, megjelenésében, első és későbbi hatásában valami

gondviselésszerű vonás nyilatkozik meg, aminő a sorsdöntő nagy eseményeket szokta jellemezni.

Egy, a felvidéki magyar-tót nyelvhatáron, régi nemesi családból született magyar földesúr, kit származása, hagyományai, vagyona gazdálkodásra s a társadalmi, esetleg politikai szereplésre jelöltek, korán adja öntudatos költői hajlam jeleit. Azonban elszigeteltsége az irodalmi élettől, költői irányának épen az önállósággal járó kissé rideg különyszerűsége megfosztja őt minden biztató sikertől a korán elkedvetleníti. Időközben nemzetének katasztrófája kegyetlenül végig ostorozza az ő egyéni életét is. A szabadságharc viszontagságaiba két testvére pusztul bele; családi vagyona jelentékeny részétől megfosztja az új jogrend. Az elnyomatás idejében hazafias érzülete miatt, egy menekültnek nyújtott védelem címén bíróság elé és börtönbe kerül; a börtön nemcsak egészségét ássa alá, hanem családi életét is; elválni kénytelen fiatal nejétől, kihez őszinte vonzalom csatolta. Megtépett lelki világával a falusi élet csendjébe és magányába menekül. Az ősi ház, a kedves környék, a serdülő gyermekek, a jó anya és a megmaradt másik hű élettárs: az íróasztal töltik be férfikora delének éveit. Az a keserű, néha szinte embergyűlöletbe átesapó világsszemlélet, mely már fiatal kora némely versét jellemezte, abban a semmi mással nem pótolható elmélyedésben, melyet a falusi élet nyújt, lassankint az egész emberiség problémáját felölelő magasztos eszmekörben tisztul és higgad meg s épen akkor, mikor a nemzeti élet újraébredésének első zsongása hallatszik be csöndes magányába, mintegy ellenállhatatlan ihlet kényszerítő hatása alatt írja meg alig több, mint egy év leforgása alatt halhatatlan művét, mellyel egyelőre csak legbensőbb barátai ismerkednek meg.

Ki tudja, nem marad-e Az ember tragédiája is oly sok mással együtt még évekig a sztrégovai kastély íróasztalának fiókjában, ha szerzőjét a balassagyarmati kerület a rövid életű 1861-iki országgyűlésre képviselővé nem választja s a fiatal képviselő a felirati vitában egy, némi feltűnést keltő beszédet nem mond. Kéziratát barátai biztatására elviszi Arany Jánosnak s ez, az első, kedvezőtlen benyomást leküzdve, figyelmesen átolvassa a művet és azt írja Tompának, hogy „valahára felfedezett egy igazi talentumot... Első tehetség Petőfi óta, aki egészen önálló irányt mutat”. Hibákat talál ugyan a művön, különösen nyelvén, de azt hiszi, hogy „talán még ezen segíthetni” és segít is. A magyar költői nyelv legnagyobb művészenek valóban nem

utolsó s nemes lélekre valló érdeme, hogy gondjaiba vette új költő barátjának sokat ígérő alkotását s azon olyan észszoló munkát vitt végbe, mely annak irodalmi hatását és becsét kétségkívül lényegesen fokozta.

A Kisfaludy-Társaságban maga Arany mutatja be az új felfedezést. A hatás óriási. A közéletében újra ébredő, újra buzduló nemzet szinte szomjuhozta az új korszaknak egy nagy irodalmi sikerét is és azt teljes mértékben megkapja. Az ember tragédiája ezzel megkezdí diadalainak ma se befejezett, tüneményes pályáját, amelyet nem hogy csökkentene, hanem talán még fokoz az a fájdalmas végzése a sorsnak, hogy az ünnepelt mű szerzője alig több, mint két évvel annak megjelenése után letűnik az élők sorából: a tetszés, a hódolat, az elragadtatás immár csak egy halottat jutalmaz, de annál pazarabbul és annál szélesebb körben.

Azután következik még egy csodás fordulat. Kétségtelen, hogy Madách munkája megírásakor nem is gondolt annak színrehozására; drámai költeményként írta, de nem a színpad számára. És mégis, 21 évvel megjelenése és 19 évvel a költő halála után az Ember tragédiája színre kerül a Nemzeti Színházban. Paulay merészsége, tapasztalata és tekintélye kellett hozzá, hogy a vállalkozás létrejőjön és győzelmesen leküzdje nemesak az elébe gördülő akadályokat, hanem a vele szemben felmerült kemoly irodalmi és aesthetikai aggályokat is.

Hogy mint színpadi kísérlet bevált, azt igazolja kedveltsége, mely nemesak nálunk tartotta és tartja műsorou a Madách nagy alkotását, hanem a legkülönbözőbb, részben irántunk épen nem barátságos nemzetek játékszínén is meghonosította azt. Irodalmi szempontból kétségtelen, hogy a színrehozatal áldozatokat is követelt a mű becsének teljessége s konceptiójának elvont magasztossága szempontjából, de ismeretének elterjedését nézve a színre alkalmazás kétségkívül vívmány volt, mely nélkül e nagy magyar alkotás talán nem volna oly közkinese a művelt világnak, amióként ma méltán ünnepeljük.

Már e hódító hatás igazolja e mű teljes eredetiségét és önállóságát; ha csak Goethe vagy Byron-utánzat volna, nem vetélkednék közismertségben amazok híres rokonműveivel. A szorgalmas irodalomtörténeti kutatás egyébiránt kimutatta, hogy Madách nem is ismerte nagy részét azoknak a költői alkotásoknak, melyekkel drámai költeményét összehasonlították s másrészt, hogy az Ember tragédiája szinte szükségszerűen épül fel azokból az épületkövekből,

melyeket a költő nagyrészt csak utólag fölfedezett megelőző munkáiban, kísérleteiben, töredékeiben fölhalmozott. Míg ez azt mutatja, hogy Madách mindenekfölött önmagából merített s hogy a nagy művében megnyilatkozó tiszta és nemes világszemlélet saját élményeiből szűrődött le, másrészt a műnek, szerzője minden megelőző költői kísérletét messze túlszárnyaló jelentősége és becse a szerzővel önmagával szemben is mondhatni eredeti, új és önálló föllendülést és ihletet mutat; olyanná teszi az Ember tragédiáját, mint egy talánszerű erőktől váratlanul, előzmény nélkül valamely tájra sodort erraticus sziklatömb, mely magányosan, társatlanul, idegenül áll a síkon.

A Madách-irodalomnak legtöbb dolgot már az Arany első megütközése óta a Faust-hasonlatosságok adnak. Tagadhatatlan, hogy az Ember tragédiája és a Goethe halhatatlan műve között sok a vonatkozás és a hasonlatosság is; de mégis óriási a különbség a kettő között és egészen kétségtelen, hogy a befolyás, melyet a Faust Madáchra gyakorolt, semmikép sem tette rabbá a magyar költőt alkotó munkájában. Egészen más az alapgondolat, a szerkezet, a felépítés, a végkövetkeztetés. Goethe kiragad egy embert az egész nem fejlődése és élete, a történet folyamából s annak élményeiben és sorsában példázza nemének rendeltetését, az emberi lét erkölcsi problémáját. Madáchnál maga az ember álmódja meg saját nemének sorsát s a gondviselés akadályozza meg benne, hogy azt megsemmisítse. Ha Madách költői mélységben s különösen a kivitel költői művészetében nem is éri el Goethét, conceptiójának egyszerű tisztaságában, érthetőségében, a cél felé való egyenes és világos törekvésében fölülmúlja őt, alkotásának nagyszerűségében nem marad mögötte.

A kritikát és aesthetikai elemzést nem állította meg az elismerés és csodálat egyhangúsága. Az kereste és megtalálta azt is, ami a műben hibának tekinthető, de ami a szerző egyéniségének és a mű keletkezésének sajátosságából folyik. Megállapította az ellenmondást, mely a Kepler-Danton-színen az álmok kettősségében valamint abban is rejlik, hogy Lucifer, aki maga is kép az Ádám álmaiban, mégis irányítója ezeknek az álmoknak. Az emberiség elsatnyulásának ama sívár képeihez, melyeket előbb a társadalmi elméletek túlhatjtása, majd kozmikus elváltozások nyújtanak a XII. és XIV. színben, nem szolgáltatnak teljes értékű cáfolatot az Úrnak utolsó biztató szavai. Itt valami fájó ellenmondás marad, mely ama pessimismus javára billenti a

mérleget, amelynek vádjától már Arany igyekezett megvédeni Madáchot. Az iránt majdnem egyértelműség uralkodik, hogy az Ember tragédiájának költője erősebb az elgondolásban, mint az elképzelésben s hogy a kivitel a kigondolás művészete mögött marad. Madách verselése nem könnyű, stílusa inkább bölcselkedő, értekező, szónoki, mint költői; nála a hideg és merev formát csak nehezen melegíti s ragyogja át a tartalom, a gondolat költőisége.

Mindamellettsé kétségtelenül áll, hogy az Ember tragédiája a magyar irodalomnak talán valamennyi között legeszmekeltőbb műve, ezt tanúsítja kiterjedt irodalma is, meghonosodása a külföldön s a sok szálló igévé lett mondás, mely tartalmából szárnyra kelt.

Minden jogosult kritika ellenére nehéz a Madách maga elé tűzött nagyszerű feladatának megoldását másképp képzelnünk el, mint ahogy nála találjuk. A világtörténetnek az Ádám álmában feltáruló töredékes képei mégis a történelem egészét éreztetik velünk; az, hogy az ember minden szín végén egy új eszményért buzdul fel s hogy minden következő szín az ebből az eszményből való keserves kiábrándulást hozza meg, nem képes megingatni az emberiség nemes rendeltetésébe vetett hitet, melyet maga a költő is törhetetlenül vall. Ép így az a nagyszerű vita is, mely az egész drámai költeményen végig Ádám és Lucifer között folyik s melyben Ádámnak hol csüggedő, hol újra megerősödő hite küzd a Lucifer mindent megdermesztő és elhomlasztó kételyével, bár a meggyőződés egyenlő melegét érezteti mindkét félnél, mégis egy percig sem hagy kétségben az iránt, hogy a szerzőt esze és szíve melyik oldalra vonzza. A költő erős vallásos hite átsugárzik a szkepszis legsűrűbb ködfátyolán is és engesztelően hat az, hogy míg a nő gyöngesége a Madách legszemélyibb élményeként nyer kifejezést Évának majdnem minden megjelenésében, végül mégis épen a gyöngye nő tisztább lelkülete az, mely az emberi nem sorsát az anyaság mysteriumának feltárásával megmenti.

Az ember tragédiája minden időben nemzeti irodalmunk kincse, nemzetünk büszkesége fog maradni s megírásával Madách mindenkorra beköltözött nemzetünk halhatatlanai közé. S ha valaha, ma kell megbecsülnünk és ünnepelnünk a magyar szellem ez örökbecsű alkotását; ma, mikor annyitól fosztottak meg, ami a miénk volt s érdemtelennül oly mélyen aláztak meg; ma, amikor csüggedni nem akaró életösztönünk és törhetetlen hitünk valódi jelmonda-

sunkká avatja az Ember tragédiáját bezáró isteni szavakat:
„Mondottam ember: küzdj és bizva bízzál!”

**Egyetemesség, magyarság és egyéniség
az Ember tragédiájában.**

Négyesy László r. tagtól.

(Közölve: Budapesti Szemle 561. sz. 1—19. l.)

**Ünnepi ülés Ipolyi Arnold r. és ig. tag emlékezetére
1923. október 15-én.**

Elnöki megnyitóbeszéd *Berzeviczy Albert* ig. és t. t.,
akadémiai elnöktől.

Tekintetes Akadémia, tisztelt Közönség!

Az emlékekben oly gazdag jelen évnek őszi szaka is a kegyeletes megemlékezés ritka nagy alkalmát hozta meg. Ez év október hava 18-án telik le száz esztendeje Ipolyi Arnold püspök, Akadémiánk rendes és igazgató tagja s a II. osztály elnöke születésének.

Egymás után költöznek be azok a fényes és nagy alakok, akiket legtöbbünk még személyesen ismert, akik áldásos működésének még élő tanui vagyunk, a hallhatatlanságnak abba a nyugalmas birodalmába, ahol már a születés távollétét egy évszázad mértékével, az elköltözését is évtizedekkel mérven, az együttélés és együttműködésből eredő minden ellentét eltűnedezik s az érdem és kiválóság a maga megtámadhatatlan tiszta fényében ragyog visszaemlékezésünk szemhatárán.

Ipolyi Arnold hatalmasan érvényesítette 63 évre terjedt életében a természetből bőkezűen ráruházott s fáradhatatlan tanulmánnyal gazdagított adományokat. Széleskörű és mélyreható tudás, kitűnő toll és ékesszólás, törhetetlen szorgalom és nemes becsvágy nemesak a hír és közismertség, a tudományos tekintély magaslataira emelték fel őt, hanem papi erényekkel egyesülve kiváló egyházi és közjogi méltóságba is helyezték, mely viszont lehetővé tette, hogy a tudománynak és művészetnek saját munkásságával is oly lelkesen szolgált érdekeit megfelelő anyagi eszközökkel is vigye előre.

Igy lett ő valóságos úttörője, és pedig eredményes úttörője a múltba visszatekintő, nemzeti emlékeinket meg-

becsülő, gyűjtő, ismertető s az alkotásban is nemzeti forrásokból, főleg a nemzeti múlt forrásából merítő művészeti és művelődési törekvéseinknek, kinek végzett munkája ma csak annyiban látszik háttérbe vonulni, amennyiben közjavunkká lett, mint ahogy a fa törzse rendszeren már nem hajt levelet, virágot, de az üdén zöldelő és virító lombok éltető nedvöket mégis a régi törzsön át szívják magukba.

Akadémiánk Ipolyit amaz emlékezetes tagválasztás alkalmával sorolta levelező tagjai közé, amikor tíz éven át nagyon korlátozt munkásságra kényszerített, úgyszólván csak megtűrt s tagjai tekintetében kihalási állományra helyezett Tudós Társaságunk 1858. végén először egészíthette ki ismét sorait a magyar tudomány és irodalom körül legjobban érdemesült férfiakkal. A már akkor tekintélyes irodalmi munkásságra visszatekintő Ipolyi gyorsan emelkedett sorainkban. Már három évvel később rendes taggá lépett elő, később igazgató-taggá is és a II. osztály őt ismételve elnökévé választván, az volt 1886-ban bekövetkezett elhunytakor is. Őt jellemző nemes buzgalma érvényesült Akadémiánk tevékenységében is; több fontos tanulmánya akadémiánk kiadványként látott napvilágot, emlékbeszédei lendület, forma és tartalom tekintetében egyaránt kiváló termékei voltak e műfajnak; akadémiái kiküldetésben járt el a konstantinápolyi Corvinák fölfedezése és megismertetése körül s az ő magasröptű programja valósult meg dísztermünk monumentális történeti falképein.

Az általános elismerés, mely őt környezte, megnyilatkozott abban is, hogy a Történelmi Társulat és az Orsz. Képzőművészeti Társaság őt elnöki, a Szent István-Társaság alelnöki állásukra emelték s ezek az állások ismét bővebb alkalmat nyújtottak neki itt és a vidéken nagyhatású beszédekben hirdetni eszméit, ébresztteni a történeti érzéseket s követelni művészetünk nemzeti irányban való fejlesztését.

A kiterjedt irodalmi tevékenység, mellyel főképp művelődés- és művészettörténetünket gazdagította, s azok számára új utakat tört, újabb, illetékes méltatást fog ez ünnepély keretében találni.

Akadémiánk, halála után kevéssel, emlékbeszéddel koszorúzta meg élete munkáját. Most, mikor a születési centenarium alkalmából megújítjuk emlékét, szerencsénk volt az ünnepi beszéd megtartására ugyanazt a veterán társunkat nyerni meg, kitől az első emlékbeszédet hallottunk, ki a gondviselés kedvezéséből ma is töretlen munkaerővel működik az Ipolyi által is oly fényesen művelt téren s kit nemcsak

elő kortársai között a történetírói érdemekben való elsőség, hanem az a szoros barátság is tesz leghivatottabbá e tisztre, mely őt a boldogulthoz mint idősebb pályatársához csatolta.

Üdvözölve a kegyeletes ünnepélyünkön megjelenteket, átadom a szót Fraknói Vilmos tiszt. és igazg. tagtársunknak.

Ipolyi Arnold emlékezete.

Fraknói Vilmos ig. és t. tagtól.

Megilletődve elnémitottam aggkorom aggodalmait és készséggel vállaltam a reám bízott megtisztelő feladatot, hogy a magyar tudomány egyik kiemelkedő munkása, ifjúkori törekvéseim nemes pártfogója, Ipolyi Arnold emléke iránt, születése századik évfordulója alkalmából számban meg nem fogyott, érzelmeikben meg nem változott tisztelőinek kegyeletét tolmácsoljam: az elhervadott koszorút, melyet 34 esztendő előtt akadémiai emlékbeszédemben az ő sírjára helyeztem, friss babérral váltsam föl.

Azon meggyőződésben teszem ezt, hogy az ő kulturális munkájának hatása, évek multával, nem enyészett el, sőt inkább szembetűnőbb lett.

I.

Ha visszatekintünk Ipolyi irodalmi pályájára, annak kiinduló pontján ő úgy jelenik meg előttünk, mintha lát-noki szemmel, több mint félszázaddal bekövetkezése előtt, közeledni látta volna azon gyászos kort, amikor a nemzetnek hősi fegyverrel küzdött és böles mérséklettel gyakorolt jogai a közös hazában vele együtt megtelepedett nemzetiségek támadásainak célpontul fognak szolgálni és mintha már akkor igyekezett volna fölszerelni a fegyvertárt, amelynek készletében a védelem fegyvereit találhatja. Ezeket régi műveltségünknek a néphagyomány emlékeiben lap-pangó bizonyítékai nyújtották neki, amelyeket egy nagy irodalmi műben készült föihalmazni. Tervét a lelkesedés föllengző szavaival jelentette be Akadémiánknak, szék-foglalásakor. Oly munkát kíván — úgymond — alkotni, mely a köz. és magánélet minden fönnmaradt emlékét földolgozza, a hamvedény cseréptöredékétől, mely a fölszántott sírhantrögével előgördül, a gót dóm felhőkbe nyúló csúcsáig; a népek sorsát intéző hatalmasok államszervező rendelkezéseitől a nép ajkán öntudatlanul elhangzó közmondásokig. Ez a munka nem készült el, de föladatának betöltésére hivatva volt Ipolyinak 1854-ben megjelent és a Magyar Mithologia címet viselő műve, noha sokkal többet nyújtott, mint amit a

hiteregetanok szoktak magukban foglalni. Éveken át gyűjtötte a néphagyomány emlékeit mindazon népek körében, melyek a magyar faj vándorlásának és honfoglalási kísérleteinek viszontagságaiban osztoztak; föltárván a magyar nemzet őseinek széles látkörű világnézetét, fantáziájának termékenységet és nemes erkölcsi érzéseit. A homályban maradt részletekre az egyetemes néprajztudomány árasztott világosságot, egyaránt értékesítve Anglia hatalmas tudományos intézeteinek Kelet-Ázsiát ismertető monumentális kiadványait és finnországi szerény tudósok kutatásainak és megfigyeléseinek eredményeit. Így azután a Magyar Mithologia a népvándorlás és a honfoglalás magyarságának lelki világát nyitotta meg előttünk.

Ezen föladat megoldása után Ipolyi az ő műveltség-történeti tanulmányait a szomszéd területen folytatta, hová az utat az irodalom terén beállott fordulat jelölte meg. Ugyanis miután a Klasszika Archeologia több századon át annyira uralkodóvá lett, hogy az antik művészet formáit és mestereit minden művelt ember jól ismerte, ellenben a legműveltebbek is tájékozatlanul és közönyösen állottak hazájuk középkori műemlékei előtt; végre a XIX. század elején egy kölni műtörténetíró, meghatva szülővárosa dómjának fenséges művészetétől, a világremeket tanulmányozni kezdte és leírását rajzával együtt közrebocsátotta. Példáját követték Gaumont Franciaországban, Bloxham Angliában, Henszelmann Imre Magyarországon. Ekkor a műtörténet és műízlés terén valóságos forradalom állott be; a barbárnak vélt középkori művészet alkotásai csodálat és utánzás tárgyaivá lettek.

Ezzel egyidőben Akadémiánk fölkarolta a középkori műemlékek ügyét. „A nemzeti becsületet szíven viselő minden magyarhoz“ címzett fölhívást bocsátott közre. (1847.) Panaszt emelt az ellen, hogy míg más nemzetek műemlékeit, egykori műveltségök bizonyítékai gyanánt föntartják, megújítják és ismertetik, a magyarok könnyel viseltetvén régi dicsőségük iránt, azt amit a letűnt századok megkimélték, pusztulni engedik.

A politikai mozgalmak közepett a szózat hatástalanul hangzott el. Ellenben a bécsi kormány, az új osztrák birodalomra kiterjedő hatáskörrel, föllállította a műemlékek központi bizottságát, melynek tagjai sorába Ipolyit is meghívta. Ezt erős nemzeti és alkotmányos érzése nem tartotta vissza a kinevezés elfogadásától. Ő volt az első hazánkban, ki az ország egyes vidékeit, a Csallóközt, a Mátysföldet és a

Fehérhegységet faluról-falura bejárta, a műemlékeket összeírta, fölvételek és rajzok készítéséről gondoskodott. Ettől fogva a műemlékek fölkutatása, megmentése és ismertetése földadatainak első sorában foglalt helyet. A legjelentékenyebbeket részletesen ismertető monografiák és egész korszakokat vagy műirányokat összefoglaló tanulmányokkal gazdagította irodalmunkat. A legértékesebbek azok, melyek a középkori magyar építészet, szobrászat, festészet és ötvösség, tehát együttvéve a magyar művészet történetét nyújtották a nemzetnek.

Alapos kutatás és érdeklődést keltő előadás jellemzik a művet, mely számtalan művészettörténeti tényt állapít meg és a megítélésökre alkalmas szempontokat jelöli meg. Az építészet történetének részletei meggyőzték az olvasót arról, hogy nemzetünk feltűnő készséggel hódolt meg a nyugati kereszténység művészete előtt, anélkül, hogy bárki egy új nemzeti stílus alkotására gondolt volna. Noha a szent Istvántól emelt templomoknak egyike sem maradt fenn, akár csak romjaiban is, az alapfalak és faragványok maradványaiban Ipolyi igazolva látja egyik közelegykorú németországi püspöknek nagyszerűségüket és fényüket dicsőítő leírását, egyúttal kifejezve találja a szent király kormányzati programját: a római egyházhoz és a nyugateurópai államrendszerhez való ragaszkodást, amely jelentéktelen részletekre is, például a római tábor torony-rendszerének az egyházi építkezésben alkalmazására is kiterjedt.

Kimerítően tárgyalja Ipolyi a magyarországi építészeti munkásságban a román stílus uralomrajutását. Eltér a külföldön megfigyelhető építészeti alakulástól, lényegesen eltérő formákat és rendkívüli műbecsű faragványokat hoz létre. A stílus fennmaradt alkotásai között, legkiválóbbnak a jáki bazilikát mutatja. Jellemzésénél nem kellett a saját tekintélyére támaszkodnia; Ausztria legkiválóbb műtörténetírója, Eiselberger szavaival élhetett, mikor azt állította, hogy a jáki ornamentika gazdagsága és formszépsége mindazzal, amit a román stílus építészeti valaha alkottak, bátran kiállja a versenyt és hogy a jáki főkapu a bécsi szent István domét is elhomályosítja.

Az élénk építészeti munkásságot, melynek a XIII. század első felében Magyarország színhelye volt, Ipolyi a nemzeti erők egyetemes föllendülésével magyarázza, amely a politikai szabadságoknak az aranybulla által kivívott biztosításával kapcsolatban áll; aminthogy Franciaországban is a dóm-építkezések legvirágzóbb kora a városoknak önálló.

ságukért vívott sikeres küzdelmeivel találkozik. Ellenben kiváló műveket, mint Európa egyéb országaiban: Ipolyi azzal is indokolja, hogy ezen stílus nálunk csak későn, mikor másutt már hanyatlásnak indult, honosult meg és így elkorcsosodásának formáit hozza magával. Jellemző tény gyanánt hozza fel, hogy a cambrayi székesegyház híres építész, ki hosszabb ideig tartózkodott Magyarországon (Villard de Honecourt) csak egy itt látott díszítési részletet, nem pedig egy befejezett művet rajzolt le fönmaradt építész albumába.

II.

Ipolyi ambícióját és kötelességérzetét nem elégítette ki a művészet történetének körében kifejtett írói munkássága. A műemlékek fönntartásában tényező kívánt lenni. Tudta, hogy magára hagyatva eredményt nem érhet el és az egész nemzet közreműködésére szorúl. Fáradhatatlan agitátor gyanánt működött gyakran. Kiméletlenül használta föl a hatás eszközeit. Nem riadt vissza attól, hogy a műemlékeket meg nem becsülő honfitársait a beduinokhoz hasonlította, kik érzéketlenül járnak Egyiptom műemlékei között. Új szót alkotva, hangoztatta, hogy a magyar nemzetnek nemcsak műértőkre, hanem műkimélőkre is szüksége van. Figyelmeztette honfitársait, hogy rossz hírben vagyunk, mert azt költik rólunk, hogy a mult időkben nem volt művészetünk és ma sem vagyunk még kulturnép; hogy idegenek úgy mutatják be legértékesebb kincseinket, mintha ők fedezték volna föl és az ő népok szülöttei alkották volna azokat. Elkeseredve kérdezte: meddig nézzük mindezt összetett kezekkel?!

Olvasóit és hallgatóit arra oktatta, hogy a történeti multnak az életre gyümölesözővé kell válnia és a történeti érzék hiányát a legmagasabb műveltség, a legdúsabb jólét sem pótolhatja. Ismételve hívta föl a nemzetet: Őrizzük meg, gyűjtsük össze emlékeinket, nehogy ha azok elvesznek, üresebb legyen a mult, szegényebb a jelen, kétesebb a jövő!

Miként a régi műemlékekben, szintúgy a monumentális új építkezésekben is az állam erejét szilárdító tényezőt látott. Hazafiúi önérzettel hirdette, hogy mindannyi nép, mely országunk területén lakott, mélyen bevájta romboló keze nyomait talajába: de a római után a magyaron kívül egy sem emelt rajta műemlékeket, amelyekre tehát mint jogcímekre hivatkozhatik nemzetünk, mert azok azt bizonyítják, hogy nemcsak fegyvere hatalmával, hanem műveltsége fölnyével is hódított.

III.

Ezért a történeti tudat fejlesztésében és megszilárdításában kiváló helyet jelölt ki Ipolyi a modern művészetnek. A Magyar Képzőművészeti Társaság közgyűlésein, elnöki megnyitó beszédeiben több ízben foglalkozott ezen tárggyal. Kifejtette, hogy a magyar művészetnek, miután a fejlődés európai színvonalát elérte, az egyéni ízlésen és önkényen felülemelkedő nemzeti jellemet kell elsajátítani, saját népe történetének és irodalmának eszmevilágát kell előállítania. Küzdött azon kóros divat ellen, mely a klaszszikai mithológia alakjaival és jeleneteivel népesítette be a köz- és magánépületeket. Fölvetette a kérdést: vajjon nines-e hozzánk közelebb álló tárgy, mely a hazafiúi eszmények nyelvén szólalhatna meg? A válasz úgy hangzott, hogy a művészet és az embeniség jövője kétségesnek tűnnék föl, ha a szépnék eszményét csak egyetlen eszmekörben lehetne megvalósítani.

Mikor dicső emlékü Munkácsy Mihály külföldön szerzett babérral ékesítve, hazájában megjelent és olyan fogadtatásban részesült, amilyen Rubens óta egy művésznek sem jutott osztályrészül, a művészek ifjú nemzedékét figyelmeztette, hogy a mester a magyar népet ábrázolásával nyitotta meg pályáját és onnan emelkedett a történeti és bibliai föladatak magaslatára. Azonban másrésről erőteljesen szólalt föl a nemzeti irány téves felfogása és durva realizmusa ellen; „mintha — úgymond — a magyar nép típusát és jellemét csak a vásár és a csárda szolgáltatná!“ Művészeinket buzdította, hogy ősmondáinkra és nemzeti szenteink legendáira irányítsák figyelmüket.

Féltékeny gondoskodásának tárgya volt Akadémiánk díszterme, melynek falain eszméjét megtestesítve óhajtván látni, a kulturtörténeti képsorozat tervét ő dolgozta ki.

Miként profán középületeinkben a nemzeti szellemet, az egyháziakban a vallás szellemétől áthatott művészetet igyekezett uralomra juttatni és az elvilágiasodott technika műveinek kiküszöbölése mellett a művésztben a már-már kihaló vallásos érzés restaurációjára részletes programot dolgozott ki, amelyben a tervezett reformok az egyházi oktatás és nevelés egész körére terjeszkedtek ki, anélkül, hogy a profán művészet jeleseit az egyház szolgálatából ki akarná zárni. Ellenkezőleg, ezeket ebbe bevonni törekedett és csakhamar bebizonyult, hogy a Benczúrok és Lotzok alkotásai egyaránt méltók helyet foglalni bazilikáinkban és múzeumainkban.

Hogy az egyházi művészet munkásainak alkotásaikban és a műízlés fejlesztésében minták és tanulmánytárgyak álljanak rendelkezésükre, a művészet és a műipar egyházi vonatkozású termékeiből áldozatkészséggel nagyértékű gyűjteményt szerzett. A gyűjtők megbocsátható önzését leküzdve, már életében becses műtárgyakkal gazdagította az országos intézeteket; végrendeletében pedig úgy intézkedett, hogy gyűjteménye püspöki székhelyén létesítendő egyházi múzeum alapjául szolgáljon. Azonban szándékát a világháború következményei megküszöbítették. Így tehát nem rajta múlt, hogy tevékenysége a magyarországi katolikus egyházban méltóképpen megörökítve maradjon. Pedig erre több jogcíme volt.

Egyháza tanításának hű apostolaihoz tartozott. Első munkájában, a Mithológiában az őskori kinyilatkoztatásról szóló fejtegetései a katolikus hittudomány tantételeiben gyökereznek. Az egyház és állam között Magyarországon fennálló viszonyt tanulmányozva, elismerte, hogy a magyar állam fiatal csemetéje, melyet Szent István a kath. egyház talajába ültetett, azóta terebélyes fává fejlődött és új életfeltételek igényei közé jutott; de nézete szerint minél magasabbra nőtt a törzs, minél erőteljesebbé váltak az ágak, annál mélyebbre ereszkedtek a gyökerek, melyek tehát ugyanazon ősi talajból nyerhetik az életerőt.

Belenyugodott abba, hogy egyháza elvesztette kiváltságos állásának számos előnyét; de követelte, hogy az tiszteletben tartsa öröklött kötelességeit mind a kulturai, mind a humanitárius téren, misszióját, melyet a múltban betöltött és ezentúl is betölteni képes.

Az üldözések korában Ipolyi nem hiányzott volna azok sorából, kik hithűségüket életük kockáztatásával bizonyították be. Ha azon korban él, amikor az egyházat az önfentartás érdeke kiméletlen harcra készítette, a vezérek között lett volna helye. Azonban az ő kora a vallásos buzgóság és a mérséklet szellemének frigyét követelte tőle. Ezt készséggel vette föl életcéljai közé. Tanúságot tett erről egyik munkája, amelyben a XVII. század vallásfelekezeti küzdelmeivel foglalkozván, a Forgáchok, Pázmányok és Szélepesénytek politikáját mintaszerű tárgyalagossággal jellemezte.

IV.

Az eszményi célok, melyek Ipolyi életpályáján következetesen előtérbe léptek, nem akadályozták őt abban, hogy a közélet reális szükségleteire is irányítsa figyelmét és egy

részüknek kielégítését föladatai közé sorolja. Ezt jellemző módon tünteti föl forrástanulmányokra fölépített műveltség-történeti két munkája. Az egyik, mely az iparnak Magyarországon fejlődését vázolja, alkalmat nyújtott neki állást foglalni azon előtételel szemben, mintha az anyagi érdekek szolgálata a magasabb társadalmi állás és a fensőbb műveltség igényeivel összeférhetetlen volna. Az iparos munkáját nemcsak a jólét forrása, hanem a szabadság és függetlenség biztosítója gyanánt magasztalja. Szavának súlyát azon tettel gyarapította, hogy püspöki palotájában műfáragó iskolát telepített meg.

Egy másik dolgozatában, mely a magyar hadtörténet emlékeiből a magyar hadszervezet fejlődését magyarázta, a magyar ifjúságnak azt tanácsolta, hogy előkelő és tehetséges tagjai a katonai szolgálatot válasszák életpályául. Az állandónak ígérkező béke napjaiban azt hirdette, hogy hazánkat és nemzeti önállásunkat csak jól szervezett, tekintélyes hadsereggel és a keresztény polgárosodás teljes kifejlesztésével tarthatjuk fenn. Úgy hangzanak ezen szavak, mintha politikai programból idéznők azokat. Pedig Ipolyi gondosan távoltartotta magát azon kérdésektől, melyek a hatalomért versengő pártok küzdelmeiben szerepeltek. Csak egy kivételt tett. Érdeklődött a magyar állam főnmaradásának problémájáért. Szívesen foglalkozott azon tényezőkkel, melyeknek hazánk főnmaradását köszönhetette és amelyekről azt a jövőben várhatta. Ezeknek sorában az első helyre állította azon bölcs politikát, melyet a magyar nemzet a vele közös hazában megtelepedett nemzetiségek irányában érvényesített. Azzal kérkedett, hogy a magyarok nem emeltek válaszfalat a hódítók és meghódítottak között, nem szerveztek kasztokat, mint Ázsia népei, nem voltak helótáik, mint a görögöknek, sem rabszolgáik, mint a rómaiaknak, nem igényeltek maguk számára hegemoniát, sőt még kiváltságokat sem, mert országuk minden lakója és vendége előtt megnyitották a kiváltságos osztályokat és legmagasabb állásokat; aminek következtében hazánk gyakran volt ugyan belső harcok színhelye, de fajharcoktól megmaradt kímélve.

A magyar faj nagylelkűségének bizonyítékát látta Ipolyi azon tényben is, hogy az önkormányzat jogainak adományozásával idegen bevándorlókat városok alapítására képesítette, míg azok, ha ezen jogokat nélkülözték, a primitív községi élet színvonalánál magasabbra sohasem emelkedtek.

Ilyen tények megállapításával jelentékeny szolgálatakat tett a nemzetnek Ipolyi. Ezért szellemi hagyatéka a

jövő nemzedékre is jótékony befolyást fog gyakorolni. Munkái kiválóan alkalmasak azon légkör megteremtésére, melyben a kétes értékű elméleteket és kísérleteket ellenőrizhetjük, a túlzásokat mérsékelhetjük, a lelkesedés hevével párosult higgadt kritikát uralomra emelhetjük.

Berzeviczy Albert ig. és t. t., elnök megemlékezése
Csokonai Vitéz Mihály születésének másfélszázados
évfordulójáról 1923. november 26-án.

Tekintetes Akadémia!

Mielőtt az összes ülés tárgysorozatára rátérnénk, kötelességemnek tartom tisztelt Társaim emlékezetébe juttatni azt, hogy legutóbbi összes ülésünk után, f. hó 17-én telt le másfél század a Csokonai Vitéz Mihály születése óta. Miután nincs nyoma annak, hogy Akadémiánk annak idejében a rövid életű, de emlékezetes munkásságú magyar költő születésének centennariumát megünnepelte volna, miután másrészt példa van rá, hogy Kazinczy születésének másfélszázados évnapjáról megemlékeztünk, úgy vélem, illő, hogy ennek az emléknaphoz Akadémiánk évkönyveiben nyoma legyen.

Csokonainak költői tehetsége, hevüleenye lelke és nagy képzettsége bizonyára sokkal jelentősebb szerepet juttatott volna irodalmunk történetében, ha a halál már 31 éves korában el nem ragadja. De életének csonka műve is maradandó nyomokat hagyott nemzetünk szellemi életében, mert ő teljesen átértette és átérezte korának ma már sokban túlhaladottaknak látszó költői ideáljait s azok kifejezésében nemcsak lendületes költői lelket, hanem sok stílus- és nyelvérzéket tanúsított s ezáltal költői nyelvünket gazdagította és például a költői természetfestés terén szinte úttörővé lett. Korszerűsége szerencsésen párosult törzsökös és zamatos magyarságával; ő lett költészetünk számára úgyszólván felfedezője magyar tengerünknek, a Balatonnak, gyakran fanyar humora is fajunk sajátságából fakad s anakreoni költészetének magyaros zománca sokban a Petőfi előfutárává tette őt.

E mellett sorsának tragikuma: a kevés elismerés, még kevesebb jólét és sok szenvedés, melyben rövid, de munkás életében részesülnie kellett, a sajnálat engesztelő érzelmét vegyítik a kegyeletbe, mellyel emlékének áldozunk. Már régóta szobor hirdeti nemzete háláját ott, ahol született és meghalt és él emléke irodalmunk művelői közt, nemzedék nemzedéknek adja azt át s Akadémiánk is híven fogja őrizni mindig.

A bemutatott értekezések kivonatai.

IV. László király pecsétváltoztatásai.

(Kivonat *Szentpétery Imre* I. tagnak a II. oszt. 1922. okt. 16-i ülésén tartott felolvasásából.)

Az Árpád-házi királyok idejében többször előforduló királyi pecsétváltoztatások egyik királyunk alatt sem ismétlődtek annyiszor, mint IV. László király idejében. Az ország kormányzatában akkoriban sűrűn tapasztalható zavarok igen nehezen ellenőrizhető forrásaivá váltak mindenféle visszaéléseknek, így az oklevélhamisításnak is. Minthogy a középkorban az oklevél hitelességének legfőbb biztosítékát a pecsétben látták, a pecsétnek időnkint való megváltoztatásától várták az oklevélhamisítás megnehezítését és felismerésének könnyebbé tételét. Ez volt az oka IV. László király gyakori pecsétváltoztatásainak is, miként ezt némely okleveleiben ki is fejezi, mondván, hogy pecsétjét „de praelatorum et baronum nostrorum consilio pro melioratione et reformatione status regni nostri” változtatta meg.

Eddig is ismeretes volt, hogy IV. László király uralkodása folyamán többféle pecsétet használt okleveleinek megerősítésére. Azonban eddigelé nem történtek pontos vizsgálatok arra nézve, hogy az egyes pecsétek mikor és meddig voltak használatban. Pedig ennek pontos ismerete nemcsak a hitelesség kérdésének eldöntésénél szolgálhat értékes fegyverül az oklevéltannak, hanem keltezetlenül, illetőleg évszám nélkül kibocsátott oklevelek dátumának megállapítását is sok esetben lehetővé teszi.

Az Árpád-házi királyok okleveleiről készülő kritikai jegyzék szerkesztésével kapcsolatban a szerző a pecsétek vizsgálatára is külön gondot fordítva, megállapította, hogy IV. László király összesen ötször változtatta meg kettős pecsétjét. Az első pecsétet IV. László mindjárt trónralépésétől kezdve használta 1276 májusáig. 1276 május 17-e óta más, az előbbitől eltérő ábrázolásu pecsétet találunk a királyi okleveleken, mely új pecsét azonban alig pár hónapig maradt eredeti alakjában használatban. 1277 elején ugyanis a második pecsétnek úgy mellső, mint hátsó lapjára ellenőrző jelül kis csillagot és holdsarlót vésetett a király, 1278 közepén pedig ezenfelül még egy I-alakú s két pont közé foglalt jelet találunk a királyi pecsét mezejében. Az ekként módosított pecsét 1286-ig maradt használatban, ez év közepén azonban ismét más, egészen újvésetű pecsét került haszná-

latba. Ekkoriban írják a királyi oklevelek, hogy a pecsét megváltoztatása az ország helyzetének javítása céljából történt. A célt, úgy látszik, nem sikerült elérni, mert 1288 elején ismét pecsétváltoztatásról szólnak az oklevelek s ezóta valóban megint újabb pecsétet találunk a királyi okleveleken, amely egyszersmind az utolsó is IV. László király pecsétjei közül.

Ezeknek az időhatároknak az ismerete teszi lehetővé pl. a margitszigeti apácák egyik oklevelén, a Wenzelnél (AUO. XII. 231.) 1278-i kelettel közölt oklevelén a helyes dátum megállapítását. Az eredeti oklevelén a dátum helye üres; Wenzel egészen önkényesen pótolta az évszámot, mi azután az oklevelet a szigeti apácáknak más okleveleivel hozza ellenmondásba és hitelességét gyanussá teszi. Az oklevelén IV. László királynak harmadik pecsétje függ, az, amely a fentebbi megállapítások szerint 1286 közepe óta 1287 végéig volt használatos. Ebből az időből való tehát az oklevél, még pedig — az uralkodási év egyik megmaradt szavából következtetve, 1287 elejéről. Ezt tudva, megszűnik az ellentmondás is, mely a Wenzel által tett 1278-as keltezés mellett ezen oklevél között s a rokонтartalmú többi oklevél között fennáll.

Az évszám nélkül kibocsátott oklevelek közül, melyeknek keltét a pecsét alapján határozhatjuk meg, például hozhatjuk fel IV. László királynak a csegei révnél évszám nélkül adott oklevelét, mellyel Eliásnak, a szepesi szászok comesének árváit oltalmába fogadta. (Eredetije a Görgey-levéltárban.) Az oklevélre a második pecsét van rányomva s ennek alapján az itinerariummal egybevetve megállapíthatjuk, hogy az oklevél 1284 július 8-án kelt.

Az oklevél hitelességének a pecsét útján való ellenőrzésére pedig jó példa az Újlak adományozásáról 1283-ban kelt oklevél. (Fejér, CD. V. 3. 150.) Az oklevél keltében mutatkozó ellentmondások miatt kísérletek történtek az (egyéb-kért eredetiben is meglevő) oklevélnek más évre tétele iránt. Pedig az a körülmény, hogy az oklevelén IV. László királynak első kettős pecsétje függ, világossá teszi azt, amit az ellentmondásokból is sejteni lehet, hogy t. i. egyszerű hamisítvánnyal van dolgunk. A pecsét valódi, de más oklevélről vették le s úgy alkalmazták a hamisítványra.

Az előterjesztett tanulmány számos, a fentebbiekhez hasonló kritikai példát tartalmaz és természetesen IV. László király mindegyik pecsétjének ábrázolását is pontosan megállapítja.

Újabb ásványtani megfigyelések Reccskről.

(Kivonat Zsivny Viktor-nak a III. osztály 1922. okt. 23-i ülésén bemutatott értekezéséből.)

A szerző 1922 nyarán és őszén a Magyar Nemzeti Múzeum megbízásából végzett gyűjtése alkalmával, a Lahoca-hegy déli oldalán fekvő s Reckhez tartozó Mátrabányáról, nevezetesen a Középső-György és „Katalin“-tárót összekötő guritóból ez évben nyugati irányban hajtott reményvágatból származó anyagban *Whewellit*-et, termés *Kén*-t és *Dolomit*-öt talált. A *Whewellit* kristályai a főtengely irányában oszlopok s egyetlen iker kivételével egyszerű kristályok; a *Dolomit*éi a bázis *c* (0001) szerint táblások; a termés *Kén* kristályos, szabad kristályai azonban nem voltak észlelhetők. Reckre nézve mindhárom ásvány új; a ritkább ásványok közé tartozó s főleg széntelepekből ismeretes *Whewellit*nek pedig Reck az első magyarországi lelőhelye és a harmadik, ahol ércbányában fordul elő. Fentemlített vágatból a Recken sporadikusan előforduló ásványnak ismert *Sphalerit*et is észlelhette. A „Középső-György“-tárából származó s az irodalomban onnan még nem említett, a főtengely irányában oszlopos kifejlődésű *Enargit* kristályokon Reccskről eddig nem ismert formákat konstataált. Ugyancsak a „Középső-György“-táróban a Reccskről már régóta ismeretes, de részletesen még le nem írt *Pyrit* és *Quarz* fennőtt kristályait figyelhette meg. A *Pyrit* nagyobb kristályai oktaéderes habitusúak, a teljesen víztiszta *Quarz*kristályok pedig csupán egy-, vagy mindkét végükön rhomboéderlapokkal határolt oszlopokat képeznek. Táblás dolomitkristályok a „Középső-György“-táróban is találhatók voltak és pedig *Enargiton* és *Pyrit*en.

Gróf Bethlen Miklós erdélyi kancellárius rabságában írt ismeretlen történelmi műveiről.

(Kivonat Szádeczky Lajos 1922. nov. 13-án tartott felolvasásából.)

Bethlen Miklós önéletírását 1858–60-ban 2 kötetben kiadta Szalay László a M. Történeti Emlékekben.

Egyik legnevezetesebb forrása ez Erdély történetének a fejedelemség utolsó évtizedeiről és a Rákóczi-forradalom kezdetéről, 1642–1704-ig. Mint olvasmány és korrajz is érdekfeszítő; használták nemcsak a történetírók, de a regényírók és költők is.

Bethlen Miklós egyike volt Erdély legkiválóbb állami-férfiainak, aki beutazta Európát: Németországot, Hollandiát, Párist, Londont, Velencét. Vendége volt Zrinyi Miklósnak

Csáktornyán, midőn ezt az a végzetes vadász-szerencsétlenség érte, a vadkan megölte. Bethlen szemtanúja és leghitelesebb leírója volt Zrinyi halálának.

Az erdélyi fejedelemség megszűnte után ő szerezte meg Erdély új alkotmányának alapoklevelét: a Lipót-diplomát 1691-ben, mely az erdélyi guberniumot szervezte. Az új fő-kormánysháznak ő volt első kancelláriusa.

A Rákóczi-forradalom kitörésekor egy emlékiratot, tervezetet írt Erdély államjogi átszervezéséről „*Olajágot viselő Noé galambja*” c. a., melyben Rabutin cs. katonai főparancsnok felségservést látván, Bethlent elfogatta s halálra ítélte a megfélemlített gubernium által. Életének a császárkirály megkegyelmezvén, 1704-től 1708-ig Nagyszebenben, 1708—1714-ig Bécsben raboskodott.

Fogságában írta Önéletírását s annak kiegészítéseül egy latin munkát: *Sudores et Cruces* (Verejtékek és Keresztek) c. a. és írt *Imádságokat*: önvallomásokat, álmolátásokat, égi jelenéseket, történeti és vallásbölcseleti elmélkedéseket. Ezekre gyakran hivatkozik életleírásában is. Ezek azonban sokáig nem kerülvén napfényre, életírói azt hitték, hogy végleg elvesztek.

Szádeczky Lajos megtalálta Bethlen Miklós eddigi ismeretlen műveit: „deák írását”, a „*Sudores et Cruces*” címűt és magyar *Imádságait*, *Önvallomásait* stb. s a *Mori-bunda Transsilvania* (Haldokló Erdély) című emlékiratát.

Ezeket mutatta be és ismertette felolvasásában. Jelenőségük abban áll, hogy ezek kiegészítik gr. Bethlen Miklósnak eddig ismert és kiadott Önéletírását, s új, ismeretlen adatokkal gazdagítják Erdély történetét, annak legérdekesebb korszakából.

Valóságos korrajzok ezek az erdélyi fejedelemség utolsó és a gubernium kora első évtizedeiről. Bethlen Miklós politikai vértanúsága, hosszas rabsága s az ő lelki vívódása megható színekben tárul elénk Önvallomásaiból.

Erdély újabb válsága méginkább időszerűvé teszi a *Haldokló Erdély* írójának politikai és történelmi elmélkedéseit.

A nyugati államok agrárpolitikája.

(Kivonat *Bernát István* lt. 1922. dec. 11-én tartott felolvasásából.)

Az értekező vázolta a változást, amely e tekintetben főleg a háború tapasztalatai nyomán beállott. Utalt arra, hogy minden országban többé-kevésbé felébredt a mezőgazdaság emelésére irányuló törekvés. Az elmúlt idők mulasz-

tásait lázas, nem egy esetben elhamarkodott intézkedésekkel igyekeznek jóténni. Reámutat arra, hogy Franciaországban azok a nagy varakozások, amelyeket a forradalom felköltött, nem váltak be. A konfiskált birtokoknak csak kis része jutott a falusi gazdák kezébe, a többit városi spekulánsok vásárolták össze. Így magyarázható aztán meg, hogy a szaktudás, a hitelszervezet, a technikai haladás mind nem volt elég ahhoz, hogy a francia mezőgazdaságnak hanyatlását az utolsó évtizedekben feltartóztassa, úgy hogy a háborút megelőző 30 év alatt a nagy *Crédit Foncier* tekintélye által támogatott, tehát hiteles adatok szerint, a francia földbirtok értéke évenként legalább egymilliárd frankkal hanyatlott. A parasztnak kezén nem sokkal több birtok van, mint a forradalom előtt és azt is súlyos adósságok terhelik. E helyzet ellentéte az ideálisnak.

Sok tekintetben hasonló a helyzet Angliában, ahol a plutokrácia fölülkerekedése, a cobdenizmus diadalra jutása óta, a mezőgazdaság jóformán egészen tönkrement. 1878-ban az eke alá fogott terület még meghaladja a három millió holdat, 30 év múlva pedig már a másfél millió körül ingadozik. Ennek megfelelően a földbirtok értéke két milliárd fontról annak fellére szállott le. Az ősi kastélyok eladókká válnak, a bérlők eladósulnak, tönkremennek, a mező munkás pedig nyomorog. Az a bizottság, amelyet 1916-ban az angol mezőgazdaság bajainak kifürkészésére és a szükséges javaslatok megtételére kiküldöttek, megállapítja, hogy a német gazdák csaknem mindenütt elébe kerültek az angoloknak. Reáutal a helyes és gondos agrárpolitika szükségére, úgy a nép élelmezése, valamint az angol világuralom érdekében. A javaslatok nagy részét a háborús viszonyok nyomása alatt csakhamar törvényekbe foglalják. Megállapítják a buza minimális árát, rendezik a bérlők jogviszonyát, igyekeznek emelni és javítani a mezőgazdasági munkások életmódját. Sőt a szabadság nagymérvű korlátozásával beavatkoznak még a gazdálkodásba is, felhatalmazván a minisztert, hogy a rosszul, vagy éppen nem művelt földeket átvehesse, bérbeadhassa, vagy egyébként gondoskodják azoknak megfelelő műveléséről.

A franciáknál *Méline* volt miniszterelnök és ez eszméneknek régi harcosa hívja fel honfitársait azon érdekek támogatására, amelyek a mezőgazdasággal kapcsolatosak. Szégyenletesnek jelzi, hogy Franciaország, habár mezőgazdasági állam, még saját népét sem tudja eltartani, utal az eredményekre, amit a németek elértek. Hosszú és részletes

programmot ad, amelynek befejezője az a gondolat, hogy a városi munkások forradalmi törekvéseit a falusi nép konzervatívizmussal kell ellensúlyozni.

Áttér ezután előadó *Olaszország* birtokpolitikájának vázolására, kiemelve annak konzervatív irányát. *Svájcban* szintén élénken érzik az idevágó intézkedések szükségét és a nemzeti közvélemény erősen követeli a szövetségnek támogató beavatkozását ezen a téren. *Németországról* két megjegyzése van, az egyik az, hogy a német energiának dicséretére válik az a törekvés, amely az eddigi eredményeket a közeljövőben a mezőgazdasági termelés terén nem kevesebb, mint 50%-kal akarja emelni azért, hogy a fogyasztást a külföldtől függetlenítsék. A másik a szocialisták állásfoglalása a mezőgazdaság érdekeiért, amely az 1921-es görllitzi programmban nyert kifejezést. Az elpusztulásra szánt parasztság emlegetése helyett annak támogatását és emelését óhajtják, ellentétben Marxnak és ortodox tanítványainak tanításával.

Győz tehát az az irány, melyet még a boroszlői kongresszuson nagy többséggel szavaztak le, azaz a szociáldemokrácia meghajlik a konzervatív, sőt monarchista parasztság előtt, amelyet évtizedeken keresztül elmaradt, életre nem képes és méltán elpusztulásra szánt, lusta tömegként kezelt. Az elpusztítás helyett, elimerve, hogy az egyértelmű lenne Németország bukásával, az ellenkező ösvényre tér s a mezőgazdaság emelését céljául tűzi ki. Kautsky, az ellenkező vélemény szószólója, Görllitzben fel sem szólalt, sőt meg sem jelent.

Befejezésül utal arra, hogy *Lloyd George* a túlindusztriált államok fenyegető rémének, a munkanélküliségnek orvoslását csakis a mezőgazdasági termelés emelésével tartja lehetőnek. Így jelentette ezt ki legutóbb a felirati vita során. A nagyiparból élő Angliát tehát az a mezőgazdaság mentse meg, melyet Cobdenék szavára tönkretettek.

Ezek a tények bizonyítják, mily helyes úton jártak a magyar agráriusok, küzdve a mezőgazdaság igazaiért. *Károlyi Sándor* gróf, ki több évtizedes munkával a társadalmi erőket igyekezett szervezni és akit ettől nem riasztott el a bántó közöny és *Darányi* Ignác, ki az állam erőit állította e nagy cél szolgálatába.

Kármán József és az *Uránia* névtelenjei.

(Kivonat Szinnyi Ferenc 1. tagnak 1923. januárius 8-án tartott előadásából.)

A Kármán József nevéhez fűződő munkák szerzőségének kérdése még ma is irodalomtörténetünk megoldatlan problémái közé tartozik. E művek az *Uránia* három kötetében jelentek meg 1794-ben és 1795-ben. Legjelentősebb közülük a *Fanni hagyományai*-n kívül a folyóirat *Bévezetés-e*, *Egy új házasság levelei*, *A fejvesztés* c. elbeszélés-töredék, *A módi*, s *A nemzet csinosodása* c. tanulmány, az *Uránia* utolsó darabja. Mindezek névtelenül jelentek meg.

Toldy Ferenc 1843-ban, tehát majdnem félszázad múlva adta ki őket az *Uránia* többi névtelen, vagy csak betűvel jelzett cikkei közül kiválogatott darabokkal együtt *Nemzeti Könyvtárban Kármán József írásai és Fanni hagyományai* címen. Toldy tekintélye olyan nagy volt, hogy Kármán szerzőségében sokáig senki sem kételkedett, csak 1880-ban hangzott el a kételkedés első szava Bodnár Zsigmondnak *Uránia, Kármán és Pajor* c. monografiájában. Ő állapította meg, hogy a Schedius Lajos nevével aláírt cikken, Csokonai névtelenül megjelent versein s a betűkkel jelzettekén kívül a többinek szerzői ismeretlenek. „Kitől van a többi dolgozat? — úgymond — Nem tudjuk.” Abafi Lajos *Nemzeti Könyvtár*-ában ugyanakkor jelentek meg *Kármán József művei* két kötetben (1879–80.). Abafi itt közölt tanulmányában szintén azt mondja, hogy az *Uránia*-ról „azt sem tudjuk bizonyosan, ki szerkesztette, ki adta ki?” de ez a futólagos kételkedés nem akadályozta meg abban, hogy a névtelen cikkek közül a Toldy kiadásába fel nem vettek is be ne sorozza Kármán művei közé. Ezzel a zavar még nagyobb lett. Irodalomtörténeteink ugyan állandóan Kármán munkáiként tárgyalták a nevezetesebbeket, de ezzel nem oszlott el a homály s a kétségek újra fel-felhangzottak. Leghatározottabban Szabó Ferenc nyilatkozott a kérdésről *A Fanni hagyományai* című tanulmányában (1904). Szerinte „mai napig sem tudjuk, mit írt Kármán.” Ő azután megkísérelte a megfejtést s mindazokat Kármán műveinek tartotta, melyekben nőket tanító céltzatot és szónokias stílust talált. Ez természetesen nem volt kielégítő magyarázat. Azóta sem sikerült a kérdést előbbre vinni s Pintér Jenőnek nagy összefoglaló művében *A magyar irodalom történetének kézikönyve*-ben (1921) *ma is csak az „Uránia névtelenjei”-ről olvashatunk.* (V. ö. *Kármán József* c. tanulmányával *Békefi Emlékkönyv* 1922.) Tehát Kár-

mán szerzőségének problémája ma, 128 év múlva is megoldatlan.

Mivel ezt a megoldást külső bizonyítékok, pl. egykori és Kármán szerzőségét bizonyító levelek vagy egyéb dokumentumok ez idő szerint nem teszik lehetővé, kísértjük meg, hogy nem lehetséges-e magukból a munkákból kiindulva a dolog nyitjára jönnünk.

A következőkben először bebizonyítja, hogy Kármán volt az *Uránia* szerkesztője, amiből következik, hogy a Kn. jelzésű cikkek az ő kétségtelenül hiteles munkái, azután összeveti ezeknek stílusával a *Fanni hagyományai*-nak stílusát. Kármán írásmódjának főszajátsága szerinte a rövid mondatok arányos beosztása, gyakran ellentétes gondolatokat hülámoztató ú. n. numerozítása, pl. „Erkölcök együgyű volt, de nagy és magos, erejek hatalmas és tömérdek, írások eredeti, igaz és felséges.” „Egy kéznyomás nagy és nyomos történet... egy mosolygás szívet rezegtető látás... egy csók mennyei gyönyörűség.” „A széptudományok elfutnak az ily vidékekről, ahol az erdők s hegyek hiába kékellenek, a csergetegek hiába hívogatnak az édes ábrándozásra, a mezők hiába terítik ki gazdag zománcaikat, és ahol az egész szép természet hiába kiált a tompa érzéketlen szíveknek.”

Ez a numerozítás megvan a Kn. jelzésű cikkekben s megvan a *Fanni*-ban. Ezután megállapítja, hogy melyek Kármánnak kedvelt s következetesen ismétlődő szavai és kifejezései, pl. beterít valamit, édes szédelgés, felpirulás, a szívnek jó formálása, gondolatlan, játékpiaç, lebeszél (e h. elbeszél), indulatok szélvészre stb. Ezek és sok más a Kn. jelzésű cikkekben éppen úgy előfordulnak, mint a *Fanni*-ban, tehát kétségtelen, hogy az utóbbit is csak Kármán írhatta. A következőkben most már a *Fanni* szövegére is támaszkodva folytatja vizsgálódását s egyrészt a numerozítás példáival, másrészt ezeknek a szó- és kifejezés-egyezéseknek pontos összeállításával bebizonyítja, hogy a fent idézett munkákat szintén Kármán írta. Ugyanígy végigvizsgálja az *Uránia* összes névtelen cikkei s vizsgálatának eredményeit a következőkben foglalja össze:

Kármán eredeti munkái vagy szabad átdolgozásai: *Fanni hagyományai*, a *Bévezetés*, *A nemzet csinosodása*, *Egy új házasság levelei*, *Szeretet és házasság*, *A fejvesztés*, *A módi*, 16 mese, 6 epigramma, az I. kötet ajánló sorai s a II. kötet előszava. A többi fordítás, tehát Kármán írói arcképének megrajzolása szempontjából kisebb jelentőségű.

Az Abafi kiadásába felvettek közül stiláris bizonyítékok hiányában csak a II. kötet 87—92. lapján közölt anekdoták, *Az igaz barátság* címen fölvettek, valamint *A tűzpróbáról Magyarországra* című cikk lesznek esetleg törlendők, a többi valóban Kármán munkája.

Az Abafi kiadásába fel nem vettek közül *Az általváltozott törpe* című és G. i. aláírású novella fordítás, *Az embernek külömbféle nemeiről* szóló cikk s esetleg a *Lalage* című I...i aláírású Kleist-fordítás sorozandó Kármán művei közé.

Pajor Gáspár munkái: *A légy madárka*, *A kolibri*, *A kis kolibri*, *A nemzetek külömbféle szokásai a házasodáskor* s *A sikertelen munka*.

Fordítója bizonytalan a házi recepteknek, a *Kerti szalma kabinét* s *Lerajzolása egy új kandalló kemencének* c. kis ismertetéseknek.

Mint láttuk, két hosszabb s öt rövidebb dolgozatot aránylag kevés számú bizonyíték alapján sorolt Kármán fordításai közé. Lehet, ezekre azt mondják majd, hogy a jellemző Kármán-szavakat Kármán mint szerkesztő korrigálta beléjük, de ezt nem tartja valószínűnek. Még tüzetesebb vizsgálat talán ezekre is nagyobb világosságot fog deríteni.

Annyi kétségtelenül bizonyos, hogy a fordítások nagy része Kármán munkája, s így az *Uránia* három kötetét nagyobbára maga írta tele. Kétségtelen az is, hogy az eddig csak feltételesen neki tulajdonított jelentős műveknek ő a szerzője s így az „*Uránia* névtelenjei“ kifejezés irodalomtörténeteinkből törlendő.

A birtokreform és magánjogunk.

(Kivonat Dr. Kolosváry Bálint 1. tagnak 1923. január 15-én előadott székfoglaló értekezéséből.)

I. Minden végzetes megpróbáltatás, mely az államéletet éri: visszahat a társadalom szervezetére is, melynek intézményei szükségképpen többé-kevésbé mélyreható átalakulásokon mennek keresztül. Történelmi tapasztalat, hogy a föld jogát szabályozó intézmények az államot sujtó meg rázkódtatások iránt különösen is élénk érzékenységet árulnak el. Ez a tapasztalati valóság a föld jogának a társadalmi szervezetben betöltött szerepéből és hivatásából magyarázható. Különösen nagy volt e szerep jelentősége a magyar társadalom intézményvilágában, melynek történetét 1848-ig ugyiszlóván kizárólag a föld joga uralta. Elég e tekintetben

a szállás- és adománybirtokra, az ösiségre és úrbériségre hivatkozni, melyeknek egyszerre bekövetkezett, hirtelen összeomlásával a régi magyar jog és magyar társadalom szervezetében jóformán az üresen maradt keretek is összedőltek. Az ötvenes évek idegen kéztől eredő, idegen szellemű építőmunkája a tátongó ürességet megnyugtatóan betölteni nem tudta és odaterelte a föld jogának fejlődését, hogy ma — hét évtized múlva — parancsoló szükségképp állott elő a mult felé való visszahajlás szükségége.

A mai ú. n. „birtokreform”-ban ismét a föld joga keresi az intézményi kibontakozás útjait, még pedig tagadhatatlanul az 1848-ban elejtett fonál folytonosságának újrafelvétele irányában. Az előadásnak célja rámutatni arra, hogy az újonnan teremtetett földjogi intézményekben sok évszázados joggondolatok renaissance-a áll előttünk s hogy a jogalkotó visszaadta a föld jogának azt az erkölcsi tartalmat, melyet a nemzet a hitel, a forgalom és az egyéni szabadság korlátlanságának jelszavai alatt egy mámoros pillanatban kiírtott belőle.

A 48 előtti magyar ingatlanjognak nagy erkölcsi értéke volt az, hogy a földet az üzérkedés tárgyai köréből lehetőleg kivette s annak a család, a nemzet és az állam fentartása és biztosítása tekintetében messzemenő jelentőséget tulajdonított. Ez okból elvül tartotta, hogy a földet meg kell érdekelni s az érdemtelenről a földet megvonta. Megterhelte továbbá a földet személyesen teljesítendő közjogi közszolgáltatásokkal, a felette való rendelkezést szigorúan megkötötte s egységes földbirtokpolitikai gondolatát a fiágiság, a quarantanium, a fiúsítás, a jobbágyi haszonvétel alá tartozó ingatlanoknak e haszonvétel számára leendő köteles átengedése, a birtokminimum stb. mellékintézményeivel harmónikusan tudta kiépíteni és érvényesíteni.

A forma, melyekben a régi magyar jog a maga földjogát megszervezte: egészen mellékes és a jogtörténetre tartozik. A gondolatok azonban, melyek az esetleges ósdi külalak mögött rejtőznek: a ma szempontjából is értékesíthetők. A napjainkban aktuális birtokreformnak az elmondottakat igazoló első tüneménye az, mely az ú. n. „*vitézi telkek*”-ben az adományozás rendszerét új életre keltette.

II. *Az adományozás, mint az ingatlan tulajdon szerzéseinek jogalapja.* Az Optk. alapján nyugvó ingatlanjog tulajdonjogi fejezetébe az *adományozást*, mint szerzési címet, az 1920:XXXVI. t.-c. 77. §-ával törvényerővel felruházott 6650/1920. M. E. sz. rendelet iktatta be. E rendelet 1. §-a sze-

rint: „A magyar állam védelmében kitűnt feddhetlen honfiak részére a haza el nem múltó hálája jeléül ingatlanok adományozhatók.“ „Az ilyen ingatlanok neve: vitézi telek.“ Ez a rendelkezés a mának földjogába régi jogunk adományrendszerének erkölcsi és szellemi értékét árasztotta át, sőt a rendezés külső formáit is meglehetősen megközelítette. Nevezetesen: a) a vitézi telek az állam védelmében kitűnt honfiak jutalmazását és így az ingatlanok arra érdemes kezekbe való juttatását jelenti. A régi kir. donatiók előfeltétele szintén a hazafias érdem volt. (V. ö. pld. 1630:XXXI. t.-c.) b) Az adományozás formái kellek itt is, ott is az adománylevél; vitézi telkeknél azonban az államfő megerősítésével ellátott magán *alapítólevél* is. c) A kir. donatio forrása a jus Regium; a vitézi telkeknél szintén az államfői hatalom, mely magánalapításnál a megerősítés által érvényesül. d) A régi kir. donatiók tárgyául a királyra visszaszállott adományi jószágok (régbben a király szabad jószágai is) szolgáltak s a visszaszállás magvaszakadás vagy bizonyos büncselekmények következtében fogantatosított vagyonelkobzás címén történt. A vitézi telek e vonatkozásban is párhuzamos marad elődjével s tárgyául egyfelől az állami tulajdon szempontjából megítélendő följánlott vagy alapított ingatlanok szolgálnak, s az államra való visszaszállás magvaszakadás esetén vagy büntetés címén itt is beáll. e) A 48 előtti kir. adományok különböző típusai a vitézi telkeknél is fellelhetők (pura és mixta donatio; directa donatio és donatio consensu regio — don. de manibus regis és de manibus alienis). f) Érvényesül a párhuzam továbbá a kir. adománylevelek clausulái és a vitézi telek adomány- (illetőleg alapító-) levelében meghatározott öröklési rend és fiágisági jelleg között is. Az oly clausulák ellenben, mint „ejusque hereditibus — *legatariis item cessionariis*“ a vitézi telkeknél ki vannak zárva, miután az első kir. adományosnál elismert végrendekezési jog a vitézi telkest nem illeti. Külön rendelkezés hiányában a vitézi telkek öröklési rendje a primogenitúrán és fiágiságon alapszik. Fiivadék teljes hiánya esetén az utolsó vitézi telkes végrendeletileg leányleszármazójának férjét, vagy leendő férjét jelölheti ki utódjául és kötelezheti őt nevének felvételére és így tovább fentartására is. Ebben a régi fiúsítás intézménye kelt módosított tartalommal új életre. g) A régi kir. adományok érvényességéhez megkívántatott a statutio: ezt a vitézi telkeknél a telekkönyvi bekebelezés pótolja. Az ünnepélyes beiktatásnak a vitézi telek tulajdona megszerzésével összefüggése nincs.

h) Lényeges elétérést jelent azonban a régi donatióktól, hogy a vitézi telek átvételekor minden utódnak a telekkel egybekötött közszolgálatok teljesítésére esküt kell tennie és hogy a vitézi telek után özvegyi jogot, avagy egyéb tartási követelést csak annyiban lehet érvényesíteni, amennyiben ezt a vitézi szék megállapítja.

III. Az ingatlanokra való érdemesség, illetőleg érdemtelenység gondolata azonban nemcsak a vitézi telkeknél érvényesül, hanem a birtokreform más vonatkozásaiban is kifejezésre jut. Így az ú. n. „*haditeleik*” intéményénél (1920: XXXVI. t.-c. 77. §. és 1820/1917. M. E. sz. rendelet), mely szintén a hűséges háborús szolgálatok jutalmazását szolgálja. Ez az alaphangja továbbá az egész 1920: XXXVI. t.-cikknek is, mely közérdekű földbirtokpolitikai célnak a földre érdemes elemek földhözjuttatását jelent ki s különösen is kiemeli ezek között a vitézsi érdemmel kitüntetett földműveseket, valamint a hadiözvegyeket, felnőtt hadiárvaakat, közszolgálati alkalmazottakat, becsülettel szolgált katonákat, gazdatiszteket stb.

Az érdemesség mozzantának a föld jogához való intézményes behatolását azonban élesebben lehet annak vizsgálatával domborítani ki, hogy miben és miáltal nyilvánul meg az *érdemtelenység* bekövetkezésének, illetőleg már eredeti fenforgásának a hatálya? Láttuk, hogy a vitézi telek hazatérés, illetőleg a letett vitézi eskü megszegése esetén visszaszáll az állami tulajdonba. Vitézi telek továbbá nem adományozható annak, aki vitézi telek átvételére erkölcsi, testi vagy szellemi fogatkozások miatt *alkalmatlan*. De a már megszerzett vitézi telek is elvesz tulajdonosára nézve és a legközelebbi várományosra viendő át, ha tulajdonosa a köteles közszolgálatokat megtagadja, vagy hanyagul teljesíti, ha iszákosság, rendbontás, dologkerülés vagy egyéb erkölcsi szempontból súlyos megítélés alá eső magatartás miatt a közbecsülésre méltatlanná válik, ha telkét helyesen nem műveli, terheit nem törleszti, családot nem alapít, vagy ha a leányleszármazó férjére áthárított vitézi telek esetén a házasság a férj hibájából felbontatik. — Haditelkeknél a haditelkes jogerős elítéltetése államellenes bűntett vagy vétés miatt a haditeleik visszaváltására ad okot; — járadéktelek esetében pedig ugyanaz a körülmény a járadéktelek egyébként biztosított tulajdonul megváltását teszi kizárttá.

Az ingatlanra való érdemesség kisebb foka (azaz már bizonyos minőségű érdemtelenység) az irányadó a tekintetben is, hogy az állam, a földreform céljaira szükséges ingatlanok

kényszermegváltásánál kik ellen és minő sorrendben léphet fel. A törv. 28. §-a a megválthatókul legelőször is a „háborús szerzemények”-ül tekintendő ingatlanokat jelöli ki, valamint azoknak az egyéneknek ingatlanait, akik állam ellen irányuló büntett vagy vétség miatt, vagy katonai szökés címén jogerősen elítéltek. Viszont a törv. 3. §-a az ingatlanokban való kedvezményes állami juttatás lehetőségétől kifejezetten elzárja az érdemteleneket, mint pld. a politikai jogaik gyakorlásától felfüggesztett, csődbe jutott, csődönkívüli kényszeregyezésre lépett egyéneket, azokat továbbá, kik a nemzeti hadseregbe hívó parancsnak vétkesen eleget nem tettek, az államellenes büntetendő cselekményekért jogerősen elítélteket — vagy akik ezen a címen bűnvádi eljárás alatt állanak; a forradalmi mozgalmakban veszélyes magatartást tanúsítottakat, iszákos, rendbontó, munkakerülő, s általában a közbeesülés szerint méltatlan elemeket.

IV. *A közszolgálati kötelezettségeknek a föld jogában való intézményesítése.* A vitézi telek a hűbériségből is kölcsönzött egy pár oly jellemvonást, mely a múlt felé való visszahajlást ép úgy tanúsítja, mint a benne felelevenített adományszerendszer. A vitézi telekhez kötött szolgálatok azonban merőben közjogi színezetűek s számonkérésük, ellenőrzésük, irányításuk, a fegyelem, hazafias érzés és az együvértartozás ápolásával együtt egy külön szervezett közhatalóság: a vitézi szék feladata. A közszolgálatok teljesítésére a telek mindenkorai tulajdonosa van kötelezve; — esetleg azonban az ő életében még a legközelebbi várományos is. A közszolgálatok teljesítésének közvetlen biztosítékaül a vitézi eskü szolgál, melyet a telek *átvételekor* az *áttevőnek* s ha közszolgálatok teljesítésére kivételesen a legközelebbi várományos is köteleztetett, ennek a kötelezettségnek megállapítása időpontjában a várományosnak is le kell tennie. Aki az esküt le nem teszi: nem létezőnek tekintendő; aki esküjét megszegi: a vitézi telektől utódaival együtt elesik s a telek az államra visszaszáll. — A vitézi telek szabály szerint fiági jellegű: öröklése és oszthatatlansága az elsőszülöttségi hitbizományhoz rokonítja, melynek intézményi céljától egyébként lényegesen eltér.

V. *A családvagyon-fenntartás elvének hatályosabb érvényesülése,* az új birtokjogban főleg a következő intézményekben jut megvalósuláshoz: a törvényes elidegenítési és terhelési tilalomban (*haditelkeknél*, 1820/1917. M. E. sz. rend. 3. §; *vitézi telkeknél*, 6650/1920. M. E. sz. rend. 3. §; *családi birtoknál*, 1920:XXXVI. t.-c. 71. §. és az ezen törvény alapján az

állam által közvetlenül vagy közvetve juttatott és családi birtokká nem minősített *egyéb ingatlanoknál* — u. o. 76. §;) — továbbá a végrehajtás és végrendelkezés korlátozásában ugyanezen birtoktypusoknál; a különleges öröklési rendben, mely vitézi teleknél és az oszthatatlan családi birtoknál a fiágiságon és primogeniturán alapszik és végül az ugyanitt kimondott birtokminimumban.

Az elidegenítési és terhelési tilalom a legintenzívebben a vitézi teleknél és a családi birtoknál jut kifejezésre s még a bérbe-, haszonbérbeadást, sőt az egyszerű használatátengedést is kizárja. A vitézi telkek elidegeníthetetlenségét abszolút tiltó parancs védi, a terhelés bizonyos feltételek mellett és bizonyos határig a vitézi szék engedélye alapján kivételesen helyt foghat. A családi birtok forgalomképessége valamennyivel nagyobb fokú. Még inkább áll ez a haditelkekre és az 1920:XXXVI. t.-c. alapján juttatott nem családi birtok jellegű egyéb ingatlanokra. Utóbbiaknál a tilalom maga csak 10 évig áll fenn. A végrehajtási jog korlátozása egészében véve szintén az elideg. és terh. tilalommal jelzett fokozatosságot tünteti fel, s különösen jellemző, hogy a vitézi telekkel ellentétben a többi kötött birtoktypusoknál jogellenességből vagy tartási kötelezettségekből folyó személyes követelések is nyerhetnek végrehajtási úton kielégítést.

A végrendelkezési jog szempontjából a vitézi teleknél legnagyobb a korlátozás, amennyiben itt csak a fimaradék hiánya esetén szabad az utolsó tulajdonosnak végintézkedést tennie oly értelemben, hogy leányának férjét vagy leendő férjét jelölheti ki örökösül. Ezzel szemben a haditeleknél és a közönséges családi birtoknál az örökösök közti osztály meghatározásában, a házastárs özvegyi ellátásának rendezésében s leszármazók és házastárs nemlétében a különbeni törv. örökösök valamelyikének örökösül kinevezésében az örökhagyó megkötve nincs. Az oszthatatlan családi birtok esetén az örököst a különbeni törvényes örökösök közül a mindenkori örökhagyó jelölheti ki, ha e jogát nem gyakorolja, a helyzet egészében véve a vitézi telkek öröklése szerint alakul (fiágiság, primogenitura). A vitézi telkek és oszthatatlan családi birtok intézményeinél végül a birtokminimum, illetőleg létminimum gondolata is érvényesül, s ebben a vonatkozásban is a jogrend a 48 előtti joghoz kapcsolódik hozzá.

VI. Conclusiók. A jog azon fejlődési fokozatán, melyet az 1920:XXXVI. t.-c. a bekebelezett rendeleti anyaggal képvisel, elvi újítás, hogy az államfői adományozás az ingatlan tulajdon szerzési címei közé felvétellett. Ezen az úton létesült

a vitézi telek intézménye, melyben egyrészt a régi királyi donatio elevenedik meg és másrészt modern alakot nyer a vele kapcsolatos közszolgálatok révén a katonai hűbéres birtok. Kísérő tünetek: a fiágiság, a módosított tartalmú fiúsítás; a törv. elidegenítési és terhelési tilalom, valamint a végrehajtás és végrendelkezési jog messzemenő korlátozása, végül pedig a hitbizományokra valló elsőszülöttség. A másik és általánosabb természetű újítás a családi birtok intézménye, melyben viszont a régi jog ősisége támad fel — mutatatis mutandis — új életre, kapcsolódva az elidegenítési és terhelési tilalom intenzív érvényesülésével és a végrehajtás és végrendelkezési jog nagyfokú korlátozásával. A családi birtok oszthatatlanná nyilvánításával a családvagyonfentartás elve még fokozottabb védelemhez jut, s az intézmény a paraszthitbizomány jellegét ölti magára. Fiágivá és elsőszülöttségivé válik, de a fiág kihalása esetén a nőágon száll tovább. Intézményi célja azonban a közérdekű földbirtokpolitikára mutat s ebben a hitbizománytól nemcsak eltér, de kötöttebbé is válik. Teljes magvaszakadás esetén ugyanis nem lesz szabad végrendelkezés tárgyává, hanem visszaszáll az állami jogba.

A haditeleknél és egyéb az 1920:XXXVI. t.-c. alapján juttatott ingatlanoknál az előbbi két kötött birtoktypus jellegzetes tulajdonságai tompított árnyalatok szerint szintén fellelhetők; ezeknél is azonban, mint legjellemzőbb elvi szempont a földre való érdemesültség jut kifejezésre.

Az irodalmi kritika.

(Kivonat Császár Elemér r. tagnak 1923. február 5-én tartott székfoglalójából.)

Mint az Akadémia I. osztályának megválasztott rendes tagja, először jelenek meg a tisztelt osztály színe előtt, hogy egy félórát kérjek bemutatandó dolgozatom számára. Előbb azonban, tisztelt uraim, áldozzanak egy percet személyemnek és engedjék meg, hogy a fölolvasóasztal mellől is megköszönjem a tisztelt osztálynak azt a tek. Akadémiától is szentesített kitüntető jóindulatát, hogy engem az Akadémia rendes tagjai sorába iktatott. Mint minden társam, én is tudom, hogy ez nagy kitüntetés, a legnagyobb, mely a tudomány munkását érheti. Jelentőségét abban a kettős körülményben látom, hogy ez az egyetlen kitüntetés, amelynek belső értékét nem csökkenti semmi hozzáfűződő anyagi érdek vagy külső dísz, s ez az a kitüntetés, melyet a leghivatottabb

tényező juttat nekünk: a tudományunkhoz legközelebb álló szakférfiak.

Akit az Akadémia rendes tagjává választott, az fölerkezett az utolsó körbe, arra nézve emelkedés többé nincs. Átérezem ennek egész jelentőségét, de érzem azt is, hogy ide csak igen kis mértékben segítettek érdemeim, — mert azok csekély számmal vannak és kicsinyek, — hanem inkább az a készségem, hogy levelező tagságom ideje alatt mindannyiszor örömmel állottam az Akadémia szolgálatára, valahányszor csak fölszólított. Készségem forrása az a tisztelet és ragaszkodás volt, mellyel a nemzeti közműveltség ezen legelső szerve iránt viseltetem — épen azért most hálás köszönetemhez nyugodt lélekkel csatolom azt az ígéretet, hogy Akadémiánknak a jövőben is bármikor rendelkezésére bocsátom minden erőmet és minden igyekezetemet.

*

A kritika neve görög eredetű; maga a műfaj is. Igazi valójában a franciáknál, a XVII. században alakult meg, csakhamar szétterjedt az egész művelt világon s alig egy század alatt teljesen kifejlett. Gyökere az emberi szellem ítélő hajlama, s a gyakorlati élet is ismeri a kritika fogalmát. Tudományos szempontból azonban csak az olyan ítéletek, bírálatok tartoznak a körébe, melyek az emberi szellemnek jobbra maradandóan megrögzített termékeire vonatkoznak, sőt ezek sem, ha a kritika a használhatóságot állapítja meg vagy tagadja. Igazi tárgyai a tudomány és művészet alkotásai. A műbírálat maga is annyiféle, ahány ága a művészetnek van, de lényeges különbség a fajok között nincs. Egyik faja az irodalmi kritika: a nyilvánosságnak szánt megokolt vélemény vagy ítélet valamilyen költői műről, ritkábban egy egész költői pályáról, s mint ilyen tudományos írásmű.

Két mozzanatból alakul; a kritikusknak esztétikai értékeitet kell mondania megelőző leírás és elemzés (megokolás) alapján. Határozott kapcsok fűzik tehát az esztétikához és az irodalomtörténethez; amazzal szempontjuk és módszerük, emezzel anyaguk közös. De nem azonosak egymással. Az esztétika filozófiai tudomány s egyetemes igazságokra törekszik, a kritika speciális, konkrét esetekre alkalmazza az esztétika eredményeit, így annak mintegy függvénye. Az irodalomtörténet is sokkal szélesebb körű, amellet történeti jellegű is, míg a kritika pusztán értékelő, s nélkülözhetetlen segédtudománya amannak. Az irodalomtörténet egyik faja, az irodalmi tanulmány, azonban nagyon közel kerül a kritikához: nemcsak anyaga és tárgya, hanem célja és módszere

is ugyanaz. Lényegbevágó eltérés csak egy van köztük, egyébként csak árnyalati, szinte másodlagos különbségek választják el őket. A kritikában mindig van valami alkalmi-szerű, pillanatnyi; az első olvasás hatása alatt készülvén, friss, közvetlen, hangulatkeltő s többnyire, jóformán mindig, élő íróra vonatkozik; az író nem érdekli, csak a műve, viszont ítéletét akaratlanul is befolyásolják szubjektív mozzanatok. A tanulmányíró irodalomtörténész, több szempontból ítél, a kritikus a költői jelenségeket kirekesztően esztétikai alapról vizsgálja.

A kritika nem népszerű műfaj. Rossz hírbe hozták a dilettáns kritikuskok és rossz hírét költik az írók: elfojtja a költők nemes igyekezeteit, elrémíti őket s ezzel kerékkötője a szépirodalom fejlődésének. Legföljebb annyiban van jelentősége, hogy megbélyegzi a téves irányzatokat, de ez a haszon nem ér föl azzal a kárral, amit okoz. Sőt a költők egy része még az ítélkezés jogát is megvonná a nem művészek-től; szerintük csak annak van joga bírálni, aki maga is alkotó s így gyakorlathól ismeri a művészet követelményeit. Ez nyilván gyökerében téves vélemény. Az ítélkezés velünk született jog; aki alkotásával kilép a nyilvánosság elé, az mindenkit feljogosít a bírálatra. De a bírálat nem is a megalkotás technikai felére irányul, hanem azt a hatást elemzi, melyet lelkünkre a mű tesz, s ha laikusnak, tudósnak nem volna szabad bírálnia, akkor a művészet történeti disziplinái is el volnának előle zárva. Az azonban bizonyos, hogy a kritika veszedelmes fegyver s ezért óatosan kell vele bánni: az író szubjektívizmusa sokkal nagyobb mértékben érvényesül, mint a tudomány más ágaiban s a fölületesség és rosszindulat valóban sokat árthat.

A jó kritika azonban nemcsak szükséges, hanem hasznos is. Elsősorban a közönséghez fordul s igazi hivatása a közönség tájékoztatása, legszebb feladata műélvezetének ki-mélyítése, legértékesebb hatása a közműveltség fejlesztése. Megjelöli olvasói számára az értékes olvasmányokat, óvja a silányaktól és üresektől; föltárva előttük a műalkotások szépségeit, tudatosabbá és intenzívebbé teszi a gyönyörűségüket; irányítja és neveli őket. E hármas feladatának nem egyenlő mértékben tud megfelelni: hatásának ereje fokozatosan csökken, amint mélyebbre és mélyebbre száll. De nagyjában és egészében igen becses szolgálat az, amelyet a közönségnek mint az irodalmi ízlés őre, annak hatalmas emelője, tesz. A közönség után a költőkhöz fordul a kritikus, s az irodalmi bírálat szolgálatot tesz nekik is. Egyrészt az iro-

dalmi jelenségek igazságos bírása, büntet és jutalmaz érdem szerint, másrészt közvetlenül a kritikával, vagy közvetve, a közönség útján, műveli az írókat, figyelmezteti hibáikra, fölkelte és táplálja becsvágyukat, fokozza munkásságuk értékét. Ebben a körben a kritikus törekvéseit kevésbé kecsesgreti siker s a költőkkel szemben a kritika rendszerint tehetlenebb, de azért helyzete nem volt reménytelen a múltban s nem a jelenben sem. Végül szolgálatot tesz az irodalomtörténetnek is, tájékoztatván azt arról a hatásról, melyet valamely munka a maga korának közönségére tett.

A kritika változatos föladatait egyszerű eszközökkel szolgálja: elemzéssel és értékeléssel; innen van, hogy lényegében kétezer év óta nem fejlődött s alfajokat, talán az egy színi kritikát kivéve, nem fejlesztett. Céljuk szerint ugyan lehet a kritikákat normatívokra és tájékoztatókra különíteni: az előbbi inkább a költők, az utóbbi inkább a közönség követelését tartja szem előtt, de az eltérő cél nem teremt műfaji különbségeket s a kétféle faj gyakran keveredik is, s inkább csak a terminusoknak van gyakorlati jelentőségük: utalunk velük a kritikus törekvésére, esetleg bölcseleti fölfogására is. Még kevésbé lehet megalapozni a pozitív és negatív, objektív és szubjektív, dogmatikus és naturalista bírálatok elválasztását. E jelzők ugyanis csak a kritikusok különböző álláspontját vagy szellemét jelölik meg, de nem a faját. Viszont az újabb időben, főként a francia Lemaître által divatosná lett u. n. impresszionista kritika már inkább művészet, mint tudomány, s célja nem alapos analízis útján értékmegállapítás, hanem a kritikus pusztá impresszióinak, ötleteinek és érzéseinek közlése, egyéni, személyes, sőt pillanatnyi benyomások regisztrálása — s ez lehet igen elmés, érdekes és szórakoztató, de kívül marad a tudomány körén, gyönyörködtet, de okulással nem szolgál. Az azonban bizonyos, hogy a művészi elem igen jelentős a kritikában. Sokkal nagyobb szerepet játszik, mint bármely más tudományban: egyfelől tágabb teret enged az író szubjektívizmusának, másfelől mély hatást valóban csak akkor tesz a közönségre, ha művészi formában jelen meg.

A kritika mint tudományos műfaj, teljes mértékben megköveteli minden tudományos munkásság elengedhetetlen föltételeit: az alaposságot, lelkiismeretességet, szakismereteket, továbbá egyfelől azokat a részint velünkzűletett és ki-fejlesztett, részint szerzett képességeket, melyekre a kritika értékelő fele épül: biztos ítéletet, jó ízlést, nagymértékű fogékonyságot s az ezek alapjául szolgáló esztétikai és

psychologiai műveltséget, másfelől a nemzeti irodalom múltjának s a világirodalomnak ismeretét. Ezeken kívül vannak a kritikának sajátos követelményei. Ilyen az elfogulatlanság, a pártatlanság — nem a maga merevségében és ridegységben, mert ez emberileg meg sem valósítható s nem is kívánatos — az elvszerűség és következetesség. A pártatlanság azonban nem jelenti azt, hogy az írónak nem szabad párthoz tartoznia. Ellenkezőleg. A kritika valójában csak akkor lesz értékes fegyver a kritikus kezében, ha mögötte hatalmas tábor áll, melynek helyeslése a maga együttrezgésével fölfokozza hangjának erejét. De az a párt, amelyhez az író tartozik, irodalmi párt legyen, az elvek pártja, s nem a személyeké. A személyeskedéstől való tartózkodást is általában elengedhetetlen követelménynek tartják, de itt nem lát a közvélemény tisztán. Való, hogy a kritikusnak nem szabad az író személyét sérteni, vagy testi, családi s egyéb hibáit gúny tárgyává tenni, de vannak esetek, mikor kell a személyével foglalkoznia, csak hogy — amint már Lessing megállapította — ezt pusztán az író könyvei alapján teheti. Ami érvet az író személye megbíráására a könyvében talál, arra, ha szükség van rá, hivatkozhatnak. De egyébként is: szerző és műve annyira egybeforrottak, hogy minden ítélet, mely a műről elhangzik, éri az író lelkét s így személyiségét is. Hogy enyhe vagy szigorú legyen a kritika, azt elvi alapon eldönteni nem lehet; ajánlatos, hogy a kritikust jóindulat vezesse, de sokszor a kegyetlen kritika nemesak jogosult, hanem kötelessége is az írónak.

A jó kritikának elengedhetetlen föltételei tehát: a komoly törekvés elfogulatlanságra, az elvszerűség és a következetesség. E háromhoz még egy negyediket csatolnék mint az előbbieknél részben alapját, részben élesztőjét: a bátorságot, az erkölcsi erőt. A bátorság, a szilárd, hajthatatlan jellem az igazi kritikus egyik legértékesebb adománya. Becsületes kritikus lehet az is, aki kitér olyan föladat elől, mely nem fér össze meggyőződésével, akiben van legalább annyi erkölcsi érzék, hogy félreáll, ha nem mer szembehelyezkedni jó emberekkel vagy a világ ítéletével, de igazi kritikus csak az, akinél ez a csöndben, szinte passzíve működő erkölcsi érzék átalakult nyíltan, aktíve ható erkölcsi erővé. Csak az ilyen kritikus tudja szép hivatását méltóan teljesíteni. Széleskörű, huzamos, elveihez következetesen ragaszkodó, senkivel és semmiért meg nem alkuvó kritikai működés csak attól az írótól telik, aki jellem, akinek van bátorsága szembeszállni baráttal és ellenséggel, olvasóval és

íróval, sajtóval és kiadóval, közvéleménnyel és hatalommal, aki vir iustus ac tenax egy személyben, amint Horatius követelte a civis Romanus-tól. A tudomány és a bátorság nagyon heterogén értékek, kapcsolatuk nem szükségképeni — de ha kapcsolódnak, a legjobb alapot vetik a kritikusí készséghez.

Georges Renard 1890-ben francia önérzettel írja: náluk a közerköles annyira emelkedett, hogy egyetlen francia irodalmi kritikát sem lehet elfogultsággal vádolni, hogy kritikusaik ítéletét nem módosítja egyéni rokon- vagy ellen-szenvük. Nem vizsgálom állítása igazságát. Mint szerény magyar nem is kockáztatok hasonló tételt a magunk kritikai irodalmáról, de azt el merem mondani, hogy a legjelesebb magyar műbírák a bátorságnak, a szilárd jellemnek olyan példáit szolgáltatták, hogy büszke lehetne rájuk bármely nemzet.

Az intervokális mássalhangzók gyöngülése a román nyelvekben.

(Kivonat *Hankiss János* vendégnek 1923. március 5-én bemutatott értekezéséből.)

A román nyelvek — a közép- és délolasz, szicíliai, dalmáciai és román nyelv kivételével — két magánhangzó közt a latin tenuisokat mediákká, a mediákat pedig általában zöngés spiransokká változtatják; egy latin spiransnak, az intervokális *s*-nek ezekben a nyelvekben eredetileg zöngés *z* felel meg. A latin intervokális mássalhangzórendszer eszményített képe tehát úgy áll előttünk, hogy eredeti *k, t, p, g, d, b*-vé gyöngül, viszont eredeti *g, d, b, — y, d, v*-vé válik s egynémely zöngétlen, kemény spiransban szintén megvan a hajlandóság arra, hogy zöngés spiranssá lágyuljon. Ezt a rendszert alig zavarhatja meg az a körülmény, hogy az egyes román nyelvekben a tenuisok és mediák továbbfejlődött alakjai között nem maradt meg mindig az eredeti foktávolság (fr. *amata: aimée, videre: veoir*).

Ilyen elterjedt, a román nyelveknek egy hatalmas csoportját következetesen jellemző jelenségnek csak általános, mindezekre a nyelvekre egységesen alkalmazható magyarázata lehet. Másrészt nem elégedhetünk meg azzal a túlságosan általános magyarázattal, amely szerint ez a mássalhangzógyöngülés az artikulációfejlődés egyetemes irányzata s a mássalhangzónak vokális környezetéhez való hasonulása, mert ez a magyarázat a kérdésnek csak fiziológiai oldalára derít fényt.

Az összes lehetőségek megvizsgálása után nem marad más hátra, mint kívülről jövő hatás föltételezése. A pyreneusi félsziget, Franciaország, Svájc és Északolaszország akkori lakosságában csak egy nép szolgálhatott összekötő kapesul: a kelta. S valóban a térkép tanulmányai szerint a kelták elterjedésének határai csaknem a jelentéktelen részletekbe menő pontossággal fedik a mássalhangzógyöngülés határvonalait. Még a Gallia transpadana keltáinak, az Insubri-nak és más népeknek nyelvét is hatott a hódító rómaiak nyelvére, pedig ezek a népek a római hatalom s a latin irodalmi nyelv energiaközpontjainak közelében viszonylag nehezebb helyzetben voltak, mint a többi román területek keltái. Ha összeállítjuk a kelta uralom időtáblázatát, azt találjuk, hogy minél tovább tartott valamely területen a kelták hegemoniája, annál tovább ment annak a területnek román nyelve a mássalhangzók meggyöngítésében. (Igy pl. a francia terület, amelyen a kelta uralom 5—600 évig tartott, nyelvében a leghatározottabban végrehajtotta az intervokális mássalhangzók gyöngítését; viszont Délolaszország, Szicília, Románia, amelyek sohasem vagy csak átmenetileg voltak kelta területek, nyelvükben a régi hangállapotot tisztán megtartották.)

A kelta nyelvekben a mássalhangzónak két magánhangzó közt (és pedig nemcsak a szó belsejében, hanem az ú. n. Sandhi-szókezdetben is) a rendestől eltérő kiejtésük van, amelyet nyitabb szájállás és lazább zár jellemez. Az őskelta és latin *g d v* intervokális helyzetben *y ð v*-vé lesznek, tehát ugyanaz a sorsuk, mint a latin mediáknak a román nyelvekben. A tennisek továbbfejlődése nem ilyen egységes. Bár ez a jelenség, az ú. n. *lenitio* érvényesülésének időpontjára nézve még nincsen teljesen tisztázva, de így is a kelta hangtan legsajátosabb tendenciájának látszik s Pedersen a gyöngült alakokat tartja az illető mássalhangzók eredetibb alakjainak. A kelta kiejtés minden idegen fülre nézve kevésbé kemény, elmosódottabb, de kényelmes és elegáns kiejtést jelent. Amikor a kelták átveszik a latin nyelvet, beleviszik saját puhább artikulációjuk legjellemzőbb elemeit: ez a magyarázata a latin intervokális mássalhangzók gyöngülésének azokon a területeken, ahol a kelta kiejtés uralkodott.

Mint a részletes összehasonlítás bizonyítja, a román mássalhangzógyöngülést sok közös vonás állítja a germán és az ófelnémet Lautverschiebung mellé: a különbségek a két folyamat közt inkább quantitativ, mint qualitativ jelle-

griek. Az ilyen Lautverschiebung-ok gyakorlati értéke abban áll, hogy a rokon nyelveknek tudományos alapon való felosztását lehetővé teszik. Az a tökéletlen „Lautverschiebung”, mely egyes román nyelvekben végbement, *nyugati és középromán* Lautverschiebungnak tekinthető, mert élesen elválasztja a spanyol-portugál, katalán, provençei, francia, räti és északolasz nyelveket a déli és keleti román nyelvektől, a délolasztól, a sziciliaitól és a romántól.

A rendszer fogalma.

(Kivonat Pauler Ákos l. t. 1923. május hó 14-én tartott felolvasásából.)

A rendszer fogalmával a philosophusok eddig csak igen kevésbé foglalkoztak, pedig úgy tiszta logikai, mint tudományelméleti szempontból a legalapvetőbb logikai képletek közé tartozik. Minden rendszer *három* mozzanattól áll: bizonyos *elemekből* (tagokból), ez elemek *viszonyából* s e viszonyok bizonyos *egységéből*. Bármely dolog lehet valamely rendszer tagja, sőt egy időben *több* rendszerhez is tartozik: az egyes ember például a Naprendszer tagja, de egyúttal az élőlények s a lények rendszerének is eleme. A rendszer fogalmának egyik mozzanata a *rend*, mely *iteratív viszonyt* jelent, tehát legalább *három* tag viszonyát teszi fel. A rend, sőt a sorrend (melynek lényege B. Russell szerint asymmetrikus transitív relatiók fennállása) sem rendszer még. A rendszerhez a tagok *egyneműsége* is megkívánatik: ez adja meg ama magasabbrendű átfogó egységet, mely a *rendszeresség* alapja. Egyazon nemű dolgok egyazon *osztályba* tartoznak. Az osztály fogalmában pedig a következő mozzanatok rejlenek. 1. Az osztálynak vannak *tagjai*, amelyek egymástól *különböznek* (diversek, de esetleg nem egyúttal differensek). 2. E tagok egymással azon viszonyban állanak, melyet *coordinatio*nak szoktunk nevezni. 3. E tagok az osztállyal szemben a *subordinatio* viszonyát mutatják. Ugyanezen három mozzanat található meg minden rendszerben is, mert minden rendszer 1. egynél több, még pedig legalább három tagból áll; 2. a tagok iteratív viszonyban állnak egymással, ami coordinatiót tesz fel, mert a mellérendeltség is ép a mellérendeltség viszonyának ismétlődését jelenti a rendszer tagjai közt s 3. a tagok ép azért alkotnak *egy* rendszert, mert valamennyien valamiféle szempontból egyneműek. *A rendszer tehát oly egysége bizonyos elemeknek, melyek a diversitas (különbözőség), a coordinatio és a subordinatio viszonyát mutatják.* Röviden: minden rendszer

osztályt s minden osztály rendszert képvisel. *Rendszer és osztály ugyanazt jelentik.*

Minden rendszerben *három alapigazság* nyer kifejezést. Az egyik azt mondja, hogy *egynél több* elem subsistál, melyek egymástól különböznek, hisz ép ezáltal képviselmek *többséget*. E különbözőség más szóval azt jelenti, hogy minden egyes elem *csak önmagával* azonos (tehát a többivel nem azonos), amit az *azonosság elve* (principium identitatis) fejez ki. A másik alapigazság, melyen a rendszer fogalma felépül, az, hogy az elemek mind összefüggnek egymással, ami az *összefüggés elvének* (principium cohaerentiae) alkalmazása. Végül a rendszer az osztály, vagyis az egyneműségben való osztályozás fogalmát is felteszi, melynek érvényét az *osztályozás elve* (principium classificationis) fejezi ki. E három logikai alapelv szerves egységet alkot, mert az összefüggés elve felteszi az azonosság principiumát, az osztályozás elve pedig az összefüggés elvét. *A rendszer tehát elemeknek oly összessége, mely a három logikai alapelv érvényének szerves egységét fejezi ki.*

A három logikai alapelvnek megfelelőleg *három nagy tárgykör* áll fenn: a *létező* tárgyak, a *mathematikai objectumok* és a *principiumok* tartománya. Az első az azonosság elvének felel meg (mely a három logikai alapelv közül az egyetlen, mely *egy* tárgyra is vonatkozhat s ennyiben az *individualitas* mozzanatával függ össze); a matematikai tárgyak *relatiokat* jelentenek s így az összefüggés elvének felelnek meg; míg az igazságok még akkor is, ha egyes tényekre vonatkoznak, *egyetemességeket* tartalmaznak s ennyiben az osztályozás elvére utalnak. Ennek megfelelőleg *háromféle rendszer* is mutatható ki: *ontologiai, matematikai és principialis* rendszer. A létezők bármely rendszerének sajátos vonása, hogy *küzd a létért*: iparkodik fennmaradni, sőt más rendszereket magába olvasztani. Minden ontologiai rendszer labilis: keletkező vagy elmúló: ezért van *változás* a világon. A matematikai rendszer *törvényszerűséget* fejez ki. A principiumos rendszer igazságok vagy értékek örök, változatlan systemáját mutatja, mely előfeltétele minden más rendszernek. Mindezen rendszerekre érvényes a logikai alapelvek rendszere: ép azt jelenti, hogy e rendszerek logikailag taglaltak s ezáltal megismerhetők. Megismerhetőnek lenni annyit tesz, mint valamely rendszer tagjának lenni. A rendszer fogalma Platon philosophiájában válik öntudatossá: az *ideák hierarchiájának* tanában. A philosophiai elmélkedés központjába azonban csak *Hegel*-lél jut, kinek leg-

főbb érdeme, hogy a „gondolatrendszer“ fogalmáról (amelyet már *Kant* tett philosophiája alapjává) a mindenség objectív rendszerére terelte a figyelmet. A rendszer fogalmának szabatos meghatározását azonban sem nála, sem követőinél nem találjuk. Ugyanezen mulasztás terheli a modern logikai irodalmat is.

A székely eredetkérdéshez.

(Irta: *Hóman Bálint* 1. tag.)

Az Akad. Értesítő 1922. évf. 205—214. lapjain *Erdélyi László* tagtársunk a székely eredetkérdés megoldásának sarkpontjait ismertetve, az idevágó gazdag irodalomból csupán az én nemrégén megjelent kis dolgozatomat (M. Nyelv, 1921.) méltatta említésre s mintegy az abban foglalt fejtegetések cáfolatául adja elő székely elméletét. Nem célom az elmélet cáfolata, mert subjektív feltevésekkel vitatkozni meddő munka volna. Mivel azonban a t. cikkíró úr félreértette dolgozatom célját és tartalmát s igen rossz véleménynyel van ismereteimről, a tud. Akadémiára tekintettel szükségesnek vélek néhány helyreigazító megjegyzést.

A székely eredetkérdés egész complexuma mai ismereteinkkel *hypothesisek* nélkül nem oldható meg, mert tudásunknak határt szab a hiányos forrásanyag. Ennek a meggyőződésnek adtam kifejezést, midőn említett tanulmányomban különbséget tettem a forrásokkal bizonyított tények és saját subjektív feltevéseim közt.

A forrásadatokat s a középkori székely társadalmi és jogintézmények alapján pozitív bizonyossággal csupán annyit véltem és vélek megállapíthatónak, hogy

1. az erdélyi székelység nagyobb zárt tömegben, ösfoglalás jogán megtelepült szabad nép vagy törzs volt, míg Erdély többi lakosai királyi adományosok vagy telepések;

2. a székely a magyartól s a középkorban hazánk területén élő többi nemzetiségtől (besenyőtől, kúntól stb.) különböz, de a magyarral rokonnak tartott nép (nemzetiség) volt;

3. a székelység legkésőbb a honfoglaláskor költözött Magyarországra területére, s a X—XI. század fordulója előtt telepedett meg Erdélyben.

Mindaz, amit ezen túl állítottam — így az avar, bolgár vagy más hún néptől való származás, a IX. századi Erdélybe település stb. — csak feltevés, a kabar, eszegel vagy más

elméletekhez hasonló (bár nézetem szerint helytállóbb) hypothezis, mint azt *kifejezetten* hangsúlyoztam.

Erdélyi tagtársunk tehát téved, midőn dolgozatom eredményeit összefoglalva, éppen ezekben a subjektív hypothezisekben keresi a lényegét, nem is szólva arról, hogy én „a magyar honfoglaláskor részben visszatérő” székelyekről mit sem szólok.

A bevezető sorokból úgy látom, Erdélyi rossz néven veszi, hogy az ő korábban megjelent „gondos és lelkes” tanulmányának eredményeit negligáltam. Pedig ez az eljárásom tudatos volt. Sajátságos hadifogoly-várór elméletét korábbi műveiből, az eszeget-bolgár teóriát, forrásadatait és érveit (bihari Székelyszász, Szász-Sebes, vági székelyek stb.) Pauler, Nagy Géza, Karácsonyi és mások műveiből régen ismerem. Dolgozatomban mindezek irodalmi cáfolataira utaltam rövid idézetek alakjában. Sajnos, több adatával és állításával nem foglalkozhattam komolyan. A székely várakat említő 1251., 1301. és 1333. évi oklevelek közismert XVIII. századi hamisítványok. (Karácsonyi: Hamis okl. 18., 38. l. és Tört. Tár 1908. 30. l.) A székszervezet Zsigmond-kori kialakulását vitató feltevéssel nem foglalkoztam, mert e szervezet létezésére 1224 óta vannak adataink s már 1322-ben együtt szerepel mind a hét szék (*septem comitatus Siculorum*), csupán elnevezésük volt más (terra, dioecesis, districtus, comitatus). Noha a „szék” (*sedes*) név későn — nem ugyan 1397-ben, hanem már 1366-ban — tűnik fel; maga a szervezet sokkal korábbi. A terminusok ingadozása közismert jelenség a középkorban és nem hiszem, hogy valakinek eszébe jutna pl. a forrásokban *civitas*, *compages civitatis*, *parochia* néven említett vármegyét a *comitatus*-tól megkülömböztetni. A XIII. századi székely székek névadó községeit nem kutattam, mert azok nevüket nem községekről, hanem folyókról (Maros-szék, Aranyos-szék, Kászon-szék, Sebös-szék, Kézdi-szék, Orbó-szék) vagy egy-egy földrajzi egységet alkotó nagyobb területről (Csík-szék, Gyergyó-szék) kapták. A jelek szerint legősibb Telegd-szék pedig a Telegd-nemzetségről vette nevét, melyet a területi szervezet kialakulása után a — szász székek módjára (Szeben-szék, Kőhalom-szék stb.) — székvárosáról vett Udvarhely-szék névvel cserélt fel. Ezenkívül csak a késői alakulású fiú-székek viselnek helyneveket (Miklósvár-szék, Keresztúr-szék).

Felfogásom, eredményeim és feltevéseim módosítására tisztelt tagtársunk újabb tanulmánya után sem látok semmi okot.

Bizottsági jelentések.

Jelentés az 1922. évi gr. Teleki József-jutalomról.

(Felolvasta Szinnyei Ferenc l. t. 1923. március 19.)

Az idei Teleki-pályázatra mindössze egy pályamunka érkezett be: *A boldogság* c. 3 felvonásos tragédia. Ez a körülmény, valamint a darab kezdetleges volta az oka jelentéseni szokatlan rövidségének.

A tragédia Rómában játszik Kr. u. 8-ban. Ennek a pontos kormeghatározásnak ellenére igazi korrajz nincs benne, még római színezet is kevés. A szerző majdnem egészen elhanyagolja a háttér megrajzolását s fő figyelmét a lelki problémára fordítja, már a mű címe is erre mutat.

Alapgondolata az volna, hogy nincs igazi boldogság a földön, főként mások boldogságának árán nincs. Terentius Claudius, római patricius, noha magát is sok csapás érte és nem volt életében boldog, ezt az igazságot nem ismeri el s egyetlen fiát, Marcust, ki szeretetei közül még megmaradt neki, boldoggá akarja tenni. Mindenkivel könyörtelenül bánik s mások boldogságával nem törődve, nagy vagyont harácsol össze fia számára. Terentius gondolkozó ember, tehát beláthatná, hogy fia boldogságára célszerűbb volna, ha minél több barátot szerezne családjuknak, mint ha oktalan és indokolatlan keményszívűségével mindenkit ellenségükké tesz. Azt is beláthatná, hogy maga a vagyon még senkit sem tett boldoggá. Ő azonban mindezt nem látja be, hiába inti Valerius, fiának öreg nevelője, hogy legyen irgalommal mások iránt. Konok és esztelen megátalkodottságát az istenek és a szerző csakhamar meg is büntetik. Terentius legnagyobb ellensége Cornelius Cossus lovag, aki egykor elhódította tőle ideálját, s akivel sok kárt okoztak egymásnak. Marcus természetesen Cornelius leányába, Liviába szeret. Terentius leküzdi kevélységét és Cornelius elleni gyűlöletét s elmegy megkérni Livia kezét, mert látja, hogy fia máskülönben boldogtalan lenne. Most undok és valószínűtlen komédia következik. Livia és apja színlag beleegyeznek a házasságba, a leány még jobban felszítja Marcus szerelmét, sőt arra is rábírja, hogy tagadja meg apját s kermesse ki házából. Marcus ezt is megteszi kedvéért. Ekkor Cornelius kijelenti, hogy mindez komédia volt bosszúállásból. Marcus boldogságának vége, mélyen sértett apjának házában sem maradhat tovább, elmegy Germániába harcolni, Terentius megsemmisülve magára marad.

Mint ebből a vázlatból is láthatjuk, a történet egészen valószínűtlen. Kiinduló pontjának valószínűtlenségét imént említettem, folytatásáé is nyilvánvaló. Cornelius egyszerűen kikoszorazhatná Marcust s így tehetné boldogtalanná s így alázhatná meg Terentius büszkeségét is. Mire való a kaján és gyermekes komédia? S a tapasztalt és eszes Terentius egészen vak, hogy nem látja a színészkedést halálos ellenségének hirtelen és túlzottan édeskés viseletében? Azután a jószívű, ártatlan gyermek-iffjú a leány egypár uszító szavára egyszerre hihetetlen durvasággal támad szerető apjára! Ezt shakespearei művészettel is nehéz volna elhitetni.

A szereplők különben bábalakok, kiket a szerző alapgondolatának fonalán rángat, s kik nagy szenvedélyeiket erőltlen szavalással fejezik ki.

Marcus szerelmes áradozásában van némi költői lendület, de a darab nyelve általában kevésbé színes, sokszor nehézkes és nem magyaros, jambusai pedig nagyon döcögősek. Még leginkább dicsérhetjük klasszikus egyszerűségre törekvő és mértéktartó kompozícióját. Egészen véve azonban műkedvelő-munka, mely a jutalomra semmiképpen sem érdemes. Ezért a bizottság (*Kozma Andor* t. t., *Császár Elemér* r. t., *Szinnyei Ferenc* l. t., továbbá *Mihályfi Károly* és *Pataki József*, a Nemzeti Színház művészei) egyhangúan hozott határozatával arra kéri a tek. Akadémiát, hogy az idei Teleki-jutalmat *ne* méltóztassék kiadni.

Az összes ülés a javaslatot elfogadta.

Jelentés a Péczely-jutalomról.

(Felolvasta *Szinnyei Ferenc* l. t. 1923. október 29-én.)

Az 1921. és 1922. évek történeti regény-termése elég bőséges, mintha az írók szomorú és sivár jelenünkből szándékosan menekülnének a múltba s szívesebben „időznének azokkal, akik másszor voltak“. Kedvteléssel, gondos tanulmánnyal merülnek régi idők életébe s iparkodnak lehetőleg színesen és hangulatosan elénk varázsolni a múltat.

Igy Farkasfalvi Mauks *Elemér Estei Beatrice* c. regényében (1922) II. Endre második feleségét választja hőseül. Korrajza sok tanulmányra vall, de a történeti ismeretek nagyon is ránehezednek a tulajdonképeni regényre, s a művészi kompozíció és lélekrajz szenved nyomásuk alatt.

Hajnik Miklós *Az üldözöttek* (1922) s Kárpáti Aurél *Aquamanile* (1922) c. regényei a tatárjárás korát elevenítik meg. Amaz érdekkeltő mesélésével, emez lírai hangjával hat

s mindkettő elég színes korrajzával. Kosáryné Réz Lola *Ulrik inas*-ában (1921) egy 15. századbéli ötvösinas eszményi szerelmének rajzol érdekess történeti keretet.

Komáromi János *Esze Tamás, a mezitlábások ezredese* (1922) c. „hősi énekében” az 1697-iki kuruckori parasztlázadást meséli el époszias lendülettel, népiesen naiv lelkesedéssel és túlzásokkal. Figyelemreméltó munka. Berde Mária *Romuald és Andriáná-jával* (1920—21), mely az idén megnyerte az Ormódy Amélie-díjat, az akkori jelentés már érdekéhez méltán foglalkozott.

Ferenczi Sári, az 1919—20-iki Péczely-díj nyertese, *Estétől hajnalig* (1922) c. regényének Jósika Miklóst választja hőséül, s ezúttal is kitűnik a 19. század elejének, főként a francia háborúnak s az akkori bécsi életnek diszkrét festésével, valamint hőse lelki fejlődésének gondos rajzával, melynek különösen sikerült része Jósika és első felesége, Kállay Erzsébet viszonya.

Móricz Zsigmond *Tündérkert*-je (1922) Báthory Gáborról szól. Már a mű manapság ritka nagy terjedelme (445 sűrű nyomású oldal) is azt mutatja, hogy az író nagy történelmi anyagot hordott össze s komoly becsvággyal látott munkájához. Báthoryt eleinte sikerül érdekessé tennie: a szerető és borgőzös fejű zsarnokot, az ő regényében nagy és rendkívüli tettekre vágyó szomjúság és lázas energia fűti. Az erkölcsi tartalom és valódi lelki nagyság azonban hiányzik belőle s vele együtt a regény is csúszik lefelé érdeklődésünk lejtőjén az unalom síksága felé. A sok történelmi esemény a regény második felében mind súlyosabb teher lesz, az író nem tud alakító művészettel uralkodni anyagán s kompozíciója kuszává és nehézkessé válik. Korrajzában igen sok a megjelenítő, megelevenítő erő és hangulatosság, bár életszemlélete, mint más munkáiban is, egyoldalúan sötét és túlzott s ez sok fölösleges tartalmi meg stilusbeli izléstelenségre csábítja. Mindenesetre legértékesebb munkái közé tartozik.

Herczeg Ferenc *Az élet kapuja* c. kis remekműve után újra történeti regénnyel lepett meg bennünket. *A fogyó hold* (1922) a 16. század-végi Magyarország életét vonultatja el előttünk török és magyar főuraival, vitézeivel, kalandorai-val, császári zsoldosaival. Találkozunk a mese folyamán a hatalmas Nádasdy Ferencel s feleségével Báthory Erzsébettel, Zrinyi Györggyel, Balassa Bálinttal. Elénk tárul a török s a magyar végvár, a kismemesi ház s a főúri udvar élete, látunk harci kalandokat béke idején s békés, barátságos érintkezést ellenségek közt, látjuk ezt a felemás török-

magyar világot a maga sokféle furcaságával. A mesefonál vékony, mely ezt a sokrétű korrajzot egységbe fűzi, de ennek a céljának megfelel s mindvégig érdekelt és mulattat. Mondanunk sem kell, hogy az író itt is sok titkos és mélyen hazafias célzást hint el, melyek a jelent illetik anélkül, hogy ríktóan irányzatossáknak vagy hazafiaskodóknak tűnének fel. A regény hőse pl. ezt mondja: „Most már tudom, hol lakik Magyarországon az igazság: a szablya élén!”, az aga pedig rámutat a török hódítók gyengeségére: „Bizony mondom, a magyar nép csak addig a tiétek, amíg elérkezik az ő ideje!” Ezek s ehhez hasonlóak a mi szemünkben még kedvesebbé teszik ezt a pompás humorral, archaizáló, tősgyökeres magyar nyelven írt regényt, melyet nyugodt lélekkel ajánlhatnánk a jutalomra, ha szerzőjét már három ízben ki nem tüntette volna vele az Akadémia.

Végül még egy figyelemreméltó műről kell megemlékeznünk, még pedig kissé részletesebben, mert erre valóban rászolgált, t. i. Kosztolányi Dezsőnek *A véres költő* c. (1922) történeti regényéről. Kissé ríktó cím, de mindvégig izléses és irodalmilag értékes munka. Az író Nerot választotta hőséül nem azért, hogy Suetonius kínálkozó adatait pornografiává színezzé a közönségnek erre éhes bizonyos rétege számára, mint nem egy modern író társa tette volna, hanem azért, mert Nero mint lélektani probléma érdekelt. Regénye ennek a bonyolult problémának megoldása. Lehetne másforma is, de úgy érezzük, hogy közel jár az igazsághoz. Neróban ő első sorban a költőt, a művész-természetet látja. Életrőli szintén nagy nyomatékkal emelik ki ezt a jellemvonását s maga is ezt tarthatta a legfontosabbnak, hiszen ismeretes utolsó szavaival is mint művészt siratta magát. Kosztolányi regénye így nagyszabású lélekrajzzá kerekedik, ezért alább következő kis vázlatunkban ennek a lélekrajznak fontosabb mozzanatait óhajtanánk feltüntetni.

A mese Claudius császár halálával kezdődik (a regény egyik leghatalmasabb fejezete). Felesége Agrippina, Nero anyja, mérgezi meg, s a gyermekifjú egyszerre trónra jut. A halál látása, kikerülhetetlen és titokzatos voltának kinzó tudata lesújtja, császárságának rettentő magánossága ránehezedik. Szenved s nem tudja igazi okát, Seneca tanácsait idegenül, türelemtelenül hallgatja, ideges fejfájás gyöttri, kábult álmából szédülve riad fel, élesen újulnak fel lelkében gyermekkori emlékei. Virraszt, szívdobogtató izgalom gyöttri, majd írni próbál, sok-sok hexametert ír Agamemnonról, a munka láza elfogja, boldogságot, gögöt és megelége-

dést érez. Remegő lámpaláz fogja el, mikor felolvassa Senecának, kit untat a hosszú és gyenge görög elégia, de azért dícséri. Nerot elragadja öröme, bár folyton figyeli a mestert, hogy igazán megthotta-e a vers, kételkedni kezd tehetségében, majd ismét lázas büszkeség fogja el. Ez azonban nem tart soká, újra vívódni kezd, már utálja versét: „Milyen kongó és üres minden sora. Az eszme kopott, a jelzők lógnak, a színek zagyvák, össze nem illők, unalmasak. Főképp az unalomtól borzadt meg. Elviselhetetlen, leírhatatlan, kiordíthatatlan unalom lappangott a költemény minden zegében-zugában. Egyszer, mikor lázas volt, azt álmodta, hogy forró homokot eszik, mely felitta minden nyálát és aztán a homok csikorgott, harsogott fogai között. Ehhez hasonló lidércnyomás kínozza most. Vádaskodott, hogy kontár és ostoba, kéjelgett a vers bamba ürességében, aztán gyötrődve újra nekilátott. Kihagyta a közepét, ami által lyuk keletkezett a versben, az elejét tette a végére és a végét az elejére, fölforgatta a sorokat, a hexametereket pentametekre alakította, majd visszaállította az egészet, amint volt s megint írni kezdte előlről, hit nélkül, toldotta-foidotta, a költemény pedig nagyobbodott, már tízszer akkora lett, már hússzor akkora, mint valami szörny, mely túlnőtt rajta és elnyeléssel fenyegeti. Tikkadtan megállapodott. Most már el se akarta olvasni. Abbahagyta.” Seneca újra megnyugtatta s lelkesen szaval neki a költő hivatásáról, oktatja, mit olvasson, az élet tanulmányozására és sok írásra buzdítja.

Egy évig dolgozik, rengeteg verset ír s tapasztalni is jár a városba. Érdekli a nép, a nyomor; két zugköltőt, két aljas léhűtőt fedez fel, mulat rettentő nyelvükön, durva tréfáikon s maga is belemelegszik a multságba. Éjjel hol kocsisnak, hol Neptunusnak öltözve hóbotos esinyeket követ el, Seneca, ki kénytelenségből velük tart, megdöbben vad ötletein.

Fiatal gyerekfeleségét Octaviát nem szereti, hogy is érthetné meg őt, a költőt! Seneca fürdőre megy, most szabadabban érzi magát. Mindenféle zugirók lepik el udvarát, velük együtt bírálgatja a mestert és kezdi lenézni. Mindig jobban nő benne a költői önérzet, mikor társasága előtt lantkísérettel szavalja és éneкли verseit. Kezd féltékeny lenni más költőkre, így Lucanusra, kit száműzet, de különösen mostohatestvérére Britannicusra, ki szintén ír verseket s ki azt mondta egyszer róla, — kémétől tudja — hogy gyenge költő. Hivatja, mindenféle színészkedéssel közelebb próbál

férkőzni a zárkózott ifjú lelkéhez: játssza a nagylelkűt, a szerető testvért, bizalmaskodik vele mint költőtársával, heves szemrehányásokat tesz neki, majd könyörög, de mindhiába: „Nero bámulta a bukott trónörököszt, akitől mindent elvett, amit lehetett, koronát, boldogságot; a fiút, aki semmit se akart és ő ellene szegült, aki mindent akar, a szenvedőt, aki száműzetésnél keserűbb nyomorban gyötrődik, a költőt, az isteni hallgatót, a beszédes némát, aki fáradt mozdulattal hátradőlt a széken s mindig nagyobb, érthetlenebb, titkosabb, minél többet rabolnak el tőle, annál gazdagabb. Ha akarna valamit, akkor közelébe lehetne férkőzni. De így megfoghatatlan, mint a szél.

A császári kertben a nap leáldozott. Néhány sugár áttört a lombon és varázsos fénnel keretezte Britannicus fejét, aki túlvilági fölséggel emelkedett ki a homályos teremből. Homlokán letéphetetlen aranyból koszorú volt.

Nero egy darabig nézte és türte. Aztán eléje lépett, keményen. Úgy, hogy eltakarta a beözönlő fényt. Ekkor Britannicus arca egészen fekete lett. Mintegy elhamvadt és megsemmisült. Reáborult az árnyék, melyet a császár vetett.”

Nero beteg lesz. Inkább lelki kínok gyötrik, a doktorok agyonkuruzsolják, semmiféle kínos kura sem használ. Folyton Britannicussal küszködik. Szenvedése megérleli elhatározását, hogy megöli. Maga megy el egy híres méregkeverő nőhöz s ott a mérget mindjárt kipróbáltatja egy sertésen: borzong, undorodik, de boldog is a méreg hatása látára. Britanicust egy nagy lakomán mérgezteti meg, mialatt vigan és fesztelenül cseveg, hogy a gyanút elhárítsa magáról. Az első gyilkosság megkeményíti, már nem érzeleg, nem küzd önmagával. Megalómániája folyton fokozódik, örült luxust folytat, feleségét gyűlöli s valami nagy szerelemre áhítozik, mely verseket sugallna neki. Poppaea, Otho felesége, aki céltudatos ravaszsággal tudja vágyait felesigáznai s arra biztatja, hogy végre lépjen a nyilvánosság elé mint költő, könnyen hálójába keríti.

Első fellépése előtt hihetetlen idegesség és félelem gyötri, de az éneke után felviharzó taps magánkívül ragadja, a vélt siker boldoggá teszi, elkábítja. Újra meg újra fellép, s költői s színészi gőgje határtalanná lesz, most már nem féltékeny senkire. Poppaeának új fortélyokra van szüksége, hogy újra uralkodjék fölötte, nehezen megy, de Britannicus hátrahagyott verseinek óvatos dicséretével sikerül megsebezni önérzetét s megingatni mérhetetlen önbizalmát, majd féltékennyé teszi s anyja meg felesége ellen izgatja.

Agrippina rövid ideig tartó befolyása után ismét ő győz, noha a nép lázong ellene. Nero bohém-életet folytat, szakadatlanul játszik, írókkal és színészekkel barátkozik. Egy összeesküvés híre felrázza mámorából. Anyja feje az egésznek. Nero nem tud határozni, Poppaea észrevétlenül tereli az anyagyilkosság felé. Ez a borzasztó tett azonban mégis feldúlja lelkét, lelkifurdalás gyötri, melyet csak Seneca szofizmái enyhítenek. Poppaea császárné lesz, divatosak lesznek a kocsiversenyek, Nero is hátat fordít a színháznak, megtanul hajtani s mint versenykocsis lép fel, de utóbb ebbe is belefárad. Poppaeával viszálykodnak, gyötrik, sértegetik egymást. Egyszer, hogy kedvébe járjon, megöleti Octáviát is. Az örült tékozlás anyagi zavarokba dönti a birodalmat, nagy az elégedetlenség, lázadások törnek ki. Új összeesküvést szőnek ellene. Kiderül, rettentő boszút áll rajtuk. Az öldöklés mind nagyobb gyönyörűséget okoz neki, ki akarja irtani az egész nemességet, rokonait is megöleti ok nélkül, végül nevelőjét és öreg barátját Senecát. Poppaea szintén meghal egy durva rúgása következtében. Most rettentően egyedül marad. A lázadás terjed, ő akarat nélkül, kihalt lélekkel ödöng palotájában, lerészegszik, művészi diadalairól fecseg. Végre a lázadás palotájáig terjed, menekülnie kell. Megrémül, majd arról ábrándozik, hogy Alexandriában a művészetéből fog megélni. Menekülés közben egy szabadosának házában húzódik meg. Lelke már kuszált, félrebeszél, hallucinációiban Britannicus halott arcát látja. Üldözői szorongatják, rettegetésében öngyilkos lesz. A regény azzal a megkapó jelenettel végződik, mikor egykori dajkája siratgatja és virraszt fölötte, majd egy rozsdás obulust szed elő: „A pénzt bedugta a halott szájába, a nyelve alá, hogy Charon, az alvilági hajós átvigye őt azon a vizen, mely felejtést ad mindenre, lemossa lázat és göresöt, mely itt fönn gyötör bennünket és aztán egyenlővé tesz mindnyájunkat.”

Mint látjuk, Kosztolányi érdekessé s emberibbé teszi hőst anélkül, hogy vonzóvá kívánná tenni. Lélekrajza mindvégig következetes és gazdag finom megfigyelésekben. Csak itt-ott érezzük hézagosnak és egyoldalúnak, mert a költő-Nero mellett alig látjuk az uralkodót.

A főalakon kívül Poppaea van gonddal rajzolva, ez a rendkívül eszes, ravasz, nagyravágyó és gonosz nő, ki a komédiázásban is méltó párja a bomlott idegzetű zsarnoknak. Seneca jellemrajzára még nagyobb figyelmet fordított. A dúsgazdag, ünnepelt és beteg öreget már csak a maga

tragédiái s bölcselkedései érdeklik. Hite nem igen van, meggyőződése sincs. Azt hiszi, hogy tanítványa lelkét jól ismeri, pedig az kisiklik hatása alól s egyszerre rejtélyként áll előtte. Néha emelkedett lelkű bölcselő, de ha kell, hizelgő udvaronc is, aki mégis csak nagyra becsüli a császár kegyét s remeg életéért. Halála előtti beszélgetése s búcsúzása az élettől egyik legszebb fejezete a regénynek. Mellékalakjait is elevenekké tudja tenni: az elmés Lucanust, Zodiust és Fanniust, a két aljas zugírót, az energikus és gonosz Agrippinát, a finomlelkű Britannicust s a többieket is.

A lélekrajz mellett a korrajzot sem hanyagolja el s a császárokkorabeli óriási világváros életéről sokszínű képet fest. Természetesen nem úttörő ezen a téren s így nemcsak a tudományos forrásokból, hanem irodalmi elődeinek munkáiból is tanulhatott, de azért iparkodik itt is eredeti lenni. Rendkívül hangulatos leírásaival közel tudja hozni képzeletünkhöz a császári palotát s a várost: a napfénytől izzó utcák, az Esquilinus kertjei, a fürdő, színház, a kocsiverseny, mind megannyi élénk kép sok-sok finom vonallal és színárnyalattal. Néha egy kis modern ízt érzünk korrajzában, pl. a római citerások egylete mintha a budapesti Fészek-club karrikaturája lenne. Különben a külsőségek mellett is nagy gondot fordít az akkori emberek lelki világának rajzára s így korrajzát el tudja mélyíteni (a kuruzsló orvosok tanácsai, Poppaea és Seneca tanácskozásai Nero szinpadi sikerének biztosításáról, az írók beszélgetése az irodalomról stb.). Dialogusa sokszor igen fordulatos, elmés és személyeinek lelkét jellemző.

A regény ezek alapján méltó a jutalomra, csak egy hibája van, hogy a kiadó nem nyomtatott évszámot a címlapjára, az ügyrend szerint pedig: „Kelet nélkül megjelent művek ki vannak zárva a pályázatból“.

A bizottság, melynek tagjai Ferenczi Zoltán r. t., Voinovich Géza r. t. és Szinnyei Ferenc l. t., kéri a tek. Akadémiát, hogy jelen esetben ne vegye figyelembe az ügyrendnek ezt a tisztán formális és lényegtelen intézkedését, mely egy érdemes művet fosztana meg a kitüntetéstől, hanem a Péczely-jutalmat méltóztassék az idén Kosztolányi Dezső *A véres költő* című regényének kiadni.

Az összes ülés a javaslatot elfogadta.

Jelentés a Kóczán-pályázatról.

(Felolvasta Horváth János l. t. 1923. november 26-án.)

A beérkezett 3 pályamű közül egyik sem üti meg a megkívánt mértéket.

Az 1. sz. pályamű: *Trencsényi Csák Máté. Színmű 4 felvonásban, egy előjátékkal. Irta: Temesi.* Történetisége jórészt csak nevekre, s legfeljebb korképi jelenetekre és epizódokra korlátozódik. Cselekvő hőse nincs: Csák Máté inkább novellisztikus központ, mintsem drámai hős; jellege főleg durvaságok, kisszerű házsártoskodás és szájas önhittség keveréke. Személyei sablonosan jók, vagy gonoszak. A darab prózában, prózáilag van megírva.

Gritti. Szomorújáték 5 felvonásban: a következő pályamű. Jelígeje: „A rossz, mit ember tesz, túléli őt.” Névszerű hős Gritti, igazi cselekvő személye Martinuzzi. De a kalandor Grittit nem tudja emberi érdekűvé s részvétre méltóvá alakítani; Martinuzzi cselekvése pedig — diplomáciai sakhúzások — szükségkép a színpalak mögött megy végbe; e kiváló taktikusnak színlelő, kettős játékát világosan végigvezetni különben sem képes a szerző. Nyűg neki még a jambusos versforma is. Technikája, nyelve gyarló. Szerzői utasításai naivak. Az egyik személy pl. „egy fülemilét (melyet veréb is pótolhat) hoz tenyerében megdöglőlvé”.

Történeti vígjátéknak mondja magát a *Csak egy csók* c., 3 felvonásos verses pályamű. Jelígeje: „Arany János.” *Pázmán lovag* ismert történetét viszi színre, s rontja el menthetetlenül. Arany költeménye remekül kivitt anekdota; jól meg van választva benne, mit hallgat el, mit jelenít meg. De amit ő megjelenít, az kevés egy vígjáték kitöltésére, részben pedig — mint a párviadal — nem alkalmas színpadi megjelenítésre; megjeleníté tehát pályázónk azt is, amit Arany elhallgatott, vagy csak célzással sejtetett. Felvonássá lapul a csók-jelenet. Éva kilép a homályból, melyben Arany művészi tapintata meghagyta, a király személye is túlságosan konkretizálódik: éles napvilágra kerül minden, mi Arany remekében a titok és elhallgatás ígéretével hatott, az anekdota pedig — oekonomiája megbontatván — elveszíti ízét. Ez eredendő bűn újakat nemz. Évát ily nyomatékos szerepeltetés után nem küldheti ki a színpalak mögé, tétetnie kell vele valamit ezután is. Tétet is! Felviszi Visegrádra, s Éva — incognitóban — jelen van, mikor férjét Rikkanes kihallgatja! Ez már valóságos megalázása Pázmán lovagnak,

merénylet az ő humoros alakítása ellen. Hová lesz e jelenet humora, ha ott van a feleség, kinek nem lehet tréfára vennie az ott történőket! Anekdótának csak egy hőse lehet, s a humor elrebben, mielőtt komoly vonatkozását is kénytelenek vagyunk látni. Már pedig itt Pázmán mellett Éva is folyvást ott lábatlankodik s mindig eszünkbe juttatja, hogy ő rá nézve komoly következése is lehet a tréfának. Anekdota-ellenes vonás a darabban az is, hogy fölöslegesen motivál; Pázmán lovagot kellemetlen, göthös, vén házi zsarnoknak festi, hogy menthesse Évát a történendőkért. Mindamellet Éva jelleme oly egyenetlen, hogy végül is nem tudjuk, mit tartsunk felőle. Szerzőnk többet látszik tudni Pázmán lovag esetéről, mint Arany, ki a királyt sem nevezi meg (a vígjáték királya Róbert Károly); de az ő mindent tudó, bemutató és indokoló precíziója úgy hat Arany művészi discretiójával szemben, mint mikor a pillangó szárnyáról durván letörlik hímporát.

Arany teremthetett Pázmán lovagot a Polgári Lexikon hatsoros adatából, de hasztalan minden kísérlet, mely az övé helyére egy más Pázmánt formálgat. Arany remek humorú alakítása végleges kincse a köztudatnak. Más Pázmánt elképzelni sem tudunk többé, rajta minden változtatást hamisításnak érzünk. Van nemcsak történeti, nemcsak epikai hitel (mit Arany oly tiszteletben tartott): van Arany Jánosi hitel is, mely a köztudat számára szinte a történeti valóságnál is irányadóbb. Pázmán lovag tarsolyában nemcsak az az egy „kutyabőr“ van, mellyel a király három falut adományozott neki; benne van egy másik oklevél is, melyet a költőtől, Arany Jánostól kapott, s mely neki sérthetetlenséget, változatlan örök életet biztosít.

Kár, hogy vígjátékírónk ezt nem érezte át. Megfelelőbb tárgyon több szerencsével tehetett volna kísérletet. Van tehetsége komikai jelenetek talpraállítására; pajkosság, tréfa, és kellem fordulatossá beszédmodora nem idegen neki; nincs híjával pointírozó jelleménynek sem. Verselése egyenetlen, de látni, hogy tudná jobban is. Ábrándos ízű képes beszéde itt nem mindig van helyén. Általában nem kitartó a komikumban; valami melodramai lágyság felé szívesen el-elterel beszédet, mesét és jellemeket.

A bizottság (Kozma Andor t. t., Császár Elemér rt. és Horváth János lt.) egyhangulag azt javasolja, hogy a Kóczán-jutalmat ezuttal ne méltóztassák kiadni.

Az összes ülés a javaslat értelmében határozott.

Jelentés az Ordódy István-jutalomról.

(Felolvasta Császár Elemér r. t. 1923. december 17.)

Az Ordódy Istvántól 1907-ben alapított jutalomdíj ezuttal kerül másodizben kiosztásra; a feltételek szerint az 1921. és 1922. évben nyomtatásban megjelent legjobb irodalomtörténeti dolgozatot illeti meg a jutalom.* Az ügyrend megfelelő szakasza az Akadémia tagjainak dolgozatait kirekeszti a pályázásból — ez az intézkedés nyilván arra vall, hogy nem sikerekben gazdag tudományos munkásság legfrissebb hajtását kell kitüntetni, hanem egy értékes kezdő munkást kell megkoszorúzni, buzdításul.

Ez a meggondolás vezette a bizottságot, mikor ez évi március 19-én szemlét tartva a lefolyt két évnek sajnos nem épen gazdag irodalomtörténeti termésén, választása a fiatalabb írói nemzedéknek egy sok reménnyel biztató tagjára esett, Zolnai Béla dr. székesfővárosi tanárra, Zolnai Béla első irodalomtörténeti dolgozata épen egy évtizede jelent meg, s benne Szigligeti egyik kevésbé ismert drámájának forrását kutatta. Már ez is teljes készültséggel és módszeresen dolgozó szakembernek mutatta, még inkább a következő nagyobb szabású értekezése, mely Szigligeti *Szökött katoná-jának* idegen elemeit nyomozta, de nem elégedett meg a forrás-kimutatók szokott eljárásával, akik pusztán az *ad oculos* bemutatható egyezések összeállításával törődnek, hanem elemezte azt a levegőt is, amelyből mint a virág a szénsavat, a magyar költő áthasonította a műve fölépítéséhez szükséges elemeket. Nyelvészeti, kritikai és az újabb irodalmi jelenségeket összefoglalóan méltató dolgozatain kívül ez maradt továbbra is munkásságának igazi tárgya, s az az értekezése is, amelyet most kitüntetésre ajánlunk — *Mikes és a francia szellemi élet* — ebben a körben s ebben az irányban halad.

Az Egyetemes Philológiai Közlöny két évfolyamán (1921 és 1922) végighuzódó cikksorozatban arra a fontos, s több ízben megpendített kérdésre keres feleletet, honnan vette Mikes az ösztönt arra, hogy törökországi emlékiratait költött levelek alakjába foglalja. Nem anyagi természetű

* A kiadás évétől az Akadémia gyakorlata szerint azt az évet kell vennünk, mely a folyóirat vagy könyv címlapján olvasható. Nem vehettük tehát figyelembe Csahihen Károly úr dolgozatát (*Szép-irodalmi kritikuskaink*) — noha szerzője külön kérvényben hívta fel az Akadémia figyelmét arra a körülményre, hogy könyve 1922. dec. 20-án már megjelent — mert a könyv címlapján az 1923-ik év olvasható.

kapcsolatokat keres — átvételeket, egyezéseket, rokon vonásokat — hanem műveltségi rúgóknak munkáját, Mikes lelki világába észrevétlenül benyomult hatásoknak eredőjét. Nehéz és kényes föladat, mert rendkívül finom, szinte imponderabilis mennyiségekkel kell dolgoznia s nagy óvatosságra van szükség mind e tényezők szerepének, mind eredményüknek kimutatásában. Zolnai higgadt kritikával vizsgálódik, nem bizonyít többet, mint amennyire a rendelkezésére álló anyag följogosítja, s így ha eredményei nem is nagyon föltűnőek, de ami többet ér, valószínűek és — ez is fontos — nem bélyegzik Mikest lélektelen utánzóknak. Ezen a szigorúan módszeres vizsgálaton kívül érdeme a dolgozatnak, hogy igen széleskörű világirodalmi ismeretekkel dolgozik, s a francia levéltudomány olyan termékeire irányítja a figyelmet, melyek eddig tudományunkban egészen ismeretlenek voltak. Dolgozata ezáltal mély távlatot kap, egész művelődéstörténeti háttérrel, s a szokásos forráskimutatás helyett a szellemi élet rajzát adja: rávilágít arra a folyamatra, mely a XVIII. századi székely ifjú lelkét Párisban és Törökországban francia eszmékkel és törevésekkel megtermékenyítette. Az bizonyos, hogy Mikes szellemének munkáját a *Törökországi levelek*-ben dolgozata alapján sokkal tisztábban látjuk.

Horvát Cyrill,

l. tag

Pintér Jenő.

l. tag

Császár Elemér.

r. tag, előadó.

Az összes ülés a javaslatot elfogadta.

Pauler Ákos l. t. jelentése a «Commission Internationale de Coopération Intellectuelle» párisi ülészakáról.

Tekintetes Akadémia!

Megbízatom abban állott, hogy mint az Értelmi Együttműködés Magyar Bizottságának kiküldötte részt vegyek a Népszövetség „Coopération Intellectuelle“ Bizottságának múlt évi december elején Párizsban tartott ülésein. Az ülészak, melyen mintegy 16 nemzet képviselői vettek részt, három napig tartott (dec. 5., 6. és 7.). Henri Bergson mesteri elnöklete alatt folytak e tanácskozások, melyekben élénk részt vett Mme Curie és Lorentz világhírű hollandiai fizikus is. Az elnök úr ismételtelen kiemelte, hogy eredményeink nem határozatok (decisions), nem is mondhatók kifejezett óhajoknak (vœux), hanem csak eszméebresztések

(suggestions), mert bizottságunk csak consultativ szerve a Népszövetségnek. Mindazonáltal a tanácskozásaink nyomán felmerült gondolatok és tervek jelentékeny erkölcsi erőt képviselnek. Az ülések első tárgya a Coopération Intellectuelle „nemzeti bizottságainak” szervezete volt. Örömmel állapíthatjuk meg, hogy e tekintetben több országot megelőztünk. Minden óhaj, mely itt mint pium desiderium elhangzott, nálunk már jórészt megvalósult, így pl. bizottságunkban már képviselteti magát úgy a külügy-, mint a vallás- és közoktatásügyi miniszter s a Bizottság a kormány részéről úgy anyagi, mint erkölcsi támogatásban részesül. E körülményt felszólalásomban ki is emeltem, ami igen örömdetes tudomásul szolgált.

A nemzeti bizottságok szervezetére nézve a Bizottság a következőkben foglalta össze álláspontját. „A Bizottság azt óhajtja, hogy minden országban csak *egy* nemzeti bizottság alakuljon, ahol pedig már több alakult, ezek lehetőleg kooperáljanak s *egy* közös delegátust küldjenek a központi Bizottság üléseire.” E kijelentést különösen Lorentz felszólalása tette szükségessé, ki rámutatott arra, hogy Csehszlovákiában máris két bizottság alakult: egy cseh és egy német s így tisztázandó, hogy a központi Bizottság melyiket tekinti szervének. Svájcban és Hollandiában is nehézségek vannak, mert mindkét országban a kulturális élet erős decentralizációja fejlődött ki — s féltő, hogy a központi Bizottságban való egységes képviselet számos nehézségbe fog ütközni. E tekintetben oly nagy az érzékenység ez országokban, hogy arról sem lehet szó, hogy az Akadémiák aegise alatt alakuljanak meg a bizottságok, ahogy ez nálunk oly szerencsésen végbement.

A Bizottság azután áttért a *könyvcseré* kérdésére. Itt egységes álláspont nem alakult ki, de a részletekre nézve a bizottság kiküldése határozottatott el, mely bibliographiai szakértőkből fog megalakulni. Kíváncsnak mutatkozott, hogy mindenütt létesüljenek bibliographiai központok s hogy lehetőleg minden ország csatlakozzék az 1886-iki brüsszeli conventióhoz. Itt is örömmel jelenthettem, hogy Magyarország mindkét óhajnak már megfelelt.

A *tanácsreré* vonatkozólag azon óhaj nyilvánult meg, hogy a csere egyetemről-egyetemre történjék, tehát minden közvetítő szerv kikapesolásával. Tetszéssel találkozott Vulic belgrádi professzor felszólalása, ki azt ajánlotta, hogy a cserebe kiküldendő tanárát minden állam maga fizesse, hiszen minden évben csak néhány professzor költségéről lehet szó.

Felmerült azon óhaj, hogy a Nemzeti Bizottságok tájékoztatás céljából országuk egyetemi tanárainak javadalmazásáról kimutatást küldjenek a Cooperation Intellectuelle titkárságának.

A diákcsere-t a Bizottság továbbra is a diákszervezetekre kívánja bízni, de avval a hozzáadással, hogy a külföldi kiküldetésre érdemes tanulók kijelölése bizonyos ellenőrzésnek vessék alá.

A Bizottság tanácskozásaiban ezekután egy oly kérdéshez ért, melyre vonatkozólag magyar szempontból bizonyos eredményről számolhatok be. Dopsch bécsi egyetemi professzor osztrák delegátus védelmet kért az ellen, hogy Ausztria pénzügyi ellenőre a létszámcsökkenéssel kapcsolatban nem kinéli eléggé a kulturális intézményeket. E konkrét esetre vonatkozólag a Cooperation Intellectuelle Bizottsága természetesen nem hozhatott határozatot, hiszen ez ellenkeznék merőben consultativ és csak elvi kérdéseket megvitató jellegével. Ezért azt a határozati javaslatot voltam bátor előterjeszteni, hogy miután az osztrák delegátus által említett eset más országokban is ismétlődhet, tegye a Bizottság magáévá azt az óhaját, hogy a pénzügyi ellenőrzés alá kerülő országokban a jövőben az ezzel kapcsolatos létszámcsökkenés lehetőleg ne az intellectualis érdekek rovására történjék. E javaslatomat a Bizottság elfogadta s ha nem is bocsátkozott az „intellektuális érdek“ közelebbi definíciójába, ez állásfoglalása mindenestre bizonyos erkölcsi nyomást fog kifejezni az illetékes tényezőkre annál is inkább, mert a bizottság e kérdés további tanulmányozását helyezte kilátásba. Felszólalásomban rámutattam arra, hogy a Népszövetség önmagával jut ellentétbe, ha egyrésztől azon fáradozik, hogy a sülyedő nemzeti kulturákat megmentse, másrészt azonban épen az ő aegise alatt történik ugyanezen kulturák megcsontítása és veszélyeztetése. Elsőnek W. Martin, a „Confédération des Travailleurs“ képviselője s rögtön utána Luchaire francia delegátus méltatták felszólalásukban a javaslat fontosságát s járultak ahhoz a legnagyobb örömmel hozzá. A tanácskozások utolsó tárgya Japán kulturális felsegítése volt. Az ott lejátszódott catastropha sokkal nagyobb, semmint az a köztudatban él. Hatalmas könyvtárak és egyetemi épületek sülyedtek el a rettentő földrengésben — a tokiói egyetemi könyvtár 470.000 kötetet vesztett — s a japán kiküldött arra kért minden nemzetet hogy bármely nyelvű tudományos művek adományozásával támogassa Japán kulturális ujjaépítését. A Bizottság természetesen készséggel

tette magáévá e javaslatot s ily értelemben fog felhívást intézni az összes országokhoz.

Végül két személyes kérdésről is be kell számolnom. Egyrészt átadtam bizottságunk nevében a Bibliographiai Központnak a megindítandó könyveserére vonatkozó könyv-lajstromát Halecki professzornak, a Cooperation Intellectuelle bizottsága titkáranak, másrészt De Torres Quevedo spanyol delegátusnak, valamint ugyancsak Halecki professzornak legmelegebb köszönetemet fejeztem ki a magyar Bizottság nevében azért, hogy közvetítésükkal a Madridi Geológiai Társaság a Soproni Erdészeti és Bányászati Főiskolának jelentékeny könyvadományt juttatott.

Tekintetes Akadémia! Az ülésnek konkrét eredménye nem sok, mindazonáltal nem szabad azt kevésre értékelnünk. Mindenekelőtt világtörténeti jelentőségű már az a mozzanat, hogy a história folyamán első ízben veszi kezébe a kultúra ügyét egy hatalmas nemzetközi szervezet. Lehet több-kevesebb skepsissel tekinteni a Népszövetség politikai teljesítményének jövőjét, de *kulturpolitikai* tekintetben máris nagy és tagadhatatlan jelentősége van. A kezdet azért is biztató, mert mint örömmel győződhetünk meg valamenynyien, egy igen kedvező, *apolitikai* légkör fejlődött ki tanácskozásainkban, mely messze fölülállott az actualis politikai harcok izzó atmoszféráján és ahol egyedül a tudomány önzetlen szeretete kapcsolta össze a legkülönbözőbb, részben még ma is ellenséges érzületű népeket képviselő tudósokat. Ez maga nagy erkölcsi siker a világháború pokla után s a nemzetek kölcsönös megértésének kezdetét jelenti. E kedvező hangulat megteremtésében nagy sikere volt Bergson elnöknek, ki tapintatos és óvatos vezetésével minden ütközőpontot gondosan elkerült. Magyarország minden vonatkozásban rokonszenves fogadtatásra talált. A tudományos körök tudják, hogy itt magas kultúra van, mely figyelmet érdemel. Főbajunk, hogy nem ismernek eléggé bennünket és hogy tudományos életünknek a háború előtt annyira csaknem kizárólag német orientációja volt, hogy e tekintetben kedvezőbb helyzetben vannak azok a népek, amelyek már régebben a francia tudományossággal is megtartották kapcsolatukat. A tanulság mindebből az, hogy minden alkalommal ki kell menniök a magyar tudomány képviselőinek, sőt egy állandó — sit venia verbo — *kulturdiplomáciát* kell kiépítenünk, melynek legfőbb szervei az európai nagyobb egyetemeken felállítandó magyar tudományos intézetek volnának. Fel kell készülnünk arra a — talán nem messzefekvő — időre,

midőn Németország és Északamerika is belépven a Népszövetsége, a Coopération Intellectuelle valóságos szellemi világhatalommá válik, mely az emberi szolidaritást legalább a tudományos együttműködés terén valóban megteremti. Bacon szerint: „Natura parendo vincitur”, nekünk is bele kell illeszkednünk a nemzetközi helyzet nálunknál erősebb adott kereteibe, hogy ily módon megvetve lábunkat, ezt a helyzetet a magyar jövőnek és a magyar feltámadásnak megfelelő irányban befolyásolhassuk.

Pauler Ákos

LXXXIII. Nagygyűlés.

ELSŐ NAP.

(1923 május 9.)

I. Főtitkár bemutatja a folyó évi május hó 13-án tartandó LXXXIII. ünnepélyes közülés programját:

1. Elnöki megnyitóbeszéd Berzeviczy Albert akad. elnöktől.

2. Petőfi-szimfonia. Költemény Kozma Andor tiszt. tagtól.

3. Petőfi az ember. Ferenczi Zoltán r. tagtól.

4. Petőfi magyarsága. Voinovich Géza l. tagtól.

Minthogy a közgyűlést az Akadémia teljesen Petőfi Sándor halhatatlan emlékének kívánja szentelni, a szokásos főtitkári jelentés ezúttal elmarad. Az annak keretében előadandókat a főtitkár részben már a f. évi januári összes ülésen előterjesztette, részben a június 18-án tartandó összes ülésen a második félévi költségvetés kapcsán szándékozik előadni.

II. A Nagyjutalom és a Marczibányi-mellékjutalom ez évben a széptudományokat illetvén, a javaslatlételre kiküldött bizottság (Némethy Géza r. t. elnöklete alatt Badics Ferenc, Négyesy László, Petz Gedeon r. t. és Solymossy Sándor l. t.) szemlét tartott az 1915—1922-ig terjedő évkör széptudományi munkásságán és tüzetesen indokolt jelentésében a Nagyjutalmat Horváth János l. t. Petőfi Sándor; a Marczibányi-mellékjutalmat pedig néhai Váczy János l. t. Kazinczy kora I. k. c. művének javasolja kiadatni. Az illetékes I. osztály a javaslatához hozzájárulván, azt a nagygyűlés egyhangulag határozattá emeli. A jelenvolt Horváth János l. tagot kitüntetése alkalmából az elnök úr melegen üdvözölte.

III. A nagygyűlés a Sámuel-díjat a kiküldött bizottság (Szinyeyi József, Petz Gedeon, Melich János és Gomboz Zoltán r. tt.) illetőleg az I. osztály javaslatára, mint az 1922. év legjobb nyelvészeti dolgozatának, Zsirai Miklós Felelőség című dolgozatának ítéli oda.

IV. A II. osztály javaslatára a nagygyűlés a következő javaslatokat hozza:

1. A „Községi üzemek jelentősége közgazdasági és szociálpolitikai szempontból” címen hirdetett I. sz. Ullmann-jutalom nem adatik ki, mert a bírálók (Heller Farkas és Czettler Jenő l. tt.) jelentéséből kitűnik, hogy a beadott „L'homme c'est rien, l'oeuvre c'est tout” jeligés dolgozat nem abszolt becsű s így az Ügyrend 139. §-a szerint nem nyerheti el a jutalmat.

2. A beérkezett tervrajzok és kidolgozott fejezetek alapján a nagygyűlés megbízást ad:

d) a phaenomenologia történeti és kritikai vizsgálata c. Lukács Krisztina-jutalomtétel kidolgozására dr. Somogyi József Ferenc József-nevelőintézeti tanárnak (bírálók Pauler Ákos és Kornis Gyula l. tt.); beadási határnap 1925 december 31.

b) A népszaporodás fejlődése Magyarországon, tekintettel a különböző vallásfelekezetekre c. Kőrösy-jutalomtétel kidolgozására Thirring Gusztáv és Buday László l. tt. bírálók javaslata alapján Kovács Alajos l. tagnak 1924. évi dec. 31-i határidővel.

3. A Halmos Izor-jutalomra (Az iskola társadalmi feladatai) beadott Ab imo pectore jeligés pályamű csak 20 oldalra terjed s különben sem lévén megfelelő, a jutalomdíj a bírálók (Fináczy Ernő r. és Dékány István l. tt.) javaslatára nem adatik ki.

4. Az 1920—21. években megjelent legjobb jogi vagy államtudományi munkák megbírálására kiküldött bizottság (Concha Győző, Magyary Géza r. tt. és Finkey Ferenc l. t.) javaslatára a folyó évben kiadandó Sztrokay-jutalom Heller Farkas Közgazdaságtan I. k. Elméleti közgazdaságtan című munkájának íteltetik oda.

5. Az 1921. évi nagygyűlés megbízta Eckhart Ferenc l. tagot a Budapesti Fővárosi Egyesült Takarékpénztár alapítványából „Magyarország közgazdasági viszonyainak méltatása Mária Terézia korában” címen hirdetett tétel kidolgozásával. A bírálóknak (Gaál Jenő r. és Domanovszky Sándor l. tt.) most beérkezett kedvező jelentése alapján a nagy-

gyűlés a 10.000 K-ra emelt jutalmat Eckhart Ferenc l. tag-nak kiadja.

6. A Flór Gyula-jutalomnak a folyó évben 5.000 K-ra kiegészített kamatai levéltári kutatások céljára újból Zsinka Ferenc m. nemzeti múzeumi ig. örnek adatnak ki.

7. A nagygyűlés hozzájárul ahhoz, hogy a Nemzetgazdasági Bizottság a Magyar Általános Biztosító Társaság díját és a Schossberger-alap kamatjövedelmét az idén is saját céljaira fordíthassa.

Elnök úr a jutalmat nem nyert pályamunkák jeligés leveleinek megsemmisítésére Melich János és Gombocz Zoltán r. tagokat kéri fel, akik még az ülés folyamán jelentik, hogy megbízásukban eljárak.

V. A főtítkár bemutatja a folyó évben meddőn maradt pályázatok jegyzékét:

1. Széchenyi István-életrajz.

2. Lehr Albert-pályázat. (Arany magyar versalakjai-nak elemzése.)

3. Halmos Izor-pályázat. (Petőfi lírája.)

4. Kanizsay-pályázat. (Gróf Dessewffy Aurél jellem-rajza.)

5. Bojári—Vigyázó-pályázat. (A diplomatika története Magyarországon.)

6. Ullmann-pályázat. (Különböző elméletek, amelyek a pénz természete körül Knapp óta felmerültek.)

7. A Pesti Hazai Első Takarékpénztár Egyesület Fáy-pályázata. (A mezőgazdasági és ipari termelés fejlesztésé-nek jelentősége Magyarország új nemzetközi elhelyezkedésében.)

VI. A főtítkár jelenti, hogy a már hirdetett, de még le nem járt pályázatokon kívül az Ügyrend értelmében a következő jutalomtételek kihirdetendők: Széchenyi-életrajz; az 1924. évre is 10—10.000 K-ra felemelt két Wodianer-díj:

az I. osztály köréből:

1. Nagyjutalom és Marczibányi-mellékjutalom. (Az 1915—1923. évkörben megjelent szépirodalmi munkák legjobb-jainak.) 2. Teleki-jutalom. (Verses vígjáték.) 3. Buljovszky pályázat. (Ódai költemény.) 4. Farkas—Raskó-pályázat. (Hazafias költemény.) 5. Kóczán-pályázat. (Történelmi színmű.) 6. Karátsonyi-pályázat. (Vígjáték.) 7. Marczibányi-pályázat. (A magyar igekötők fejlődése a XV. század végéig alaktani és jelentéstani szempontból.) 8. Péczely-regénypályázat.) 9. Sámuel-díj. (Az 1923-ban megjelent leg-

jobb nyelvtudományi értekezés.) 10. Lehr Albert-pályázat. (Gyöngyösi tanulmányozásának nyomai Arany János költészetében.) 11. Nádasdy-pályázat. (Elbeszélő költemény.) 12. Bézsán-pályázat. (A magyar dráma története 1867-től 1896-ig.) 13. Vojnits-jutalom. (Az 1923-ban Budapesten előadott legjobb színmű.) 14. Ordódy-jutalom. (Az 1921–22-ben megjelent legjobb irodalomtörténeti értekezés.) 15. Budapest székesfőváros jutalma. (Az 1921-ben vagy 1922-ben megjelent, a keresztény magyar nemzeti eszmét szolgáló irodalmi becsű szépirodalmi munka.);

a II. osztály köréből:

1. Bródy-jutalom. (Az 1921–23 folyamán megjelent legkiválóbb publicistikai műnek vagy publicista általános hírlapírói működésének jutalmazása.) 2. Gorove-pályázat. (Az erkölcsi norma természete.) 3. Kautz—Schreiber-jutalom. (A magyar nemzetgazdasági hitel történetének vizsgálásával fejtessek ki a hazai mezőgazdasági hitel jövő feladatainak és eszközeinek a módja.) 4. Szilágyi István-jutalom. (Az 1914–23. évi időközben megjelent legkiválóbb történelmi mű utólagos jutalmazására.) 5. Bojári—Vigyzó-pályázat. (A diplomatika története Magyarországon. Másodszor kitűzve.) 6. Wahrmann-jutalom. (Az 1918–23-ban a kereskedelem terén szerzett érdemek jutalmazására.) 7. Ullmann-pályázat 2. (Fejtessek ki a különböző elméletek, melyek a pénz természete körül Knapp óta felmerültek; Másodszor hirdetve.) 8. A Pesti Hazai Első Takarékpénztár Egyesület Fáy András-jutalma. (Fejtessek ki megfelelő elméleti megalapozással a Magyarországon követendő iparpolitika elvei.) 9. Halmos Izor-pályázat. (A világháborúból és a forradalmakból meríthető tanulságok közművelődésünk szervezésére nézve.) 10. Dóra-jutalom. (A fontosabb országokban a háború utáni kereskedelmi mérlegek egyenlegeinek és azok okának és jelentőségének ismertetése.)

A III. osztály újabb jutalomtételek kiírását beható tanácskozás alapján nem tartja indokoltnak, mert a természettudományi kutatás körében a kisebb jutalomösszegű pályázatok meddők szoktak maradni.

VI. A főtitkár javaslatára az illetékes egyetemi forumok ajánlata alapján a nagygyűlés 10–10 kötet művet ajándékozik a következő kitüntetésre érdemes egyetemi hallgatóknak:

1. A budapesti kir. Pázmány Péter-tudományegyetemről: Szabadi Béla III. é. b. h. (nyelvészeti j.) és Pleidell Ambrus III. é. b. h. (történeti j.).

2. A debreceni m. kir. Tisza István-tudományegyetemről: Lukács Laura III. é. b. h. (nyelvészeti) és Péter Zoltán IV. é. b. h. (történeti).

3. A m. kir. Erzsébet-tudományegyetemről: Szabó Pál Zoltán II. é. b. h. (történeti).

4. A m. kir. Ferenc József-tudományegyetemről: Devich Mária IV. é. b. h. (nyelvészeti) és Balla Mária IV. é. b. h. (történeti).

VII. A főtitkár bemutatja az osztályok tagajánlásait.

Az I. osztály részéről:

Tiszteleti tagnak: Vargha Gyula rendestagot 32 szavazattal egyhangúlag, Lehr Albert levelező tagot 31 szavazattal 1 ellenében. *Rendes tagnak: a B) alosztályba:* Voinovich Géza levelező tagot 30 szavazattal 1 ellenében, Dézsi Lajos levelező tagot 28 szavazattal 3 ellenében.

Levelező tagnak: az A) alosztályba: Schmidt Henrik 21 szavazattal 9 ellenében, *a B) alosztályba:* Thienemann Tivadar 27 szavazattal 5 ellenében, Jakab Ödön 22 szavazattal 10 ellenében.

A II. osztály részéről:

Osztálytitkárnak: Fináczy Ernő rendes tagot 41 szavazattal egyhangúlag. *Levelező tagnak az A) alosztályba:* Kovács Ferenc 34 szavazattal 10 ellenében, Holub József 32 szavazattal 12 ellenében.

A III. osztály részéről.

Rendes tagnak: az A) alosztályba: Rejtő Sándor levelező tagot 29 szavazattal 2 ellenében, *a B) alosztályba:* Preisz Hugó levelező tagot 26 szavazattal 3 ellenében, Mauritz Béla levelező tagot 25 szavazattal 4 ellenében.

Levelező tagnak: az A) alosztályba: Zemplén Géza 22 szavazattal 9 ellenében. *a B) alosztályba:* Bókay János 28 szavazattal 2 ellenében, Jakabházy Zsigmond 24 szavazattal 6 ellenében, Gelei József 20 szavazattal 10 ellenében.

Külső tagnak: Plate Lajos egyetemi tanár, Jéna 23 szavazattal 6 ellenében.

VIII. A főtitkár javaslatára a naggyűlés elhatározta, hogy pénzünk értékének további csökkenése esetén a jutalomdíjak összegét az Akadémia pénzügyi helyzetéhez képest az összes ülés és az Igazgató-Tanács annak idején korszerűen emelhesse.

IX. Elnök úr a jegyzőkönyv hitelesítésére Prohászka Ottokár és Gaál Jenő rendes tagokat kéri fel és a gyűlést bezárja.

MASODIK NAP.

(1923 május 11.)

I. Elnök úr felkéri az ülést, hogy néhai Fejérpataky helyébe a II. osztály osztálytitkárát megválassza, megemlítvén, hogy a II. osztály egyhangúlag Fináczy Ernő rendes tagot jelölte. A beadott szavazatok megszámláltatván kitűnt, hogy 34 szóval 1 ellen Fináczy Ernő választatott a II. osztály osztálytitkárává.

Elnök úr a legmelegebben üdvözli az új osztálytitkárt és kiemeli, hogyha valami képes enyhíteni a nagyérdemű Fejérpataky László elhunytá felett érzett fájdalomunkat, úgy ez bizonyára az a tény, hogy helyét oly férfúval töltöttük be, aki a legnagyobb mértékben egyesíti magában azokat a tulajdonságokat, amelyek ez álláshoz szükségesek és ennél fogva már hivatalba lépésekor környezi őt az a legnagyobb fokú bizalom, amelyet bizonyára igazolni fog.

Fináczy Ernő hálás köszönettel fogadja a választást és boldog lesz, ha új munkakörében elősegítheti a tudomány munkásait, akik a szellemi élet magaslatain járnak. Tudatában van annak, hogy akik ma a magyar tudomány mezején munkálkodnak, ezzel nagy erkölcsi feladatot teljesítenek és e szerencsétlen országnak jelentékeny szolgálatokat tesznek. Őszinte megindulással és különös örömmel vette, hogy szerencsés lehetett megválasztásának eredményét a nagyon szeretett és tisztelt elnök úr ajkairól hallani, aki pályája kezdetén kiemelte őt az ismeretlenség homályából és azóta állandóan jelét adta nagyon kitüntető jóindulatának.

II. Elnök úr az ügyrend értelmében sorshúzással megállapítja az osztályok szavazásának sorrendjét. Az eredmény III., II., I. osztály.

III. Titkos szavazás útján golyózással megválasztották az I. osztályba:

Tiszteleti tagnak: Vargha Gyula rendes tagot egyhangúlag, Lehr Albert levelező tagot 37 szavazattal 2 ellenében.

A) alosztály. Levelező tagnak: Schmidt Henrik egyet. tanár, német filológust 36 szavazattal 3 ellenében.

B) alosztály. Rendes tagnak: Voinovich Géza levelező tagot 38 szavazattal 2 ellenében, Dézsi Lajos levelező tagot 33 szavazattal 6 ellenében. *Levelező tagnak:* Thienemann

Tivadar egyetemi tanár, irodalomtörténész, német filologust 38 szavazattal 2 ellenében.

II. osztály. Levelező tagnak: az A) alosztályba: Holub József egyetemi magántanár, jogtörténészt 36 szavazattal 4 ellenében, Kováts Ferenc egyetemi tanár, a történelmi statisztika és a gazdasági történelem művelőjét 35 szavazattal 5 ellenében.

III. osztály. A) alosztály. Rendes tagnak: Rejtő Sándor levelező tagot 34 szavazattal 2 ellenében. *Levelező tagnak:* Zemplén Géza műegyetemi tanár, vegyészt 33 szavazattal 7 ellenében.

B) alosztály. Rendes tagnak: Preisz Hugó levelező tagot egyhangúlag, Mauritz Béla levelező tagot 36 szavazattal 4 ellenében. *Levelező tagnak:* Bókay János egyetemi tanár, a gyermekorvostan művelőjét 38 szavazattal 2 ellenében, Gelei József egyetemi tanár, biológust 36 szavazattal 3 ellenében, Jakabházy Zsigmond egyetemi tanár, a gyógyszerhatástan művelőjét 35 szavazattal 5 ellenében.

Kültagnak: Plate Lajost, a jenai egyetem tanárát.

IV. Elnök úr a jegyzőkönyv hitelesítésére Herczeg Ferenc t. és Zimányi Károly rendes tagokat kéri fel.

Nekrológok.

Csánki Dezső r. tag, osztályelnök beszéde Fejérpataky László r. tag osztálytitkár ravatalánál 1923 márc. 9-én.

Tisztelt gyászoló Közönség!

A M. Tud. Akadémia, az Orsz. Magyar Gyűjtemény-Egyetem, a Magyar Történelmi Társulat s a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság nevében jövök, hogy Fejérpataky László ravatalánál a kegyelet és búcsú szavát hallassam.

De hogyan nyomjam el fájdalomtól sajgó baráti szívem jajszavát, félszázad alatt váltakozó örömek és bánatok együttérzéséből, események közös átéléséből szövődött érzelmi kapcsolódásunk ily váratlan történt szétszakíttatásakor? Vagy hogyan foglaljam őt le csak pillanatokra is baráti szívemnek, mikor az örök váláson tépelődve, közelben és távolban, rokonai, barátai és tisztelői ugyanezen fájdalmas megdöbbenéssel gondolnak reá és váratlan elmulására.

Híszzen tudom! a kiváló tudóst, sőt közéletünk egyik vezéralakját temetjük és az ő tudós egyéniségén és alkotásain keresztül kell e szomorú pillanatban mérlegelnünk veszteségünket s harmonikus életében és értékes alkotásaiban keresnünk vigasztalást.

Oly tudományszaknak avatott és buzgó művelője volt ő, mely gyakorlati vonatkozásai mellett is merőben idegen az általános érdeklődés számára. A diplomatika és palaeographia ez, mely írott emlékekből elvont szabályaival és kereteivel a modern európai történetírás egyik legfőbb segédtudományává lett. E tudomány hazai területére, nyugat-európai forrásokból már pályája kezdetén széleskörű ismereteket hozott magával, melyek segítségével a tudományoknak eddig csupán gyöngye másolatok útján művelt legrégibb Árpádkori anyagát, e századokból fennmaradt eredeti okleveleink ismertetésével úgyszólván teljesen feldolgozta, az ezek háttérében működő Árpádkori magyar királyi udvari kancellária berendezésére és fejlődésének történetére sohasem homályosuló fényt vetett s a maga részére az alapvetés dicsőségét biztosította.

Ebbeli működését az egyetemen kívül — ahol először hirdetett és tartott e tudományszakból évekre terjedő collegiumokat — irodalmilag a M. Tud. Akadémiában fejtette ki, amelynek kebelében ez intézetünk tudományos igazgatásában, mint a történettudományi bizottság előadója, majd második osztályának titkárja, őt mindenek felett jellemző szabatos, irányító munkát végzett. Mi, társai, kik őt e munkálkodásában kísértük, megfigyeltük és támogattuk, nem képzelhetünk ennél odaadóbb, becsületesebb, hálás érzelmeinkre méltóbb munkát.

Párhuzamosan a tudomány ugyanezen területén rendkívüli értékű munkásságot végzett a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság kebelében, melynek egyszerre volt kezdeményezője és úttörő munkása, később úgyszólván lelke, irányító vezetője. E Társaság folyóiratában, a Turulban, melyet egy ideig szerkesztett is, a történelem segédtudományainak minden ágát szakszerűen művelte, s e munkálkodását örökre magasztalja legrégibb magyar címereinknek két díszes kötetbe foglalt, többek által írt, de általa kezdeményezett remek gyűjteménye.

Hogyan emlékezzem meg, bármily röviden is, a Magyar Történelmi Társulatban és az életének még csak első évét élő, nagyra hivatott Országos Magyar Gyűjtemény-Egyetem kebelében kifejtett munkáságáról, ahol mindenütt

hűséges és engesztelőkeny társnak, nélkülözhetetlen szakférfiúnak mutatta magát s mindig az alkotásra és egyetértésre irányította tekintetét, ennek érdekében hallatta, felesleges szótól meg nem háborított előadásban, biztos véleményét és ítéletét. Ez a sokoldalú, alapos tudáson és higgadt vérmérsékleten nyugvó, rendszeres, mindig határok közt mozgó, de sohasem pedáns ítélkezés az ő legfőbb szellemi megnyilvánulása, mely mögött azonban sok egészséges humor, ötlet és kedély húzódik meg és tör elő az emberekkel való érintkezésben, mint egy könnyedségre hajló, jó indulatú lélek kedves derengése vagy csillanása.

Az élettel való kapcsolat állandó közvetlen érzése is okozta ezt, mely őt úgy is mint tudóst, kiemelve az aprólékos és egyoldalúság fenyegető szűk látköréből, a történelmi élet eszmei kapcsolódásai s közintézmények igazgatásának magasabb feladatai felé vonzotta.

Csoda-e, hogy ily kiváló, bár alapjában véve elméleti szaktudós lépteit a nagyrabecsülésen kívül annyi megértés, rokonszenv és szeretet érzése kíséri, mint amennyiben neki élete folyamán kétségkívül része volt.

Most is ez érzelmek törnek elő lelkünkéből, ha itt, e koporsónál néhány nap előtti, nem utolsónak képzelt találkozásunkra emlékezve, búcsúzni készülünk. De, óh jaj, egy életem át a kellemes viszontlátás reményében annyiszor megismételt búcsúzkodás után ime örökre eltűnt a földi találkozás kedves reménysége.

Mi fájdalomtól sajgó szívvel vándorlunk tovább, míg a Gondviselés a mi földi feladatainknak is határt szab. De mindig áldani fogjuk és szeretetünkbe zárjuk a tudományos közügy szolgálatában eltöltött életét, mely példája volt a hűségnek és kötelességszeretetnek.

Fejérpataky László, kedves barátunk, társunk, Isten veled! Pihenj csendesen!

Ilosvay Lajos ig. és r. t. beszéde rozsnói id. Pekár Imre t. tag ravatalánál 1923 július 12-én.

T. gyászoló Gyülekezet! Ismét eltávozott közülünk egy rendkívüli egyéniség, aki országosan hasznos alkotásokkal tette magát méltóvá a halhatatlanságra. Az Elköltözött olyan család ivadéka volt, amelyben a hit, a munka, a kötelesség mindig értéket képviselt. Felső-Magyarország jó-érmű társadalma világnézetének hatása alatt fejlődött ifjává. E világnézet legmagasztosabb tételei voltak: erős

tisztelet a család, rendületlen ragaszkodás az egyház és önfeláldozó szeretet a haza iránt.

Az Elhunyt a technikai tudományok föllendülése első időszakában gépészmérnöki pályára készült. Azonban életének kiemelkedő mozzanataiból azt következtethetjük, hogy nála a technikai szakismeret csak nélkülözhetetlen eszköz volt mély megértéstől függő közgazdasági célok elérésében. Addig, amíg a legtöbb ifjú a megszerzett oklevél társadalmi előnyeit élvezve, első sorban a tanulás fáradalmait szokta kipihenni: ő munkászübbonyt öltve, a gyári élet nyugtalan-ságában keresett üdülést és ösztönzést életfeladatok kitűzéséhez. S mikor Anglia és Franciaország gyáraiban már elég gyakorlatra tett szert, tehetségét nem a legtöbbet ígérőnek, hanem a szívéhez legközelebb esőnek: hazája valamely vállalatának kívánta rendelkezésére bocsátani. Lehet, hogy szívbéli viszonyának is része volt elhatározásában: de ha így lett volna is, hazajövele nem kisebb mértékben méltó tiszteletünkre, mert a hűség a kiválasztotthoz és a hazához kétszeres kötelesség és ő egyiknek teljesítése elől sem akart kitérni.

Sok szó esik mostanában a malmokról. Pekár Imre tevékenysége is malmokban kezdődött, hol elméleti felkészültségét a minőségileg jobb, mennyiségileg több liszttermelés ügyének szolgálatába állította. A debreceni István-gőzmalmoknak volt kb. 11 évig igazgatója és újjáteremtője. Egyidejűleg ellátta a gazdasági akadémia egyik tanszékét is, mint egyik díszje a tanártestületnek. Debrecenben kezdette meg a magyar búza és liszt sajátságainak tanulmányozását. Önálló kutatáson alapuló tanulmányai rövid idő múlva dicsőséget hoztak nevére és az ő dicsősége átszármazott a magyar szellemi munkára is. A múlt század nyolevanes éveinek legelején az Egyesült-Államokban a mezőgazdasággal, gabonakereskedelemmel és malomiparral kapcsolatos viszonyokat s különösen a közraktári és elevátori intézményeket tanulmányozta. Ezek a tanulmányok juttatták a Magyar Leszámitoló és Pénzváltó Bank árusztályának élére s vezérigazgatói minőségében honosította meg a nálunk eladdig ismeretlen közraktári intézményt. Fiumében amerikai rendszerű elevátort épített, mi által Fiumét Triest versenytársává erősítette. A Schöniczen—Hartmann-féle újpesti hajógyárat újra szervezte, teljesítőkéességét fokozta s utóbb önálló részvénytársasággá alakította. Azután, hogy a Dunát az ország gazdasági érdekeinek szolgálatába bekapcsolja, lelkes tevékenységet fejtett ki a Magyar Folyam-

és Tengerhajózási Részvénytársaság megalakításában. A messze jövőre esett tekintete akkor, amikor egy, Baross Gáborhoz intézett emlékiratában a csepeli tengeri kikötő eszméjét megpendítette.

Sok gonddal és nagy felelősséggel járó feladatainak végzése közben talált időt világkiállítás rendezésére, hű maradt a búzával megkezdett kutatásaihoz és megírta „Földünk búzája és lisztje” című kitűnő összefoglaló munkáját, mely 29 nyelvre lefordítva, Pekár nevét megismertette az egész Földön. Ezt a sokáig egyedül álló kiadványt a M. T. Akadémia is a kitüntetésre érdemes művek közé vette fel, de megkoszorúzása csak 1921-ben következett be, amikor tudós szerzőjét a tiszteleti tagok sorába emelte.

Megboldogult Tagtársunk! Hatalmas szervező és kitaláló szellemed akkor fejtette ki eredményekben gazdag tevékenységét, amikor Magyarország az „érdekes országok” csoportjából kiemelkedve, a tudományos, művészi, mezőgazdasági, ipari és kereskedelmi téren is kezdett irigylésre méltó sikerekkel föltűnni. Megérted hazád emelkedésének maximumát; fájdalom, megérted aláhanyatlását is. Az Úr megbízatásodat beszüntetve, visszaszólított, még mielőtt porig alázott és összetiport országunk talpraállítását megláthatd volna. Az a munka, amelyet Te végeztél, tündöklő példaként fog ragyogni nemcsak közvetlen leszármazottaid és a vérség kötelékeinél fogva hozzád közelállók, valamint amaz intézmények érdemes munkásserege előtt, amelyeket Te is annyi tudással, buzgósággal és hűséggel évtizedeken át szolgáltál, hanem mindazok előtt, akik hódoló tisztelettel ismerik el a szellemi erő felsőbbbségét.

Fájó érzéssel veszek búcsút Tőled a M. T. Akadémia nevében, kegyeletos megemlékezésének koszorúját helyezve ravatalodra. Ez a koszorú gyorsan elenyészik, de munkásságod eredményeivel szerzett érdemeid örökéletűek. Szójjed tovább Magyarország közgazdasági életének fejlesztésével foglalkozó terveidet, szójjed zavartalanul.

Horváth Géza r. tag beszéde Semsey Andor ig. és t. tag ravatalánál Budapesten 1923 augusztus 16-án.

Mély és benső megilletődéssel állunk itt e ravatal körül, melyen a magyar tudományosság nagynevű és bőkezű Mecenásának, Semsey Andornak földi maradványai pihennek.

Hogy ki volt Semsey Andor és hogy mit tett ő és

mennyit áldozott a magyar tudományosság érdekében, azt nem szükséges itt most bővebben fejtegetnem. Hisz' mindnyájan tudjuk, akik hozzá közelebb állottunk, hogy milyen odaadó szeretet csatolta őt a tudományokhoz és hogy milyen fejedelmi bőkezűséggel pártfogolta tudományos intézeteinket és segítette tudományos kutatóinkat. Milliókra megy az az összeg, melyet évtizedeken át a Magyar Tudományos Akadémia, a Magyar Nemzeti Múzeum, a m. kir. Földtani Intézet, a kir. magy. Természettudományi Társulat és más kulturális intézményeink rendelkezésére bocsátott.

Mindezek az intézményeink, de a magyar kultúrának minden igaz barátja is, sohasem múló hálás kegyelettel fogják Semsey Andor emlékét mindenha megőrizni. Ott fog az ő neve ragyogni lelkes és áldozatkész nagy alapítóinknak abban a díszes sorában, melyet a múlt század első negyedében a két nagy Széchenyi, gróf Széchenyi Ferenc és gróf Széchenyi István nyitottak meg. Elég legyen ez alkalommal arra a 100.000 forintos nagy alapítványra utalnom, melyet Semsey Andor 1889-ben 10 alapvető tudományos munka megírására a Magyar Tudományos Akadémiának adományozott. De különösen ki kell emelnem azt a páratlan áldozatkészséget és meleg szeretetet, melyben a megboldogult a Magyar Nemzeti Muzeumot, jelesen annak ásvány- és őslénytárát részesítette. Az ő valóban fejedelmi bőkezűségének köszönhetjük, hogy a Magyar Nemzeti Múzeum ásványgyűjteménye ez idő szerint az európai kontinens valamennyi muzeuma között a legelső helyen áll és hogy a Magyar Nemzeti Múzeum oly rendkívül gazdag meteorit-gyűjteménnyel dicsekedhetik.

Nekem jutott az a megtisztelő feladat, hogy e két legelső tudományos intézetünk, valamint a kir. magy. Természettudományi Társulat nevében Semsey Andornak itt most végbúcsút mondjak. Búcsúzom tőle a Magyar Tudományos Akadémia nevében, amelynek tiszteleti és igazgatósági tagja volt s amely az ő elhunytával legidősebb tagját, általánosan tisztelt és becsült Nestorát gyászolja. Búcsúzom tőle a Magyar Nemzeti Múzeum nevében, mely mindig büszke lesz arra, mely őt nemcsak mint egyik legnagyobb jótévőjét, hanem mint címzetes osztályigazgatóját is a magáénak vallhatta. Búcsúzom tőle Magyarország legnagyobb tudományos testülete, a kir. magy. Természettudományi Társulat nevében, amelynek tiszteleti tagja volt s amelyet munkásságában mint választmányi tag is évtizedeken át oly buzgón támogatott.

De megilletődéssel búcsúzunk tőle valamennyien, akik oly szerencsések voltunk, hogy kortársai lehettünk s akik most ide utolsó útjára elkísértük. Megszomorodott, he hálatelt szívvel és buzgó áhítattal fohászkodunk mindnyájan az Egek Urához, mondván:

Aldott legyen emlékezete!

Némethy Géza r. tag beszéde Pecz Vilmos r. tag ravatalánál 1923 november 12-én

Tisztelt gyászoló Gyülekezet!

A Budapesti Tudományegyetem és a M. T. Akadémia megbízásából lépek e ravatal elé, hogy búcsút vegyek az egyetem érdemes tanáráról s hazánk első tudományos intézetének rendes tagjától, a mi méltán tisztelt és szeretett kolégáinktól.

Mert igaz tanár és igaz tudós volt az, aki e koporsóban fekszik. Mint tanár lelkesen tanította úgy a klasszikus, mint a byzantinus görögség tudományát s híveket tudott szerezni még az utóbbi, oly kevésbé népszerű tanulmánynak is, buzgó tanítványokat, akik sikerrel fogják folytatni az ő úttörő munkáját és szolgálatot tesznek nemcsak az általános európai tudománynak, hanem a byzanci görögséggel szoros kapcsolatban állott középkori magyarság történetének is.

Mint tudós pedig lélekenelő példát adott mindnyájunknak, hogyan lehet még a legnehezebb körülmények közt is a tudományt híven szolgálni, mert ő, aki már férfikora delétől fogva egy alattomos és makacs betegséggel küzdött, a legnagyobb szenvedések közt is ernyedetlenül folytatta nem könnyű munkáját s meg tudta tenni azt, hogy már betegségének előrehaladott stádiumában, befejezte életének főművét, a görög költészet tropusairól szólót, s a jobb időken írt és megjelent első kötethez két újabbat csatolt, amelyek teljesen kész állapotban várnak kiadásukra. Elmondhatjuk róla Arany János szavaival, hogy nem halt meg koldusként, mert szép hagyaték maradt utána, amelyről gondoskodni a mi dolgunk lesz.

Nemes szenvedő! Te oly hazába költöztél, ahol nincs többé szenvedés, mi pedig nem felejtünk el Téged, mert az a gyönyörű példa, amit reánk hagytál, lesz köztünk, Magyarország tudósai és tanárai közt, a Te maradandó emlékjed.

Vale, anima candida!

Mikola Sándor l. t. beszéde dr. Hankó Vilmos l. t. ravatalánál 1923 nov. 23-án.

Mélyen tisztelt gyászoló Gyülekezet!

A Magyar Tudományos Akadémia nevében mély megilletődéssel búcsúzom dr. Hankó Vilmostól, Akadémiánknak közel harminc éves tagjától. Megboldogult tagtársunk a tanári hivatásnak lelkiismeretes és buzgó teljesítéséből fennmaradt szabad idejét teljesen a tudománynak szentelte. Szóval és tollal, számos népszerű és tudományos előadásával, közel száz kötetet kitevő könyveivel és több mint ezer különböző helyeken megjelent cikkeivel terjesztette a természettudományok alapigazságait. Valósággal a tudománynak élt; napi rendes munkája, de élvezete, öröme és egyetlen szórakozása is a tudományos munkálkodás volt. Különösen lelkes apostola volt a chemiának, ennek a legmodernebb és nagy lépésekben előretörő tudománynak, melynek művelésétől nagymértékben függ népek és nemzetek jövője. Ifjak és felnőttek, nők és férfiak nyertek útbaigazítást, felvilágosítást, gondolatot, eszmét, impulzust és irányítást az ő könnyed, egyszerű, világos és jó magyarsággal megírt dolgozataiban. Működése körét kiterjesztette a chemia rokontudományaira, a balneológiára és az egészségtanra is. Mint önálló kutatásokat végző tudós, kitartó, gondos munkával vizsgálta és elemezte hazánknak, a természeti kincsekben oly páratlanul gazdag Nagymagyarországnak ásványvizeit és hévforrásait. Ezen a téren nemcsak elsőrangú és hazánkban úgyszólván egyedül álló szaktekintéllyé küzdötte fel magát, hanem egyszersmind ő volt a természeti kincseknek leglelkesebb, legodaadóbb és legönzetlenebb ismertetője és propagálója. Azon kis számú harcосok közé tartozott ő, akik ezt a földet, melyen élünk, melynek levegőjét szívjuk, kenyerét esszük, apáinknak ezeréves örökét, annak talaját és élővilágát a szellem fegyvereivel akarják meghódítani. E fáradhatlan élet most véget ért. A gyászt és bánatot, melyet szívünkben elhunytá kelt, enyhíti és felmagasztosulttá teszi az a tudat, hogy ez szép, harmonikus élet volt, hogy irigylésre méltóan bővelkedett nemes, eszményi hevülésekben és értékes eredményekben. E szép harmonikus élet biztosítéka annak, hogy nem halt meg az, ki milliókra költé dús élete kincseit. E megnyugtató tudattal búcsút veszünk tőled, Hankó Vilmos, tudós társunk, Isten veled.

Berzeviczy Albert elnök, ig. és t. t. beszéde
gr. Zichy Géza t. t. ravatalánál Budapesten 1924 jan. 17-én
a Szt. Domonkos-rendűiek templomában.

Az Akadémia és a Kisfaludy-Társaság nevében veszek búcsút e szent helyen ettől a néma koporsótól, mely oly éke-sen beszélő életet zárt magába.

Gróf Zichy Gézának a Gondviselés már bölesőjébe tette mindazt, ami közönséges halandók legmerészebb vágyainak és álmainak tárgya szokott lenni: nagyúrnak született, aki-nek meg volt adva az életélvezet, a társadalmi és közéleti érvényesülés minden lehetősége. De ő valami egészen más, ennél — szerinte — sokkal több akart lenni: művész és költő is egyszersmind. S a kegyes Gondviselés az ehhez való adomá-nyokat sem tagadta meg tőle, ő pedig természeti adomá-nyait kiegészítette valamivel, ami ezzel a költőileg lágy és gyöngéd lélekkel szinte ellentétesnek látszik: vas akarattal.

Mikor serdülő korában egy véletlen baleset megfosz-totta őt jobbkarjától, testén valósággal zsarnokoskodva, vas akarattal rákényszerítette balkezét, hogy pótolja a jobbat még a zenében is és lett a világhírű félkezű zongoraművész, aki e tüneményes művészetét körülhordozta a világban, el-ismerést, csodálatot szerezve nemzetének s magának is. De csak elismerést, mert ő művészetét egészen a nemes, ember-baráti jótekonyság szolgálatába állította.

Azalatt kedves költői műveiért magukhoz csatolták őt irodalmi Társaságaink, az Akadémia, zenészi és zeneszerzői hírneve legrégibb zeneiskolánkknak s egy időre Operaházunk-nak is élére állították őt, s az idő mult fölötté, anélkül, hogy fiatalos lendülete valaha meghajolt volna a kor súlya alatt.

Mikor a háború kitört, új tere nyílt nemes emberszere-tetének: ami fogyatkozás volt, az kiváltsággá lett nála: ki-váltságos oktatója és példaadója lett a háborúban megceson-kult vitézeknek.

Azt hittük, reméltük, hogy az ő lángoló hazaszeretete és mély vallásos hite mindig ifjú lelkét keresztül fogja ve-zetni hazánk mostani rettenő megpróbáltatásán is, jobb, boldogab időbe. De nem úgy lett: a fáradt test fölmondta a szolgálatot és Zichy Géza is odaállott azoknak a — fájdalom, igen számos — nagy magyaroknak a sorába, akik az egy-kori nagy, dicső, boldog Magyarország sírjába temetkeztek.

Az ő hívő lelkének ismerete ellentmond annak a föl-tevésnek, hogy ő a reményt is magával vitte volna a sírba. Amint hitt a saját feltámadásában, úgy hitt bizonynyal a ha-záében is! Sírhandod fölött, drága halottunk, föl fog virulni

még egyszer a porbaomlott szép haza is és ez a haza, a mostani, szenvedő és a majdani boldog egyaránt áldani fogja emlékedet, Isten veled!

A M. Tud. Akadémia beltágjainak irodalmi munkássága (főleg 1922—23-ban).

Rövidítések jegyzéke:

- Ak. É.* = Akadémiai Értesítő
Ak. Eml. = Akadémiai Emlékbeszédek
A. K. = Állattani Közlemények
A. L. = Állatorvosi Lapok
A M. A. = A Magyar Asszony
B. H. = Budapesti Hírlap
B. Sz. = Budapesti Szemle
Bt. T. = Büntetőjog Tára
C. = Corvina
C. K. = Cobden-Könyvtár
Egy. Ph. K. = Egyetemes Philologiai Közlöny
F. K. = Filozófiai Könyvtár
G. H. = Gazdasági Hírlap
G. L. = Gazdasági Lapok
I. K. = Irodalomtörténeti Közlemények
Kisf. Társ. = Kisfaludy-Társaság
K. N. = Kelet Népe
Kny. = Különlenyomat.
K. Sz. = Közgazdasági Szemle,
M. = Magyarország
M. É. = Magyar Élet
M. és T. É. = Matematikai és Természettudományi Értesítő
M. J. Sz. = Magyar Jogi Szemle
M. K. = Magyar Külpolitika
M. Ny. = Magyar Nyelv
M. St. Sz. = Magyar Statisztikai Szemle
M. T. = Magyar Tőzsde
M. und N. B. aus U. = Mathematische und Naturwissenschaftliche Berichte aus Ungarn
N. = Napkelet
N. F. P. = Neue Freie Presse
N. U. = Nemzeti Ujság
Ny. K. = Nyelvtudományi Közlemények
Oe. M. für T. = Oesterreichische Monatschrift für Tierheilkunde
P. Ll. = Pester Lloyd
P. N. = Pesti Napló
R. de H. = Revue de Hongrie
R. de la S. H. de St. = Revue de la Société Hongroise de Statistique
R. M. K. T. = Régi Magyar Költők Tára
T. K. = Természettudományi Közlöny
T. L. = Turisták Lapja
U. J. = Ungarische Jahrbücher, herausgegeben von Robert Gragger

U. N. = Uj Nemzedék

V. = Világ

Ve. = Veterinarius

Angyal Pál l. t.

1. A jogbölcsezet alaptételei. Pécs, 1922. IV. kiad. 1—129 l.
2. A szociologia vázlata. Pécs, 1922. 1—70. l.
3. Megújulásunk kulcsa. (M. E. I. évf. 241—246.).
4. A rendtörvény-javaslat. (N. U. 1922. dec. 19. sz.).
5. Válasz a belügyminiszternek. (N. U. 1923. jan. 9.).
6. Viszonválasz a belügyminiszternek. (N. U. 1923. jan. 16.).
7. Mélyítsük ki állami életünket. (N. U. 1923. jan. 25.).
8. Tanulások a legmodernebb büntetőtörvénykönyv-javaslatból (N. U. 1923. febr. 7.).
9. Epilogus a Széchenyi-beszédhez. (N. U. 1923. febr. 9.).
10. A párbaj és a közvélemény. (N. U. 1923. febr. 21.).
11. A háború szociál-etikai hatása. (N. U. 1923. márc. 9.).
12. Tanuljunk a természettől. (N. U. 1923. ápr. 12.).
13. A tekintély tisztelet. (Előadás az Egyesült Ker. Nemzeti Liga kulturstélyén, 1923. jan. 27-én).
14. A tekintély és az engedelmesség. (Előadás a Federatio Americana estélyén, 1923. ápr. 30.).
15. Megemlékezés edvi Illés Károlyról. (M. J. Sz. 1923. máj. 1. sz.).
16. Az értelmi fogyatékoság megelőzése. (Előadás a Magyar Gyógy-pedagógiai Társaság I. Orsz. Értekezletén, 1923. okt. 15-én).
17. Jogi ismeretek. Előadomány és indokolása az Iskolán kívüli Népművelés ügyében tartott szakértekezleten. Vonatkozó füzet, Budapest, 1923. 27—28. l.).
18. Szerkesztette a Magyar Jogi Szemle című folyóiratot (1922. III. és 1923. IV. évf.).
19. Szerkesztette a Magyar Jogi Szemle Könyvtára című gyűjteményt (8—12. füzet).
20. Szerkesztette az Ecclesia című egyházművészeti tudósítót (III. és IV. évfolyam).

Badics Ferencz r. t.

1. Ismeretlen kuruckori versek. (Megjelent az I. K. 1923. 3—4. f.-ben.)
2. Gyöngyösi István összes költeményei III. (befejező) kötete (R. M. K. T.) a jegyzetekkel együtt teljesen kész és sajtó alá adható.
3. Résztvett a Farkas—Raskó-féle akadémiai pályaművek bírálatában, továbbá az 1923. évi akadémiai Nagyjutalom és a Marzi-bányi-féle mellékjutalom tárgyában ítélkező bizottságban.

Balogh Jenő r. t.

1. B. Wlassics Gyula Deák Ferencről. B. Sz. 561. 20—24.
2. Gr. Tisza István történelmi tanulmányai. M. É. (1922 dec.).
3. A határozatlan tartamu ítéletek a visszaesés elleni küzdelemben. (A IX. londoni börtönügyi kongresszus elnökségének felhívására adott vélemény. E kongresszus nyomtatványai között.)

4. Irodalmunk és a nemzeti érzés. (Székfoglaló a Győri Kisfaludy-Körben.)
5. Gr. Tisza István boldog évei. Schmidt Henrik művének bírálata. Napkelet (1923 február).
6. Die gesammelten Werke des Grafen Stefan Tisza. U. J. (1923.) 299—306.
7. A M. Tud. Akadémia alapítása. (Az Akadémia elnökségének megbízásából. Kéziratban.)

Berzeviczy Albert ig. és t. tag, elnök.

1. La Question du désarmement. Revue de Hongrie. 1922 nov. 15. Kilenc lap.
 2. Gr. Tisza Istvánról. Bevezetés Tisza összes műveinek akadémiai kiadásához; külön a Bud. Szemle 1922 decemb. számában (tizen-négynégy lapon).
 3. A szent korona föltalálása 1853-ban. Cikk a Világ 1922 decemb. 24-iki számában.
 4. Shakespeare III. Rikárdja. Magyar Shakespeare-Tár XII. kötet, kilenc lap.
 5. Pasquale Villari emlékezete. Akad. emlékbeszéd. Bud. Szemle 1923 febr. (tizenöt lap) és az akad. emlékbeszédek sorozatában.
 6. In Memoria Pasqu. Villari. U. az olaszul a Corvina 1922-iki II. füzetében.
 7. Petőfi politikai költészete. Elnöki beszéd a Kisfaludy-Társaság 1923 febr. 11-iki ünnepi közülésén (Bud. Szemle 1923 febr. és a Kisf. Társaság 1923. évlapjaiban, kilenc lap).
 8. B. Eötvös Józsefről. (Emlékbeszéd a Magy. Tanítók Eötvös-alapjának 1923 febr. 2-iki emlékünnepején). „Magyar Dal“ 1923. évi 5. számában, tizenhárom lap.
 9. Az ötvenes évekből. Felolvasás a Magyar Cobden-Szövetségben, az ez által kiadott Cobden-Könyvtár 15. füzetében. (Harminechat lap.)
 10. Petőfi Sándorról. Akadémiai elnöki megnyitóbeszéd, a Bud. Szemle 1923 júniusi füzetében és az Akad. Értesítőben (nyolc lap).
 11. Per il Centenario di Petőfi. Elnöki megnyitóbeszéd a Corvin Máttyás-Társaság Petőfi-ünnepjén, a Corvina 1923. I. füzetében (hat lap).
 12. In Memoria di Alessandro Manzoni. Elnöki megnyitóbeszéd a Corvin Máttyás-Társaság Manzoni-ünnepjén (Corvina 1923. II. két lap).
 13. Elnöki megnyitóbeszéd a Magyar Human. Gimnázium Egyesületének 1918 április 14-én és 1920 április 16-án tartott közgyűlésén. Magyar Gimnázium II. füzet, 1923, összesen két lap.
 14. Madách. Elnöki beszéd az Akadémia Madách-emlékünnepején. Bud. Szemle 1923 december. Hat lap.
 15. La question du désarmement et la Société des Nations. Revue de Hongrie 1923 okt. 15. Tíz lap.
- Munkában:* Az absolutismus kora Magyarországon, II. kötet.

Buday László l. t.

1. A statisztika elmélete és története. Bpest, 1922. IV., 226 l. Németh József kiadása.

2. Magyarország küzdelmes évei. (A Megcsonkított Magyarország újra átdolgozott második kiadása). Bpest, 1923. 224 l. Lampel-féle könyvkereskedés.
3. A statisztika munkaköre. Pécs, 1923. Értekezések a filoz. és társad. tud. köréből. II. 7. A M. Tud. Akadémia kiadása.
4. A statisztika szervei a háború alatt. K. Sz. 1922. IX—X.
5. Előszó a Revue de la Société Hongroise de Statistique I. füzetébe. 1923.
Ugyanaz magyarul a M. St. Sz. 1923. évi II. füzetében.
6. Az adatszolgáltatók lelki diszpozíciói. Társadalomtudomány 1922. III—IV.
7. Rapport sur la vie intellectuelle en Hongrie. Bpest, 1923. 18. l.
8. La sphère d'activité de la statistique. R. de la S. H. de St. 1923. 2. 3.
9. Magyarország szellemi életéről. B. Sz. 1923. nov.
10. Magyarország vesztesége a háború után. Tanulmány a Magyarország felelőssége a világháborúért c. kötetben. Bpest, 1923.
11. Közgyűjteményeink jövője. B. Sz. 1923. június.
12. Egy órát a hazáért. A M. A. 1923. április—május.
13. Elnöki megnyitó a Magyar Statisztikai Társaság I. ünnepi ülésén. M. St. Sz. 1923. 5. 6.
14. Pénzügyi politikánk iránya. N. U. 1923. augusztus 5.
15. A mezőgazdasági hitelről. M. 1923. augusztus 7.
16. Történeti, Régi, Nagy-, Csonka-Magyarország. N. U. 1923. szept.
17. A statisztikusok világkonferenciája. N. U. 1923. szept.
18. Ellenség az ország földjén. K. Sz. 1923. aug.—szept.
19. Száz esztendő.
20. A cenki sír.
21. Genua.
22. Idegen gunyában.
23. Magyar álom.
24. Fiaink jövője.
- 19—24. Hazafias irányú naptáralkotások.

Szerkesztés.

25. Közgazdasági Szemle. 1923. évfolyam.
26. Revue de la Société Hongroise de Statistique. I. 1923.
27. Közgazdasági Könyvtár XXV. kötet.

Cholnoky Jenő 1. t.

1. Európa országainak új határa. Zsebatlasz 1922. 8—13. old. M. Földr. Int. R. T. kiadása.
2. A Dobogókő. T. L. XXXIV. évf. 1922. 1—2 sz. 2—8. l.
3. Előszó, Kőszegi László: „Képzőművészetünk az örvény szélén“ c. röpiratához. Budapest, 1922. Hornyánszky. 2 oldal.
4. A Balaton vidéke turista szempontból. T. L. 1922. XXXIV. évf. 6—8. sz. 6 képpel, 11 oldal.
5. A Magyarországi Turán-Szövetség. A turáni gondolat és a turáni népek ismertetése, a Szövetség célja. Budapest, 1922. A Magyarországi Turán-Szövetség kiadása, 9 képpel. Ifj. Kellner Ernő nyomdája. 22 oldal.
6. A földrajz fejlődése az utóbbi években. Zsebatlasz, 1923. 10—25 oldal, egy térképpel. Kiadja a M. Földr. Intézet R. T.

7. A mai földrajz. Modern földrajz és oktatása c. gyűjteményes mű 5—12 lapján. Budapest, 1923. Studium kiadása.
8. Lakóhelyünk környékének földrajzi tanulmányozása. U. o. 164—168. lap.
9. Meteorológiai és klimatológiai megfigyelések kapcsolatban az Alföld fásításának kérdésével. Erdészeti Lapok, 1923. LXII. évf. 2. füzet 58—67. lap.
10. Sven Hedin. „A Gondolat Úttörői” c. kiadvány első sorozatában, 90—110. oldal. Szerkesztette Lambrecht Kálmán. Műveltség. Dante könyvkiadó. Budapest, 1923.
11. Néhány vonás az Erdélyi medence földrajzi képéhez. Földrajzi Közlemények L. kötet, 1922, 107—122. l., 4 tábla.
12. Elnöki beszéd. A M. Földrajzi Társaság 1922. évi május 7-én tartott jubiláris diszkozgyűlésén. U. o. L. kötet, 1922. 141—147. oldal.
13. Néhány szó a lefolyástalan tavak pusztulásáról. U. o. L. kötet, 1922. 213—218. old.
14. Elnöki megnyitó a M. Földr. Társ. 1923. április 26-án tartott, 51. rendes közgyűlésén. — A M. Földr. Társ. Balaton-Bizottságának és Alföldi Bizottságának 1922. évi jelentése, U. o. LI. k. 1923. 74—79. old.
15. Az emberföldrajz alapjai. M. Földrajzi Értekezések, IV. szám. Budapest, 1922. 4°. Kiadják az Egyetemek Földrajzi Intézetei, 42 oldal.
16. Általános földrajz I. és II. kötet. Pécs—Budapest, 1923. A Danubia kiadása. Kis 8°. Az I. kötet 141 oldal 32 ábrával, a II. kötet 251 oldal 69 ábrával.

Czettler Jenő l. t.

1. Szövetkezeti Politika című egyetemi előadásaim (kézirat gyanánt). *Szerkesztésemben*.
2. A *Magyar Gazdák Szemléje* s ebben több tanulmány az agrárpolitika köréből.
3. „Agrár kérdés és katolicizmus”. Külön lenyomatban.

Degen Árpád l. t.

1. Szerkeszti és kiadja a Magyar Botan. Lapok XXI. (1922) kötetét.
2. A *Rhynchoستيella algeriana* (Brid.) Broth. felfedezése Magyarországon területén. — Die Entdeckung der Rhynch. alger. auf dem Gebiete der ungar. Flora. Magy. Botan. Lapok XXI. (1922) 22.
3. Bryológiai érdekességek Budapest flórájában. — Über einige interessantere bryol. Funde in der Umgebung von Budapest. U. o.: 26.
4. Megjegyzések néhány keleti növényfajról. — Bemerkungen über einige orientalische Pflanzenarten. LXXXII—LXXXIII. U. o.: 64.
5. A *Riccia Frostii* Austin, *Riccia commutata* Jack és *Ricciocarpus natans* (L.) Corda előfordulása Budapest környékén. — Über das Vorkommen von *Riccia Frostii*, *R. commutata* und *Ricciocarpus natans* in der Umgebung von Budapest. — Botan. Közl. XX:82 és 171.
6. Charles Röthschild. Ein Nachruf. Pester Lloyd, 1923. 249. szám.
7. A növénynevelés élettani alapjai. Term. tud. Közöny LIV:950.
8. 14 kisebb közlemény és ismertetés a Köztelek XXXIII. s a Botan. Közl. XX. kötetében.

9. Mendel Gregor működésének gyakorlati jelentősége. Előadás a K. M. Természettudományi Társulat 1922. évi december 8-án tartott Mendel-emlékünnepevényén.
10. A növényvédelmi törvény előadói tervezeténök elkészítése (kéziratban).

Dézi Lajos r. t.

Balassa Bálint minden munkái. Életrajzi bevezetéssel s jegyzetekkel I—II. kötet, Budapest, 1923. — Nagy írók — nagy írások. III. sorozat. 1. (8°, CLI., 1—212., II. k.: 213—796. 1.)

Fellner Frigyes l. t.

1. *Die Internationale Zahlungsbilanz Rumpfungarns und das Problem der Wiedergutmachungen.* („U. J.“ Band III., 1923.)
2. *Die Verteilung des Volksvermögens und Volkseinkommens der Länder der Ungarischen Heiligen Krone zwischen dem heutigen Ungarn und den Successions-Staaten.* („Metron“ Ferrara, Italia, 1. September 1923., Vol. III., Nr. 2.)
3. *Le Bilan des Payements Internationaux de la Hongrie actuelle.* (Institut International de Statistique. XV. Session, Bruxelles 1923.)

Ferenczi Zoltán r. t.

1. *Petőfi költeményei.* Szerk. és bevezetéssel ellátta. 1923 Budapest szf. kiadása. XII, 626. l.
2. *Petőfi válogatott költeményei.* Szerk. és bevezetéssel ellátta, 1923, Budapest szf. kiadása. XII, 282. l.
3. *Petőfi, az ember.* Felolv. a M. T. A. diszülésén. Akk. E.
4. *Lear király mint ifjúsági elbeszélés.* Magyar Shakespeare-tár. XII.
5. *Shakespeare and Hungarian literature.* Két közl. The Oxford Hungarian Rewiew. 1923. II—III.
6. *Il genio di Petőfi.* Corvina. 1923.
7. *Gondolatok Petőfiről.* Magyar Nemz. Munkáskönyvtár. 1923. 1. füz.
8. *Legendák a költő haláláról.* Petőfi-Almanach. 1923.
9. *Petőfi szabadságeszméi.* Petőfi-könyv. 1923.
10. *Alessandro Petőfi.* Pubblicazioni dell' „Istituto per l'Europa Orientale“. Roma. Prima Serie. 1923.
11. *Bornemisza Péter Elektra-jának teljes szövege.* Felolvasta a M. T. A. I. osztályában.
12. *Bornemisza Péter Elektra-ja.* Facsimile-kiadás bevezetéssel. (Sajtó alatt.)
13. Szerkesztette a Magyar Shakespeare-Tár XII. kötetét.
14. *Petőfi történelem-felfogása.* B. Sz. 1923.
15. Tartott ezeken kívül meghívásra Budapest és vidéken 30 Petőfiről, Kölcseyről és Madáchról szóló felolvasást és előadást s írt több cikket lapokba s más kiadványokba.
16. Szerkesztett egy Petőfi-kiadást 1922—23. a Kultura részére 6 kötetben.
17. Szerkesztette Császár Elemérrel együtt a Petőfi-Könyv-et. Kiadta a Petőfi-Társ. 1923.

Filarszky Nándor l. t.

1. A separációs sejtmegosztódás elmélete és szerepe a növények fejlődésében és rendszerezésében. Kéziratban magyar nyelven 250 l. (székfoglaló); ugyanaz kéziratban német nyelven is tetemcsen bővítve 380 l. Ismertető rövid kivonata a „M. és T. É. XXXVIII. k. (1921)“ 21 l. és ugyanaz német nyelven: „Über die Theorie und Rolle der Zellkern-Separationsteilung in der Entwicklungsgeschichte und Systemisierung der Gewächse“ in „M. und N. B. aus U. XXXII. Bd. (1922)“ 15 l.
2. Az I. és II. Magyar Adria-expedíció algológiai kutatásának eredménye. Kéziratban 41. l. és 2 tábla.
3. A tengeri moszatok szaporodásáról. „A tenger XII. évf. (1922)“ 16 l. 20 rajz.
4. Növénymorphologia. II. rész. Növényanatómia (sejttan és szövettan). Kéziratban 450 l.
5. Növényrendszertan I. rész Sporophyta (Thallophyta és Bryophyta) 750 l. II. rész Embryophyta (Paeridophyta és Gymnospermae) 200 l. Kéziratban. Ismertető rövid kivonata a „M. és T. É. XXXIX k. (1922)“ 6 l.
6. A Gleicheniaceák családjába tartozó tropikus Harasztfélék leveleiről. „Annales Musei Nationalis Hungarici XX k. (1923)“ 23 l. 24 ábra.
7. A Chara crinita Wallr. egy új termőhelye hazánkban és a Soltvadkerti szíkes tavak néhány más moszatja. „M. és T. É. XL k. (1923)“ 15 l. 2 tábla.

Finkey Ferenc l. t.

1. Büntetés és nevelés. Értekezések a phil. és társ. tud. köréből II. köt. 4. sz.
2. A magyar büntetőjog tankönyve. A IV. átdolgozott kiadás új lenyomata. Budapest. Grill Károly kiadása.
3. A magyar anyagi büntetőjog jelen állapota. Toldalék az előbbi tankönyv új kiadásához. Budapest, 1923.
4. Az uzsorabíróság hatásköre és a kir. Curia reformatorius joga. B. T. 74. köt. 33.
5. Birálat Hacker Ervinnek Az egyesületek büntethetőségéről írott könyvéről. M. J. Sz. IV. köt.
6. A jogakadémiák megszüntetése és a jogi oktatás gyökeres reformja. M. J. Sz. IV. köt. 135 l.
7. A törvénytértés fogalma a büntető jogegységi perorvoslatban M. J. Sz. IV. köt. 263., 289. s köv. l.
8. A kir. ügyészség és a büntetésiskiszabás. B. T. 75. köt. 161. s köv. l.

Földes Béla r. t.

Pótlás 1922 végéről:

1. Neheztelés és gyötrelm. (B. H., szeptember 3.)
2. Nemzeti munka és jóvátétel (U. o., december 22.)
3. Sociale Fortentwicklung. (P. Ll., december 22.)

1923.:

Értekezések:

1. La protection des droits des minorités et la statistique des minorités (R. de la S. H. de St. Budapest, 1923. Nr. 1.)
2. Az utódállamok nemzetiségi statisztikája és a nemzetiségi statisztika alapjai. (Előadás a Magyar Statisztikai Társaság 1923. évi ünnepi bizottsági ülésén. Kézirat.)

Cikkek, előadások stb.:

1. Agrár orientáció (P. H., február.)
2. Das Staatsbewusstsein und die Massen. (P. Ll., márc. 23.)
3. Die Meilenzeiger des Unterganges. (P. Ll., márc. 30.)
4. Mehrproduktion (P. Ll., április 5.)
5. Amerika's Mitarbeit an dem Wiederaufbau Europa's. (P. Ll., április 10.)
6. A parlamenti botrányok. (B. H., április 25.)
7. A korona stabilizálása. (8 Órai Ujság, február 27.)
8. Mértéktartás és takarékoság. (M. T., február 17.)
9. Gazdaságpolitikai színvakság. (M. T., március 17.)
10. Husvéti elmékedések. (M. T. március 31.)
11. Profezeiungen und Prognosen (P. Ll., május 20.)
12. Ismét az entente-bizottság. (M., május 31.)
13. Megnyitó beszéd az Országos Többtermelési Liga első országos kongresszusán. G. L., június 3.)
14. Állam és társadalom. (B. H., június 17.)
15. Földbirtokrendezés. (M., június 24.)
16. Válasz Gotthardt Sándernak, volt országgyűlési képviselőnek, nyílt levelére. (G. L., július 1.)
17. A nagy hazugság és az egyszerű igazság. (P. H., július 19.)
18. Jegybank és mezőgazdasági hitel (M. T., július 22.)
19. Historische Gestalten. (P. Ll., július 27.)
20. Nemzetek egyetemlegessége. (M., július 29.)
21. Unsere Nachbarn als Statistiker. (P. Ll., augusztus 1.)
22. Közgazdasági politika. (M. T., szeptember.)
23. Eine Irrlehre (P. Ll., október 6.)
24. A külföldi kölesön és a többtermelés. (Pénzvilág, november 1.)
25. A pénz. Tegnap, ma, holnap (P. N., november 7.)
26. Elnöki megnyitó beszéd a Győrött szeptember 6-án tartott második országos többtermelési kongresszuson (kéziratban).
27. A munkanélküliség. Elnöki beszéd a munkanélküliség elleni küzdelem magyarországi egyesülete június havában tartott közgyűlésén (kéziratban).
28. A párisi békekonferencia és Bliss tábornok leleplezései. (M. K., november 8.)
29. Népszövegetés és békeszerződés (B. H., november 15.)
30. A világpolitikai erőeloszlás a párisi békeszerződések után. (M. K., november 29.)
31. Schutzzollpolitik oder Friedenspolitik. (P. Ll.)

Gyomlay Gyula l. t.

1910. *Az ú. n. igeidők elméletéhez*, IX. közlemény. (Ny. K. XL. 328–346. l.)
1912. *Szemelvények P. Cornelius Tacitus műveiből*, 3. kiadás, Budapest, Athenaeum, 1912.

1912. *Az ú. n. igeidők elméletéhez*, X. közlemény, (Ny. K. XLI. 339—368. l.)
1912. *Emlékbeszéd Bartal Antal r. tag. fölött.* (Ak. Eml., XV. 10. sz. 367—409. l.)
1912. *A latin és magyar praeiens imperfectum.* Akad. felolvasás. (Bő kivonata Ak. E. XXIII. 129—137. l.)
1913. *Idők, actiók.* Komoncz Gáspár munkájának bírálata. (Egy. Ph. K. XXXVII. 258—271. l.)
1916. *Persson A. Zur Textgeschichte Xenophons.* (Ismertetés. Egyh. Ph. K. XL. 404—410. l.)
1917. *Drerup E. Aus Einer alten Advokatenrepublik.* (Ismertetés. Egy. Ph. K. XLI. 230—240. l.)
1918. *Tájékoztató a humanisztikus gimnázium védelmében.* (Megnyitó előadás a M. Hum. Gimn. Hívei Egyesületének 1918. évi ápr. 14-én tartott közgyűlésén; még kiadatlan, l. Magy. Gimnázium II. füz. 1923, 12. l. és jegyzet.)
1920. *Határozások alkonya a fővárosban.* (M. Ny. XVI. évf. 4/6. füz. 81—83. l.)
1920. *A felolvasó és tolmácsoló művészetéről.* (Magyar Műzsa, I. évf. 5—6. füz. 242—252. l.)
1920. *A világhódító.* Történelmi tragédia 5 felvonásban. (A Teleki-díj nyertese, még kiadatlan.)
1921. Résztvett a Teleki-pályázat bírálatában.
1921. *Emlékbeszéd zalai Fenyvessy Adolf emlékkünnepén.* (Magy. Gyorsíró. 1921. nov—dec. füzet, 9—10. sz. 29—47. l.)
1922. *A magyar egyetemek szózata a nyugati egyetemekhez a pozsonyi szoborrombolás ügyében* (latinul).
1922. *Az Erzsébet-egyetem bölcsészeti karának díszdoktori oklevele* Apponyi Albert gróf számára (latinul).
1922. *Az Erzsébet-egyetem üdvözlőirata a padovai egyetem 700 éves jubileuma alkalmából* (latinul).
1923. *Epilegomena ad Homerum, sive observationes ad elocutionem et compositionem Iliadis et ad quaestiones Homericam.* (Értekezések a Nyelv- és Széptud. köréből, XXIV. k. 4. sz. 161—222. l. Budapest, Akadémia.)
1923. *A magyar igeidők rendszere.* Felolvasás a M. Tud. Ak. I. osztályának 1920. ápr. 26-i ülésén. (Megjelenik részletekben a M. Ny. 1923. XIX. évf.-nak 9—10. füzetétől kezdve, a 133. és kk. lapokon.)
- 1917—1922. Az akadémiai Classica-philológiai bizottság előadó- és szerkesztőmunkálatai.
- 1912—1923. Hivatalos jelentések az Országos Közoktatási Tanács számára a fővárosi leánygimnáziumok és polgári leányiskolák tanulmányi ügyeiben. Előadói szakjelentés a leánygimnáziumok szervezete ügyében. (Az Orsz. Közokt. Tanács nyomtatványai, 1913. VIII. sz.)

B. Harkányi Béla I. t.

Über den Einfluss der absoluten Grösse auf die effektive Temperatur der Sterne, Kiel, Astron. Nachrichten 217. k. (1922) és *Beiträge zur Theorie der Sternentwicklung*, Budapest, M. und N. B. aus U. XXXII. k. (1923); mint német fordítása a Math. Term. Értesítő XXXIX. k.-ben (1922) megjelent: *Adalékok a csillagok fejlődésének elméletéhez* c. székfoglaló értekezésének.

Hekler Antal l. t.

1. Kunst und Kultur Pannoniens in Ihren Hauptströmungen, Strena Buliciana, Split, 1923.
2. Ausstellung thasischer Funde im Museum für bildende Kunst in Budapest, Jahrbuch des deutschen arch. Instituts, Anzeiger 1921. Sp. 297—308.
3. Die Kunst des Pheidias, sajtó alatt.
4. Der Torso von Velanidezza, Kunstgeschichtliches Jahrbuch, Wien, 1923, sajtó alatt.
5. Lippold: Kopien und Umbildungen griechischer Statuten. Birálat a Berliner Phil. Wochenschriften, sajtó alatt.
6. Michelangelo lelki problémája, N. 1923, 14—18 l.
7. A görög kultúra világhatalma és világjelentősége, N., 1923. 740—748. l.
8. Pindaros-fordítások, N., 1923. 229. l.
9. Kisebb cikkek a N. 1923. III. és IV. számában.
10. A Szépművészeti Múzeum antik gipszgyűjteményének katalógusa, II. rész, 1923.

Herczeg Ferenc ig. és t. t.

1. Szabadság, szerelem. Tanulmány. Felolvasta a Kisfaludy-Társaság 1923. évi február 11-iki LXXVI. ünnepi közülésén. (Kisfaludy-T. Évtapjai 1922—23. LV. k. 22—29. l.).
2. Sirokkó. (Vigjáték, előjátékkal, 3 felvonásban.) Budapest, 1923. Singer és Wolfner.)
3. Huszáti emlék. (Új Idők, 1923. IV. 1. XXIX. évf. 14. sz.)
4. Berzeviczy Albert útja. (Új Idők, 1923. VI. 17. XXIX. évf. 25. sz.)
5. Arany borju. (Színmű. Budapest, 1923. Singer és Wolfner.)
6. A fogyó hold. (Regény. Budapest, 1923. Singer és Wolfner.)

Hóman Bálint l. t.

1. The Settlement and Historical Mission of the Magyar Nation. (The Oxford Hungarian Review, 1922, nov.) 15 lap.
2. A magyarok honfoglalása és elhelyezkedése. (A M. Nyelvtud. Kézik. I. 7.) Budapest, 1923. 50 l.
3. A magyar történetírás első korszaka. (Kny. a Minerva 1923. évf.-ból.) Pécs, 1923. 30. l.
4. X. és XI. századi történeti elemek a Nibelungénekekben. (Egy. Ph.ból.) Pécs, 1923. 30 l.
5. Fejérvataky László ravatalánál. (Magyar Könyvszemle, 1923.).
6. Tagányi Károly: Hazai élő jogszokások. (Történeti Szemle, 1922.).

Horváth Géza r. t.

1. Description d'un Miride nouveau de Corse. (Bulletin de la Société Entomologique de France, 1923.).
2. A new species of Galeatus from New Mexico. (Annals of the Carnegie Museum, XV. kötet.).
3. Miridarum novum genus palaearecticum. (Folia Entomologica Hungarica, I. kötet.).
4. Kihalt és új állatfajok Magyarországon. (T. K., LV. kötet., két képpel).

5. Hétéroptères d'Algérie nouveaux ou imparfaitement connus. (Bulletin de la Société d'Histoire Naturelle de l'Afrique du Nord, XIV. köt.).
6. Description de trois espèces nouvelles du genre *Cyrtocoris* A. White. (Annales historico-naturales Musei Nationalis Hungarici. XX. köt., nyolc ábrával).
7. A Fertő-tónak és közvetlen környékének Hemiptera-faunája. (U. o.).
8. Szerkesztette a Magyar Nemzeti Múzeum természetrajzi osztályai „Annales historico-naturales Musei Nationalis Hungarici” cím alatt megjelenő folyóiratának XX. kötetét.

Horváth János l. t.

1. „A Himnusz” és több kisebb-nagyobb cikk, meg könyvismeretetés a N.-ben.
2. Jelentés a Kőcán-pályázatról.

Husztai József l. t.

1. Menander és Epikuros. (Egy. Ph. K. 1911.).
2. Lanson irodalomtörténeti módszertanának kritikai ismertetése. (A budapesti II. ker. érseki kath. főgimn. értesítője 1912.).
3. Terentius Heautontimorumenosának prologusához. (Egy. Ph. K. 1913.).
4. Terentius és Diderot. (B. Sz. 1913.).
5. Terentius a világirodalomban. (B. Sz. 1914.).
6. Terentius-kritika az ó-korban. (Egy. Ph. K. 1915.).
7. Horatius carm. III. 2. (Egy. Ph. K. 1915.).
8. Terentius és az olasz renaissance-dráma. (Ak. E. 1915.).
9. Catullus-ünnepély a csatatéren. (Egy. Ph. K. 1916.).
10. A tanárképzésről. (Országos Középisk. Tanáregyesületi Közlöny 1916—7.).
11. Lucretius a nyelv eredetéről. (Egy. Ph. K. 1917.).
12. Az állampolgári nevelés és a klasszikusok. (Magyar Középiskola 1917.).
13. A *Juventus* c. latinnyelvű folyóirat szerkesztése 1917—19.
14. Enea Silvio humanista propagandája III. Frigyes udvarában. (Egy. Ph. K. 1919.).
15. Epikuros ethikája. (Athenaeum 1921.).
16. A demokrácia útvesztője. Athén példája. (Társadalomtudomány 1921.).
17. A tanárképzés reformja. (Magyar Művelődés 1922.).
18. Celio Calcagnini in Ungheria. (C. 1922.).
19. Ovidius „Medicamina faciei” és a Corpus Hippocraticum. (Felolvasás a Bpesti Philol. Társaságban).
20. Terentius a középkorban. (Felolvasás u. ott).
21. A deus ex machina nyomai a fabula palliátá-ban. (Felolv. u. ott).
22. Az első olasz humanisták Magyarországon. (Felolvasás a Korvin Mátyás-Társaságban).
23. Jövő feladataink. (Felolvasás a Kath. Tanáregyesületben).
24. A jövő gimnáziuma. (Felolvasás u. ott).
25. A humanisztikus gimn. latin-görög olvasmányainak kánonja. (Felolvasás u. ott).
26. Platonizmus Mátyás király udvarában. (Akadémiai székfoglaló).

27. Kisebb cikkek, ismertetések, folyóiratszemiék az Egy. Ph. K., Magyar Figyelő, Magyar Művelődés, Társadalomtudomány, Élet, N. stb. folyóiratokban.
28. Marcus Aurelius Elmélkedései. (F. K. IV. 1923).
29. The Beginning of the Renaissance in Hungary. (The Oxford Hung. Review 1923.).

Hutýra Ferenc r. t.

1. A keleti marhavész. T. K. 1921. 53. k., 1—4. sz.
2. Spezielle Pathologie und Therapie der Haustiere. Marek József dr.-ral együtt. Hatodik kiadás. Három kötet. 618 képpel a szövegben és 24 színes táblával. 1046, 799 és 812 l. G. Fischer Jena 1922.
3. A járványos elvetelés és a védőoltások. Köztelek 1922, 17—19. sz.
4. Állatorvosi Belgyógyászat. Marek József dr.-ral együtt. Két kötetben. I. kötet: Fertőző betegségek. Második kiadás. 168 képpel a szövegben és 3 színes melléklettel. 368 l. Pátria Bpest 1922.
5. Tudnivalók az állatforgalmi szavatosságról. Az 1923. X. t.-c. ismertetése. 50 l. Pátria Budapest 1923.
6. Lord Lister emlékezete. Ak. Eml. 1923, 18. k., 11. sz.
7. Louis Pasteur emlékezete. Az Akadémia Pasteur-ünnepélyén mondott beszéd. Kéziratban.
8. Tanévmegnyitó beszédek. A m. kir. Állatorvosi Főiskola kiadványai 1921, 35., 1922. 37. és 1923. 38. sz.
9. Mind a három évben számos ismertető közlemény állatorvosi és mezőgazdasági folyóiratokban.
10. Vezette a Köztelek c. gazdasági lap állategészségügyi rovatát; állandó referense a Jahresbericht über die Leistungen der Veterinär-Medicin c. gyűjtőmunkának.

Kúnos Ignác l. t.

I. Önálló munkák.

1. *Három karagöz játék.* Török szövegét följegyezte és magyarra fordította. Bpest 1886. (különny. a nyelvtud. közleményekből).
2. *Oszmán-török népköltési gyűjtemény.* I. kötet: Oszmán-török népmesék; II. kötet: népmesék és népdalok. Budapest 1887—1889. A. M. Tud. Akadémia kiadása.
3. *Orta ojunu.* Török népszínhjáték, fordítással és jegyzetekkel. Budapest 1888. A M. Tud. Akadémia kiadása.
4. *Török népmesék.* Eredetijét gyűjtötte és magyarra fordította. Budapest 1889. A Kisfaludy-Társaság kiadása.
5. *Anatóliai képek.* Útleírás. Bpest 1891, a Szépirodalmi könyvtár kiadása.
6. *Kisázsiai török népregények.* Bpest, 1892. (különny. a Budapesti Szemléből), németül (Türkische Volksromane in Klein-Asien Ung. Revue) 1892—93. évf.
7. *Kisázsiai török nyelvjárások.* I. Brüssza és Ajdin vidéke. Bpest 1892 (különny. a Nyelvtud. Közleményekből).
8. *Köroglu.* Ázsia rablói-hőseinek regénye. Török fordítások után elbeszéli. Bpest 1893. Könyves Kálmán r. t. kiadása.
9. *Kisázsia török dialektusairól.* Székfoglaló értekezés. Budapest 1896. A M. Tud. Akadémia kiadása.

10. *Türkisch fairy tales and folk Tales*. Collected by. London 1896, 2-ik kiadás 1902.
11. *Obzor turecki skazok po zborniku Kunosa*. Moskva 1900.
12. *Nasreddin hodsa tréfái*. Török (kisázsiai) szövegét gyűjtötte és jegyzetekkel ellátta. Budapest 1899. A M. Tud. Akadémia kiadása.
13. *Nasreddin hodsa tréfái*. Török adomák. Bpest 1899. Singer és Wolfner kiadása.
14. *Proben der Volksliteratur der türkischen Stämme*. VIII. Theil: *Mundarten der Osmanen*. Gesammelt und übersetzt von —. St. Petersburg 1899. (A szentpétervári császári akadémia kiadása).
15. *Chrestomathia turcica*. Szemelvények az újabb török irodalomból. Bpest 1899. A keleti kereskedelmi akadémia kiadása. Ugyanennek bővített német kiadása sajtó alatt van.
16. *Sejk Sulejman Efendis Cagataj-osmanisches Wörterbuch*. Bearbeitet von —. Bpest 1902. (A M. Tud. Akadémia támogatásával).
17. *Türkische Volkserzählungen*. Gesammelt, übersetzt und erläutert von —. Bpest 1905. Az „Ungarische Rundschau“ kiadása.
18. *Türkische Volksmärchen aus Stambul*. Gesammelt, übersetzt und eingeleitet von —. Leiden 1905. (E. I. Brill kiadása).
19. *Janua linguae ottomanicae*. Oszmán-török nyelvkönyv. Nyelvtan, szótár, olvasmányok. Budapest 1905. A keleti keresk. akad. kiadása.
20. *Adalékok a jarkendi (keletázsiai) törökség ismeretéhez*. Keleti Szemle 1905.

II. Sajtó alá rendezve.

21. *A török köznyelv szótára*. (A M. Tud. Akadémia megbízásából).
22. *A magyar nyelv oszmán-török elemei* (akadémiai pályamunka).
23. *Török irodalom-történet*. (A Franklin-féle Egyetemes irodalom-történet részére).
24. *Keleti kulturelemek a magyar nyelvben*. (akadémiai felolv.) 1903.
25. *Adakalei török népdalok*; eredeti szövegek és csek feldolgozása, (akad. felolvasás) 1906.
26. *A török népmesék anyagáról* (felolvastatott a m. néprajzi társaságban) 1904.
27. *A török nyelv arab és perzsa elemeinek szótári feldolgozása*.
28. *Volksmärchen aus Ada-Kale* (Zeitschrift der A. M. G. 1906).

III. Értekezések.

1. *A dunai tatárok nyelvéről*. Keleti Szemle V. k.
2. *A kisázsiai vasutak mentén*. Bpesti Szemle 1894., 177., 369. l.
3. *A török irodalom fénykora*. Bpesti Szemle 1901., 182. l.
4. *A török nyelv idegen elemei*. Nyelvtud. Közl. XXVI—XXVIII.-k.
5. *A török nők nyelve és költészete*. Nyelvtud. Közl. XXIII. k.
6. *Ada-kálé népe és nyelve*. Bpesti Szemle 1894. U. a. németül: *Ada-Kale und sein Volk*. Ungarische Revue 1894. évf.
7. *Az újabb török irodalomról*. Magyar Szalon 1891.
8. *Chansons populaires turques*. Zeitschrift der D. M. G. 1890.
9. *Der Pferdesohn, ein türkisches Volksmärchen*. Ung. Revue 1888. évfolyam.
10. *Die Spässe des Hodsa Nasreddin*. Donauländer, I. k.
11. *Egy ó-török nyelvemlék*. Nyelvtud. Közl. XXII. k.
12. *Eine türkische Siegfried-Sage*. Ung. Revue 1887.
13. *Helva osztó ünnep Ada-kaléban*. Etnografia II. k. U. a. németül: *Donauländer I. k.*

14. *Ismailsah*, kisázsiai népregény. Magyar Szalon 1890.
15. *Keleti műveltségszók.* Nyelvtud. Közl. XXXI. k.
16. *La poésie populaire des turcs osmanlis.* Actes du 11-ième congrès des Orientalistes. Paris 1896.
17. *Oszmán-török jövevényszók.* M. Nyelvőr 1898.
18. *Oszmán-török népmesék.* Bpesti Szemle 1887.
19. *Spuren der Türkenherrschaft im ungarischen Wortschatze.* Kel. Szemle II. 211., 271. l.
20. *Szóképzés az oszmán-török nyelvben.* Kel. Szemle VI. k.
21. *Török elemek a bosnyák nyelvben.* Nyelvtud. Közl. XXVI. k.
22. *Török-magyar szógyejezések.* M. Nyelvőr 1893–96.
23. *Török nyelvhibák.* Nyelvészeti tanulmányok 1905.
24. *Török realizmus.* Élet 1892.
25. *Türkische Gedankenlieder aus Ada-kale.* Ethnol. Mitteilungen II. k.
26. *Türkische Volkslieder.* Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes. 1888. és 1889. évf.
27. *Türkische Volksrätsel.* Am Urquell 1893.
28. *Egy török népeposzról.* Hunfalvy Album.
29. *Türkisches Puppentheater.* Ethnol. Mitteilung II. k.
30. *Über osmanische Volksmärchen.* Ung. Revue 1888.
31. *Über türkische Schattenspiele.* Ung. Revue 1887.
32. *Litterature moderne des Turcs osmanli.* Actes du 13-ième congrès des Orientalistes. Rome 1899.
33. *Über den Rhythmus der türkischen Sprachen.* Verhandlungen des XIII. intern. Orientalisten-Kongresses. Hamburg 1902. Magyarul Akad. Értesítő 1902.
34. *Magyar-török meseképek.* M. Szalon 1889.
35. *Magyar-oszmán nyelvi érintkezések.* Akad. Értesítő 1896.
36. *A török irodalom ismertetése.* Pallas Lexikon.
37. *A török nyelv magyar elemeiről.* Aradi Értesítő 1896.
38. *Fragments de poésie turque populaire.* Journal asiatique 1889.
39. *Családi élet a törököknél.* M. Szalon 1896.
40. *Az újabb török irodalom fejlődése.* Bpesti Szemle 1900.

IV. Szerkesztés.

Keleti Szemle. Közlemények az ural-altáji nép- és nyelvtudomány köréből. A nemzetközi közép- és keletázsiai társaság magyar bizottságának értesítője. Szerkesztik dr. Kúnos Ignác és dr. Munkácsi Bernát. I–VI. évfolyam.

Mágocsy-Dietz Sándor r. t.

1. Az egyetemi gyógyszerészi tanfolyam. Gyógyszerészi Közöny XXXVIII. évf. 50–53. l.
2. Gróf Széchenyi-Wolkenstein Ernőné: A törpe gyümölcsfák ültetése és gondozása. Bpest, 1922. című munka revideálása.
3. Szamárkönyér. M. Ny. XIX. évf. 1923. 122–123. l.

Marek József l. t.

1. *Spezielle Pathologie und Therapie der Haustiere.* 6. kiadás. Jena, 1922. 3. kötet. Hutyra Ferenc dr.-ral együtt.
2. *A fiatal állatok járványos tüdőgyulladás és kapcsolata a tartási és takarmányozási viszonyokkal.* Köztelek, 1922. 67–68. sz.

3. A táplálkozás és az életviszonyok vonatkozásukban az angolkór oktanához. Á. L., 1923. 1—10. sz.
4. Az angolkór, a csontlágylás és a csontporhanyósság lényege és viszonya egymáshoz s gyógyításuk. Á. L., 1923. 19—22. sz.
5. A legfontosabb talkarmányok ásványi anyagtartalma. Köztelek Zsebnaptár, 1924.
6. Izületi alakváltozások angolkór következtében. Kézirat.

Némethy Géza r. t.

1. *Helena és Faust*. A hellenizmus és az utókor. B. Sz., 1922. évf. 192. köt. 109. és köv. ll.
2. *Üdvözlő beszédek* a M. Tud. Akadémia I. osztályában tartott székfoglalók alkalmából. A. É., 1922. évf. 229. és köv. ll.
3. *Megemlékezés Bayer Józsefről*. — *Helena és Faust*. A Kisfaludy-Társaság Évtapjai, 1923. évf. 46. és köv. ll.
4. *Üdvözlő beszédek* a M. Tud. Akadémia I. osztályában tartott székfoglalók alkalmából. A. É., 1923. évf. 128. és köv. ll.

Pauler Ákos l. t.

1. *Önállóan megjelent művek*:
Liszt Ferenc gondolatvilága. Budapest, 1922. 60 l.
Aristoteles (F. K. Szerkesztő Kornis Gyula I.). Budapest, 1922. 153 l.
2. *Folyóiratokban*:
A világ fogalmáról. Athenaeum, 1922. évf.
Költészet és philosophia. Elnöki megnyitó a Magyar Filozófiai Társaság 1923. évi közgyűlésén (megjelenik az Athenaeum 1924. évfolyamában).
Az élet gazdagsága és mélysége. N. 1923. II. k.
Madách. N. 1923. I. k.
A mysticismusról. N. 1923. VI. k.
A rendszer fogalma. (Felolvasta a M. Tud. Akadémia II. osztályának 1923. május 14-iki ülésén.) Sajtó alatt.
A szellemtörténet kategóriái. Minerva, 1923. I—V. szám.

Pekár Gyula l. t.

1. Dodó főhadnagy problémái. Novellák. 1894.
2. Homályban. Novellák. 1894.
3. Livio főhadnagy. Regény, I—II., 1895. Új kiadás 1920.
4. Lavina. Regény. 1895. Új kiadás 1918.
5. A szoborszép asszony. Nov. 1897.
6. Az aranykeztitis kisasszony. Novellák. 1897. Új kiadás 1921.
7. Éjszakon és Délén. Utirajzok. I—II. 1898.
8. Hatalom. Regény. 1897. Új kiadás 1922.
9. A jukkerleány és egyéb esetek. Novellák. 1899.
10. Don Juan. Tanulmány. 1899. Új kiadás 1917.
11. Az esztendő legendája. 1899.
12. Pasztellek. Novellák. I—II. 1902.
13. A lilomos asszony. Regény. I—II. 1903. Új kiadás 1923.
14. Dodó főhadnagy. Vigjáték. 1899.
15. Rokokó idyllek. Novellák. 1903.
16. Ferrara, Ravenna, Firenze. Tanulmány. 1903.

17. Mátyás és Beatrix. Dráma. 1904.
18. A Szultána árnyéka. Novellák. 1905.
19. Vitézi románcok. Novellák. 1907.
20. Manőverszerelem. 1902.
21. Delilah nyoszolyája. Novellák. 1908.
22. A frigiai sipka. Történeti novellák. 1909.
23. Tatárabság. Történeti regény. I—II. *Péczely-díj*. 1909.
24. Drághy Éva esküje. Dráma. 1910.
25. A kölesönként kastély. Novellák. 1910. Ugyanaz vigjáték. *Vojnits-díj*. 1914.
26. Lacika mamája. Novellák. 1912.
27. A Szerechenek összeesküvése. Novellák. 1912.
28. Atalanta csókja. Novellák. 1906.
29. Vénusz könnyei. 1913.
30. Muzsák a viharban. Ünnepi játék. 1915.
31. A divat története. Tanulmány. 1913.
32. A tenger. Tanulmány. 1913.
33. A rejtelmes Bretagne. Tanulmány. 1913.
34. A troubadourok költészete. Tanulmány. 1912.
35. A szép Pongráczné krinolinja. Novellák. 1917.
36. A mezitlábás grófkisasszony. Novellák. 1918.
37. Az amazonkirálynő. Történeti regény. 1920. I—II.
38. Magyar költők szerelmei. 1921.
39. A Bresztováczi szent. Novellák. 1921.
40. Topázkirálynő. Novellák. 1921.
41. A magyar. Ünnepi játék. Nemzeti Színház, 1920.
42. Danton. Dráma. *Vojnits-díj*. 1920.
43. Molière a királynál. Ünnepi játék. Nemzeti Színház. 1922
44. Uránia darabok: Spanyolország. 1900. — A XIX. század. — A tánc. — Az angyalok. — A párisi asszony. — A szerelem története. — Pénz öfelsége. — A francia forradalom. — Napoleon. — A diadalmas Amerika. — A Caesarok.

Sajtóra kész:

45. Csodaország. Novellák.
46. Az ezüst legendakör. Novellák.
47. Tanulmányok: Végzetes szerelmek. — A szent Oroszország. — Pillanatfölvételek a világtörténetből.

Pintér Jenő l. t.

1. Pintér Jenő magyar irodalomtörténete. Zsebkiadás a művelt közönség számára. Budapest, 1923.
2. A magyar irodalom története. Középiskolák számára. Első kötet: A legrégibb időktől Vörösmarty Mihály föllépéséig. Negyedik kiadás. Budapest, 1923.
3. A budapesti és az országos középiskolai tanulmányi versenyek. A budapesti tankerület 4. számú Értesítője. Budapest, 1923.
4. Heinrich Gusztáv emlékezete. Székfoglaló tanulmány a Kisfaludy-Társaságban.
5. Résztvett a Magyar Tudományos Akadémia 1923. évi Farkas—Raskó pályadíját odaitélő bizottság munkájában.
6. Szerkesztésében jelenik meg a Magyar Irodalomtörténeti Társaság folyóirata: az Irodalomtörténet. Ennek 1923. évfolyamába több cikket írt.

7. Előkészületben: A Magyar Irodalomtudomány Kézikönyvének négy kötete. Hatvan tudományos író közreműködésével.
8. Több előszó, bírálat, iskolaügyi előterjesztés, alkalmi beszéd.

Plósz] Sándor ig. és t. t.

1. Die Revision im ungarischen Zivilprozess. A Rheinische Zeitschrift für Zivil- und Prozessrecht-nek Wach Adolf 80. születésnapjára kiadott füzetében. XII. évf. 4. füz. 376—388. l.

Preiszig Hugó r. t.

1. A serológiai vérvizsgálat az igazságszolgáltatásban. Orvosképzés. 1920.
2. Über die Entstehung der Nephritiden im Anschluss an eine Analogie. Zeitschr. f. ärztl. Fortbildung. 1922.
3. A pestisről. Magy. Orvosi Arch. 1922.
4. Megemlékezés Louis Pasteurról. Kir. Magy. Természettudományi Társulat. Pótfüzetek. 1923.

Rejtő Sándor r. t.

1. Elméleti mechanikai technológia. IV. kötet.

Schaffer Károly l. t.

1. Gróf Széchenyi István idegrendszeréről szakorvosi megvilágításban. A M. Tud. Akadémia kiadása. 1923.
2. Az agyi barázdaképződésről újabb vizsgálatok alapján. Előadta a M. Tud. Akadémia III. osztályának 1923 okt. 22-iki ülésén. Megjelenik a M. és T. É.-ben.
3. Über ein eigenartiges histopathologisches Gesamtbild endogener Natur. Archiv f. Psychiatrie. 1923. 69. kötet. 5. füzet.

Sigmond Elek l. t.

1. A szikések javításának lehetősége. „Gaea“ közgazdasági hetilap 1923. évf. 113. l.
2. A káka és nádából való papírgyártás jelentősége Csonka-Magyarországon. „Gaea“ 1923. évf. 181. l.
3. A káka- és nádtermelés. „Gaea“ 1923. évf. 205. l.
4. Fordítsunk több gondot az istállótrágya kezelésére. „Gaea“ 1923. évf. 265. l.
5. Lehet-e a talajvizsgálatokból gyakorlati következtetéseket vonni? „Köztelek“ 1923. évf. 314. l.
6. Mi a különbség a szik vagy sziklás, ill. szik- vagy széksős talaj között. „Köztelek“ 1923. évf. 1161. l.
7. Az Országos Széchenyi Szövetségben „Mezőgazdasági iparunk fejlesztésének irányelvei“ címen 1923. évi február hó 26-án előadást tartott.
8. A Magyarhoni Földtani Társulat hidrologiai szakosztály ülésén „A hidrologiai viszonyok szerepe a szikések képződésében“ címen 1923. évi március hó 3-án előadást tartott.

9. Az Országos Magyar Gazdasági Egyesület földművelési és -növénytermelési szakosztály ülésén „A szikések javításának lehetősége” címen 1923. évi március hó 14-én előadást tartott.
10. Nemzetközi talajtani konferencia előkészítő bizottságának zürichi ülésén június hónapban részt vett és mint a kémiai bizottság elnöke a IV. konferencia tárgysorozatnak összeállításában és szervezésében működött.

Szinnyei Ferenc l. t.

1. Vajda Péter novellái: Irodalomtörténet, 1922.
2. Bírálat. M. Ny., 1922.
3. Bírálatok. Np., 1923.
4. Levelek a régi Pestről. Np., 1923.

Sajtókészen:

1. Novella- és regényirodalmunk a szabadságharcig. (Két kötet).
2. A regény és novella fejlődése. (A M. Irodalomtudomány kézikönyvének egy nagyobb fejezete.)
3. Kármán és az Uránia névtalenei.
4. Akadémiai pályázati jelentések.

Szinnyei József ig. és r. t.

1. Budenz József, a kezdő nyelvész. A M. Nyelvtudományi Társaság közgyűlésében felolvasott elnöki megnyitó. (M. Ny.)
2. Vázlatok a magyar nyelvtudomány történetéből. (Raktori székfoglaló.)
3. Der Ursprung der Ungarn, ihre Sprache und Urkultur. Zweite, verbesserte Auflage. Berlin u. Leipzig.
4. A turkui (aboi) egyetem finn nyelvészeti tanszékére pályázók munkásságáról a kar fölkérésére írt véleményes jelentés.
5. Szerkesztette a Nyelvtudományi Közlemények-et.

Tolnai Vilmos l. t.

1. Madách Imre: Az ember tragédiája. Első kritikai szövegkiadás a kézirat s az első két kiadás alapján. Sajtó alá rendezte T. V. Bp., 1923. A Napkelet Könyvtára. Kiadja a Magyar Irodalmi Társaság. 8-rét, 256 l.
2. Burns Róbert „Szombatestéje” irodalmunkban. Tanulmány. B. Sz. CXCI. 222.
3. Johannes Secundus: Csókók. Ford. Mészöly Gedeon. Ismert. B. Sz. CXCVI. 159.
4. Riedl Frigyes emlékezete. Egy. Ph. K. XLVI. 7.
5. Ferenczi Zoltán: Petőfi. Ismert. Századok. LVII. 159.
6. Kék Lajos: Petőfi. Ismert. Századok. LVII. 160.
7. Folyóiratszámle. Századok. LVII. 205.
8. Petőfi és a nyelvtudomány. Érték. M. Ny. XVIII. 198.
9. Sági: Szótárak és nyelvtanok könyvészete. Ism. M. Ny. XIX. 53.
10. Kocsim: Kocsijaim. Cikk. U. o. 67.
11. Csónak- és evezőegyletek. Cikk. U. o. 67.
12. Műnyelv, szaknyelv. Értékezés. U. o. 76.
13. Kertész: Szokásmondások. Ism. U. o. 98.

14. Incidens. U. o. 132.
15. Magyarok Istene. Cikk. U. o. 145.
16. Petőfi. Erő. 1922. 68.
17. Madách Évája. U. o. 1923. 76.
18. Arany és a szellemidézés. N. I. 95.
19. Herczeg F.: Fogyó hold. Ism. U. o. 154.
20. Csokonai új kiadása. Ism. U. o. 158.
21. Arany és a Hárompipa-utca. U. o. 185.
22. A Páva-sziget. Toldy F. emlékezte. U. o. 249.
23. Dóczy Jenő: Egy nap Arany életéből. Ism. U. o. 260.
24. Kéky L.: Petőfi. Ism. U. o. 193.
25. Nevek divatja. U. o. 399.
26. Hoffmann Mária: Riedl Fr. Ism. U. o. 481.
27. Hadúr is százesztendő. U. o. 484.
28. Széchenyi dóblingi hagyatéka. U. o. 550.
29. Petőfi iskoláztatásához. U. o. 659.
30. Balassa: Helyes magyarság. Ism. U. o. 670.
31. Jack London regényei. U. o. 775.
32. Széchenyi Goethe-adománya. U. o. 798.
33. Újabb Széchenyi-tanulmányok. Túri Béla és Schaffer Károly. Ism. U. o. 872.
34. Feszty Árpádné: A kik elmentek. Ism. U. o. 882.
35. Ruhák és nevek. U. o. 894.
36. A visegrádi vár. Ism. 980.
37. Ipolyi Arnold. U. o. 984.

*Magyarországot ismertető cikkek a hollandiai Haagsche Courant
napilapban:*

38. Hongaarsche Bibliotheken. 1922. okt. 17.
39. Hongaarsche Musea. 1922. nov. 7.
40. School en onderwijs. (Iskola és oktatás). 1922. nov. 18.
41. Petőfi. 1922. dec. 28.
42. Madách. 1923. jan. 19.
43. Petőfi-herdenking. 1923. febr. 1.
44. De stad der baden. (Bp. a fürdők városa). 1923. febr. 19.
45. De Zigeuners. 1923. márc. 1.
46. De snorre-baard. (A bajusz, cigányadoma Arany után). 1923. márc. 17.
47. Hollandsch landschap en Hongarije. (Hollandus tájak Magyarországon). 1923. márc. 31.
48. De Hongaarsch roman: Jókai. 1923. ápr. 20.
49. De Hongaarsch roman: Mikszáth. 1923. máj. 15.
50. De Pingster-koning. (A pünkösdi király). 1923. máj. 24.
51. De Hunnen. (A húnok). 1923. jun. 4.
52. Zwervende Kudden. (Vándorló nyájak). 1923. jun. 30.
53. De Druipsteen-grot van Aggtelek. (Az aggteleki cseppkőbarlang). 1923. jul. 17.
- 54–55. Koning Matthias de Rechtvaardige. 1923. aug. 29. és szept. 28.
56. Vischteelt in de Hortobágy. (Haltenyésztés a Hortobágyon). 1923. okt. 5.

Előadások:

57. Az irodalmi élet jelenségei. Négy előadás a Szabad Egyetemen. 1922. dec.
58. Lirikusok. Négy előadás u. o. 1923. febr.

59. Petőfi. Négy előadás u. o. 1923. márc.
60. Madách és a mai kor. A Ker. ligában. 1923. márc. 4.
61. Madách. A gödöllői Szabad Liceumban. 1923. márc. 18.
62. Ipolyi Arnold emlékezete. Néprajzi Társaság. 1923. okt. 31.
63. Petőfi Felhői. A gödöllői Szabad Liceumban. 1923. dec. 9.
64. Visszatekintés 1923-ra. Az Erzsébet Népakadémia közgyűlésén. 1923. dec. 16.

Verebély Tibor I. t.

1. A mai sebészet alapelvei. Matematikai és Természettudományi Értesítő. 1923.
2. A működés fogalma a sebészetben. Orvosi hetilap és Gyógyászat. 1923.
3. A lép systemás daganatairól. Orvosképzés. 1923.
4. A lép sebészete. A magyar sebésztársaság munkálatai. 1923.

Báró Wlassics Gyula ig. és t. t.

1. A népszövetség és Magyarország. Prágai Magyar Hirlap, 1922. okt. 3.
2. Magyarország a nemzetek szövetségében. (Ungarn im Völkerbunde). N. F. P. 1922. október 3.
3. A népszövetségi ligák uniója főtanácsához intézett üdvözlő irat. (Willkommgruss an den Generalrat der Union der Völkerbundligen). P. Ll. 1922. október 20.
4. Határozati javaslatom a népszövetségi ligák Uniójának főtanácsában. K. N. 1922. novemberi szám.
5. Benes Murray: Nemzetek szövetsége. P. H. 1922. november 8.
6. Az amerikai népszövetség. (Der amerikanische Völkerbund). P. Ll. 1922. december 11.
7. Egy meg nem írt könyv vezérfonala Riedl Frigyes irodalmi hagyatékából. K. N. 1922. decemberi szám.
8. Indítványom a népszövetségi ligák nemzetközi főtanácsának Budapesten tartott ülésén. (Megjelent a Külügyi Társaság által kiadott füzetben francia nyelven). M. J. Sz. 1922. dec. 1-i száma.
9. A kisebbségi védelem anyagi és alaki joga. (Le droit material et formel de la Protection des Minorités). R. de H. 1922. dec. 15.
10. Az olasz Mussolini-féle felhatalmazási törvény és a parlamentarizmus. (Das italiänische Ermächtigungsgesetz und der Parlamentarismus). P. Ll. 1923. január 4.
11. A bírói hivatás és a kodifikáció. (Der Richterberuf und die Kodifikation). Évnyitó beszéd a közigazgatási bíróság teljes ülésén. -Egész terjedelmében megjelent a P. Ll. 1923. január 10-iki számában.
12. A nemzetek szövetségének munkája. P. H. 1923. február 4.
13. Népszövetség és kisebbségi védelem. (Völkerbund und Minoritätenschutz). P. Ll. 1923. február 14.
14. Gróf Tisza István összes munkái. U. N. 1923. február 18.
15. Id. gróf Andrássy Gyula. P. H. 1923. március 3.
16. A kisebbségi jogvédelem és a nemzetközi bíraskodás. Prágai Magyar Hirlap. 1923. március 2.
17. Gróf Andrássy Gyula az európai politilkában születésének 100 éves évfordulója alkalmából. P. Ll. 1923. március 4.
18. Gróf Andrássy Gyula keleti politilkája. P. Ll. 1923. március 6.

19. Az északamerikai unió és a nemzetközi bíróság. U. N. 1923. március 8.
20. A népszövetségi ligák uniója és a nemzetek szövetsége. Prágai Magyar Hírlap. 1923. március 9.
21. Kisebbségi védelem. (Minoritätenschutz). P. Ll. 1923. márc. 25.
22. Kötelező nemzetközi bíraskodás. Ausztria és Magyarország között kötött egyezmény. (De la justice internationale obligatoire Traité entre l'Autriche et la Hongrie). K. N. 1923. áprilisi szám.
23. Magyar kérdés a népszövetségi tanács előtt. U. N. 1923. ápr. 15.
24. Az erdélyi kisajátítás a népszövetségi tanács előtt. U. N. 1923. április 27.
25. Közigazgatási reform és közigazgatási bíróság. (Verwaltungsreform und Verwaltungsgericht). P. Ll. 1923. április 25.
26. Az erdélyi optánsok és a népszövetségi egyezmény ötödik cikke. (Die siebenbürgischen Optanten und Artikel V. der Völkerbundesacte). P. Ll. 1923. május 18.
27. Az erdélyi optánsok és a népszövetség egyezségokmánya. U. N. 1923. május 20.
28. Ruyszen Tódor főtitkár nyilatkozatára vonatkozó vezércikk. P. H. 1923. június 29.
29. A kisebbségi kérdés és a népszövetségi unió bécsi ülésezése. (Die Minderheitenfrage und die Wiener Tagung der Union der Völkerbundlichen). P. Ll. 1923. június 25.
30. Az erdélyi optánsok ügye a brüsszeli tanácskozás után. U. N. 1923. július 1.
31. Nyilatkozatom az alsófokú közigazgatási bíróságok föllállításáról. G. H. 1923. július 4.
32. A szellemi együttműködés és a kisebbségi jogok. Magyarság. 1923. július 5.
Levél a nemzetek szövetségének „Cooperation intellectuelle” bizottsága által hozzá intézett felhívásra. Ugyanez megjelent francia nyelven (Cultur nationale et droits minoritaires). R. de H. 1923. június és július 15.
33. A nemzetek szövetségének tanácsa és a magyar optánsok. P. H. 1923. július 7.
34. A leszerelés kérdése és a nemzetek szövetsége. P. H. 1923. szeptember 15.
35. A nemzetek szövetsége és a kisebbségi jogvédelem. K. N. 1923. október 7.
36. Visszaesés a kisebbségi jogvédelemben. (Rückfall im Bereiche des Minderheitenschutzes). P. Ll. 1923. október 12.
37. Visszaesés a kisebbségi jogvédelemben. U. N. 1923. november 6.
38. A kisebbség győzött a hágai állandó nemzetközi bíróság előtt. (A nemzetközi bíróság két ítéletének méltatása). U. N. 1923. november 16.

Önálló munka:

Deák Ferenc. Franklin Társulat kiadása.

Zimmermann Ágoston I. t.

I. Könyvalakban:

1. Fejlődéstan. 311 képpel, 348 oldal. Budapest, 1917.
Ugyanaz II. kiadás. 323 képpel, 306 oldal. Budapest, 1922.
2. Háziállatok anatómiája. 95 képpel, 400 oldal. Budapest, 1920.
Ugyanaz II. kiadás. 850 képpel. 564 oldal. Budapest, 1923.

3. *Anatomiai gyakorlatok. (Az anatomia repetitoriuma).* 191 képpel. 280 oldal. Budapest, 1911.
4. *A ló ujjának anatómiája.* 50 képpel, 176 oldal. Budapest, 1909.
5. *A tejmirigy összehasonlító anatómiája.* 17 képpel, 38 oldal. Budapest, 1911.
6. *A lovasszobrok lovai. (Adatok a ló plasztikus ábrázolásához).* 27 képpel, 60 oldal. Budapest, 1913.

II. Folyóiratokban:

7. *Adalék a bendő szövettanához.* V. 1893.
Beitrag zur Histologie des Pansens. Deutsche Zeitschrift für Tiermedizin und vergleichende Pathologie. 1894.
8. *Siketséggel párosult albinismus.* V. 1900.
Albinismus mit Taubheit kombiniert. Oe. M. für T. 1902.
9. *A lóvak polydaktyliájáról.* V. 1902.
Ueber Polydaktylie beim Pferde. Oe. M. für T. 1902.
10. *Adatok az unguláták pártájának összehasonlító anatómiájához.* Közlemények az összehasonlító élet- és kórtan köréből. 1903.
Beiträge zur Anatomie der Huf- und Klauenkrone. Zeitschrift für Tiermedizin, 1903.
11. *Superfecundatio kutyánál.* Á. L., 1904.
Superfecundation beim Hunde. Zeitschrift für Tiermedizin, 1904.
12. *A juhok körömesöve.* Közlemények az összehasonlító élet- és kórtan köréből, 1905.
Ueber das Klauensäckchen des Schafes. Oe. M. für T., 1909.
13. *Kötőszöveti rostok impregnálása Bielschowsky eljárása szerint.* Közlemények az összehasonlító élet- és kórtan köréből, 1908.
Ueber die Anwendung der Methode von Bielschowsky zur Darstellung Bindegewebsfibrillen. Zeitschrift für wissenschaftliche Mikroskopie u. mikrosk. Technik, 1908.
14. *Az Ehrlich-féle durvaszemecskés, ú. n. hízósejtek előfordulása a tengeri malac (Cavia cobaya) szerveiben.* Közlemények az összehasonlító élet- és kórtan köréből, 1908.
Ueber das Vorkommen von Mastzellen beim Meerschweinchen. Archiv für mikroskopische Anatomie u. Entwicklungsgeschichte, 1908.
15. *A kutya ujjainak idegágairól.* Közlemények az összehasonlító élet- és kórtan köréből, 1909.
16. *Szarvasmarha magzatburkainak részleges vízenyője.* Á. L., 1909.
Möhlenähnliche Veränderung des Allantoischorions beim Rinde. Berliner Tierärztliche Wochenschrift, 1909.
17. *Adatok a szarvasmarha tejmirigyének szövettanához, különös tekintettel a magoszlási alakokra.* Közlemények az összehasonlító élet- és kórtan köréből, 1909. Pályadíjat nyert dolgozat.
Ueber die Kernteilung in der Milchdrüse des Rindes. Zeitschrift für Fleisch- und Milchhygiene, 1909.
18. *A ló csüdizületének szalagjai.* Á. L., 1909.
19. *Miért nem fárad el a ló állás közben?* Á. L., 1909. — T. K., 1915.
20. *Corpora amylacea-hoz hasonló képletek a szarvasmarha tejmirigyében.* Á. L., 1909.
Ueber die Corpora amylacea-ähnlichen Gebilde der Milchdrüse des Rindes. Zeitschrift für Fleisch- und Milchhygiene, 1909.
21. *A tögynek és bimbójának fejlődéséről.* Á. L., 1910.
Ueber „wahre“ und „falsche“ Zitzen. Oe. M. für T., 1910.

22. A csontok praeparálásáról. Á. L., 1910.
Ueber Knochenpraeparation. Zeitschrift für Tiermedizin, 1910.
23. A könyökizület izületi felületeiről. Á. L., 1910.
Zur Anatomie der Ellbogengelenkflächen der Haussäugetiere. Anatomischer Anzeiger, 37.
24. A kérődzők nyelősövények vályujáról. Á. L., 1911. és 1912.
25. A juh episternuma. Állattani Közlemények, 1911.
Ueber das Episternum der Schafe. Anatomischer Anzeiger, 40.
26. A házinyúl törzsének csontos váza. Közlemények az összehasonlító élet- és kórtan köréből, 1912.
27. Adatok a kérődzők gyomrának összehasonlító anatómiájához. Közlemények az összehasonlító élet- és kórtan köréből, 1922. Pályadíjjal kitüntetett dolgozat.
28. Összehasonlító anatómiai vizsgálatok a ló elülső végtagjának ujjnyujtóiról. Állattani Közlemények, 1912.
Zur vergleichenden Anatomie der Zehenstrecker des Pferdes. Oe. M. für T., 1913.
29. A Rauber-féle érfák. Á. K., 1912.
Die Rauber-schen Gefässbäume. Zeitschrift für Tiermedizin, 1912.
30. A ló szarúgesztenyéi. Á. K., 1913.
Ueber die Kastanien des Pferdes. Zeitschrift für Tiermedizin, 1913.
31. Száraz agyvelőkészítmények előállítása. Á. K., 1913.
Ueber Konservierung von Hirnen und Herstellung von trockenen Gehirnpraeparaten. Zeitschrift für Tiermedizin, 1913.
32. A pata nomenklaturája. Á. L., 1913.
Zur Nomenklatur des Hufes. Berliner Tierärztliche Wochenschrift, 1914.
33. Zur Teratologie des Haustierohres. Archiv für wissenschaftliche und praktische Tierheilkunde, 1914.
34. A macska glans penise. Á. L., 1914.
35. Az egypatáju sertés. Pótfüzetek a Természettudományi Közlönyhöz, 1914.
36. A patásállatok inhüvelyeiről és nyálkatüszőiről. (Á. K., 1914.
37. Állati nyerstermények fertőtlenítése. Á. L., 1914.
Zur Desinfektion der Horngebilde. Berliner Tierärztliche Wochenschrift, 1915.
38. A ló kryptorchismusának okai. Á. L., 1915.
Die Samenzellenbildung bei Kryptorchiden. Deutsche Tierärztliche Wochenschrift, 1915.
39. A sertés fejarteriáinak fejlődéséről. Közlemények az összehasonlító élet- és kórtan köréből, 1915.
40. A juh hypermeliája. Á. L., 1915.
41. Hermaphroditismus verus. Á. L., 1915.
Ein Fall von wahren Zwittertum beim Schwein. Berliner Tierärztliche Wochenschrift, 1915.
42. Ueber die männlichen Begattungsorgane des Kaninchens. Deutsche Tierärztliche Wochenschrift, 1915.
43. A ló és a marha paranasalis sinusai. Á. K., 1915.
44. Die Hoden und die accessorischen Geschlechtsdrüsen des Kaninchens. Berliner Tierärztliche Wochenschrift, 1916.
45. A höreség (*Cricetus fromentarius*, Pall.) gyomra. A Természet, 1916.
46. A teve gyomrának ú. n. víztartói. Á. K., 1916.
47. A kecske csengetyűi. T. K., 1916.

48. A vörös vagy vérnyirokesomók. Á. L., 1916.
49. Anatomische und hippologische Bemerkungen zu den Reiterstatuen. Berliner Tierärztliche Wochenschrift, 1916.
50. A tehén Gartner-féle járatai. Hússzemle, 1916.
51. A marha himvesszejének S-alakú görbülete. Á. L., 1916.
52. A csontok súlyvesztése beszáradás következtében. Hússzemle, 1917.
Die Gewichtsabnahme der Knochen beim Eintrocknen, Berliner Tierärztliche Wochenschrift, 1917.
53. Mirigyek a patában. Á. K., 1917.
54. A ló fejarteriáinak rendellenessége. Közlemények az összehasonlító élet- és kórtan köréből, 1916.
55. Rátz István emlékezete. Emlékbeszéd a Termud. Társulat állattani szakosztályában. Á. K., 1917.
56. A tőgybimbó szerkezete és a fejés mechanizmusa. T. K., 1918.
57. A patásállatok izületi felületeinek synovialis gödrei. Á. K., 1918.
58. Adatok az ízületek finomabb anatómiai szerkezetéről. Á. L., 1919.
Zur Histologie der Gelenkinnenflächen. Deutsche Tierärztliche Wochenschrift, 1919.
59. A keeske szarvtömögötti mirigyeiről. Á. L., 1920.
60. Az anatómiai műszavak helyes kiejtése. Á. L., 1920.
61. Az izületi nedvről. Á. L., 1920.
62. Adatok a vakbél féregnyúlványának összehasonlító anatómiájához. Á. K., 1921.
Zur vergleichenden Anatomie des Wurmfortsatzes. Berliner Tierärztliche Wochenschrift, 1922.
63. Ueber die weiblichen Begattungsorgane der gefleckten Hyäne. Anatomischer Anzeiger, 1922.
64. Adatok a ló metszőfogának anatómiájához és fejlődéséhez. Á. L., 1921.
65. A thymus persistentiájáról. Á. L., 1922.
Ueber Thymuspersistenz. Berliner Tierärztliche Wochenschrift, 1923.
66. A mellékpajzsmirigyek összehasonlító anatómiájához. Á. L., 1922.
67. Adatok a szívizomzat ingervezető rendszerének összehasonlító anatómiájához. M. és T. É., 1923.

III. Szerkesztés.

68. Állatorvosi Lapok, XXIX–XLVI. évf.
69. Közlemények az összehasonlító élet- és kórtan köréből, XI–XVI. kötet.
70. Berliner Tierärztliche Wochenschrift, XXIV–XXXIX. évf.

Császár Elemér r. t. 1918–1923.

I. Önálló művek.

1. *A magyar irodalom fejlődése.* Bpest, Lampel, 1919. 74. l.
2. *A magyar regény története.* Bpest, Pantheon, 1922. 336 l.
3. *Az irodalmi kritika.* Bpest, Pallas, 1923. 111 l.
4. *Tompa Mihály.* Bpest, Bethlen-könyvtár, 1923. 60 l.

II. Értekezések, tanulmányok.

1. *Forradalmi költők.* A Cél, 1918. 11–12. f.
2. *Kovács Ferenc irodalmi hagyatéka.* Irodalomtört. Közl. 1918. 4. f.

3. Vajda Péter. A Cél, 1919. 2. f.
4. Irodalmunk a nemzeti ujjauszületésben. Néptanítók Lapja, 1920.
5. Jókai és Győr, Pannonia, 1921. ápr-i füzet.
6. Beöthy Zsolt, az irodalomtörténetirő. Bpesti Szemle, 190. k. (1922.)
7. Le développement de la littérature hongroise. Les pays du Danube, 1922. 6—12. f.
8. Szilády Aron. Irodortört. Közl. 1922.
9. A negyvenes évek kritikai munkássága. U. ott, 1923. évf.
10. Petőfi szerelmi költészete. Petőfi-könyv, 1923.
11. Madach Imre és az Ember tragédiája. Bpesti Szemle, 194. k. (1923.)
12. Heinrich Gusztáv és a magyar irodalom. Egyetemes Phil. Közl. 1923. 1—6. f.

III. Cikkék és kisebb dolgozatok.

1. Váczy János. Egyetemes Phil. Közl. 1918. 8—10 f.
2. Jelentés a Butyovszky-jutalomról. Akad. Ért. 1918. 6—8. f.
3. Jelentés a Péczely-pályázatról. U. o. 1920. 1—4. f.
4. Bayer József ravatalánál. U. o.
- 5—16. Tisza István tragédiában. — Defaitista elbeszélések. — Az írói tulajdonjog kérdéséhez. — Az író erkölcsi hite. — A szovjet és az írói díjak. — A Marseillaise első magyar fordítása. — Körner Zrinyije modern színpadon. — Milyen versmértekben írt Ady Endre? — A magyar irodalom és a külföld. — Ujságkritika és alaposság. — A napisajtó a nemzeti irodalom szolgálatában. Magyar Muzsa, 1920. évf.
17. Rákosi Jenő, a drámaíró. Szózat, 1920. okt. 24. sz.
18. Pekár Gyula. Soproni Hírlap, 1920. nov. 23.
- 19—24. A kritika hivatása. — Uj Nemzedék, 1921. márc. 27. — Riedl Frigyes. U. o. aug. 10. — A magyar hűnmondák. U. o. aug. 12. — Középkori költészetünk. U. o. nov. 13. — Ősköltészetünk. U. o. dec. 4. — Van-e magyar irodalom? U. o. dec. 25.
25. Jelentés az Ordódy István-jutalomról. Akad. Ért. 1922. 1—4. f.
26. Szilády Aron ravatalánál. U. o. 5—8. f.
27. Kálvinizmus a magyar regényirodalomban. Bethlen-Naptár 1922.
- 28—33. A háromszázéves Molière. Uj Nemz. 1922. jan. 15. — Beöthy Zsolt. U. o. ápr. 20. — Szigeti József emlékezete. U. o. máj. 14. — A Csaba-monda és a székely-hűn hagyomány. U. o. jun. 2. — Heinrich Gusztáv. U. o. nov. 9. — Petőfi. U. o. dec. 31.
34. Nők a regényirodalomban. A Magyar Asszony. 1922. máj. f.
35. Jelentés a Vojnits-jutalomról. Nemzeti Ujság, 1923. jan. 30. és Akad. Ért. 1923. 1—8. f.
36. Jelentés a Kóczán Ferenc-jutalomról. Akad. Ért. 1923. 1—8. f.
37. Jelentés az Ordódy István-jutalomról. U. o. 9—12. f.
- 38—44. Madách Imre. Uj Nemz. 1923. jan. 21. — Várad Antal. U. o. márc. 7. 57. sz. — Óshaza és őstörténet. máj. 10. sz. — Krónikáink becsülete. U. o. jun. 24. — Haldoklik a regény? U. o. aug. 19. — Rákosi Viktor. Szept. 18. — Herczeg Ferenc. U. o. szept. 23.

IV Ismertetések és bírálatok.

- 1—6. Balla Ignác: Az ő keze. Anonymus levelei. — Gellért Mária: Dávid. — Gáspárné Dávid Margit: Liselotte. — Szemere György: A Bikkfalvi kuria. — Vándor Iván: Aranymadár. Bpesti Szemle, 176. k. (1918.)
- 7—8. Hekler Antal: Isteneszmény és portait a görög művészetben. — Glück Henrik: Török művészet. Századok, 1918. 7. és 8. f.

- 9—10. Biró Lajos: A Molitor-ház. — Moly Tamás: Veresbegy. Irodalomtörténet. 1918. 1. f.
- 11—16. Molnár Ferenc: Andor. A Cél, 1918. 8. f. — Zsoldos László: Az ürge. — Szini Gyula: Porcellánmuzsika. — Nagy Endre: A mágócsi csirkék. Erdélyi Hírlap, U. o. 9. f. — Benedek Marcell: A vulkán. U. o. 11—12. f.
- 17—32. Ambrozovics Dezső: Szimfoniák. — Harsányi Lajos: Toronyzene. — Csathó Kálmán: Juliska néni. A nők titka. — Kádár Lóhel: A három galamb. — Mariay Ödön: Muzsikuss történetek. — Surányi Miklós: Kantate. Bpesti Szemle, 177. k. (1919.) — Kaffka Margit: A révnél. — Szederkényi Anna: Sorsok, ha találkoznak. — Pásztor József: Rangosan. — Ferenczi Sári: A vörös daru. — Farkas Pál: A zanzibári leány. — Rákosi Viktor: Paluzsnaky Tamás. — Földi Mihály: Sötétség. U. o. 178. k. (1919.) — Ambrus Zoltán: A kém. — Szabó Dezső: Elsodort falu. U. o. 179. k. (1919.)
33. Török Gyula: A zöldköves gyűrű. A Cél, 1919. 1. f.
- 34—83. Regények, novellás és verses kötetek; színművek bírálatá a Magyar Muzsa, 1920. évf.-ban.
84. Mórész Zsigmond: Légy jó mindhalálig. Prot. Szemle, 1920. 1. f.
85. Molnár Ferenc: A hattyú. A Cél, 1921. 2. f.
- 86—127. Regények, novellás és verses kötetek bírálatá, tudományos művek ismertetése az Uj Nemz. 1921. I. 16. 23. 30. II. 6. 13. 20. III. 10. 17. 18. V. 29. VI. 15. 29. VII. 12. 19. 26. VIII. 26. IX. 25. X. 16. XII. 4. 11. 18. sz.
- 128—130. Beöthy Zsolt: Régi nóták. Bpesti Szemle, 189. k. (1922) — Ritoók Emma: A szellem kalandorai. — Hangay Sándor: Istár galambfogató. U. o. 191. k. (1922.)
- 131—132. Papp Ferenc: Kemény Zsigmond I. és II. Századok, 1922. 9—10. és 1923. 7—10. f.
- 133—201. Bírálatok és ismertetések az Uj Nemz. 1922. I. 1. 8. 22. 29. II. 5. 12. 19. 26. III. 5. 12. 19. 25. IV. 2. 9. 30. V. 4. 7. 28. VI. 4. 15. 18. 25. VII. 30. VIII. 6. 15. 27. IX. 2. 10. 24. X. 15. 22. 29. XI. 5. 12. 19. 26. XII. 3. 10. 24. 31. sz.
- 202—203. Schmidt Henrik: Tisza István a magánéletben. — Anton Lábán: Ungarn in seiner Dichtung. Budapesti Szemle, 192. k. (1923.)
- 204—207. Csahiken Károly: Szépirodalmi kritikuskaink. — Oláh Gábor: Petőfi. Irod. tört. Köz. 1923. I—II. f. — Csokonai Vitéz Mihály összes művei. — Gopcsa László: Gárdonyi Géza. U. o. III—IV. f.
- 208—285. Bírálatok és ismertetések az Uj Nemz. 1923. I. 21. 28. II. 4. 11. 18. III. 4. 11. 18. 25. IV. 1. 8. 15. 29. V. 10. 13. 20. 31. VI. 3. 10. 17. VII. 1. 8. 15. 22. VIII. 5. 12. 19. 26. IX. 2. 8. 30. X. 7. 14. 21. XI. 4. 11. 25. XII. 8. 19. 23. 25. 30. sz.

V. Szerkesztés.

1. Irodalomtörténeti Közlemények, 1918—1923.
2. Magyar Muzsa, 1920.
3. Petőfi-könyv. A Petőfi-Társaság megbízásából, Ferenczi Zoltánnal együtt, 1923.

A M. Tud. Akadémia újabb kiadványai.

(Az előző kiadványok jegyzékét l. Ak. Értesítő 1923. évf. 121—122. l.)

Akadémiai Értesítő XXXIV. évf. (397—404. f.) 139 old.

Buday László: A statisztika munkaköre (Értekez. a philos. és társadalmi tud. köréből II. k. 7. sz.) 36 old. Alapára 1.50 K.

Hadtörténelmi Közlemények XXIII—XXIV. évf. 2—4. f. 181—497. old. Alapára 16.— K. (1—4. füzet együttes ára).

Irod. Közl. XXXIII. k. 3—4. f. VII. és 880.

Karácsonyi János: Szent Ferenc rendjének története Magyarországon 1711-ig. I. kötet, 564 old. Alapára 25.— K.

Laky Dezső: Csonka-Magyarország megszállásának közgazdasági kárai. (M. Közgazdasági Könyvtár és Remekírók Tára XXII. k.) VIII. 468 old.) Alapára 14.— K.

Lechner Károly: Közérzéseink az értelmi munka szolgálatában. 32 old. Alapára 2.— K.

Mathematikai és Természettudományi Értesítő. XL. k. 326 old. Alapára 10 K.

Mathematische und Naturwissenschaftliche Berichte aus Ungarn, B. XXXII. S. 117. Alapára 8.— K.

Schwartz Elemér: Bevezetés a hazai német nyelvjáráskutatásba. (Magyarországi német nyelvjáráások 8. füzet) 88. oldal. Alapára 5.— K.

Sigmond Elek: A hazai szikések és megjavítási módjaik. 296 old. Alapára 15.— K.

A M. Tud. Akadémia támogatásával jelent meg 1923-ban a Budapesti Szemle (Franklin Társulat) 10. füzet.

A M. Tud. Akadémia 1923. évi kiadványainak nyomdai előállítási költsége az írói tiszteletdíjakkal együtt 37,912.484 K.

A Pesti Tőzsde című szaklap szerkesztősége 1924. március 28-án 10,000.000 (Tíz millió) koronát fizetett be a M. Tud. Akadémia folyószámlájára a M. Földhitelintézethez azzal az óhajjal, hogy ez összegből három jutalomtétel tüzessék ki közgazdasági, illetőleg pénzügyi pályakérdések kidolgozására.

A M. Tud. Akadémia Nemzetgazdasági Bizottságának javaslatára az adományból a következő pályakérdéseket tűzte ki:

I. Fejtessék ki a spekuláció természete és jelentősége a közgazdaságban általában, különösen pedig az érték- és terményüzletben. A tárgyalásnál ki kell terjeszkedni a spekuláció szerepére gazdasági válságok keletkezésénél. Végül felsorolandók a spekuláció visszaélései folytán a különböző országokban elrendelt törvényhozási és hatósági intézkedések és hatások.

Nyílt pályázat. Jutalma 5,000.000 (öt millió) korona.

II. Kivántatik Magyarország gazdaság-politikájának történeti és kritikai ismertetése és méltatása 1867-től a háború kitöréséig, különös tekintettel a kilencvenes évek elején megindult gazdaság-politikai tevékenységre.

Nyílt pályázat. Jutalma 3,000.000 (három millió) korona.

III. Fejtessék ki Magyarország kereskedelmi összeköttetéseinek iránya és jelentősége a háború előtt és a háború folytán megváltozott helyzetben, a háború utáni időkben.

Nyílt pályázat. Jutalma 2,000.000 (Két millió) K. Mind a három jutalomtételre nézve a mű tervrajzát egy-egy kidolgozott fejezet

kisérletében 1924. szept. 30-áig a M. Tud. Akadémia főtitkári hivatalához kell beküldeni.

A M. Tud. Akadémia 1924. évi költségvetéséhez.

Felemelt jutalomdíjak.

1. Nagyjutalom	1,000.000 K
2. Marczibányi-mellékjutalom	300.000 „
3. Rákosi Jenő-jutalom I. (Európai Árubiztosító r.-t. adományából)	100.000 „
4—5. Két Wodianer-díj (egyenként 100.000 K)	200.000 „
6. Teleki-díj	200.000 „
7. Bulyovszky-díj	25.000 „
8. Kőczán-jutalom	200.000 „
9. Karácsonyi-jutalom	200.000 „
10. Sámuel—Kölber-díj (sorszáma 13.)	20.000 „
11. Nádasdy-jutalom (sorszáma 15.)	100.000 „
12. Bródy-jutalom (23.)	200.000 „
13. Szilágyi-jutalom (25.)	200.000 „
14. Oltványi-jutalom (A Domonkos-rend története; 36.)	100.000 „
15. Péczely-jutalom (Az Anjou-ház küzdelmek; 37.)	100.000 „
16. Rökk Szilárd-jut. (A hun hagyomány és monda; 38.)	100.000 „
17. Budapest Fővárosi Takarékpénztár (Vasuti kamatgaranciák; 40.)	100.000 „
18. Kereskedelmi Csarnok (A háboru hatása a külkereskedelemre; 41.)	100.000 „
19. Pesti Hazai Első Takptár (Középosztályunk; 43.)	100.000 „
20. Körösy-jutalom (Budapest demográfiai tagozód.; 44.)	100.000 „
21. Tomori Anasztáz-jutalom (Függvények elmélete; 49.)	20.000 „
22. Pollák-díj (Eugenetikai törekvések; 50.)	50.000 „
Összesen	3,465.000 K

Ezenfelül, mint amire az illető alapítványttevő külön rendelkezett:

1. Rákosi Jenő-jutalom II. (Kugler testvérek)	100.000 K
2. Budapest székesfőváros adománya (20.)	25.000 „
3. Névtelen alapító jutalma	100.000 „

Már kiadott jutalomdíjak:

1. Ordódy-jutalom (kiadatott 1923 dec. 18.)	5.000 „
2. Vojnits-díj (kiadatott 1924 jan. 31.)	100.000 „

A M. Tud. Akadémiának felajánlott adományok folytatólagos jegyzéke.

(L. Akad. Értesítő 1923: 123—124.)

	Korona
Metro-Bank és Külkereskedelmi R.-T.	1,000.000
Harága István (Mátészalka)	1.000
Dr. Demeter János	2.500
Victoria Butorgyár kőbányai üzeme	50.000
Darvas Lajosné sz. Kubicza Olga (a dr. Hosszu Nándor ügyv. alapítványa részleteként)	37.500

244 A M. Tud. Akadémiának felajánlott adományok folytatólagos jegyzéke

Muzsnay Ürmössy Gyuláné (a dr. Hosszu Nándor ügyv. alapítványának köteles felerésze gyan.)	75.000
Dr. Elbel Tiborné (Somossy Béla örököseinek megbízásából két (publicistikai és orvostudományi) pályaműre alapítványul	1,204.125
Halmos Izor (a M. Tud. Akad. történetének megírására)	1,000.000
Soldos Kálmán (Péczel; Richter A. közvetítésével)	25.000
Vargha Gyula t. tag	100.000
Dr. Magyary Zoltán min. oszt. tan.	10.000
Fraknoi Vilmos ig. és t. t. (alkalmi adomány)	10.000
Istvánfy Gyula r. t.	10.000
Néhai Bilkei Papp Mihály és neje hagyománya	10.000
Hefty Richárdné (a dr. Hosszu Nándor ügyv. alapítványa részleteként)	37.500
Kugler Mihály alapítványa (Rákosi-díjra)	1,000.000
Ganz-féle villamossági részvénytársaság	2,000.000
Benedek Sándor: Nagybányai Horthy Miklós örökialapítványa	5,000.000
Békés vármegye törvényhatósági bizottsága	10.000
Pesti Tőzsde szerkesztősége (három jutalomdíjra)	10,000.000
Franklin-Társulat	1,200.000
József főherceg Ő Fensége (tudományos kiadványokra) .	12,000.000
Fejérfataky Tibor	300.000
N. N. (a Pester Lloyd útján)	500.000
Kalocsai érsekség intercalaris jövedelméből (Karácsonyi: Szent Ferencrend. II. kötetére)	15,000.000
Börfői Remig r. t. (Schwartz E.: Bevezetés a hazai német nyelvjárások c. mű kiadásához)	618.238
Haidecker Sándor	1,000.000
Bohács János és neje Völgyi Zsuzsanna (tudományos és szépirodalmi célokra)	100.000
N. N. kultag (a könyvtár részére)	200 svájci frank
Magyar Általános Kőszénbánya R. T. 300 q tatabi szén, díjmentes vasúti szállítás és helybeli befuvározással.	

Pallas részvénytársaság nyomdája, Budapest, V., Honvéd-utca 10.
Felelős vezető: Tiringér Károly, műszaki igazgató.

24 25 1-16

	Oldal
4. Jelentés az Ordódy István-jutalomról, Császár Elemér r. tagtól.	196
5. <i>Pauler Ákos</i> l. t. jelentése C. I. de C. I. párisi ülés-szakáról.	197
VIII. A M. Tud. Akadémia LXXXIII. nagygyűlése	201
IX. <i>Nekrológok</i> : 1. <i>Csánki Dezső</i> r. t., osztályelnök beszéde Fejérpataky László r. t., osztálytitkár ravatalánál.	207
2. <i>Ilosvay Lajos</i> ig. és r. t. beszéde rozsnyói id. Pekár Imre t. t. ravatalánál.	209
3. <i>Horváth Géza</i> r. t. beszéde Semsey Andor ig. és t. t. ravatalánál.	211
4. <i>Némethy Géza</i> r. t. beszéde Pecz Vilmos r. t. ravatalánál.	213
5. <i>Mikola Sándor</i> l. t. beszéde Hankó Vilmos l. t. ravatalánál.	214
6. <i>Berzeviczy Albert</i> elnök, ig. és t. t. beszéde gróf Zichy Géza t. t. ravatalánál.	215
X. Az Akadémia belső tagjainak irodalmi munkássága.	216
Az Akadémia újabb kiadványai.	239
Az Akadémia felemelt jutalomdíjai.	240
Adományok jegyzéke.	241

AKADÉMIAI
ÉRTESÍTŐ

A MAGYAR TUD. AKADÉMIA MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

BALOGH JENŐ

FŐTITKÁR

1-8. FÜZET

1923 január–augusztus

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

1923

FOLYÓIRAT

TARTALOM.

	Oldal
I. Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnök úr évmegnyitó beszéde 1923. január 29-én	1
II. A M. T. Akadémia LXXXIII. ünnepélyes közlése . . .	4
1. Petőfi Sándorról, Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnöki megnyitója	4
2. Petőfi-Szimfónia, Kozma Andor t. t.-től	11
3. Petőfi az ember, Ferenczi Zoltán r. t.-től	18
4. Petőfi magyarsága, Voinovich Géza r. t.-től	32
III. Jelentés a pályázatok eldöntéséről	47
1. Jelentés a nagyjutalomról és a Marczibányi mellékjuta- lomról.	47
2. Jelentés a Kóczán-pályázatról	54
3. „ a Vojnits-pályázatról	63
4. „ a Farkas—Raskó-pályázatról	67
5. „ az Ormódy A.-pályázatról	69
6. „ a Sámuel-díjról	73
7. „ az Ullmann-pályázatról	74
8. „ a Lukács K.-pályázatról	77
9. „ a Kőrösy-pályázatról	78
10. „ a Halmos I.-pályázatról	80
11. „ a Sztrokay-díjról	80
12. „ Eckhart F. pályamunkájáról	83
13. „ n. Lechner K. hátrahagyott székfoglalójáról	84
IV. A M. T. Akadémia jutalomtétellei	86
V. Pénztári számadás 1922-ről	100
VI. Költségelőirányzat 1923.	
1. I. felére	113
2. II. felére	117
VII. Újabb kiadványok jegyzéke	121
VIII. Adományok folytatólagos jegyzéke	123
IX. Új alapítványok ügyrendje:	
1. Rákosi-alapítvány	125
2. Névtelen alapító alapítványa	126
X. Üdvözlő és alkalmi beszédek	127
XI. Nekrológ	137

